

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

»FAST I NØD«

FYNSKE LIVREGIMENT

1614-1964

»FAST I NØD«
FYNSKE LIVREGIMENT
1614–1964

HANS HENRIK JACOBSEN

»FAST I NØD«

FYNSKE LIVREGIMENT

1614-1964

Udgivet af Fynske Livregiment

i anledning af 350-års-dagen for dets oprettelse

den 17. november 1964

ODENSE 1964

09.355

ET REGIMENT er en levende organisme, hvor befalingsmænd og mandskab skifter i én uafbrudt strøm. De nytilkomne må udnytte og bygge videre på det, forgængerne skabte og udrettede; det gælder i det daglige, og det gælder i de afgørende øjeblikke, hvor afdeling og mandskab sættes på deres alvorligste prøve. For at muliggøre dette er det imidlertid nødvendigt, at det én gang skabte og udrettede lever videre til efterfølgerne. Et af midlerne hertil er regimentshistorierne. Da regimentet i 1914 – som 4. Bataillon – fejrede sin 300 års fødselsdag, skrev daværende kaptajn, den fremragende krigshistoriker, Jens Johansen, sin fortræffelige „Fortællinger af 4. Bataillons Krigshistorie“. Denne bog er forlængst udsolgt. Da den ydermere kun dækkede tiden op til 1864, og da en ren krigshistorisk skildring kun vil henvende sig til en meget begrænset kreds, har regimentet ved udsendelsen af en ny regimentshistorie ment det rigtigere i højere grad at lægge vægten på en almindelig skildring af regimentets liv og virke i både krig og fred, samt at give den en form, der i lige grad taler til alle uanset alder og militærfaglig uddannelse, blot de ejer den rette kærlighed til og interesse for vort gamle fynske regiment.

Med det således afstukne formål med den foreliggende regimentshistorie har det været regimentet en overordentlig stor glæde, at en af dets egne soldater, nu adjunkt *Hans Henrik Jacobsen*, beredvilligt har påtaget sig den ingeniørlige lille eller lette opgave at skildre regimentets lange og omskiftelige liv fra oprettelsen den 17. november 1614 til i dag. Regimentet bringer herved forfatteren sin varmeste tak herfor.

En særlig tak rettes også til en anden af regimentets soldater, maleren *Svend Saabye*, der har tegnet omslaget; ligeledes takker regimentet institutioner, firmaer og enkeltpersoner, der ved økonomiske bidrag og på anden måde har muliggjort bogens fremkomst.

Odense i august 1964

A. D. DANHUUS
Oberst, chef for Fynske Livregiment

UNDER MOTTOET „Fast i nød“ har Fynske Livregiment deltaget i en lang række krige siden dets oprindelse i 1614 (Trediveårskrigen, Torstensonkrigen, Den skånske Krig, Den spanske Arvefølgekrig, Den store nordiske Krig, Krigen mod England 1801, Krigen 1848–50, Krigen 1864 og 2. verdenskrig).

Det er ikke blot hensigten med denne fremstilling at skildre regimentets krigshistorie, men også at give et billede af soldatens liv i fredstid (tjenestens art, uniformering og bevæbning, indkvarteringsforhold – soldatens kår i al almindelighed), der især for de hvervede soldaters vedkommende afviger meget fra de forhold, hvorunder soldater i dag aftjener deres værnepligt. Engang var soldatertjeneste et erhverv uden hensyn til nationalitet; regimentet var soldatens hjem, og i tilfælde af krig uden for landets grænser fulgte hans kone og børn med! I dag er tjenesten en værnepligt, og den gælder alle våbenføre unge mænd.

Der er ydet flere bidrag til regimentets historie: Før århundredskiftet udkom „Soldaterlæsning – Fortællinger af 4. Bataillons Historie“, og i 1914 skrev Jens Johansen „4. Bataillons Krigshistorie“. Siden har to verdenskrige sat deres præg på udviklingen. Fynske Livregiment – dengang 4. Bataillon – havde ved tyskernes overfald i 1940 garnison ved grænsen; derved kom det i kampens centrum, og det var den afdeling, der havde det største tab den 9. april 1940. Alene på det krigshistoriske område er der et væsentligt kapitel at føje til Jens Johansens fremstilling.

Andre har samlet materiale til en enkelt periode af regimentets historie: I 1880'erne undersøgte premierløjtnant *S. F. R. Foss* regimentets forhold i perioden 1661–1720, og for en halv snes år siden har oberstløjtnant *E. L. G. Carlsen* givet en særdeles omfattende og grundlig fremstilling af perioden 1614–1708.

Et par måneder før min hjemsendelse i december 1963 spurgte regimentschefen, oberst *A. D. Danhuus*, om jeg i anledning af regimentets 350 års jubilæum havde lyst til at gå i gang med udarbejdelsen af en regimentshistorie. Trods ikke-historiker og uden kendskab til egentlig militærhistorie påtog jeg mig opgaven, fik lov til ved siden af anden tjeneste at påbegynde tilrettelæggel-

sen, og efter min hjemsendelse har den egentlige udarbejdelse fundet sted.

Uden hjælp og imødekommenhed fra min første kompagnichef, major *J. O. Bang*, og leder og kolleger på *reglementsbiblioteket*, hvor jeg den sidste del af min militærtid forrettede tjeneste, havde jeg ikke kunnet gå i gang med opgaven.

Fagfolk på det militærhistoriske område, major *G. Norrie* og oberstløjtnant *E. L. G. Carlsen*, har overladt mig deres manuskripter og givet mig værdifulde oplysninger.

For samarbejde ved udvælgelsen af billedmateriale takker jeg premierløjtnant *F. Højsgaard* og løjtnant *L. Vendeltorp-Pommer*, – ligeledes min kollega, adjunkt *Erling Christensen*, der har læst mit manuskript igennem.

Sidst, men ikke mindst ønsker jeg at bringe regimentets chef, oberst *A. D. Danhuus*, en tak, fordi han overlod det til en af sine menige at udarbejde regimentets historie, og fordi han hele tiden velvilligt har fulgt mit arbejde. Han har kritisk gennemlæst hvert afsnit og givet gode råd med hensyn til tilrettelæggelse og udarbejdelse af stoffet. Uden bistand fra oberstens side ville det ikke have været mig muligt at skrive regimentets historie i den foreliggende form.

Med dette bidrag til regimentets historie lykønsker jeg det og udtrykker håbet om, at de kommende generationers mandskab på rette vis må forstå at leve op til de traditioner, der er skabt i den periode, der her er skildret.

Næsby, 1964

HANS HENRIK JACOBSEN
(menig 529483)

Følgende forkortelser er benyttet under henvisning til de vigtigste kilder:

Rockstroh: K. Rockstroh: *Den nationale Hær i Danmark*, bd. I–III, 1909–26.

J. Joh.: Jens Johansen: *4. Bataillons Krigshistorie*, 1914.

Foss: S. F. R. Foss: *Bidrag til 4. Bataillons Historie 1661–1720*, udarbejdet 1885, manuskriptet i regimentets eje.

Carlsen: E. L. G. Carlsen: *4. Bataillons Historie 1614–1708*, udarbejdet i 1950'erne, manuskriptet i regimentets eje.

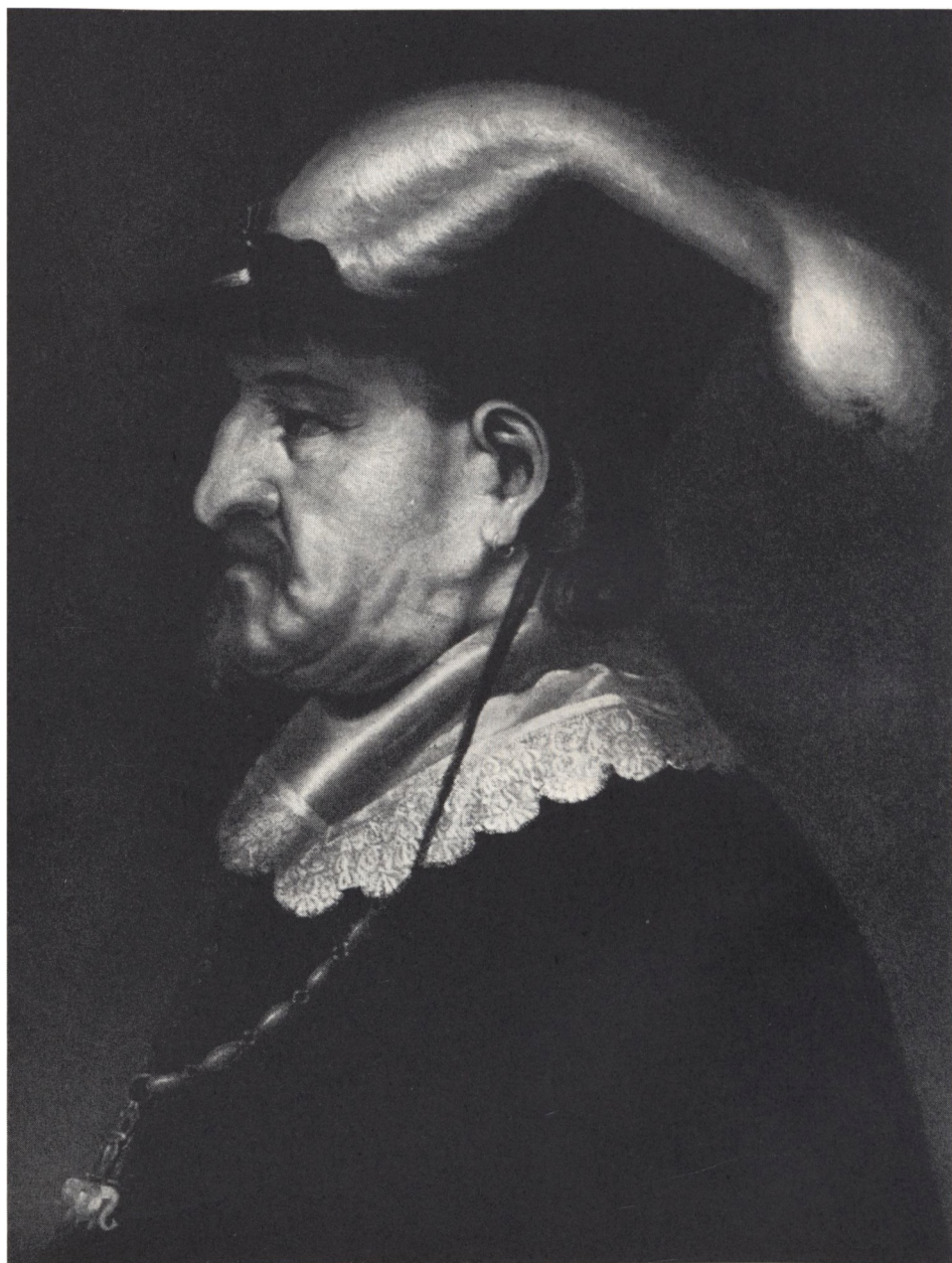
Rist: P. F. Rist: *Fra Støvlettiden*, 1884.

Sold.læsn.: *Soldaterlæsning, Fortællinger af 4. Bataillons Historie*, 1892.

Indhold

De fyenske Kompagnier 1614–60 ..	11
Fyenske nationale Regiment 1661–79 ..	33
Regimentet i fremmed krigstjeneste 1689–1714 ..	57
Den hjemmeværende del af regimentet 1689–1720	87
Den lange fredsperiode 1720–1801 .	114
1801–48	140
Krigen 1848–50 .	150
Krigen 1864	171
1864–1939 ..	202
Den anden verdenskrig ..	221
Oversigter (Regimentets navne, garnisonering, chefer, krigshistorie) ..	259
Litteraturliste ..	.. 266

Regimentets stifter Christian IV.

Efter maleri tilskrevet Karel van Mander, skænket Fynske Livregiment af Carlsbergs Mindelegat 1964 i anledning af regimentets 350-års jubilæum.

De fyenske Kompagnier 1614-60

(De militære forhold omkring 1600 – De fyenske Kompagnier, oprettelse og organisation – Fynsk deltagelse i Trediveårskrigen – Fornyelse og fordobling af de nationale regimenter 1630-43 – Krigen 1644-45 – Forøgelse og reduktion af de nationale regimenter – Styrkelse af landeværnet – Krigen 1657-60).

FYNSKE LIVREGIMENT er et af de ældste regimenter i den danske hær, idet dets historie kan føres tilbage til den 17. november 1614, hvor Christian IV lod „Fyenske Kompagni“ oprette.

I de foregående århundreder havde man kun et lidet udbygget forsvar, og de beskedne hære, der kæmpede i Norden i det 16. årh., bestod dels af adelens ryttere – 1500 i tallet – dels af fremmede lejetropper. Når krigen havde stået for døren, havde kongerne dog undertiden gjort brug af bøndernes ledingspligt og udtaget mindre styrker blandt dem.

Efterhånden trængte dog den opfattelse igennem, at det ikke kunne være rigtigt at basere et lands forsvar på fremmede tropper, men at det måtte påhvile landets egne indbyggere at forsvare det. I det hele taget sporede der omkring 1600 en større interesse for de militære spørgsmål, og unge adelsmænd drog i stadig stigende antal til udlandet for hos fremmede fyrster at få en militær uddannelse.

Denne stigende interesse for et nationalt forsvar gav i 1614 udslag i oprettelsen af de to første danske fodregimenter. Medvirkende hertil var måske erfaringerne fra Kalmarkrigen 1611-13, hvor hæren og de militære befæstninger måtte organiseres, efterhånden som krigen udviklede sig – en ordning, Christian IV måtte være meget utilfreds med. Der var heller ikke blevet lagt den store energi for dagen for at uddanne det indkaldte mandskab, og det var på dette punkt, der nu skulle sættes ind.

Dette havde historikeren Arild Huitfeldt allerede set, da han i 1599 udgav sin Danmarkskrønike, hvor han i fortalen henvender sig til den unge konge med følgende ord:

„... ingen har tænkt på at anstille nogen ny Ordning. Derover sidder vi ubevæbnet og har ikkun Penge og fremmed Magt at forlade os på. Men dersom Eders Majestæt vilde med Eders Nådes Råd og Adel tænke på noget Middel, hvorved dette Rige af Fodfolk kunde bestyrkes – det var højlig fornøden ... Hvis vore egne blev afholden og fremdragne, som de skulde; når de blev øvede og bevæbnede ... når der blev sat gode Kaptajner for dem, når de fik en ringe årlig Besoldning, når de blev øvede i at skyde til Måls og Skudskive, stillet i Slagorden ... udlært i deres Ordning at trine frem, tilbage, at lade Bøssen igen – skulde de vel blive så gode som fremmede. Om slig Mangel har jeg villet erindre Eders Majestæt, fordi jeg i disse fem Kongers Historie, som jeg har beskrevet, befinder den Brøst at have været, at vi er tilvante mere at bruge fremmede end vore egne, hvorover vort Folk er ubrugt og ubevæbnet.“ (Rockstroh, bd. I, pag. 5).

Rigsrådet anbefalede ved flere lejligheder et nationalt værn over for kongen, og ved ordinans af 17. november 1614 gav han ordre til oprettelse af en militz på 4000 mand, administrativt henlagt under to regimenter, ét i hver sin hoveddel af riget – Jylland og Skåne, og under Jydske Regiment henlagdes Fyenske Kompagni, der altså danner den første stamme af det nuværende Fynske Livregiment, og som sammen med Sjællandske Livregiment udgør de to ældste afdelinger her i landet.

Udskrivning af mandskab til de to regimenters 18 kompagnier fastsattes således:

Jylland	9 kompagnier	(2000 mand)
Skåne, Halland, Blekinge	7	– (1600 –)
Sjælland	1 kompagni	(200 –)
Fyn	1	– (200 –)

Det var i første omgang selvejerbønderne, der skulle stille de 200 mand til det fynske kompagni; til gengæld slap de pågældende gårde for at betale den årlige landgilde. Selve udskrivningen foregik i løbet af vinteren 1614–15; den kgl. ordre oplæstes overalt for bønderne, og i løbet af kort tid udpegedes de gårde, der skulle stille en soldat. Her valgte man som regel dem, der

havde den kraftigste legemsbygning, mens der blev taget mindre hensyn til alder, højde og syn. På Fyn var det adelsmændene Axel Brahe og Jakob Rosenkrantz, der forestod udskrivningen; men de lister, som de indsendte til kongen, vakte dennes mishag, idet han da ville gå glip af for megen landgilde, da de pågældende gårde gennemsnitlig betalte 10 rdl. Listerne blev returneret med påbud om kun at udskrive soldater fra de gårde, der i landgilde betalte 5–6 rdl! – og dette blev der i anden omgang taget nøje hensyn til.

Kompagniet fik tildelt én kaptajn og én løjtnant, der havde en militær uddannelse bag sig; de øvrige befalingsmænd – fenrikker, sergenter, korporaler, trommeslagere o. a. – blev først efter indkaldelsen udtaget af det udskrevne mandskab. Dette samledes nu til våbeneksercits med datidens uhåndterlige våben med passende mellemrum – mange steder skete det om søndagen efter gudstjenesten – foran de kirker, hvor våbnene blev opbevaret. Kompagniet var inddelt i 4 korporalskaber, og det var ofte lange strækninger, de enkelte soldater måtte tilbagelægge for at nå frem til øvelsespladserne. Det fynske kompagni kendte nemlig hverken til garnison eller kaserne, og datidens ordning lader sig således lettest sammeligne med vor tids hjemmeværn. Første gang, det udskrevne mandskab samledes, blev våbnene udleveret, og soldaterne havde fra nu af ansvaret for dem. For denne indkaldelse til våbenøvelse i fredstid udbetalte kongen ingen løn til soldaterne.

Lejlighed til en noget grundigere uddannelse var der dog, idet kongen så godt som hvert år lod soldaterne deltage i sine bygningsarbejder, bl. a. Børsen, de kongelige haver, ved anlæg af veje, dæmninger, kanaler o. lign. Allerede i maj 1615 var Fyenske Kompagni indkaldt til arbejde i København. Som regel varede disse ophold på de „kongelige arbejdspladser“ et par måneder, og ind imellem var der rigere lejlighed til en grundigere militær uddannelse end under de hjemlige forhold. I de følgende år deltog det fynske kompagni desuden flere gange i dige- og befæstningsarbejder ved landets grænse mod syd. På denne måde forstod kongen at drage god nytte af sine soldater, samtidig med at de fik deres militære uddannelse.

Ved umiddelbar sammenligning kan det synes uretfærdigt, at

Fyn og Sjælland kun skulle stille med hver 200 mand, mens Jylland og Skåne måtte yde det tidobbelte og Lolland-Falster slet ingen. Måske kan den ulige fordeling forklares ved, at Jylland og Skåne var de områder, der var mest udsatte for fjendtlige angreb, og at der som følge heraf var brug for et stærkere værn her; og hvem ved, om jyder og skåninger virkelig blev anset for at være bedre soldater end fynboer og sjællændere?

Kongen havde dog al grund til at være tilfreds med sin milit; anderledes forholdt det sig derimod med bønderne og deres karle. Flere stak af fra tjenesten, og de fynske bønder – såvel som bønderne i de andre egne af landet – var utilfredse med at skulle af med deres karle i den travleste tid, hvor der var brug for alt mandskab. Ifølge forordningen skulle soldaterne være længere tid ved landbruget end i tjenesten; men når denne som regel lå i sommerperioden, blev det egentlige formål ikke helt opfyldt. Flere var så utilfredse, at de helt undlod at stille soldater, og der blev rejst mange retssager mod de genstridige bønder.

I den kongelige ordinans var der derimod ikke bestemt noget om, hvor længe den enkelte soldat skulle forblive i tjenesten. I 1620 bestemtes det dog, at der først kunne søges afsked efter 4 års tjeneste. Ved samme lejlighed blev den militære uddannelse lagt i lidt fastere rammer; regler blev udarbejdet, og heri var fastsat, at soldaterne skulle øves i at skyde til måls, øves i „hvad Geled og Række er, at gå i Tog og Slagordning og vende sig alene og i deres Geled og Række“. Endvidere hedder det i denne bestemmelse, at det hele skal foregå „uden al Officerernes Slåen samt uden Drik og Foræring til Officererne“!

Med hensyn til soldaternes mundering havde kongen i 1618 ladet dem forsyne med uniformskjoler – de såkaldte kasiacher, en mellemting mellem en kappe og en frakke – dog på deres egen bekostning. Inden for samme kompagni var de så vidt vides af samme farve og udgjorde i de første år sammen med en bredskygget filthat deres uniform. I 1638 er Fyenske Kompagnis uniform beskrevet som havende „oben Ærmer, themmelig sid, af rød farve“.

Bevæbningen bestod af kårder og musketter, hvortil hørte en gaffelstok, som våbnene placeredes i under skydningen. Disse våben

var ret primitive; ladningen tog lang tid, og efter et par års forløb lod kongen disse skydevåben – betegnelsen for dem var „bøndergeværer“, og den viser, at de sikkert ikke var meget værd! – udskifte med stødvåben, piker og stormhatte, som brugtes det meste af århundredet igennem. Omkring 1630 havde $\frac{1}{3}$ af mandskabet piker, resten musketter. I datidens krige dannede skydningen for det meste også kun indledningen til selve kampen, der foregik med blanke våben

Som de første befalingsmænd for Fyenske Kompagni udpegedes Christian IV's tidligere livvagtimester, kaptajn *Augustus Ebbel*, der altså må regnes som vort regiments første chef, samt løjtnant Hans Cosmus. Efter at Ebbel allerede efter 4 års tjeneste havde taget sin afsked, nedsatte han sig som købmand i Odense, hvor han giftede sig med en datterdatter af den kendte købmand Oluf Bager. Selv ejede Ebbel en købmandsgård i Korsgade. 1631 valgtes han som rådmand. Det var for øvrigt hans søn, major Ebbel, der langt senere forfattede det motto, der er overtaget af Fynske Livregiment: „Fast i nød“. Denne søn ejede en gård i Æblegade i Nyborg; det oprindelige navn er Ebbelgade, og den er således opkaldt efter ham.

Hans Cosmus overtog kompagniets ledelse, efter at kaptajn Ebbel havde taget sin afsked. Allerede efter to års forløb var soldaterne imidlertid utilfredse og klagede over ham. Kongen lod nedsætte en krigsret, der frifandt løjtnanten, men sikkert kun af den grund, at sagen behandlede i Viborg, og at klagerne på grund af den store afstand og den dyre rejse ikke mødte op. Kongen lod da nedsætte en krigsret i Odense; men sagen må ikke have været så alvorlig, for også her blev Cosmus frifundet, og han forblev i tjenesten.

Når Christian IV ønskede at forøge og forbedre sin milit, skyldtes det måske, at trediveårskrigen få år før var begyndt, og at han nok nærede ønsket om at komme til at spille en rolle i denne krig. Som nævnt havde det vist sig, at den først anvendte udskrivningsmetode havde vakt megen og berettiget harme, idet den medførte en højst ulige fordelt byrde for bondestanden, hvilket bevirkede, at mange bønder gik fra deres gårde.

Ved en ny krigsordinans af 12. april 1621 blev udskrivningsmetoden da også forbedret. Bøndergårdene inddeltes i lægder på 9 hver, og hvert lægd skulle stille én soldat, der skulle aftjene en værnepligt på 3 år, hvorefter en anden karl fra samme lægd skulle afløse. Hæren blev fordoblet, og Fyenske Kompagni blev ved denne lejlighed delt i to kompagnier, hvert på 200 mand, hvorved der i sammenligning med de øvrige landsdele fremkom en mere retfærdig fordeling af udskrivningsbyrden. Derimod må det stadig bemærkes, at adelens bønder ikke delte skæbne med Kronens bønder; havde de skullet stille soldater på tilsvarende vis, var militsen yderligere blevet fordoblet. Det faste befalingsmandspersonale kom fra nu af til at bestå af 1 kaptajn, 1 løjtnant, 1 fenrik, 2 sergenter, 3 korporaler, 10 underkorporaler, 2 trommeslagere og 1 piber, hvilket må betragtes som en betydelig forøgelse. Befalingsmændene fik som løn tildelt hver en gård.

Kronens lensmænd og adelsmændene var yderligere forpligtet til at stille et antal fuldt rustede ryttere til kongens rådighed – 1 hest med rytter pr. 312 tdr. hartkorn (den såkaldte rostjeneste); til gengæld slap de for at betale skat. Ved mønstringen i 1617 bestod denne specielle hær af 1174 ryttere, deraf 160 på Fyn og Langeland.

Både kongen og rigsrådet fremsatte i de følgende år forslag om rejsning af flere kompagnier; men selv om ikke alle forslag blev vedtaget, blev den danske milits dog yderligere styrket i begyndelsen af 1620'erne.

Der var gjort et betydningsfuldt skridt ved oprettelsen af Christian IV's milit, der for øvrigt vakte opsigt flere steder i udlandet. Helt billigt havde det heller ikke været, idet den årlige udgift for Kronen er beregnet til 32.000 rdl., en efter datidens forhold ret betydelig sum.

Den største betydning lå nok i, at det var en *national* hær, der var stillet på benene, – bevidstheden om, at det i påkommende tilfælde var landets egne sønner, der skulle være med til at forsvare det. Det kan ikke have været nogen helt let opgave, eftersom landets egen befolkning i de fredelige tider, der var gået forud, ikke havde haft lejlighed til at deltage i landets forsvar; men i

begyndelsen af 1620'erne var de nationale regimenter blevet faste og livskraftige institutioner.

Anderledes havde forholdene været i Sverige, hvor de indre uroligheder og kampe med nabostaterne havde bevirket, at landet næsten uafbrudt havde måttet føre krige. Her bestod udskrivningen i 1610 således af 25.000 mand! Af de tyske stater kunne kun Bayern på dette tidspunkt komme på højde med Danmark; de øvrige stater havde slet ikke en tilsvarende organisation af et nationalt værn.

På Christian IV's politik i årene omkring 1625 mærkedes det, at han havde til hensigt at lade den danske militærs tage aktivt del i den krig, der i flere år havde hærget hele Mellemeuropa. Rigsrådet var betænkeligt, og det skulle også komme til at vise sig, at dette vovelige skridt skulle blive et alvorligt vendepunkt i den danske militærs historie. I disse år fulgte den ene udskrivning efter den anden, og ved fredsslutningen i 1629 var landet i den sørgeligste forfatning.

Kongen var rykket ned i Tyskland med en hær, der hovedsagelig bestod af fremmede hvervetropper; men da antallet viste sig at være utilstrækkeligt, og da opgaven ikke syntes at være så let at løse, som kongen i første omgang havde troet, var det nødvendigt at få forstærkninger fra de nationale regimenter hjemme i Danmark. Lensmændene fik derfor ordre til at lade undersøge, hvor stor en del af mandskabet der ønskede at melde sig til frivillig deltagelse i krigen. Fra Fyn ønskede kongen 3–400 mand.

Ved de Fyenske Kompagnier fandt der da i december 1625 en mønstring sted, og af de 203 tilstedeværende meldte sig ikke mindre end 116 til frivillig tjeneste. For at nå op på det antal, kongen ønskede, var det dog nødvendigt at udskrive så godt som alle i de to fynske kompagnier. Efter denne supplerings var der kun få mand tilbage, og for at kompagnierne hjemme på Fyn kunne opretholdes, måtte der nu foretages yderligere udskrivninger, og uddannelsen måtte begynde forfra.

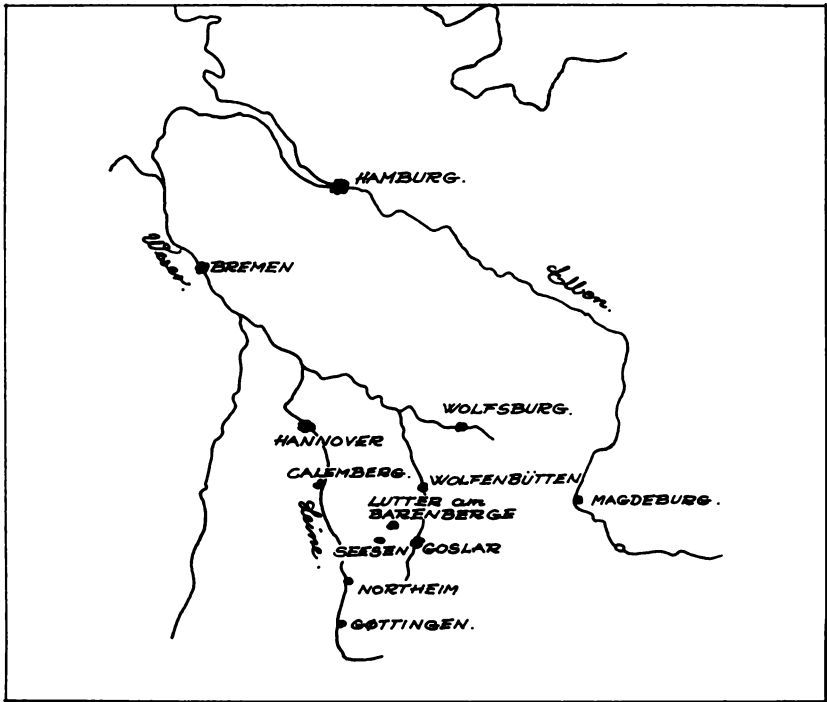
I marts måned førtes det fynske mandskab under løjtnant *Jens Bays* kommando til samlingspladsen ved Kolding, hvor det under navnet Fyenske Kompagni – eller blot Fyen – indgik som et af

Danske Regiments 10 kompagnier, hvis chef blev oberstløjtnant Enevold Kruse. Alle var klædt i røde kjoler – med blå, gule eller røde benklæder, og regimentet kaldtes populært Det røde Regiment. Musketter og skarp ammunition blev udleveret, og hver soldat fik før afrejsen en speciedaler på hånden. Både på samlingspladsen ved Kolding og under hele marchen til de tyske slagmarker indøvedes regimentet omhyggeligt i våbenbrug og kampøvelser.

Efter en tid at have deltaget i belejringen af borgen *Calemborg* syd for Hannover ankom regimentet til Wolfenbüttel, hvor resterne af den danske hær befandt sig, og Det røde Regiment indgik nu som en del heraf. En del af styrken var blevet afgivet undervejs, pesten havde grebet voldsomt om sig, og begge dele havde gjort et betydeligt indhug i Det røde Regiments oprindelige styrke på 3000 mand. Fyenske Kompagni var det gået særligt slemt ud over, idet det ved ankomsten kun talte 63 mand!

I slutningen af august 1626 kæmpede Christian IV's tropper – bl. a. Det røde Regiment – ved *Lutter am Barenberg* mod de fjendtlige katolske tropper under ledelse af den berømte Tilly. Disse var i begyndelsen ikke overlegne i antal, og Tilly var nødt til at trække sig tilbage til Göttingen for at forene sig med den øvrige del af hæren under de Fours, der stod ved Magdeburg. Christian IV så det som sin første opgave at forhindre dette og trængte, om end forsigtigt, efter Tilly; men da han nåede Northheim, blev han klar over, at Tilly og de Fours var hinanden så nær, at han ikke kunne slå dem hver for sig. På den anden side var Tilly klar over, hvilke vanskeligheder den danske hær havde at kæmpe med under tilbagemåret, og besluttede at indlede et slag. Forholdene under tilbagemåret vanskeliggjordes yderligere ved en meget uregelmæssig forplejning; men det var bydende nødvendigt at fortsætte tilbagemåret for at komme den forfølgende fjende på afstand.

Tilbagemåret fortsattes da også; men det kostede dyrt, og de meldte tab blev større og større. Ved en kamp om eftermiddagen af kun en times varighed nedhuggede Tillys folk alene 400 muskettere og 200 dragoner. Efter et heftigt regnskyl fulgte for øvrigt en kvælende varme, under hvilke forhold det kneb med at få

Krigen 1625–29.

drikkevandet til at slå til, og de forholdsvis unge soldater, der var i Det røde Regiment, var ikke hårdføre nok til at udstå et tilbagesogs strabadser med svigtende forsyning og mangel på hvile. Skulle hæren reddes, måtte de udmattede soldater samle kræfterne endnu engang; men under det fortsatte tilbagesog blev en stor del af mandskabet taget til fange eller hugget ned.

Møjsommeligt banede hovedstyrken sig vej til sletten syd for Barenberg, hvor de sidste kampe udspillede og endte med et sønderknusende nederlag. Det røde Regiment, hvor resterne af de fynske tropper var med, kæmpede med største tapperhed og udmærkede sig gang på gang; men det kunne ikke modstå fjendens kraftige angreb. En enkelt gunstig situation kunne de danske tropper dog benytte til at give fjenden en så varm modtagelse, at et rytterregiment og et fodregiment blev fuldstændigt sprængt.

Visse misforståelser gjorde sig dog gældende – under et afgø-

rende angreb fandt danskerne således vejen spærret af fældede træer, og man måtte standse midt i en heftig kanonild, der mejede den ene række soldater efter den anden til jorden – fjenden gik til angreb, og efter en hård kamp måtte vore tropper vige. Hvad årsagen så end kan have været, synes kongen helt at have mistet herredømmet over situationen!

Der synes dog igen at være kommet orden på de danske regimenter, for hvem det en overgang lykkedes at slå det fjendtlige infanteri tilbage, og på et vist tidspunkt troede optimisterne, at den kongelige hær ville være sikker på sejren. I sidste øjeblik tog kampen en anden vending, danskerne måtte i hast trække sig tilbage, alt kom i opløsning, hvorunder Det røde Regiment blev kastet ind mod vore egne rytterregimenter, og hvad Tillys ryttere ikke huggede ned, måtte redde sig i vild flugt til alle sider. Ved denne lejlighed faldt regimentets chef, Enevold Kruse!

En blodig slagmark blev efterladt, hvor fjendens rytteri havde hugget ned for fode blandt det flygtende infanteri, og før den sidste modstand blev opgivet, var tabet oppe på 4000 mand. Af Det røde Regiment – og følgelig af de Fyenske Kompagnier – var der så godt som intet tilbage!

Man kan dog med stolthed se tilbage på Det røde Regiments deltagelse i kampen, hvor kompagnier bestående af danske bondsoldater havde vist de øvrige et eksempel til efterfølgelse. De fynske soldater havde ved denne lejlighed fået deres ilddåb, og Det røde Regiment havde været et af de få lyspunkter i dette sørgelige slag.

Det bortforklarer dog ikke, at slaget ved Lutter am Barenberg var et voldsomt nederlag, der fik vidtrækkende politiske følger. Godt halvdelen af hæren var gået tabt, 6 regimentschefer og mange andre officerer var taget til fange, og mange havde mistet livet. Det røde Regiment havde ikke haft nogen lang levetid, dog lang nok til at vise et lysende eksempel på kampmod og tapperhed.

Trods nederlaget forblev resterne af hæren i Tyskland, og allerede i september blev der sendt forstærkninger af sted, bl. a. den hjemmeværende del af Fyenske Kompagnier; deres skæbne på de tyske slagmarker er ukendt; men det vides, at der hjemme på Fyn blev rejst to nye kompagnier.

Da der den følgende sommer var udsigt til, at Wallensteins hære ville drage nordpå, blev det befaleet, at alle våbenføre mænd i landet mellem 18 og 55 år skulle have deres våben parat og ekserceres, så godt som forholdene tillod det. Kongens hær var nemlig opløst, og Jylland lå fuldstændig åben for Wallensteins og Tillys hære.

Det blev befaleet, at ca. hver 5. mand i riget skulle udskrives til denne reserve, der på Fyn blev samlet i 16 kompagnier under ledelse af oberst Holger Rosenkrantz til Nybøllegård.

I september drog da både Wallenstein og Tilly over landets grænser med deres hærgende hære, der nu holdt halvøen besat indtil fredsslutningen i 1629. I de følgende måneder deltog de fynske kompagnier som strandvagt ved Lillebælt, især ved Fønsskov og på Fænø. Næste år befalede kongen, at denne specielt fynske vagt skulle opretholdes, idet det fynske forsvar skulle styrkes, da man i tilfælde af en streng vinter måtte være forberedt på, at fjenden over isen kunne gå over til øerne. Fyenske Kompagnier kom ikke til at deltage i yderligere krigshandlinger, og 1629 sluttedes freden i Lybeck.

De nationale værn havde ved fredsslutningen bestået i 15 år. Landet var i en sørgelig forfatning: Kongen havde ikke været heldig med sin krigsførelse, og man beklagede, at så meget mandskab hensynsløst var blevet ofret på de tyske valpladser; Wallenstein havde plyndret riget, og den tidligere velstand var borte. Antallet af befalingsmænd var forholdsvis ringe, og på grund af tabene i Tyskland var det et ungt mandskab, de nationale regimenter havde.

På grund af den hensynsløse måde, hvorpå de nationale regimenter var blevet behandlet under den netop afsluttede krig, hvor det bedste mandskab gang på gang var blevet afgivet til kongens hær i Tyskland, kunne de kun opretholdes i en mindre del af landet, og i årene omkring fredsslutningen synes resterne kun sjældent at have været samlet til øvelser. Det var rigsrådets ønske at få genoprettet de gamle regimenter i deres oprindelige udstrækning, og det skete ved en ny udskrivning i 1632. Der skulle stadig udskrives én soldat pr. lægd; men da man i modsætning til de

tidligere udskrivninger denne gang regnede de mindre ejendomme med, fremkom der flere lægder og på denne måde flere soldater.

De to fynske kompagnier havde overlevet nedgangsperioden og kom nu igen under faste former. De organiseredes lidt efter lidt, og mønstringer og øvelser genoptoges i samme omfang som før krigen. På dette tidspunkt hørte de stadig under Jydske Regiment; men senere overgik de til Sjællandske Regiment. De tre gamle regimenter – jyske, sjællandske og skånske – talte nu godt 7000 mand, udrustet som musketerer – deraf det jyske alene (med de to fynske kompagnier) 2700 – en efter hine tiders forhold ikke ubetydelig hær.

1634 genoptoges soldaternes arbejde på de „kongelige arbejdspladser“, for de jyske og fynske kompagniers vedkommende på fæstningsanlæg ved Glückstadt ved den tyske grænse. Den hensynsløshed, der tidligere var blevet udvist mod soldaterne under dette arbejde, var ikke mere fremtrædende, – en ting, der måske har bidraget til, at alvorlige epidemier kunne holdes borte fra soldaternes rækker. Det var i disse år større arbejder, der var i gang, og der arbejdedes uafbrudt i 4 år. Flere af kompagnierne var således i Holsten et halvt år ad gangen.

Det, der på det militære område lå kongen og rigsrådet mest på sinde i slutningen af 1630'erne, var planen om, at der også skulle udskrives soldater blandt adelens bønder. Under et møde i Odense med repræsentanter for adelen blev forslaget forelagt, og adelen erklærede sig positivt indstillet. Der oprettedes da 8 specielle adelskompagnier, deraf et på Fyn, omfattende 300 mand. På denne måde forøgedes det nationale infanteri med godt 2000 mand. Der oprettedes rundt omkring på Fyn specielle eksercerpladser for adelens soldater, og de synes med hensyn til uddannelse at have været uafhængige af de oprindelige fynske kompagnier.

Christian IV må atter have haft planer om at lade sin hær kaste sig ud i tidens krigshandlinger, for han bevilgede en fordobling af det udskrevne mandskab på den simple måde, at der som en slags reserve udtoges endnu en soldat i hvert lægd. Det nye mandskab, der skulle øves i eksercits og våbenøvelse mindst to dage om måneden, skulle ikke indordnes i kompagnier, men danne et landeværn i tilfælde af, at de tre gamle regimenter og

de nye adelskompagnier skulle føre krig uden for landets grænser. Det var en betydelig udvidelse – reserven bestod af ca. 8400 mand, og den udskrevne styrke bestod nu af 17400 mand.

— — —

Der havde hidtil været et meget spændt forhold til Sverige, hvilket man kunne have ventet havde bevirket en omfattende krigsforberedelse fra dansk side; men det var ikke tilfældet. Da Torstenson den 12. december 1643 brød ind over grænsen i Holsten, var danskerne ganske uforberedte, og den svenske hær mødte ingen modstand. De jyske tropper samledes i hast ved Snoghøj for at hindre fjendens videre fremtrængen. De to gamle fynske kompagnier og den fynske rostjeneste – henholdsvis 400 mand og 350 heste – fik ordre til at samles ved Middelfart, hvor de fik bevogtningen af Lillebælt's kyster overdraget. Arbejdet påbegyndtes allerede før årets udgang, samtidig med at der sørgedes for proviant og flere transportmidler. Middelfart blev omgivet med palisader og var således indrettet til forsvar.

Den 9. januar stormede svenskerne, og da danskerne endnu ikke var færdige med forskansningen ved Snoghøj, ydedes der kun en ringe modstand. 800 ryttere og ca. 4000 infanterister måtte på få dage sejles over til Fyn, og Torstensons tropper kunne hærkende og plyndrende besætte hele Jylland.

Selv om de fynske kompagnier opholdt sig hjemme på Fyn, kom de alligevel til at spille en afgørende rolle i denne krig. Torstenson havde nemlig af det svenske rigsråd fået ordre til at foretage et angreb på Fyn og samtidig have en hær parat til at gå mod Skåne og siden mod Sjælland. Den utrættelige rigsmarsk Anders Bille, der havde organiseret kystforsvaret og havde kommandoen over tropperne, der for øvrigt var stærkt plaget af pestsygdomme, havde dog situationen fuldkommen under kontrol. En af de første dage i februar angreb Torstenson *Middelfart*, idet han ved daggry gik over Lillebælt med 70 både; men han havde undervurderet de fynske troppers styrke. Angrebet blev til alt held opdaget, 15 både blev skudt i sæk, og med betydelige tab måtte Torstenson trække sine tropper tilbage til Snoghøj.

I løbet af foråret lykkedes det flere og flere af de jyske tropper at slippe over til Fyn; hæren her voksede betydeligt, og i midten

af februar var den stor nok til, at Anders Bille turde angribe den del af Torstensons hær, der holdt skanserne ved Snoghøj og Fredericia besat. Det lykkedes ham at tilbageerobre dem, og han foretog nu i løbet af foråret 6 heldige udfald mod svenskerne. Den flåde, som Torstenson ved Kolding havde under opbygning med landgangsforsøg på Fyn for øje, blev angrebet den 1. maj, og Anders Billes tropper, som Fyenske Kompagnier som nævnt udgjorde en del af, kunne føre en del fanger med tilbage – samt de skibe, der ikke var blevet ødelagt på stedet.

Selvfølgelig var det til stor fare ikke alene for Fyn, men også for den øvrige del af landet, at hæren havde forladt Fyn; men angrebene faldt heldigt ud takket være et godt organiseret efterretningsvæsen og den dygtighed og forsigtighed, hvormed Bille ledede hæren. Han har således en stor del af æren for, at svenskerne ikke slap over til Fyn.

Fyenske Kompagnier opretholdt endnu en tid kystbevogtningen; men da Torstenson i slutningen af juni trak sine tropper ud af Jylland, var faren drevet over, og de kunne benyttes til andre opgaver. Således deltog det ene af Fyenske Kompagnier i juli under kommando af kaptajn *Jacob Andersen* i forsvaret af fæstningen *Christianspris* ved Kielerfjorden. Den 28. juli angreb svenskerne, og de danske kompagnier, der den dag arbejdede på den ufuldendte skanse, blev ubarmhjertigt hugget ned. Det fynske kompagni deltog til alt held ikke i skansearbejdet den pågældende dag, og det kom næppe yderligere i kamp mod svenskerne i denne krig. Det var for øvrigt de lolland-falsterske tropper, blodbadet ramte; af 1300 mand nedhuggedes således de 1100, og det var med stor bitterhed, at man mindedes dette uventede angreb.

I august trak Torstenson sine tropper ud af Holsten, og kongen mente, at tiden var inde til at gøre noget alvorligt for at jage fjenden ud af Skåne. En del af de jyske og fynske og alle sjællandske tropper fik derfor ordre til at begive sig mod Skåne. Resten af de fynske tropper havde som opgave at holde Fyn besat.

Det var derfor let for Torstenson at besætte Jylland, da han sidst på året atter drog nordpå, idet de få jyske tropper, der holdt skansen ved Frederiksodde (Fredericia) besat, ikke kunne yde særlig hård modstand.

De fynske soldater, som Anders Bille havde ladet afgå mod Sjælland-Skåne, blev sendt tilbage med en skrivelse fra kongen, der erklærede, at „Sjælland kun besværedes af disse Fynboer, som man alligevel ikke kunde vente nogen Tjeneste af“. Det hedder videre i skrivelseren:

„Vi sende derfor disse Bønder med deres Officerer tilbage til Dig, anseende at vi til dette Lands Konservation behøve Soldater og ikke Bønder, hvoraf vi, Gud være lovet, have nok hos os selv, som ere lige så gode og dygtige som Fyenboer!“ (Rockstroh, bd. I, pag. 153).

Det var en højst unådig skrivelse; men Fyenske Kompagnier kunne nu sammen med hovedstyrken af Jydske Regiment indgå i kystbevogtningen ved Lillebælt, og her blev de, indtil svenskerne rømmede Jylland og den sørgelige fred efter langvarige forhandlinger sluttedes i Brømsebro. Landet var plyndret og ødelagt, og det havde i århundreder ikke været så langt nede som ved denne fredsslutning.

For både adelen og borgerstanden stod det nu klart, at den nationale hær på grund af de herskende politiske forhold burde udvides, og marsken afgav i april 1646 en betænkning til nærmere drøftelse:

Lensmændene skulle selv foretage udskrivningen i overværelse af officerer, og det skulle påses, at det kun var dygtige unge karle, der blev udtaget til soldatertjeneste. Formuende unge mænd havde hidtil i vid udstrækning lejet „landstrygere“ og anden ukvalificeret arbejdskraft til at indtræde i militsen, og mange af disse var deserteret efter kort tids forløb. „Sådan er Riget til største Ruin og Tab i Krigstid“, hedder det i marskens betænkning. For hvert andet sogn skulle der være en underofficer, der hver søndag efter gudstjenesten skulle eksercere sine folk. Denne bestemmelse forelå som tidligere nævnt allerede ved Fyenske Kompagniers oprettelse; men når det indskærpes i denne forbindelse, at det skal foregå *hver* søndag, må det skyldes, at der hidtil havde været sløset med øvelserne.

En forøgelse af lægderne – til hvert lægd skulle der høre 5

gårde mod tidligere 9 – forøgede også antallet af soldater; for Fyns vedkommende gennemførtes en ordning med ca. 500 lægder. Den årlige faste militærudgift blev anslået til 187.000 rdl. Endvidere skulle fæstningerne udbygges, og de fynske soldater var i de følgende år beskæftiget med at udbygge fæstningerne ved Strib og Frederiksodde. Trods de ugunstige pengeforhold skulle de gamle våben i så stort omfang som muligt udskiftes med nye (leveret fra Brobyværk), og der skulle anskaffes flere køretøjer.

Derimod synes man ikke at have interesseret sig synderligt for den anden side af sagen, nemlig mandskabets uddannelse; det var kun få steder, at de fastsatte tidspunkter for våbenøvelser overholdtes, og det var kun det mest elementære, der indøvedes.

Det kan dog ikke bebrejdes befalingsmændene, og det er forståeligt, at det ikke var nogen let opgave efter en langvarig og ødelæggende krig samtidig at samle mandskabet for at genopbygge landet og varetage det forsømte landbrug og samle det til eksercits. Mangen en bonde, der havde hårdt brug for arbejdskraft, pegede på, at der efter en krig måtte være et så stort antal våbenøvede i landet, at der i begyndelsen kunne slækkes på øvelserne.

De følgende år viste dog, at rigsrådets ønsker ikke kunne realiseres, uden at der skulle udskrives yderligere skatter, en kendsgerning, man ikke havde forudset, da man i 1646 planlagde militsens omorganisering. Bonden kunne ikke bære de udskrevne skatter, og man nødsagedes til at foretage en reduktion af militsen, så at de ordinære militærudgifter kunne bestrides med ca. 100.000 rdl. Forholdet ved Fyenske Kompagnier var da omkring 1650 cirka, som de var før krigen. Efter reduktionen inddeltes det Sjællandsk-Fyenske Regiment i 8 kompagnier, og det kom under oberst Axel Urups ledelse.

Endvidere tog adelen initiativet til oprettelse af et særligt landeværn. Alt tjenestedygtigt mandskab på Fyn blev inddelt i nyoprettede herredskompanier, hvert på 400 mand, hvoraf $\frac{2}{3}$ skulle bevæbnes med skydevåben, resten med piker eller hellebarder. Der skulle ekserceres hver 14. dag. Den fynske adel bevilgede de nødvendige pengebeløb til oprettelse af dette værn, og på dette punkt foregik Fyn de øvrige landsdele med et godt eksempel.

Når Fyn var den provins, der gjorde mest for landeværnet, skyldes det vel, at det her allerede var grundlagt nogle år tidligere. Alle i alderen 16–50, der kunne bære våben, deltog, og man havde ansat 20 kaptajner og 20 løjtnanter, der tidligere havde været befalingsmænd i de gamle kompagnier. Lønnen var ret beskeden, henholdsvis 72 rdl. og 24 rdl. årligt.

I midten af 1650'erne var det fynske mandskab beskæftiget ved fæstningsarbejder ved Frederiksodde (Fredericia) og Strib, og der foretoges de regelmæssige mønstringer.

Den opfattelse havde gjort sig gældende, at landets forsvar hovedsagelig skulle bygges på den nationale hær, og rigsrådet søgte at fremme militsen på flere måder, bl. a. ved frivillig subscriptionskription blandt adelen. Infanterikompagnierne talte ca. 8000 mand; men der fandtes en så betydelig reserve af uddannet mandskab, at der i givet tilfælde kunne rejses yderligere 10.000 mand.

Den vigtigste kritik, der kan rettes mod datidens milit, er den, at den mere var en folkevæbning end en egentlig hær. Den bestod ikke af krigserfarne soldater, men fredelige bønder, anført af hæderlige befalingsmænd, der ikke havde tilstrækkelig øvelse i at træffe vigtige afgørelser i krigssituationer. De havde ikke erfaringer som den, der havde tilbragt år efter år i felten, og som kun levede og åndede for krigen. Den færdighed og udholdenhed, som et liv i felten bevirker, var tidens befalingsmænd ukendt. Man bør huske, at de stående hæres tid endnu ikke var kommet, og selv om Danmark stod tilbage for Sverige på dette punkt, var det dog forud for de fleste andre stater.

Da det i 1657 trak op til krig, var de sagkyndige enige om at fraråde en sådan: Landets økonomi var dårlig, hæren alt andet end krigsøvet, og fæstningernes tilstand lod meget tilbage at ønske.

Af praktiske grunde – og her er nok først og fremmest tænkt på kystbevogtningen af Lillebælt – blev Fyn under den følgende organisation af hæren betragtet som hørende under Jydske Regiment, der omfattede 14 kompagnier med ca. 2300 udskrevne, dels som musketerer, dels som pikenerer. De enkelte kompagnier fik efterhånden alle ordre til til fods at begive sig til Holsten for at tage del i forsvaret af landets sydgrænse, således også Fyenske Kompagnier, hvis chefer var *Johan Beckmann* og *Alexander*

Reincking. I begyndelsen af marts 1657 kom ordren til Beckmanns kompagni, og ikke længe efter kom turen til Reinckings. De fynske kompagnier – eller rettere sagt resterne af det ene – vendte først tilbage til Fyn efter fredsslutningen i 1660 og deltog altså ikke i de senere krigshandlinger på Fyn.

Foreløbig deltog de fynske soldater i forskellige fæstningsarbejder langs Ejderen; men ret tidligt skiltes de to kompagniers veje: Beckmanns fik som opgave sammen med et par andre kompagnier fra Jydske Regiment at anlægge en skanse ved Stapelholm, og efter at dette arbejde var fuldført, forblev kompagniet længe her for at forsvare skansen; Reinckings kompagni fulgte derimod den øvrige del af hæren, der i midten af juni måned satte over Elben omkring Glückstadt og trængte ind i provinsen Bremen, der var besat af svenskerne. Det kom til forskellige sammenstød, der resulterede i, at Jydske Regiment efter ca. en måneds forløb måtte rømme Bremen, trække sig tilbage over Elben og i slutningen af juli besætte fæstningerne Glückstadt og Krempe sydvest for Itzehoe. I begyndelsen af august erobrede svenskerne også disse fæstninger, og det fynske kompagni blev sammen med 3 andre kompagnier fra Jydske Regiment indskibet i Glückstadt og sejlet hjem med forsvar af den nyanlagte fæstning *Frederiksodde* (Fredericia) for øje. Tabene var ret store; således mener man, at ca. to tredjedele af Jydske Regiment faldt eller blev taget til fange.

Den svenske konge fulgte hurtigt efter den danske hær, og man ved, at han havde hovedkvarter i Kolding den 24. juli. Interessen samlede sig derfor nu om den nævnte fæstning Frederiksodde. Fjenden befandt sig umiddelbart i nærheden, og som følge deraf var det ikke muligt at fuldføre det påbegyndte arbejde. Gravene var tørre og ikke nær dybe nok, og det var forbundet med stor fare at lade den styrke, der befandt sig i fæstningen, opsætte palisader langs gravene. Man forventede, at et eventuelt rytterangreb ville komme ved den sydlige strand, og her var mulighederne for afspærring små. Forberedelserne var således gået i stå, og det ville kun være en ringe modstand, man ville kunne yde de svenske tropper. På Fyn havde rigsråderne Otto Krag og Jørgen Brahe søgt at samle tropper til bevogtning af kysten ved

Lillebælt; men efter sigende viste landbefolkningen kun ringe interesse for øens forsvar.

Mandskabet i fæstningen var overhovedet ikke krigsøvet og bestod af dele af et jysk og et fynsk regiment, der i hast var blevet samlet, da faren trak op. På grund af mangel på befalingsmænd blev det overdraget hollænderen Lobbrecht at organisere det fynske regiment, der omfattede ca. 1600 mand. Det kunne slet ikke måle sig med det jyske, hvilket først og fremmest skyldtes den sprogforvirring, der herskede. Trods den alvorlige situation må man smile, når man hører, at befalingsmændene udelukkende talte flamsk og fransk, og det er forståeligt, at de fynske bønderkarle ikke adlød ordrer på disse sprog!

Den første undsætning kom i slutningen af september, og den 12. oktober nåede endelig 4 kompagnier fra Jydske Regiment – deriblandt det fynske – frem til Frederiksodde, stærkt forsinket på grund af uvejr undervejs. Denne hjælp var i højeste grad tiltrængt efter den to måneder lange belejring. Rejsen, der var gået nord om Skagen, havde været meget anstrengende, havde taget soldaternes kræfter, og de var alt andet end oplagte til at deltage i forsvaret af fæstningen. At der i løbet af få måneder skiftedes kommandant i fæstningen, og at indkvarterings- og forplejningsforhold var slette, gjorde heller ikke det hele bedre. En tid var situationen så alvorlig, at både menige og officerer deserterede i store mængder.

Mange dage havde de nyankomne tropper ikke været i fæstningen, før svenskerne stormede. Det danske mandskab talte ca. 3500 soldater, og heraf var det kun et dragonregiment og Jydske Regiment, hvorunder det fynske kompagni som nævnt hørte – hvert på ca. 500 mand – der kunne siges at være veltrænede soldater. I denne henseende havde fæstningens oprindelige tropper ingen erfaring!

Den 24. oktober om morgenen blev fæstningen angrebet af svenskerne fra flere sider. Det kom nok lidt overraskende for soldaterne i fæstningen, eftersom der i de forudgående dage havde gået rygter om, at svenskerne ville forsøge en landgang på Fyn. Selv om vore folk ydede en god modstand, lykkedes det dog svenskerne at passere de tørre grave og bestige voldene. Det ny-

udskrevne mandskab havde taget opstilling langs stranden, og dette uøvede mandskab havde svenskerne let ved at kæmpe sig igennem. Det var nu let for dem at omringe den øvrige del af styrken, og selv de kampdygtige kompagnier måtte overgive sig. Størstedelen af den danske hær blev enten dræbt eller taget til fange, deriblandt chefen for det fynske kompagni.

Den svenske hær havde været for stærk en modstand for mandskabet i Frederiksodde, og det var betydelige tab, Danmark led ved slaget den 24. oktober 1657.

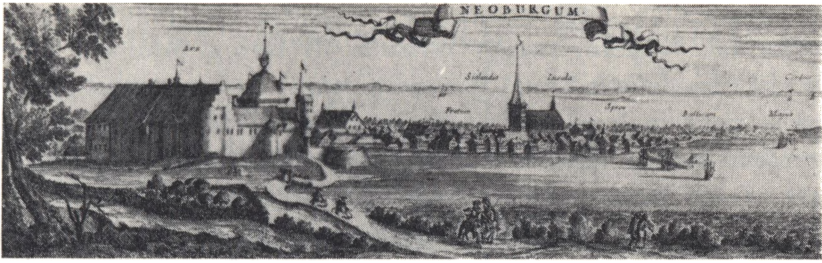
Resterne af kompagnierne – deriblandt det fynske – blev ført som fanger til Polen, og de var så udmattede, at en stor del døde undervejs; resten blev tvunget til at tage tjeneste i den svenske hær. En del af officererne forblev som fanger i Frederiksodde, og en af dem, rigsråd Mogens Høeg, skriver bl. a.:

„... en Del af de Fanger i Frederiksodde lider største Trang, så at en Del af Mangel på Spise og ond Medfart er bortdøde, særdeles Konstabler, som sidder i Stokhuset og spises med Vand og Brød. Såfremt de ikke hjælpes, er at frygte, at den største Del af Fangerne tager tjeneste hos Fjenden“. (Rockstroh, bd. I, pag. 312).

Det ene af de to fynske kompagnier udslettedes således helt i krigens første år. Det andet fynske kompagni – under Beckmanns ledelse – var ikke fulgt med hjem, men var sammen med to andre forblevet i fæstningen Stapelholm. Kun få gange kom det til at deltage i mindre krigshandlinger, og det tilbragte de næste to år i forskellige fæstninger ved Glückstadt, Heide og Breitenstein ved Itzehoe. Det var efterhånden svundet ind til 71 mand, altså reduceret til en tredjedel, og efter fredsslutningen i 1660 sendtes de over Lolland til Fyn. Den 17. august samme år ankom de til Nyborg, der fra nu af blev hovedkvarter for de fynske kompagnier. Det var gået hårdt ud over de to fynske kompagnier, og af den styrke, der drog ud i begyndelsen af 1657, vendte kun ca. $\frac{1}{5}$ tilbage!

Krigen fortsattes efter Frederiksoddes overgivelse; men i de følgende kampe deltog Fyenske Kompagnier ikke. Det gjorde der-

Nyborg ca. 1650 – Regimentets første garnisonsby.
(Efter kobberstik af Puffendorf, 1659. Det kgl. Bibliotek).

imod de tidligere nævnte fynske herredskompagnier, og særligt smigrende er det ikke, at de blev erklæret for fuldstændig ubrugelige til krigstjeneste.

En polsk hær var på vej gennem Nordtyskland for at komme Danmark til undsætning, og Karl Gustav havde således bragt sig selv i en vanskelig situation, idet han kunne risikere at blive spærret inde på den jyske halvø. Hans eventyrlige togt over isen er kendt, og i løbet af kort tid lod han Fyn, Langeland, Lolland-Falster og Sjælland besætte. Københavns forsvar var ikke i orden, og den danske konge så sig nødsaget til at slutte fred. Det skete i Roskilde den 18. februar 1658, og Danmark måtte afstå Skåne, Halland og Blekinge. Desuden skulle Danmark afstå 25 kompagnier til svensk krigstjeneste, og af de lister, der blev udarbejdet, fremgår, at Fyn skulle afstå 863 infanterister, altså dobbelt så mange, som der på Fyn blev udskrevet under normale forhold. Det var meningen, at de straks skulle overføres til Riga; men foreløbig blev de udskrevne – for dog at gøre gavn – overført til Frederiksdodde, hvor de under streng bevogtning arbejdede på fæstningens istandsættelse. Forplejningen var under al kritik, og de fleste sov under åben himmel. Først i december afgik de udskrevne fra Fyn til Pommern.

Karl Gustav fortrød snart, at han ikke havde erobret hele Danmark, og han lod atter sine tropper besætte landet. Fyn var i den grad oversvømmet af fjendtlige tropper, at der slet ikke kunne være tale om en folkerejsning. Flere officerer blev taget til fange, og to kompagnier, der lå i egnen omkring Middelfart, blev hurtigt

afvæbnet. Flere steder – især på Sjælland – var svenskerne dog udsat for overfald; særligt kendt er de forsøg, som den sjællandske bandefører Svend Poulsen (Gjønge) og hans mænd gjorde på at overrumple mindre fjendtlige styrker. Svenskerne truede til gengæld med at udskrive brandskatter, hvis omfang tydeligt fremgår af den første brandskat, der blev udskrevet på Fyn, nemlig 200.000 rdl. Der blev endvidere givet ordre til, at alle skulle aflevere, hvad de havde af våben; men hvad der kom for dagens lys, var ganske ubrugeligt.

Karl Gustav ønskede først og fremmest at erobre København; hans uheldige belejring og angreb på byen er kendt, og den 11. februar blev hans tropper slået tilbage.

Danskerne havde ofte heldet med sig i denne del af krigen; fremmede magter blandede sig dog i fredsforhandlingerne, og vi fik ikke de besiddelser tilbage, som vi havde måtte afstå i 1658.

Ved fredsslutningen var landet i en alt andet end gunstig situation. I 3 år havde landet været besat af fjendtlige tropper, og der havde gang på gang været ofret store summer på udskrivning af nyt mandskab. Svenskerne havde hærget, og der var fattigdom overalt. Mange soldater havde mistet livet for deres land, og mange var blevet tvunget i fremmed krigstjeneste.

Fyenske nationale Regiment 1661-79

(1660–74: Oprettelse, udskrivning, uddannelse, uniformering, bevæbning, faner, chefer – Den skånske krig 1675–79).

EFTER fredsslutningen i 1660 stod det klart, hvor vigtigt det var altid at have en veluddannet hær parat, når fjenden brød ind over landets grænser. Ved enevældens indførelse afskaffedes rigsrådet; men Frederik III ønskede at følge Christian IV's retningslinier på det militære område, og hans mål var at styrke og forøge det nationale værn, hvilket dog på grund af den nød, der herskede efter svenskernes ophold i landet var forbundet med meget store vanskeligheder. Det lykkedes dog delvis i det følgende tiår, og denne periode er på flere punkter rigere på oplysninger både om de militære forhold på Fyn og om soldaternes forhold i det hele taget. De vil for Fyns vedkommende blive meddelt her, selv om der på enkelte områder kan blive tale om gentagelser:

Det nyoprettede Krigskollegium havde som en af sine første opgaver at organisere hæren, og ved en forordning af 15. januar 1663 bestemtes det, at de to hidtidige udskrevne regimente – det jyske og det sjællandske – skulle udvides til fire, nemlig et *nørrejysk* (Ålborg og Viborg stifter), et *sønderjysk* (Århus og Ribe stifter), et *sjællandsk* (Sjælland og Samsø) og et *fynsk* (Fyn, Lolland-Falster, Møen og Langeland).

Fyenske Kompagnier ophørte hermed at høre under Sjællandske Regiment og kom fra nu af til at danne stammen i det nye Fyenske nationale Regiment, der deltes i to bataljoner, hver på fire kompagnier; den ene bataljon omfattede Lolland-Falster og Møen, mens den anden bataljons kompagnier blev udskrevet på Fyn og Langeland. Til hvert af disse kompagnier knyttedes en kaptajn, en løjtnant, to sergenter, tre korporaler og en tambur. Officererne aflønnedes dels gennem en udbetalt gage, dels gennem indtægten fra en eller to gårde. Ved en forordning i 1670 bestemtes soldatens

løn således: 15 rdl. eller 6 rdl. + visse naturalier (6 alen blågarnslærred, 6 alen hørlærred, 10 alen vadmel, 2 par sko, 4 skpr. rug, 5 skpr. byg og 6 skpr. havre). Samtidig blev der truffet bestemmelse om, at der med visse mellemrum skulle foretages en revision af officerernes gårde; adskillige var nemlig faldet i værdi, og for at få en retfærdig fordeling befaledes det ligeledes, at der skulle føres lovligt syn med dem. For øvrigt krævedes der ikke særlige militære kundskaber for at blive udnævnt til officer. Således fik i 1667 en mand, der i adskillige år havde været færgemand i Assens, kommandoen over et kompagni!

Planerne om Fyenske nationale Regiment var allerede blevet offentliggjort i november 1661, og i det følgende år indtil stadfæstelsen i januar 1663, hvor det officielt fik navnet Fyenske Landregiment til Fods, foretoges udskrivningen, samtidig med at adskillige af de tidligere befalingsmænd overførtes til det nye regiment, der fra nu af fik kvarter i Nyborg fæstning.

Enhver mellem 15 og 45 år kunne udskrives som soldat; tjenestetiden var som før 3 år, og først når lægdet kunne skaffe en stedfortræder, kunne soldaten få sit pas. Udskrivningen fandt sted som tidligere: 5 gårde udgjorde et lægd, og deres ejere mødte for udskrivningskommissionen med alle deres sønner og tjenestekarle, hvoraf kommissionen udtog „en med gode Lemmer og i en Alder mellem 15 og 45 År“. Man havde tidligere været ret utilfreds med denne inddeling, da den førte til misbrug, og det vedtoges – stadig med det formål at få en mere retfærdig fordeling – at et lægd skulle udgøres af 60 tdr. hartkorn. Det skulle imidlertid vise sig at være vanskeligt på dette areal at stille en soldat, og 1673 ændredes arealet til 70 tdr. hartkorn. De militære myndigheder ønskede imidlertid mere mandskab, og regimentschefen foreslog én soldat pr. 50 tdr. hartkorn; men dette kunne slet ikke gennemføres. Hvad selve udskrivningen angik, kneb det mest med at samle mandskab på Møen og Langeland, hvor svenskerne ved slutningen af krigen havde taget alt våbendygtigt mandskab. Mens Langeland før krigen havde kunnet stille 60 mand, kunne der nu kun udskrives 20 mand!

På Fyn foregik *udskrivningen* lettere, og der findes enkelte oplysninger om styrkeforholdene i disse år: I november 1664 om-

fattede de 4 fynske kompagnier 571 mand; året efter talte den fynske bataljon 566 mand, den lolland-falsterske 345. De tilsvarende tal for året 1667 var 619 og 370 mand, altså for hele regimentet knap 1000 mand. I 1674 var den samlede styrke på 1400 mand.

Man var tilfreds med denne ordning, og for at opretholde den vedtoges den 4. juli 1664 en ordinans, hvoraf de vigtigste paragraffer lyder:

- § 1: *60 Tønder Hartkorn skal udgøre en Soldat.*
- § 2: *I ethvert Læg skal en af de Bøndersønner eller Tjenestekarle, som derudi Læget er født eller er på Stedet, udskrives til Soldat.*
- § 3: *Amtmanden skal selv for Hans Majestæts Gods og hver Proprietær for sine Bønder være responsabel for, at Lægene efter Matriklen tilbørlig er og rigtig er bleven satte, at alle Mandskab i Lægene har været til Stede ved Udskrivningen.*
- § 5: *Hvilke Karle, der kan erkendes dygtige til at blive enrulleret, derom skal Kaptajnen dømme . . .*
- § 6: *Den Soldat, som således er enrulleret, skal først af det ganske Læg gives på Hånden 2 Slettedaler; derefter skal en af Lægsmændene tage ham udi sin Tjeneste og give ham for sådan sin Tjeneste, så længe han er hos ham, en årlig Kost og Løn, ligesom en anden Tjenestekarl ellers får. Foruden dette skal det ganske Læg en gang for alle give Soldaten en Kårde og hvert 3. År en ny Kjole.*
- § 7: *Når Soldaten bruges i Hans Kgl. Majestæts Arbejde eller Krigstjeneste, da skal hans Løn høre op hos Lægsmanden, hvor han har tjent tilforn, og gives af det hele Læg.*
- § 9: *Ingen Soldat må tjene udenfor sit Læg, hvorfra han er udskreven, så længe hans Navn står på Rullen.*
- § 13: *Dersom en Soldat løber bort, førend han kommer til Fanen, så skal Læget forskaffe en anden i des Sted og forfølge den bortløbne med Lov og Ret; og dersom de ham kan antræffe, må de sætte ham fangen, indtil han stiller Borgen eller formedelst Lov og Ret bliver frikendt.*
- § 16: *Hvem der skjuler en bortløben Soldat eller hannem tager i*

Tjeneste eller også forhindrer Lægsmændene eller Officererne, når de komme at affordre og afhente Soldaterne, han skal bøde sine Tremark.

§ 20: *Eksercerpladserne for de udskrevne Soldater skal være ved Kirkerne, hvor de altid efter Prædikenen skal øves.*

§ 22: *Når de udskrevne Soldater ere på Landet og der tjene hos deres Lægsmænd, så skulle de være Landsloven undergivne; men når de stå under deres Fane, så skulle de regulere sig efter Krigsartiklerne og dømmes af Krigsretten.*

Den næstsidste af de citerede paragraffer gjaldt først og fremmest de fynske soldater; året forinden havde en kommissær ved navn Hessler mønstret hele landmilitseren, og om forholdene på Fyn bemærker han i sin beretning: „Eksercitsen overholdes ikke på Fyn; de gamle Soldater glemmer den, og de nye lærer intet“!

Især den nævnte § 9 var en hård betingelse for den udskrevne soldat; men denne bestemmelse var anbefalet fra mange sider og var en betingelse for – som det hedder – „at Kongen kunne være sikker på en vis og fast Landmilitis“.

Med disse bestemmelser håbede man at undgå de mange klager, der i de foregående år var indløbet over udskrivningen, især ved Sjællandske Regiment, hvor forholdene var så fatale, at kompagnicheferne måtte arresteres!

Som tidligere nævnt bestod *tjenesten* i fredstid i et par timers øvelse om søndagen på eksercerpladsen foran kirken. Man har ikke mange oplysninger om disse øvelser; men man må gå ud fra, at det ikke var alle, der behøvede at give møde hver søndag. Øvelserne afholdtes korporalskabsvis – et korporalskab bestod af 50 mand – og dette skulle kun være forsynet med 12 musketter og 6 piker. Alle andre våben opbevarede i fæstningerne, for det fynske regiments vedkommende i Nyborg og Nakskov. Musketererne skulle møde med 9 hjemmelavede patroner, „fulde af god brugelig Mousquettekrudt“. Sin løn fik soldaten hos den bonde i lægdet, hos hvem han tjente, og hans udrustning betales af lægdets bønder i fællesskab, hvilket bidrog til at formindske statens militærudgifter. Under indkaldelser bestod lønnen af 3 skilling og 2 pund brød!

I disse år, hvor genopbygningen af forsvaret stod på, indkaldtes det fynske mandskab ret ofte til mønstringer og større øvelser. Den første afholdtes ved Nyborg; i forbindelse hermed indløb der flere klager over, at flere soldater havde op til 20 mil at gå, og at de i den travle sommerperiode dårligt kunne undværes hjemme på gårdene.

De årligt tilbagevendende indkaldelser havde i 1660'erne en varighed af op til 6 måneder, og antallet af indkaldte lå omkring 800–1000 mand. Eksempelvis kan anføres følgende tal fra Krigskollegiets og Krigsministeriets registraturer:

1665: Frederiksodde:	lollandske bataljon:	22.4.–3.10.:	734 mand
Nyborg	: fynske bataljon	: 22.4.–3.10.:	566 –
1667: Nyborg	: lollandske bataljon:	6 måneder:	400 –
	fynske bataljon	: 6 – :	673 –
1668: Nyborg	lollandske bataljon:	6 – :	} 800 –
	fynske bataljon	: 6 – :	
1671: København	fynske regiment		ca. 1000 –

Arbejdet bestod i udbedring af garnisonsbyens fæstning (Nyborg), fæstningen i Frederiksodde samt Københavns volde; samtidig blev der givet en kort uddannelse i eksercits og bevogtnings-tjeneste.

Helt let for Nyborg by var det ikke at skaffe indkvartering periodevis til op til 1000 soldater – byen talte dengang ca. 2200 indbyggere – og som det fremgår af det følgende, meldes der flere gange om gnidninger mellem soldaterne og byens øvrighed, der klagede over, at soldaterne „ikke var disciplinerede nok“. En sådan klage resulterede i en kgl. resolution af 31.3.1666, hvori der blev givet nærmere bestemmelser for soldaternes indkvartering og adfærd i det hele taget under de lange indkaldelser. Uoverensstemmelser skulle afgøres af byens kommandant og borger-skabets præsident i fællesskab. De straffe, der kunne idømmes for mildere forseelser, bestod i reglen af bøder, der deltes mellem befalingsmændene med $\frac{1}{4}$ til kaptajnen, $\frac{1}{4}$ til løjtnanten og resten til underofficererne. Blev de gentaget, eller var det grovere tilfælde som rømning, blev de skyldige idømt tvangsarbejde på Bremerholm. En krigsret 1672 dømte en soldat til galgen på grund

af gentagen rømning, og samme år blev en soldat, der havde forladt sin post ved et krudttårn om natten, straffet ved at blive „betragtet som Meneder og Æreskjænder og ved at få sin Kårde brækket over Knæet“! At man til gengæld ikke tog det så nøje med drukkenskab, viser en lignende bestemmelse, der under hvil giver soldaterne lov til „at drikke med måde“, som det er udtrykt!

Fæstningsarbejdet i sig selv var strengt, og soldaterne klagede gang på gang over, at lønnen ikke slog til til deres underhold. Det var derfor ikke så få, der deserterede, og det var vanskeligt ved mønstringerne at supplere kompagnierne. Et fynsk kompagni, der normalt talte 150 mand, kunne således til fæstningsarbejde i Frederiksodde kun stille med 29! Fra tidligere år, hvor der i længere tid havde været arbejdet på fæstningerne, havde man dårlige erfaringer på hygiejnens område. Af betydning var det derfor, at der ved hvert regiment ansattes en regimentsfeltskær til at varetage kirurgisk lægebehandling, og at der byggedes barakker, hvor de syge kunne isoleres. Som regimentets første feltskær nævnes Simon Brun, ansat af Frederik III. Til hvert regiment knyttedes endvidere en auditor og som regel en præst.

Den øvrige del af året opholdt soldaten sig hjemme på gården som tjenestekarl, og ud over til de af Krigskollegiet fastsatte øvelser skulle han kun stille på kompagniets øvelsesplads i tilfælde af alarmering, hvilket tilkendegaves ved, at bavnene blev tændt, eller ved, at der blev ringet med kirkeklokkerne. Udeblivelse i de grelleste tilfælde – hvis f. eks. fjenden havde gjort landgang – kunne medføre dødsstraf.

Da det trak op til krig, søgte man at få bedre kvalificeret mandskab til de nationale regimenter, og for at gøre den beskedne uddannelse mere effektiv, blev der afholdt flere regulære øvelser, som bl. a. det fynske regiment deltog i.

En større øvelse afholdtes således i egnen mellem Kolding og Vejle (mellem Alminddalen og Starup) i tiden 20. maj til 20. juni 1674. Så godt som hele hæren – ialt 14.000 mand – deltog i denne øvelse, der lededes af kongen personligt. Øvelserne, der dagligt strakte sig fra kl. 6 om morgenen til kl. 3 om eftermiddagen, afholdtes dels på de lokale eksercerpladser, dels i terrænet og omfattede diverse angrebs- og forsvarsøvelser, der sammen med

de nævnte mønstringer var godt egnede til at gøre de nationale regimenter duelige i krigstilfælde.

Angående *uniformering* og *bevæbning* foreligger der også fylligere oplysninger fra denne periode. Inden for regimentet var påklædningen ensartet og bestod af en grå kjole med grøn besætning og grønt for (iflg. Burmann-Beckers Samlinger vedrørende Uniformer i den danske Hær), den bredskyggede hat, grå benklæder (evt. af læder), grå strømper samt sko. I et krydsbandoler bar soldaten taske og kårde. Som tidligere var $\frac{2}{3}$ af mandskabet bevæbnet med musketter, resten med piker. Sidstnævnte gruppe var altid placeret midt i bataljonen, således at musketererne kunne afgive deres skud, inden håndgemænet begyndte.

Et normalt kompagnis bevæbning er på denne tid anført således: „1 hollandsk Partisan, 3 Hellebarder, 6 Clausstöcker, 100 Mousquetter med Flint og Lunte, 50 velbeslagne Picquer af spansk Træ – 16 Fod lange – 90 Patrontasker samt 2 Trommer“!

Regimentets chef var for øvrigt utilfreds med de tildelte våben og indberettede, at især pikerne var ubrugelige; han fik da af kongen lov til toldfrit at lade indkøbe en del nye våben i udlandet.

Fra november 1663 findes et forslag til *faner* for de 4 landregimenter. Man ved, at Fyenske Kompagnier under stormen på Frederiksodde den 24. oktober 1657 mistede deres fane med den gyldne lindorm på den grønne fanedug og med den ældste fanedevise: Si deus nobiscum quis contra nos.

De fynske kompagnier fik nu grønne faner med undtagelse af regimentschefens eget kompagni – det såkaldte Livkompagni, der udgjordes af kaptajn Bechmanns gamle kompagni – hvis fane var hvid. I et rødt felt, omgivet af en forgyldt krans, var den forgyldte lindorm placeret. Efter fanedugens farve benævntes regimentet populært „det grønne regiment“. De 8 faner, som regimentet lod anskaffe for egne midler, bar hver for sig de forskellige kompagniers valgsprog:

- 1: Seyer oc Styrke er af Herren
- 2: Gud er vor tillid oc Styrcke
- 3: For Kongen oc fæderne Landet
- 4: Håbet beskiemmer icke

- 5: Wær bestandig indtil enden
- 6: Herren vil udføre dend Sag
- 7: Gud stiller Strid til Werdens Ende
- 8: Hefnen tilhører Herren

Da regimentet under Den skånske Krig udvidedes til 12 kompagnier, fremstilledes yderligere 4 faner, hvis deviser lød:

- 9: Hellere død end seyerløsz
- 10: I Raadstuen Hierne, i Krigen Hender
- 11: Wel Waaget er half wunden
- 12: Gud gør sit, når Du gjør dit

Den 26. november 1664 udnævntes det nye regiments første chef, holsteneren oberst *Bendix von Hatten*. Denne dag fremstilledes han for regimentet af hærens overgeneral, og den 20. december s. å. indsattes han tillige som kommandant over fæstningen Nyborg.

Han var chef for regimentet indtil 1671. Allerede efter 7 års forløb måtte han tage sin afsked p. g. a. de sammenstød, han som fæstningens kommandant havde med byens befolkning. Han var vanskelig at omgås, havde et hidsigt temperament og synes at have benyttet enhver lejlighed til at genere magistratens embedsmænd. Det fortælles endog, at han et par gange lod sine soldater gennemprygge et par af dem! Desuden irriterede han de handlende i Nyborg ved selv at lade brygge det øl, som soldaterne drak! Selv om han var en dygtig officer og gang på gang udmærkede sig inden for militæret, måtte han forlade byen. Han rejste til Bornholm, hvor han døde få år efter som amtmand og kommandant. 1671 efterfulgtes han som chef for regimentet af oberst *Johan Caspar Cicignon*. Han var født i Frankrig, men havde i nogle år været i dansk tjeneste; bl. a. havde han været med ved Københavns belejring, og 1663 nævnes han som kommandant i Bergen og chef for et norsk regiment

Han var en fremtrædende officer og fik i forskellige kampe betroet vigtige poster, hvor han kunne gøre brug af sin modige og voldsomme natur. Han var ikke bange for at ofre sig for sit regiment, og gjaldt det om at få mangler udbedret, var han ikke bange for at bruge af sine egne pengemidler.

Oberst Cicignon, chef for Fyenske Regiment 1671–77.
(Regimentets portrætsamling).

Hans egensindighed og stridbare sind kunne dog kun skade ham i længden, og gang på gang havde han sammenstød med det mere konservative Krigskollegium og især med generalkrigskommissæren over Fyn, Eiler Holck, der flere gange så sig nødsaget til at indberette ham, da han ikke ville efterkomme hans ordrer. Da Holck engang havde ladet påbegynde opførelsen af nogle badehuse, lod Cicignon straks håndværkerne rive dem ned – under trussel af prygl, da de lå umiddelbart i nærheden af fæstningens grund! Som sin forgænger lå han i evigt klammeri med befolkningen i Nyborg, der ofte fandt grund til at klage over ham. Han drev ulovlig jagt, og i byens skove fældede han de træer, han skulle bruge, og tvang de forbipasserende bønder til at køre

dem ind til fæstningen. Han drillede til stadighed sine foresatte, og engang trak han i hidsighed kården mod en af sine kaptajner. Han voldte sine omgivelser mange bryderier, og den kendte diplomat Jens Juels ønske har sikkert været delt af mange: „Fra Oberst Cicignon og deslige Vildbasser fri os kære Herre og Gud“!

Disse år var forholdsvis rolige år for hæren, og man syntes at kunne mærke, at den gamle orden og præcision fra tiden før krigen var vendt tilbage. Det, der 1660 var sket inden for regeringsmagten, havde været til fordel for hæren, og ved Frederik III's død var riget i militær henseende stærkere end nogen sinde før. Fæstningsanlæggene var sat i stand, og i tilfælde af krig kunne en hærstyrke på 15.000 mand hurtigt stilles på benene. Selv den svenske gesandt i København kunne udtale sig rosende om de danske soldater:

*„Krigsfolket her og i Norge er vel holdte både med Klæder og Våben og altid flittig exercerte, så at gamle Officerer måe be-
kjende, at der aldrig før har været så godt Krigsfolk i Tjeneste
i Danmark“ (Foss, pag. 26).*

Om det har kunnet siges om alle regimenter, kan ikke konstateres; i hvert fald er en skrivelse 1675 fra oberst Cicignon ikke særlig smigrende. Han beretter her om kaptajn Ebbels kompagni, der var kommet til Nyborg:

*„... at Officererne var gamle, de Menige uøvede Bønderkarle,
hvoriblandt mange gamle Fyre, og at den lollandske Escadron,
med kun meget få dygtige Officerer, ikke var brugelig“! (Foss,
pag. 26).*

Vi havde som nævnt ved fredsslutningen i 1660 mistet Skåne, og den krig, der nu førtes, skal ses på baggrund af ønsket om at genvinde de skånske provinser. Danmark sluttede forbund med kurfyrsten af Brandenburg og havde til hensigt først at rette angrebet mod de besiddelser, som Sverige havde i Nordtyskland.

Det var meningen, at den danske hær skulle samles i Holsten, og fra midten af maj 1675 var det fynske regiment indkaldt. 4 nyoprettede kompagnier blev tilbage som besætning i fæstningerne Nyborg og Nakskov, og oberst Cicignon brød i slutningen

af måneden op med de 8 oprindelige kompagnier – ialt ca. 1000 mand, hvorefter man på Fyn begyndte udskrivning af 8 nye kompagnier, idet det var meningen, at de nævnte 4 skulle slutte sig til regimentet senere.

Denne udskrivning blev foretaget under strengere vilkår end tidligere og var som følge deraf forbundet med store vanskeligheder. Således var våbenbeholdningen i tøjhusene ved regimentets afmarch blevet reduceret betydeligt, og major Ebbel, en søn af chefen for det første kompagni, klagede over, at han havde svært ved at skaffe gode officerer. Han lod for øvrigt skaffe 8 faner til de nye kompagnier, og han forfattede selv valgsprogene til dem. Det 8. kompagnis valgsprog var det, der i dag er valgsprog for hele regimentet: Fast i nød! Uniformen var grøn med hvidt underfor, og da de to regimenter senere blev slået sammen, blev den benyttet af dem begge.

I august var udskrivningen tilendebragt, og man må fra nu af regne med to regimenter: det oprindelige, der var på vej til Tyskland for at deltage i krigen mod Sverige, og de 8 nye kompagnier, der benævntes Det ny Fyenske Regiment. De 4 kompagnier, som Cicignon havde efterladt, blev overført til fæstningen i Tønning, og det nye regiment, hvis chef blev den unge dygtige oberst *Sigfried von Bibow*, fordeltes med 4 kompagnier i Nyborg og 4 i Nakskov.

I begyndelsen af juni var Cicignon nået til Haderslev med regimentet, og derefter fulgte et to måneders langt ophold i Slesvig by. Man marcherede derefter mod Rendsborg, og den 21. august var hele hæren samlet. Selv om det var de bedste kompagnier, Cicignon havde taget med sig, havde han dog undervejs haft visse vanskeligheder at kæmpe med. Afmarchen var sket pludseligt, og der var ikke truffet ordentlige foranstaltninger med hensyn til mundering, aflønning og forplejning. Som følge deraf var soldaterne utilfredse, og mange deserterede. En stor del måtte officererne lade afhente hjemme, og til sidst var Cicignon nødt til at statuere et eksempel og lade to af desertørerne – Rasmus Rasmussen og Peder Pedersen – „hænge i den højeste Galge til Skræk og Advarsel for alle Ligesindede“!

Den 2. september havde Christian V erklæret krigen, og han

rettede først opmærksomheden mod fæstningen Stralsund og byen Wismar. Allerede i slutningen af måneden kom Fyenske Regiment i kamp. Et overgangssted over floden Recknitz ved fæstningen *Damgarten* var besat af svenskerne, og en del af den danske hær, deriblandt Fyenske Regiment under Cicignons ledelse, fik som opgave at erobre fæstningen. De prøvede at sætte over floden i nogle skærgårdsbåde, som Cicignon i sin tid som regimentschef i Norge havde ladet fremstille; men modstanden var for stor, forsøget måtte opgives, og danskerne måtte trække sig tilbage. Først i begyndelsen af oktober lykkedes det at komme over floden og erobre fæstningen, som svenskerne nu måtte rømme.

Hæren gik nu mod byen *Wismar*, hvis belejring påbegyndtes den 23. oktober. Forholdene var ikke særligt gunstige, idet terrænet på de tre sider var sumpet, og på den fjerde side lå den vanskelig tilgængelige havn. Byen var omgivet af volde og brede grave, og de belejringsarbejder, som danskerne havde påbegyndt, skred kun langsomt frem på grund af dårlige vejforhold. Hertil kom, at soldaterne led meget af kulde, og de var efterhånden så udmattede, at arbejdet var ved at gå i stå. Hvor alvorlig situationen var, viser en udtalelse fra en af de officerer, der ledede belejringen: „Driver man på dem, begynder de at græde og beder om, at man vil skyde dem, for at de kan få en Ende på al den Elendighed“.

Der blev gjort forskellige mindre udfald fra begge sider, dog uden væsentlige resultater; belejringsarbejderne fortsattes dog under stadig mere og mere ulidelige forhold. Gravene var fulde af vand, og til sidst måtte man arbejde om natten for at undgå beskydning fra fjenden. Sygdom blandt soldaterne greb mere og mere om sig, og regimentet var efterhånden indskrænket meget: Af 800 var den 4. november 503 til tjeneste, den 5. december 269!

Det kunne derfor kun føles som en befrielse, at man var nået så vidt med forberedelserne, at man natten til den 13. december kunne skride til storm. Den ene fynske bataljon deltog i det mindre angreb på den nordlige port, hvormed stormen indledtes, mens den anden deltog i selve hovedangrebet på fæstningens kastel.

Førstnævnte angreb mislykkedes efter en hård kamp, da det viste sig, at de stiger, der skulle bruges til passage af graven, var

Belejringen af Wismar 1675.

for korte, og dertil kom, at et forrygende vejr med regn og sne satte ind. Hovedangrebet var endnu ikke begyndt; men den anden fynske bataljon stod sammen med den øvrige del af hæren opmarcheret og var klar til kamp.

Kongen overværede det mislykkede angreb og gav ordre til at udsætte hovedangrebet. Det var imidlertid for sent, idet de soldater, der var forrest i angrebskolonnen – og det var først og fremmest den fynske bataljon – stormede frem med kaptajn Bendix Buchwaldt i spidsen. Han faldt, ramt af en kugle i halsen; dog trængte de fynske soldater kækt fremad, og angrebet kunne ikke standses. Først efter en blodig kamp overgav fæstningen sig!

Hermed var denne del af felttoget slut, og en del af hæren – heraf Fyenske Regiment – blev ført til Danmark i vinterkvarter.

Der havde været stillet store krav til de danske soldater; men officererne var tilfredse med deres mandskab, som de mente på

tilfredsstillende måde havde bestået krigens vanskelige prøve og vist god disciplin og udholdenhed. Det er derfor ikke uden grund, at et af båndene på regimentsfanen bærer inskriptionen: Wismar 1675.

Selve angrebet og de sygdomme, der rasede, havde krævet så mange ofre, at der i januar 1676 kun var 257 mand tilbage af regimentet, og af disse var 195 meldt syge! For at regimentet ikke helt skulle gå til grunde, sendtes det i februar tilbage til Fyn. Her fik Cicignon pålagt den opgave ved hvervning at bringe regimentet på fode igen. Mens det hidtil havde bestået af udskrevet mandskab, kom det altså fra nu af for en stor del til at bestå af hvervet mandskab. Det skiftede også navn og kaldtes fra nu af Cicignons regiment.

Krigen rettedes nu mod Skåne, hvor Christian V håbede at foretage landgang og slå svenskerne. Allerede før hvervningen var fuldendt, måtte Cicignon afgå med den ene bataljon, der sluttede sig til den øvrige del af hæren ved Lyngby, hvor der før selve felttoget blev afholdt en større øvelse. Den anden bataljon forblev i Nyborg og fortsatte hvervningen. Cicignons bataljon blev slået sammen med oberst Bibows under dennes ledelse og under navnet Fyenske Regiment. Cicignon måtte nøjes med kommandoen over de reservetropper, som året før, da regimentet drog til Tyskland, var blevet forlagt til fæstningen Tønning, men som nu også var kommet til København.

Der deltog altså nu to fynske afdelinger i krigen i Skåne, Fyenske Regiment under ledelse af oberst Bibow og Cicignons bataljon. De to andre bataljoner forblev i fæstningerne i Nyborg og Nakskov, da de var i en så ynkelig forfatning, at der ikke kunne være tale om at tage dem med i felten; desuden var kompagnicheferne ikke helt pålidelige: Nogle handlede indbyrdes med deres mandskab; der førtes ofte falske styrkelister, og det hørte ikke til sjældenhederne, at man opførte både sygemeldte, bortløbne og døde som tjenstgørende soldater!

Under felttoget til Skåne skiltes vejene for de to fynske bataljoner:

Den 28. juni om morgenen begyndte indskibningen i København, og hovedlandgangen foregik ved Rå, en lille landsby ca. en

mil syd for Helsingborg. Heri deltog Cicignons bataljon imidlertid ikke. For at aflede svenskerne opmærksomhed var denne bataljon samt en bataljon fra Sjællandske Regiment, begge under Cicignons ledelse, på en hollandsk flåde blevet sejlet mod Ystad to dage før, og denne plan virkede, som den skulle, idet den svenske hær, der hidtil havde ligget omkring Malmø, nu trak sig sydpå. Den næste dag om morgenen lod Cicignon sine to bataljoner ro ind mod land, og under en heftig kugleregn vadede de ind på bredden, hvor de efter en rask kamp erobrede en lille fæstning uden for Ystad. Svenskerne angreb flere gange, men måtte trække sig tilbage med betydelige tab. Admiralen på den nævnte hollandske flåde indberettede slaget for kongen, og han omtalte de fynske soldaters indsats i meget rosende toner.

Kuppet var lykkedes, og den danske hær kunne uden modstand gå i land syd for Helsingborg; her deltog Fyenske Regiment. Det første mål var *Landskrona*, der den 11. juli blev indtaget med storm, under hvilken oberst Bibow blev såret. Kastellet og slottet holdt stand indtil den 3. august, hvor de blev erobret af danskerne. Den sårede oberst Bibow afløstes af den 35-årige oberst *Hans Christian Schack*, der som Bibow var tysker. Han havde oprindelig været i svensk tjeneste; men efter at han var blevet taget til fange på Fyn i 1659, var han trådt i dansk tjeneste.

Cicignons bataljon sluttede sig nu til hovedhæren, og hele den fynske styrke deltog i belejringen af *Kristianstad*. Da den den 11. august nåede frem, talte den 328 mand, og der meldtes 37 syge, 5 døde og 10 bortløbne.

Christian V ønskede fæstningens skæbne afgjort så hurtigt som muligt, og allerede natten til den 15. august foretoges stormen. Fremrykningen foregik så lydløst, at svenskerne intet opdagede, før danskerne havde passeret graven og var i færd med at kravle op ad voldene. Efter to timers kamp måtte fjenden trække sig tilbage; danskerne kunne erobre byen og medføre et godt bytte. Af det fynske mandskab mistede 9 livet, og 22 såredes. Resten af bataljonen fulgte nu hovedhæren.

Den anden del af det fynske mandskab, Fyenske Regiment, deltog umiddelbart efter erobringen af *Landskrona* i belejringen af *Halmstad*. Mens man var i færd med at anlægge løbegrave,

fik general Duncam, der havde kommandoen over denne del af hæren, nys om, at Karl XI nærmede sig med en hær sydfra. Danskerne trak sig tilbage; men de fandt vejen over Fyllebro spærret af svenskerne. Duncam måtte tage den ulige kamp op, og ved Tømminge bro kom det til et slag den 17. august. Det varede kun én time, og tabene på dansk side var store: ca. 1500 blev taget til fange, og kun 300 ryttere undslap. Blandt de tilfangetagne var næsten alle de fynske soldater. I løbet af den følgende måned vendte en del fra regimentet tilbage som flygtninge, og omkring midten af september havde Schack samling på knap halvdelen af sin bataljon.

Tabene fra Fyllebro og Tømminge bro var som nævnt store, og det var nødvendigt at etablere visse reserver. Få dage efter blev der da givet ordre til, at bataljonen hjemme i Nyborg skulle overføres til Skåne, hvorefter der på Fyn skulle foretages yderligere udskrivninger for at få regimentet på fode igen – nemlig én mand pr. to lægder.

Som tidligere voldte udskrivningen mange kvaler, og der indløb mange klager. Fremgangsmåden ved udskrivningen var ofte den, at de duelige i lægdet ved terningekast trak lod om, hvem af dem der skulle være soldat. De udsendte befalingsmænd blev beskyldt for at anvende falske terninger, flere måtte indrømme, at de havde ladet sig bestikke, andre, at de havde tvunget de unge mænd til at blive soldater. Desuden kneb det meget med at skaffe mundering og penge til lønninger. Det er da naturligt, at det gik langsomt med hvervningen, og den nye bataljon kunne først afgå i december måned, d. v. s. efter slaget ved Lund, som kun Cicignons bataljon deltog i.

Omkring den 1. oktober gik den danske hær i vinterkvarter, Cicignons bataljon i den lille by Kielne i nærheden af Helsingborg. Dette benyttede den svenske konge sig af, idet han nu fattede plan om at overfalde den danske hær. En af de sidste dage i måneden måtte den da bryde op, og den 4. december stødte de to hære sammen ved Keflinge å, nord for *Lund*. Hæren havde slået lejr ved åen, idet de enkelte afdelinger indtog samme plads som i slagordenen, og Cicignons infanteri var placeret i centrum, mens rytteriet var anbragt på fløjene. Svenskerne angreb den venstre

fløj, og denne rykkede i sin iver så hurtigt frem, at infanteriet i midten ikke kunne følge med. Det gik således ud over rytteriet på fløjen; men da infanteriet først kom på linie med rytteriet, leverede det en god kamp. Cicignon erobrede således en halv snes kanoner, og da de blev benyttet mod svenskerne selv, trak disse sig tilbage.

Imidlertid fremkom der et „hul“ i det danske infanteri, og det svenske rytteri gik atter til angreb, idet det styrtede sig over et par infanteribataljoner, som under flugten bragte uorden i Cicignons bataljon. „Bataillonon kæmpede godt“, hedder det i en officers skildring af slaget. Mod sædvane var den kun opstillet i 3 geledder; den kunne ikke holde stand, og på kort tid var den helt sprængt.

Der kom også uorden i de andre bataljoner, og Cicignon søgte, så godt han kunne, at samle tropperne til fornyet angreb. Flere bataljoner efterkom imidlertid ikke hans ordre, og han var nødt til at prøve at slå sig igennem det fjendtlige rytteri med de få hundrede mand, han havde omkring sig. Netop som en dansk rytterstyrke kom til undsætning, indløb kongens ordre – han var selv på flugt med en del af rytteriet – om at kampen skulle standses, og at hæren skulle trække sig tilbage med retning mod Landskrona.

Vore tropper havde kæmpet godt, og det var ikke manglende tapperhed, der gjorde udslaget, men den kendsgerning, at der kom uorden i hæren, og at den som følge deraf ikke blev ført samlet frem. Det havde været en meget blodig dag, og tabene på begge sider var betydelige; for vort vedkommende blev tabet anslået til 6–7000 mand! Den fynske bataljon, der deltog, var fuldstændig splittet, og flere af dens officerer var taget til fange.

Cicignon havde som nævnt kommandoen over infanteriet, og der var en noget delt opfattelse af hans indsats. Han blev gjort til syndebug for nederlaget, blev fængslet, og der blev rejst anklage mod ham for „at have nægtet at fordele et betydeligt beløb i rekrutpenge, ikke at have gjort sin pligt i slaget ved Lund, at have forsømt sit regiment samt for forskellige misgreb som kommandant i Nyborg“. Han blev sat for en krigsret; men det lykkedes ikke denne definitivt at bevise, at han havde været fej og ledet

slaget på en sådan måde, at han alene var skyld i det sørgelige resultat. Sagen endte med, at flertallet af dommere frikendte ham. Generalauditøren var af den formening, at han havde forsømt sit regiment, og havde gerne set, at han var blevet degraderet; men det lykkedes ham ikke, og allerede året efter fik Cicignon kommandoen over et regiment i Norge, hvor han endog senere avancerede til general.

Om selve „krigstugten“ var meningen også delt: Riegels, der har skrevet Christian V's historie, siger om krigstugten, at den ikke var den bedste, og han beskylder både officerer og mandskab for at have „udplyndret Skånes dansksindede Befolkning på kosakkisk vis“. En hollandsk gesandt, der på det tidspunkt besøgte København, udtalte derimod over for sin regering, at „Danmark havde en god Militi, der var sammensat af et særdeles dygtigt mandskab“. „Disciplinen er streng“ – skriver han – „og derfor hersker der Orden og Lydighed“.

Det oprindelige fynske regiment havde i disse år været delt i to. Da Christian V trak hæren tilbage for at gå i vinterkvarter, ophørte Cicignons bataljon at bestå som selvstændig afdeling, og resterne indgik i oberst Schacks Fyenske Regiment, der nu omfattede 1800 mand. Man havde atter ét regiment, nu med 12 kompagnier!

Det var dog langtfra kampdygtigt! Om Cicignons soldater blev det sagt, „at de var ganske nøgne“, og at der „både blandt Officerer, Underofficerer og Menige var mange syge og sårede, som efter de udståede Lidelser vel have Pleje og Omsorg nødvendig“.

Det gik dog ikke helt at vende opmærksomheden bort fra Skåne, og trods de forhold, der herskede ved regimentet, blev de 6 kompagnier sendt til Landskrona, da fjenden kun stod 7–8 km. fra fæstningen. De øvrige kompagnier blev i marts lagt i garnison i Glückstadt og Wismar.

Her herskede en streng vinter; indkvarterings- og forplejningsforhold er omtalt som meget elendige, og arbejdet på voldene var meget anstrengende. Soldaterne døde som fluer, og i midten af marts var styrken svundet ind til 261 mand, hvoraf 138 var syge!

Man var da atter nødt til at lade foretage udskrivninger, denne gang af 600 soldater, hvoraf en del afsendtes til Wismar som

forstærkning. Alvorlige sygdomme hærgede stadig, og alene i den første uge efter ankomsten døde 29 mand! Så store var tabene, at der atter måtte skaffes forstærkning; men denne gang skete det ved hvervning, idet man af hensyn til landbruget simpelthen ikke turde udskrive flere soldater på Fyn. Af en udtalelse fra kommandanten i Wismar fremgår det, at forholdene ved de derværende to fynske bataljoner var elendige:

„Dels er det ueksercerede Folk, dels er en stor Del så gamle, lamme, udygtige og afrakkede af Sygdom, at de burde være blevne hjemme, således at jeg ikke ved, hvorledes jeg i påkommende Tilfælde skal kunne forsvare Fæstningen med den“ (J. Joh., pag. 19).

Den tredje bataljon, „Bataillon Fyen“, havde hele vinteren igenem ligget i kvarter i København og truffet forberedelser til et kommende felttog. Hen på foråret overførte oberst Schack sin bataljon til en lejr ved Landskrona, hvor Christian V selv inspicerede hæren midt i maj måned. Han var ivrig efter at få krigen genoptaget og rykkede frem mod *Kristianstad*, som var indsluttet af svenskerne og trængte til hjælp. Svenskerne optog imidlertid slet ikke kampen, og kongen kunne holde sit indtog i fæstningen den 1. juni.

Allerede to dage efter brød hæren op, dog forblev Bataillon Fyen i fæstningen som forstærkning, og oberst Schack blev dens kommandant. Han måtte dog allerede på dette tidspunkt opgive kommandoen og tage ophold på et tysk badested, da det sår, han havde pådraget sig i slaget ved Fyllebro, var brudt op. Sin officielle afsked fik han den 25. juli; to år senere ansattes han dog i hæren igen og fik først sin endelige afsked i år 1700 som kommandant i København. Som chef for Fyenske Regiment ansattes en tysker, oberst *Andreas Fuchs*, der under belejringen af Wismar, Landskrona og Malmø havde spillet en fremtrædende rolle og vist sig som en meget dygtig ingeniørofficer.

I Kristianstad havde man ikke sørget for tilstrækkelige forsyninger, og et forsøg på at få levnedsmidler frem ad søvejen mislykkedes. Penge savnede man også, og man måtte fremstille blikmønter, der kunne indløses efter krigen. En større rytterstyrke kom netop til undsætning, da en større svensk hær nærmede sig.

På grund af sygdom og desertation var Bataillon Fyen svundet stærkt ind; 73 var døde, 66 sårede, og tilbage var 109 kampdygtige; resten var deserteret.

Den 16. august rettede svenskerne deres angreb mod en bro, der sydvest for byen førte over Helgesø. Efter at have beskudt broen brød svenskerne frem og kastede forsvarerne – 100 mand fra Bataillon Fyen – tilbage og satte broen i brand. Kaptajnen, om hvem det fortæltes, at han bestandig de foregående dage havde drukket sig mod til, blev taget til fange! Kort tid efter drog den svenske hær bort for at forfølge det danske rytteri.

Natten til den 12. september var den svenske hær atter foran byen med 1500 mand og sendte samme nat 70 glødende kugler ind over byen. De følgende dages angreb var uden større resultater, og den svenske hær blev trukket tilbage til en lejr en halv snes km fra Kristianstad. Det var særdeles heldigt for danskerne, idet det af den grund lykkedes en bataljon fra Glückstadt at komme til undsætning og slippe ind i fæstningen, før svenskerne kunne forhindre det. Tre gange angreb svenskerne i de følgende dage; men danskerne slog dem hver gang tilbage. Flere gange i løbet af oktober og november prøvede svenskerne, der med en hær på 4000 mand var os betydeligt overlegne, at ødelægge den nævnte bro over Helgesø ved at beskyde den og ved forsøg på at sætte den i brand; men præmme med bevæbnede danskere holdt dem på afstand. Midt i november trak svenskerne sig tilbage efter de mislykkede forsøg; på svensk side var der ca. 100 døde og sårede, mens der på dansk side kun faldt to dragoner!

Fjenden valgte nu en helt anden fremgangsmåde, idet den besluttede helt at udelukke fæstningens besætning fra omverdenen, og så god var dens belejring, at det kun enkelte gange lykkedes danskerne at snige sig igennem de fjendtlige linier.

Trods den strenge belejring gjorde soldaterne deres pligt og holdt tappert ud. Inden belejringens begyndelse havde man ikke sørget for tilstrækkelige forsyninger, og efter to måneders forløb slap provianten op. Tjenesten i den indesluttede fæstning blev strengere og strengere; men værre var det, at også medikamenterne slap op, og man som følge deraf stod hjælpeløse over for de sygdomme, der foruroligende hurtigt greb om sig. Man var

nødsaget til at nedrive huse, ikke alene for at skaffe brændsel, men også for at få materialer til at reparere fæstningen med. Soldaterne kunne ikke få deres løn, da man som nævnt ingen penge havde; de måtte have henstand overalt i byen, og det blev sagt, „at de fast måtte krepere, da de ikke havde en Skilling til Øl“!

Kommandanten kunne indberette, at manglerne „ikke længere drejede sig om ét, men om alt“! Ikke desto mindre var alle virksomme, og flere fjendtlige angreb blev afvist. Tjenesten blev strengere, for hver dag der gik, og dertil kom, at det i januar faldt i med streng frost. Den 20. februar (1678) lykkedes det et par danske officerer at trænge igennem fjendens rækker, hvilket kun bevirkede, at svenskerne blev mere aktive i deres belejring og gjorde ringen omkring fæstningen tættere. Der udbrød skørbug, og i de følgende uger døde der op til 25 mand om ugen!

At skaffe proviant ved at fiske i Helgesø var udelukket, da man ikke havde materialer til at reparere bådene med, og soldaterne var udelukkende henvist til at leve af brød!

Det var indlysende, at der snart måtte skaffes hjælp, og kommandanten sendte flere gange bud til kongen; men først i juni måned lykkedes det et par dristige kurérer fra kongen at trænge ind i fæstningen med den besked, at der kunne ventes undsætning i løbet af ca. 4 uger. Kommandanten var dog af den formening, at den ikke kunne opsættes ret mange dage. Brødet var sluppet op, og der var udsigt til, at man måtte nøjes med hund- og kattekød, hvis der ikke blev ydet øjeblikkelig hjælp. Natten til den 9. juli anlagde svenskerne yderligere to skanser nord for byen, og ringen omkring byen blev yderligere „snævret ind“; den tidligere omtalte bro blev afbrændt, og svenskerne havde nået deres mål: at lukke danskerne helt inde i fæstningen!

Da den danske hær endelig kom, stødte den sammen med den svenske hær; men i stedet for at angribe lod Christian V hæren blive stående. Efter at have holdt krigsråd forlod han selv hæren, som nu trak sig tilbage.

Alle håbede, at 10 måneders lidelser, som soldaterne havde båret med enestående tålmodighed, nu skulle have ende; men den ene dag gik efter den anden, uden at den danske hær gjorde noget for at komme de nødstedte til hjælp, og den 1. august udtalte

kommandanten, at man måtte indstille sig på at optage forhandlingerne med fjenden. Denne tilbød det selv, og overenskomsten blev underskrevet den 4. august – og med den anerkendelse til de danske soldater for deres udholdenhed, at de fik „fri Udmarch med alle Ærestegn“ (d. v. s. „med fuld Bevæbning, vajende Faner og klingende Spil“).

Kun en styrke på 1000 mand af de oprindelige 2600 var tilbage, af Bataillon Fyens 600 mand kun 148! De havde gjort deres pligt og heltmodigt udholdt svenskernes belejring. De 10 måneders forsvar af Kristianstad tjente regimentet til ære, og det er med god grund, at dette er nævnt på et af regimentsfanens bånd.

Resterne af Fyenske Bataillon blev overført til København, hvor det var meningen, at de skulle hvile ud og komme til kræfter. Det blev der imidlertid ikke noget af, idet de efter 14 dages forløb fik ordre til at gå om bord i Niels Juels flåde for at deltage i et angreb på *Rügen*. Den 12. september fandt landgangen sted, og en del af hæren kom i land, før fjenden gik til angreb. Den blev trængt tilbage; men den del af hæren, hvor Bataillon Fyen befandt sig, nærmede sig netop kysten. Soldaterne sprang i vandet, og selv om de var ukendt med terrænet, forstod de under fremrykningen at gøre brug af klitterne til dækning; det lykkedes dem da også på kort tid at slå svenskerne tilbage. Under flugten tog de ophold i fæstningen i Stralsund, der måtte overgive sig efter et bombardement. Øen havde før øvrigt flere gange under krigen været udplyndret, og det var så godt som umuligt at skaffe forplejning. De danske soldater var ilde stedt, og med forsvaret af Kristianstad in mente udtalte Rügens guvernør om de danske soldater:

„Det er ubilligt, at de andre Tropper skal have deres Lønning rigtigt udbetalt, og disse, som både har gjort deres Pligt og lidt mere ondt end nogen af de andre, skal ganske forgå, da det dog er ubestrideligt, at een Mand af disse krigserfarne Folk er bedre end tre nyerhvervede“ (J. Joh., pag. 21.).

På grund af de fortvivlede forhold blev hæren i slutningen af november indskibet og overført til Wismar, hvor to af regimentets bataljoner havde ligget i halvandet år uden at have deltaget i

krigshandlinger af nogen art. Fyenske Regiment var nu atter samlet, og oberst Fuchs tog kraftigt fat på at bringe det på fode igen – og der var nok at tage fat på! De soldater, der havde deltaget i forsvaret af Kristianstad og nu var på Rügen, havde haft samme mundering i tre år og gik efter sigende klædt „som de argeste Tiggere“; men også de to andre bataljoner var meget forsømte og slet ikke kampdygtige. Løn havde de kun sjældent set noget til, og samtlige underofficerer havde til kongen indsendt en ansøgning, hvori de „i allerdybeste Underdanighed“ bad om at få udbetalt den løn, de havde til gode.

Det lykkedes delvis at skaffe både løn og mundering, men derimod ikke at få styrken op på det ønskede antal soldater, selv om hvervningen stadig fortsattes. Det lykkedes først efter fredsslutningen, idet regimentet optog et tysk regiment, som under krigen var hvervet hos biskoppen af Münster. Regimentet talte da atter de normerede 12 kompagnier.

Det forblev foreløbig i Wismar, og da oberst Fuchs fik kommandoen over et andet regiment, blev oberst *Elnberger* chef for Fyenske Regiment.

Krigen nærmede sig nu sin afslutning; selv om vi gang på gang havde haft heldet med os, blev fredsbestemmelserne dog knap så gunstige, idet Frankrig blandede sig i forhandlingerne. Af de forskellige erobringer måtte vi kun beholde Wismar som pant for en sum penge, som svenskerne skulle udbetale os. Af den grund forblev den ene bataljon i Wismar indtil december 1680, mens den anden bataljon sluttede sig til den øvrige del af hæren i Holsten for at opretholde ro og orden efter nogle mindre optøjer i Hamborg, der imidlertid blev afværget ved fremmede magters mægling.

En trøst var det, at de danske soldater i denne krig havde kæmpet med største tapperhed og været svenskerne en værdig modstander.

Efter fredsslutningen undergik hæren store forandringer. Mange havde krav på hjemsendelse efter flere års tjeneste, og man måtte tage hensyn til landbrugets krav om arbejdskraft. Det bestemtes da, at det udskrevne mandskab fra 1680 lidt efter lidt skulle erstattes af hvervet mandskab. De soldater ved Fyenske Regiment,

der ønskede at blive fritaget for militærtjeneste, fik tilladelse dertil, og regimentet suppleredes med soldater fra andre regimenter, bl. a. det nævnte tyske. Oberst *Esche* blev chef for regimentet (han afløstes ret hurtigt af sin svigersøn, oberst *von Frisen-see*), mens Elnberger blev kommandant i fæstningen i Nyborg. Hans skæbne blev for øvrigt ret sørgelig: 1695 havde han kommandoen over nogle danske tropper i Flandern, og da han efter kun tre dages forsvar overgav fæstningen i Dixmuiden i Flandern til fjenden, blev han dømt til døden og henrettet!

To af de fynske bataljoner fik nu anvist Nyborg som garnison, mens den tredie fik anvist Odense. Fra dette år kan Odense altså med sikkerhed regnes for garnisonsby.

Regimentet i fremmed krigstjeneste 1689-1714

(Organisation af det hvervede regiment – Bataillon Fyen i engelsk krigstjeneste 1689–98 – Saksisk tjeneste 1698–99, 1700–01 – Engelsk-hollandsk tjeneste under Den spanske Arvefølgekrig 1701–14).

FOR første gang siden de nationale afdelingers oprettelse i 1614 brød man med den tvungne værnepligt, der først atter indførtes i 1701.

Som nævnt gik man nu helt bort fra udskrivningen, og de 5 fremtidige infanteriregimenter – Kongens Livregiment, Prins Frederiks Regiment, Sjællandske Regiment, Jydske Regiment og Fyenske Regiment – skulle bestå af hvervet mandskab, hvert tællende 12 kompagnier à 125 mand (kaptajn, løjtnant, fenrik, kaptajn d'Armes, 3 sergenter, furér, gefreiterkorporal, skriver, 3 korporaler, 3 musikere – især skalmejeb læsere – 6 grenaderer, 10 gefreitere og 93 menige). En sådan overgang fra rekruttering ved udskrivning til hvervning bevirkede selvfølgelig, at disse regimenter til en vis grad mistede deres nationale præg, idet der blandt de hvervede var et forholdsvis stort antal udlændinge, især tyskere, og at der inden for de enkelte regimenter blev foretaget visse ændringer: Således blev resten af det gamle Fyenske Regiment under oberst Elnberger indlemmet i generalmajor Esches tyske hvervede regiment, „so jetzo das Fünsche heissen soll“. Det eneste regiment, der bevarede sit nationale præg ved at beholde det gamle mandskab, var Sjællandske Regiment; ved Fyenske Regiment var godt halvdelen af mandskabet dansk, hvorimod officersstaben overvejende var tysk.

Sproget i administrationen og hæren var tysk – man husker Holbergs ord „med fruene fransk og tysk med sin hund og dansk med sin tjener han talte“ – men det betød ingenlunde, at officererne

ikke var kendte med danske forhold. Mange af dem var født i familier, der i flere år havde været bosat i Danmark og været i dansk tjeneste. Af landets 12 generaler var ikke én eneste født inden for landets grænser, og af samtlige 17 regimentschefer var kun 3 danskere; denne „afnationalisering“ inden for officerskorpset havde især fundet sted under Den skånske Krig. Selv om regimentet blev kommanderet på et fremmed sprog og officererne ikke var danske, følte det sig stadig som et dansk regiment med garnison på Fyn, og denne tilknytning glemte soldaterne ikke, selv om de i de følgende år gjorde tjeneste langt fra landets grænser.

Fremgangsmåden ved rekrutteringen var den, at de enkelte kompagnier sendte deres officerer ud for at hverve soldater, et ingenlunde let arbejde med de erfaringer, som de danske soldater havde fra belejringerne i den sidste krig, og under hensyntagen til jordens drift. Hvor vanskeligt det var at hverve mandskab, viser den kendsgerning, at det på én måned lykkedes samtlige kompagnier ved regimentet at hverve 8 mand! Det var da nødvendigt at sende hverveofficererne til Tyskland, og her må det være gået noget bedre, da man i lang tid i Kiel og Flensborg havde fartøjer liggende, parate til at sejle det hvervede mandskab til Nyborg.

At det ikke var store lønninger, der lokkedes med for en infanterist pr. måned, viser alt for tydeligt en lønningsliste for de fynske kompagnier i 1680'erne:

Kaptajn	20 rdl.	Fourer	4 rdl.
Premierløjtnant	12 rdl.	Korporal	3 rdl.
Sekondløjtnant	10 rdl.	Tambour	2 ¹ / ₄ rdl.
Fenrik	10 rdl.	Gefreiter	2 ¹ / ₄ rdl.
Sergent	4 rdl.	Gemen (menig)....	2 rdl. pr. måned

Som sammenligningsgrundlag rent økonomisk kan anføres, at soldaten for et par sko måtte betale 1 rdl., for et par strømper 1/2 rdl.; en soldats overmundering var ansat til 8 rdl., hans undermundering til 3¹/₂.

Dertil kom, at munderingen kun fornyedes med lange mellemrum, og de kvarterer, der anvistes de hvervede soldater og deres familie i garnisonsbyen, var ret tarvelige.

Det hjalp først, da et helt jysk regiment opløstes, hvilket gav en tilgang på 124 mand; et helt kompagni fra Fredericia fordeltes på regimentets forskellige kompagnier, og først da var styrken i de enkelte oppe på 125 mand. Mange af de hvervede havde dog ikke fået skiftet mundering i flere år, og en del kunne straks hjemsendes på grund af alder – én i en alder af 68 år! Omkring 1680 var bevæbningen den samme som før: $\frac{1}{3}$ af mandskabet havde piker, resten musketter.

I sammenligning med den behandling, soldater får i dag, var datidens i mange henseender både rå og barbarisk; overgreb fra befalingsmændenes side var ikke sjældne, og efter nutidens begreber var straffene meget hårde. På den anden side var det kompagnicheferne selv, der ved hvervning skulle skaffe rekrutter, og for at beholde dem så længe i tjenesten som muligt, var det nødvendigt at vise dem så stor en omhu som muligt. Den hyppigste forseelse var netop desertation, og det var navnlig, når der var udsigt til krig, at en temmelig stor del søgte at unddrage sig tjenesten ved at desertere. Kongen lod da straffen for denne forseelse skærpe, og det blev under straf forbudt at huse soldater, der var deserteret. Undlod en ung mand at melde en deserteret, kunne han risikere at blive soldat i den hvervedes sted; belønningen for at bringe en desertør tilbage til kompagniet var 10 rdl., altså som en hvervets løn i 5 måneder! Straffen for desertation var døden, og den eksekveredes som regel uopholdeligt. Det fremgår dog af en skrivelse af 22. september 1689, at en desertør fra Fyenske Regiment fik sin dødsstraf formildet til „6 År i Bolt og Jern på Bremerholm“ – under den formildende omstændighed, „at han var en god Mand“!

For dueller var der ligeledes fastsat dødsstraf! En kaptajn ved regimentet dræbte i 1682 under et ophold i Hamborg sin modstander og var således også hjemfalden til denne straf. På oberstens forbøn slap han, men fik et par år efter sin afsked „på Grund af et meget uordentligt Levnet, da han ved sin stadige Drukken-skab afstedkom mange utilladelige Begivenheder“. I 1683 afskedigedes en løjtnant ved regimentet, da han „i Hidsighed havde slået en anden Løjtnant med sin Stok over Ryggen“, fordi denne havde drillet ham!

I 1680'erne deltog regimentet ikke i krigstjeneste, og som følge deraf optog den daglige tjeneste mindre tid end tidligere. Derfor kunne soldaterne drive lidt håndværk i garnisonsbyen og derved tjene lidt penge ekstra. Det var at gå håndværkerlavene i bedene, og det var også i modstrid med de enkelte lavs bestemmelser; ved en bekendtgørelse af 24.12.1686 blev det da også påbudt, „at Militsen og Uvedkommende ikke må gjøre Laugene i Odense nogen Indpas“.

Uden nogen nærmere begrundelse tog oberst Frisensee i december 1686 orlov og rejste til udlandet. Sandsynligvis var det hans mening at gå i tysk tjeneste; i hvert fald betragtede han sig selv som deserteret og bad om at få sin afsked. Som hans efterfølger valgte kongen af de mange ansøgere oberst *Jacob de Bruin*.

— — —
Hvad *regimentets anvendelse* angår, kan 1680'erne betegnes som en rolig tid. De fleste somre deltog en del af regimentet i forskellige fæstningsarbejder, bl. a. på Kronborg og Christianshavn, og et par gange i dette tiår blev regimentet dirigeret til hertugdømmerne, hvor det flere gange var ved at trække op til kamp på grund af den strid, som kongen havde med den holsten-gottorpske hertug. Ellers havde regimentet garnison i Nyborg og Odense; for vinteren 1689 bestemtes det dog, at byrden skulle fordeles på de fynske købstæder, hvorefter 5 af regimentets 13 kompagnier fik garnison i Kerteminde, Svendborg, Fåborg, Assens samt i Korsør.

I de følgende år skiltes atter vejen for de enkelte bataljoner: En del af regimentet forblev på Fyn, mens den anden deltog i fremmed krigstjeneste.

Det skulle snart vise sig, at landets økonomi ikke kunne klare at underholde de mange hvervede soldater, og da det for Danmark var en rolig tid uden større fare for krig, sagde Christian V ja til den engelske konge, Wilhelm af Oranien, da han anmodede om at låne tropper fra Danmark. Den tidligere konge, som han havde fordrevet, søgte at frarive ham Irland, som ikke ville anerkende ham som konge. Han ville nu styrke sit herredømme ved at erobre det katolske Irland, og det var til dette formål, at han

søgte lejetropper i Danmark. Den 15. august 1689 oprettedes en traktat, hvis første paragraf havde følgende indhold:

„Kongen af Danmark overlader Kongen af England 1000 mand Cavalleri og 6000 Mand Infanteri med Officerer og alt Tilbehør. Disse Tropper skal straks efter Tractatens Ratification afsendes, enten til England, Skotland eller Irland efter Kongen af Englands Ønske (Carlsen, pag. 53).

Dels var det en besparelse for landet ikke at have så mange soldater at lønne, dels ville de danske tropper få en vis krigserfaring, som de ville kunne drage nytte af i en eventuel senere krig.

Dette korps var under kommando af en dansk generalløjtnant, hertug Ferdinand Wilhelm af Würtemberg, og det deltog i krigen i Irland fra 1690 og i Flandern fra 1692 til 97. I dette korps indgik 6 af Fyenske Regiments kompagnier under navnet Bataillon Fyen – eller blot Fyen – under kommando af oberstløjtnant *Hans Hartmann Erffa*.

I slutningen af september marcherede Bataillon Fyen – ca. 700 mand – fra Odense, iført den grønne uniform og medførende de grønne kompagnifaner, med Ribe som mål. Herfra fortsatte den til en lejrplads ved Hjerpsted på Sønderjyllands vestkyst, hvor hele korpset skulle indskibes. Storm og tåge lagde imidlertid så mange hindringer i vejen, at det tog næsten en måned, før flåden var sejlklar, og selve indskibningsstedet var så uheldigt valgt, at soldaterne måtte vade et langt stykke i vand til brystet for at komme om bord! I dagene fra den 19. til 21. oktober lykkedes det endelig, og kompagnierne afsejlede, 5 af de fynske om bord på „Fortuna“, resten fordelt på 3 andre skibe. Allerede i Listerdyb ramtes flåden af det første uheld, idet „Fortuna“ løb på grund og beskadigedes en del. Da alle 80 skibe endelig var kommet i rum sø, spredtes de af en voldsom storm, og kun halvdelen kom samlet til den engelske kyst i begyndelsen af november. Målet var egentlig Edinburgh; men en kraftig storm tvang skibene ind i Humberfloden, hvor udskibningen fandt sted omkring den 1. december. „Fortuna“ var fulgt af andre uheld og nåede først frem

i januar 1690. Et andet skib var så medtaget, at det måtte lægge ind til Glückstadt for at blive repareret; her blev det taget af franske kapere, og besætningen blev tvunget i fransk tjeneste, hvilket i denne krig kom til at betyde, at de kæmpede på fjendens side!

Efter at tropperne havde aflagt ed til den engelske konge, fik de anvist grevskabet York som vinterkvarter. I februar marcherede infanteriet til Highlake i nærheden af Liverpool; denne march var yderst besværlig, da stærk og vedvarende regn havde oplødt de i forvejen slette veje, og egnens bønder måtte vise vej. Hollandske og brandenburgske tropper sluttede sig til, og Wilhelm III's hær talte om mod 40.000 mand.

Kort tid før det egentlige felttog begyndte, blev Fyen afgivet til den engelske garnison i byen Belturbet mellem Belfast og Dublin. Denne forstærkning benyttede kommandanten sig af til at besætte slottet *Belingargi*, der lå i nærheden. Den 13. maj afmarcherede hæren, deriblandt 4 kompagnier fra Fyen under Erffas egen kommando, og det var disse fynske tropper, der først af alle angreb. Kommandantens opfordring til overgivelse uden kamp blev afvist, og han lod da 2 engelske kompagnier og 60 mand fra Fyens 6. kompagni vade over floden og angribe skansen uden for slottet, mens han med resten af hæren stormede selve slottet, der med sin besætning på 160 mand måtte overgive sig efter en kort kamp. Hos de fynske soldater var tabet ret stort: 15 var døde og 8 såret, deriblandt 2 kompagnichefer; men de havde kæmpet tappert – de engelske soldater erklærede efter kampen, „at det var de bedste i Verden“ – og havde hævdet sig godt allerede fra begyndelsen af felttoget.

Den fynske bataljon deltog ikke i det første store slag, da de to hære mødtes ved Boynefloden, men derimod i den påfølgende belejring af *Limerick*, hvortil den besejrede irske hær, der for en stor del udgjordes af franske hvervetropper, havde trukket sig tilbage.

Et stykke fra Limerick stødte de danske tropper på den irske hær, der imidlertid trak sig tilbage. Dog tog det nogen tid, før belejringen fik den rette karakter, idet den første transport af ammunition fra Dublin blev ødelagt af et irsk rytterkorps. Den

Belejringen af Limerick 1691.

15. august omsluttedes byen sydfra; her placeredes det danske korps i fæstningens forreste terræn; allerede dagen efter gjorde irerne et udfald mod danskerne; men de var årvågne og fik dem kastet tilbage i tide.

Efter nogle dages beskydning besluttede man den 28. august at storme for om muligt derved at erobre de forreste fæstningsværker. Fyen var forrest i stormkolonnen, og der udkæmpedes en hård kamp i løbet af eftermiddagen. Ved beskydningen var der dannet en åbning i fæstningsmuren, og selv om der blev kastet sten ned fra muren, og trods en heftig ild stormede Fyen og Dronningens bataljon gennem brechen og helt ind i byen. En brandenburgsk bataljon fulgte, men blev splittet af en mine. Inde i byen blev Fyen selvfølgelig angrebet fra alle sider, og da den kun fik støtte fra en enkelt bataljon, kunne den trods en rasende modstand i det lange løb intet stille op mod den irske hær, der kastede den tilbage og gjorde et udfald og trængte angriberne tilbage til deres løbegrave.

Den blodige kamp varede til aften, og tabene var ret betydelige

– på engelsk side mere end 2000 mand! Af Fyen var 2 officerer faldet; oberstløjtnant Erffa og 4 andre officerer var såret, og 300 menige var døde eller såret. Den øverstkommanderende, hertugen af Würtemberg, kunne dog med en vis stolthed skrive hjem i sin rapport: „Vore Tropper har gjort Underværker; de har vakt almindelig Beundring og erhvervet sig Ære og Berømmelse“ (J. Joh., pag. 27). Af de danske bataljoner fremhævede han især Fyen.

Ganske vist havde man erobret de befæstede pladser; men man havde lidt store tab, og pest og andre sygdomme greb om sig i hæren. Da endvidere ammunitionen var opbrugt, og den fugtige årstid gjorde terrænet uegnet til fæstningsarbejder, måtte hæren allerede omkring 1. september opgive belejringen af Limerick og gå i vinterkvarter, for Fyens vedkommende i Waterford. Kun 258 mand var tjenstdygtige; i løbet af vinteren hvervedes da så mange rekrutter, at 400 mand kunne deltage i belejringen af Limerick, da den genoptoges i 1691. I løbet af efteråret og vinteren deltog en mindre del af Fyen i et par ekspeditioner, bl. a. erobringen af *Corek* og *Kinsale*, og 30 mand fra hvert kompagni var afgivet til 4 specielle korps, der havde til opgave at udspejle de irske vinterkvarterer.

Fra den 18. til 30. juni 1691 deltog Fyen i belejringen af *Atlone*; irlænderne havde her overvurderet deres modstandskraft, og efter en voldsom storm måtte de opgive Atlone. Under den heftige skydning var der kommet en åbning i fæstningsmuren, og på mindre end en time var Atlones skæbne afgjort.

Under hertug Würtembergs egen kommando deltog Fyen i midten af juli i slaget ved *Aghrim*. Den irske hær havde taget opstilling i et vanskeligt tilgængeligt terræn, idet alle veje og passager førte gennem moradser. Irlænderne gjorde hårdnakket modstand, og der var længe tvivl om udfaldet. Franskmændenes general, St. Ruth, der også havde kommandoen over de irske tropper, gav ordre til, at reserverne skulle komme til undsætning; men straks efter dræbtes han af en kanonkugle! Reserverne misforstod hans ordre, og irlænderne tabte modet – og dermed slaget! 600 irlændere blev taget til fange, og byttet, der bestod af våben og faner, var betydeligt.

Englænderne havde vundet en glimrende sejr; premierløjtnant Foss skriver i sin „Bidrag til 4 Bataillons Historie, at „adskillige fremmede Militærforfattere tilskriver de danske Troppers energiske Angreb på Irlændernes højre Fløi denne Sejr“ (pag. 57). I hvert fald var slaget ved Aghrim af afgørende betydning for hele krigens videre udvikling, idet det for irlænderne fra nu af kun gjaldt om at trække krigen i langdrag.

Efter at fæstningen havde overgivet sig, rettedes opmærksomheden igen mod *Limerick*, som efter forskellige fæstningsarbejder belejredes sydfra. Efter et natligt angreb, der kom ganske uventet, lykkedes det også at belejre byen på den nordlige side. Uden særlig modstand besatte englænderne et par skanser, og fæstningens besætning måtte trække sig tilbage. Under et håndgemæng, der fulgte, da en irsk styrke kom til undsætning, var tabet på dansk side 23. Som ved det foregående års belejring af *Limerick* udmærkede Bataillon Fyen sig på en smuk måde!

Hjælpen fra Frankrig udeblev, og hos de indesluttede irlændere svandt håbet; der indledtes da forhandlinger om kapitulation. Den førte til en fredstraktat, der blev underskrevet den 3. oktober. Hermed var Wilhelm III herre over Irland!

Krigen skulle nu fortsættes mod Irlands forbundsfælle Frankrig, og det danske korps såvel som de andre tropper skulle overføres til Flandern for at tage kampen op mod Ludvig XIV's hære. Infanteriet fik marchordre med havnebyerne i det sydøstlige Irland som mål. Indskibningen udsattes, og hæren gik nu i vinterkvarter. Det danske infanteri var efterhånden næsten halveret, og en tid udgjorde Fyen og Jylland én bataljon; hertugen af Würtemberg foretog da en rejse til London og København for at forøge tilgangen af rekrutter.

I slutningen af februar 1692 afsejlede infanteriet; men først efter en måneds sejlads i frygteligt vejr ankom det til Ostende, hvor et sidste uheld ramte de danske tropper: Et skib løb på grund og sank næsten øjeblikkeligt, hvorved 60 soldater samt en del pårørende fandt døden. Trods de lidelser, de danske tropper havde gennemgået, vakte de dog almindelig beundring, da de den 24. maj passerede revy for Wilhelm III på hærens samlingsplads i nærheden af Loewen. På dette tidspunkt ankom yderligere en

del rekrutter fra Danmark samt 1100 brandenborgere, og de 8 bataljoner var igen fuldtallige.

Ved *Steenkerke* sydvest for Brüssel, hvor franskmændene havde indtaget en forskanset stilling, og hvor der den 24. juli udkæmpedes et slag, indlagde Fyen sig atter stor fortjeneste:

En time før dag gry var den engelsk-hollandske hær brudt op og havde taget retning mod Steenkerke. Hertugen af Würtemberg førte avantgarden, hvori der foruden 8 hollandske og engelske bataljoner kun var to af de danske, nemlig Garden og Dronningens. Det lykkedes at fange nogle franske spioner og tvinge dem til at afgive falske efterretninger, og derfor kom angrebet overraskende for franskmændene. Mens de foretog de nødvendige forberedelser, lykkedes det hertugen uhindret at komme frem til sletten foran Steenkerke. Dog blev den franske hær hurtigt samlet; den modstod eftermiddagens mange storme, og hertugen måtte trække sin hær tilbage og bede om forstærkning. Kun Bataillon Fyen og Sjælland kom til undsætning, og de alene måtte søge at hindre fjendens fremtrængen. De havde taget stilling bag en grøft og ventede i modsætning til de andre tropper og sparede deres ammunition, til fjenden var på nært hold. Først da denne havde passeret det sidste hegn og nærmede sig grøften, afgav de to danske bataljoner deres skud og drev fjenden tilbage til det nævnte hegn.

De to bataljoner kunne selvfølgelig ikke i det lange løb holde fjenden tilbage, og til sidst var de så udmattede, at det var franskmændene en let sag at fravriste dem det vundne. Marskallen af Luxemburg, der førte den franske hær, kunne sætte 10 friske bataljoner ind i slaget, og da soldaterne smed både pike og musket og gik på med den blanke kårde, måtte modstanderen trække sig tilbage. Den danske garde holdt dog tappert ud i tre kvarter, og først på hertugens ordre trak den sig tilbage under de blodigste tab. Hertugen prøvede flere gange at forny angrebet; men ved mørkets frembrud måtte Wilhelm III, der ikke ønskede at lide større tab – hvad der kun var udsigt til, idet franskmændene stadig førte friske tropper frem – afbryde kampen. Kun mørket forhindrede et yderligere angreb fra franskmændene.

Efter slaget kunne den danske konge sende en tak til sine trop-

per, „der haver kæmpet så berømmelig og standhaftig og forholdt sig så godt til deres og den danske Nations Ære, som det sømmer sig ærekære og trofaste Soldater“ (J. Joh., pag. 28). Et ikke uvæsentligt bidrag til denne hæderfulde omtale havde Fyens indsats været.

Det havde også været en meget blodig dag for Bataillon Fyen: 8 officerer og 103 menige var faldet, 6 officerer og 116 menige var såret, deriblandt Erffa, der for øvrigt samme år var blevet forfremmet til oberst. Da dens styrke således var blevet halveret, kom den ikke til at deltage mere i dette års felttog, men blev lagt i kvarter i Gent, hvorfra der udsendtes officerer for at hverve nye soldater. Dette fortsattes hele vinteren, og da kampen genoptoges næste forår, var styrken på 645 mand.

Det næste slag, i forbindelse med hvilket Fyen nævnes, er det blodige slag ved *Neerwinden* den 19. juli 1693. Wilhelm III's hær på 45.000 mand kunne ikke yde tilstrækkelig modstand mod franskmændene, der talte 70.000, og det endte med et nederlag for Wilhelm III's hær, der sent på eftermiddagen måtte tiltræde tilbagetoget. Først under dette blev Fyen trukket ind i kampen, idet den hele dagen havde stået i reserve, og som følge deraf var den den af de danske bataljoner, der havde de mindste tab. I oktober-november gik man i vinterkvarter, for det danske korps' vedkommende atter i Gent.

Krigen varede endnu i 5 år; men Fyen kom ikke til at deltage i større kampe. En tid hærgedes bataljonen som den øvrige del af hæren af sygdomme, og den måtte atter forøges ved hvervning.

Det følgende år er der kun omtalt en enkelt erobring for de allieredes vedkommende, og Fyen gik atter i kvarter i Gent.

I 1695 var de danske tropper muligvis med ved belejringen af fæstningen *Namur*, der påbegyndtes i slutningen af juni. Franskmændene truede endvidere byen *Nieuwport*, og der måtte afgå forstærkning i begyndelsen af juli, deriblandt Bataillon Fyen. Man forsøgte at fordrive franskmændene ved at åbne de nærliggende sluser; men vandet ville ikke stige højt nok på engene omkring byen, så denne plan mislykkedes. *Elnberger*, der som tidligere nævnt havde været chef for Fyenske Regiment, kapitulerede efter få dages forløb, og alle blev taget til fange. Han havde vel

regnet med, at de alle ret hurtigt ville blive udvekslet med tilfangetagne franskmænd; men på fransk side vægrede man sig og behandlede fangerne såre simpelt – med det formål at tvinge dem i fransk tjeneste, hvilket lykkedes i mange tilfælde, da forplejningen simpelthen udeblev. Først i oktober påbegyndtes denne udveksling af fanger.

Oberst Elnberger og de andre højere officerer, der stod bag kapitulationen, blev som nævnt pag. 56 stillet for en krigsret, og Elnberger, der i de 40 år, han havde været i den danske hærs tjeneste, aldrig havde været tiltalt eller straffet, men kun handlet til sine foresattes tilfredshed, blev dømt til henrettelse ved sværd, og dødsdommen fuldbyrdedes den 30. november uden for Gent. Man havde fra dansk side ikke opfattelsen af, at han havde handlet forræderisk, og da fejhed ikke kunne lægges ham til last, havde man svært ved at se, hvori hans brøde egentlig bestod.

Hæren gik mod Brüssel, hvoraf en del afbrændtes under et frygteligt bombardement, men heri synes Fyen ikke at have deltaget. I modsætning til krigens første år havde Fyen dette år kun sjældent været i kampens brændpunkt, og tabene er kun angivet til 22.

Den engelske kongens fjender havde planlagt et kup; men det opdagedes, og der blev truffet kraftige forholdsregler: Hertugen af Würtemberg drog i foråret 1696 til England med 20 bataljoner for at opretholde ro og orden, og muligvis var Bataillon Fyen med; en måned senere var hertugen dog atter i Gent.

Man var nu kommet ind i en mere rolig periode, og på grund af de begyndende fredsforhandlinger blev der på begge sider lagt en dæmper på krigsførelsen. Det følgende år bød heller ikke på større krigshandlinger, og i september blev freden sluttet; Wilhelm III var nu anerkendt overalt som konge i England. I begyndelsen af december afmarcherede de danske soldater, og vejen gik over Bremen og Rendsborg. Af den styrke, der i 1689 forlod Odense, vendte kun ca. 175 tilbage. Når den hjemvendte styrke alligevel talte 422, skyldtes det hvervningen under selve krigen. I februar 1698 kom styrken til Fyn, og den fordeltes på 4 kompagnier, hvoraf de 3 blev forlagt til Odense, det fjerde til Nyborg. Det var krigsvante folk, og ved en mønstring hjemme før soldaternes

ankomst kunne der kasseres 300 soldater for at give plads for de hjemvendte.

Ca. 500 soldater fra Fyen var faldet eller såret under tjenesten i Irland og Flandern; men „Bataillonon havde skrevet et værdigt Mindeblad i Regimentshistorien, og Navne som Belingargi, Lime- rick og Steenkerke bærer Vidnesbyrd om uforfærdede og tapre Soldater, der var vel disciplinerede og vel uddannede“ (Carlsen IV, 1. 22).

Efter hjemkomsten fra Flandern varede det ikke længe, før Fyenske Regiment atter måtte sende en bataljon i fremmed krigs- tjeneste. Kurfyrsten af Sachsen, der tillige var konge over Polen, lånte ifølge den kontrakt, han havde oprettet med Danmark, et dansk korps, hvortil Fyenske Regiment afgav en bataljon på 6 kompagnier under kommando af oberst *Erffa*. 3 kompagnier fra Nyborg og Odense afmarcherede over Assens-Haderslev og stødte i maj måned på de 3 andre kompagnier, der om vinteren havde været indkvarteret i Rendsborg. I juli ankom kompagnierne til Dresden og Leipzig.

Ordren til afmarchen var kommet ret pludseligt, og som følge deraf var munderingen ikke bragt i orden. Under hele marchen i Tyskland regnede det uafbrudt, vejene var næsten ufremkomme- lige, og uniformer og fodtøj var på det nærmeste ødelagt, da man nåede bestemmelsesstederne. Dertil kom, at den danske og sach- siske regering ikke kunne blive enige om, hvem der skulle betale soldaternes løn, og en tid så soldaterne hverken penge eller mad. I første omgang prøvede officererne at redde situationen ved at tage af deres egen lomme; men deres beholdning slap snart op. Mange af soldaterne så sig nødsaget til i det skjulte at forsyne sig hos indkvarteringsværterne, og der var ikke noget at sige til, at de – i den forfatning, de efterhånden var i – ikke var særlig velkomne hos den sachsiske befolkning.

Mange deserterede, og kort tid efter ankomsten måtte der atter gang i hvervningen. Noget hjalp det, da det lykkedes at pågribe to desertører, der straks blev sat for en krigsret, der dømte dem til døden ved hængning. I den følgende måned var der opført 12 desertører på styrkelisterne.

Som man kan tænke sig, herskede der ikke særlig fredelige forhold i kvartererne. Det hjalp først på soldaternes utilfredshed og som følge deraf officerernes fortvivlelse, da der fra Danmark sendtes forskud på lønning, der skulle fordeles blandt de menige og de fattigste underofficerer, „så at de kunde få bedre Mod og Villie at leve med hinanden endnu en Tid“.

Rent krigshistorisk berettes der ikke om begivenheder af interesse, og i foråret 1699 sendtes bataljonen atter til Rendsborg. Ved mønstringen i juli fandt man, at „den var i temmelig god Stand, bedre end man kunde formode efter de lange Marcher, og bestod af et ret dygtigt, yngre Mandskab“. Det erklæredes i samme forbindelse, at dens kampduelighed ikke synes at være blevet forringet under opholdet i Sachsen. Kompagnierne blev nu lagt i garnison i Odense, Svendborg, Fåborg og Rendsborg.

Det følgende år fornyede kurfyrsten af Sachsen sin kontrakt med Danmark, og 7 kompagnier fra Fyenske Regiment, ført af oberstløjtnant *Johan Bernhard Dalvig*, indgik i et lejet korps på 8000, der på ny skulle afgå til Sachsen. Efter ankomsten i december måned fordeltes den fynske bataljon på ikke mindre end 12 garnisoner, der endog lå ret langt fra hinanden. Forholdene ved bataljonen var ikke stort bedre end det foregående år, og på grund af desertationer måtte kompagnierne stadig kompletteres ved hvervning. Fra december 1700 til marts 1701 faldt styrken ved kompagnierne fra 100 til gennemsnitlig 70!

Heller ikke denne gang var soldaterne velsete hos befolkningen, da korpset mødte „dismunderet, incomplet og dårligt bevæbnet“, og dets gæld voksede, for hver dag der gik.

På dette tidspunkt sluttede Danmark overenskomst med England-Nederlandene. I et korps på ca. 12.000 mand skulle den fynske bataljon, der opholdt sig i Sachsen, indgå og således overgå fra sachsisk til engelsk-hollandsk tjeneste. Soldaterne havde haft mange vanskeligheder at kæmpe med i Sachsen, og den nye overenskomst hilstes med glæde!

I oktober blev bataljonen indskibet i Wittenberg, og sejladsen mod nord påbegyndtes. Den var dog i mange henseender sørgelig! På grund af dårligt vejr, lav vandstand og stærk strøm stødte de små, dårlige skibe gang på gang på grund, og tit måtte de fleste

af kompagnierne gå i land for at marchere om dagen. Under den langsomme march var det svært at holde sammen på mandskabet. Således berettes det, at to mand under et skænderi slog to brandenburgske bønder ihjel, hvilket – som det hedder i beretningen – oberst Dalvig beklagede meget, „ikke for de to Bønders Skyld, men fordi de to Urostiftere blev arresteret af Byens Beboere“. En major blev tilbage med det formål at få løsladt de to mordere; men trods ihærdige forhandlinger og løfter lykkedes det ikke, og han måtte melde oberst Dalvig, at bataljonen måtte se i øjnene, at dens styrke var formindsket med to mand!

I en indberetning fra Magdeburg meldte obersten, at „sejladsen“ endnu ville vare 3 uger, og at soldaterne, der „trods det slette vejrlig“ måtte sove under åben himmel, var „tumultariske og deprimerede“. Han slutter sin indberetning med at fralægge sig ethvert ansvar!

Den 1. november ankom bataljonen da til Altona efter 4 ugers besværlig sejlads. Først og fremmest trængte den til hvile; men straks efter ankomsten blev den taget i ed af engelske og hollandske kommissærer under en inspektion den 3. november.

Det danske korps, som Fyen indgik i, talte godt 10.000 mand, fordelt på 16 eskadroner og 9 infanteribataljoner (Garden, Prins Carls 1. og 2. bat., Prins Georgs 1. og 2. bat., Sjællands 1. og 2. bat., Fyen og Oldenburg). Fyen bestod af 1 grenaderkompagni og 6 almindelige kompagnier – ialt 860 mand og var den største af de 9 bataljoner. Staben omfattede 1 oberst, 1 regimentskvartermester, 1 præst, 1 auditor, 1 kirurg, 1 adjutant, 1 tambur og 1 profos med to knægte.

Allerede dagen efter afsejlede korpset, hvis øverstkommanderende var hertug Carl Rudolf af Würtemberg. Efter ankomsten indkvarteredes Fyen i Bergen op Zoom i Holland, og den gik straks i gang med at hverve det mandskab, den manglede.

Den krig, som den fynske bataljon nu kom til at deltage i – den såkaldte Spanske Arvefølgekrig – førtes mellem England og Holland på den ene side og Tyskland og Frankrig-Spanien på den anden. Det var som nævnt England og Holland (sømagterne), der havde lejet det danske korps.

I de to første måneder var de allieredes tropper optaget af en større rangstrid: De danske chefer ønskede, at de kongelige tropper skulle have forrang for alle ikke-kongelige, mens de andre chefer ønskede rangen fastlagt efter obersternes anciennitet. Ved Vilhelm III's overenskomst 1702 bestemtes det, at de danske tropper skulle have rang efter de engelske. I samme forbindelse bestemtes det, at den engelske regering skulle udbetale lønningen til de danske soldater; det kneb imidlertid med at overholde denne bestemmelse, og Frederik IV måtte flere gange true med at trække sine tropper tilbage.

Det var endvidere anført i den nævnte overenskomst, at „det danske Corps ikke måtte adskilles“. Denne bestemmelse blev dog ikke overholdt, idet de danske eskadroner og 4 af infanteribataljonerne drog med den ene del af hovedhæren mod øst, mens de resterende 5 bataljoner – deriblandt Fyen – gik med den anden del til Flandern, under ledelse af general Coehorn.

Det første år kom det ikke til alvorlige kampe: Besætningen i Middelburg overgav sig uden kamp, og en 9-dages belejring og bombardement af fortet St. Donas forløb heldigt.

Det vides ikke med sikkerhed, om de danske hjælpetropper har deltaget i disse indledende kampe. F. H. Jahn („Danske Hjælpetropper i engelsk-hollandsk Tjeneste 1701–14“) mener, at Fyen er blevet i Bergen op Zoom, optaget af hvervning og oplæring af nyt mandskab. Man ved dog, at det lykkedes hertugen af Würtemberg på dette tidlige tidspunkt at forene de danske tropper, og at de alle i vinteren 1702–03 havde kvarter i byen Venlo ved floden Maas.

I april afgik Fyen mod Köln, da den skulle deltage i belejringen af fæstningen *Bonn*. Den stærkeste del af fæstningen – et fort på den højre Rhinbred – blev indesluttet den 24. april, og broen, der forbandt fæstningen med byen på den anden side, blev beskudt. To gange prøvede man at angribe byen, og et tredje angreb – den 9. maj – gjaldt fortet. Her indgik det fynske grenaderkompagni i stormkolonnen og i den efterfølgende styrke resten af Fyen.

Da den franske besætning opdagede stormen, stak den kaserneerne i brand og forsøgte at slippe over floden i både, hvad dog kun delvis lykkedes. Kaptajn Mogge fra Fyen var forrest i storm-

kolonnen, og det lykkedes ham at trænge ind over volden. Selv om besætningen ved en voldsom ild forsøgte at standse angriberne, trængte de dog gennem palisaderne, og besætningen måtte overgive sig. Det viste sig dog at være for sent, idet vore soldater viste en sådan kampiver, at det ikke var muligt at holde dem tilbage. 35 fjender blev taget til fange, mens resten blev hugget ned. Af Fyens soldater mistede 6 livet, og 3 såredes.

Fæstningens modstand var brudt, og den overgav sig få dage efter. Kaptajn Mogge høstede megen anerkendelse for sin indsats, og umiddelbart efter slaget udnævntes han til major!

Man kan ikke med sikkerhed konstatere, i hvilke kampe Fyen deltog resten af året; men de allieredes hære belejrede og erobrede adskillige fæstninger (bl. a. Huy, Limburg og Geldern).

I november 1703 blev bataljonen lagt i vinterkvarter i Maas-trecht. I dagene den 26.–29. december forsøgte størstedelen af de allieredes tropper et mislykket angreb på de franske linier; men det fremgår heller ikke denne gang, om Fyen deltog.

Frankrig havde fået en ny forbundsfælle i kurfyrsten af Bayern; dette tillagde man stor betydning, og man satte alt ind på, at et afgørende angreb kom fra den side. I sommeren 1704 førte den kendte engelske hærfører, hertugen af *Marlborough*, de allieredes tropper – deriblandt det danske infanteri – sydpå langs Rhinen for at hindre indgriben fra bayersk side.

Det danske korps kunne dog ikke straks efterkomme marchordren, da de byer, hvori de havde haft vinterkvarter, ønskede afregning før afmarchen, og den gæld, som soldaterne havde stiftet, kunne de ikke betale på grund af den svigtende afregning i fremmed mønt.

Den hærstyrke, som hertugen af Marlborough førte, truedes af den franske hovedhær mellem Bonn og Koblenz, og ved en befaling den 27. maj beordredes det danske korps til at rykke mod Rhinen; men før det nåede frem, var faren drevet over, og det var muligt at passere Mosel og Rhinen ved Koblenz. Under danskernes hastige fremrykning havde der for øvrigt fundet mange desertationer sted; det rygtes verserede blandt de danske soldater, at der ville være mange farer forbundet med det forestående hærtog, og at det ville blive afgørende for krigens udfald. Det var

Hertugen af Marlborough.
(Efter kobberstik, Det kgl. Bibliotek).

især de gamle soldater, der søgte at desertere; mange var tidligere blevet hvervet i denne egn, og da de nu passerede deres hjemegn, var det fristende at søge bort. Det varede næsten et par måneder, før der helt faldt ro over sindene.

Mens Marlborough fortsatte med hovedhæren mod Bayern, deltog det danske korps i den følgende tid i bevogtningen af Rhinen syd for Mainz, hvorved det kom til at stå under den berømte hærfører, prins *Eugen* af Savoyen, som siges hurtigt at have fået den største agtelse for de danske soldater.

Da efterretningen om, at marskal Tallard nærmede sig Bayern med en større fransk hær, nåede den del af hæren, der havde Rhinegnene under observation, sendtes den i ilmarch sydpå gennem Schwarzwald og derpå mod øst langs Donau, hvor den den 11. august tog opstilling ved de senere slagmarker *Höchstädt* og

Prins Eugen af Savoyen.
(Efter kobberstik, Det kgl. Bibliotek).

Blindheim – efter at have forenet sig med Marlboroughs del af hæren, som nu ialt talte 52.000 mand. Dagen før havde de fransk-bayerske hære passeret Donau.

Den planlagte rastdag måtte aflyses, da der meldtes om fremrykning af fjendtligt rytteri. Hæren måtte straks gå i stilling; det forventede angreb udeblev imidlertid, og det blev bestemt på grundlag af de foretagne rekognosceringer, at den fjendtlige stilling ved *Blindheim* skulle angribes næste dag, før der blev foretaget yderligere forskansninger, som terrænet i sig selv indbød forsvarerne til.

Den 13. august fandt angrebet sted. Kl. 3 om morgenen brød de allierede op, under prins Eugens kommando, med de danske bataljoner yderst på højre fløj. Der hvilede en kraftig morgen-

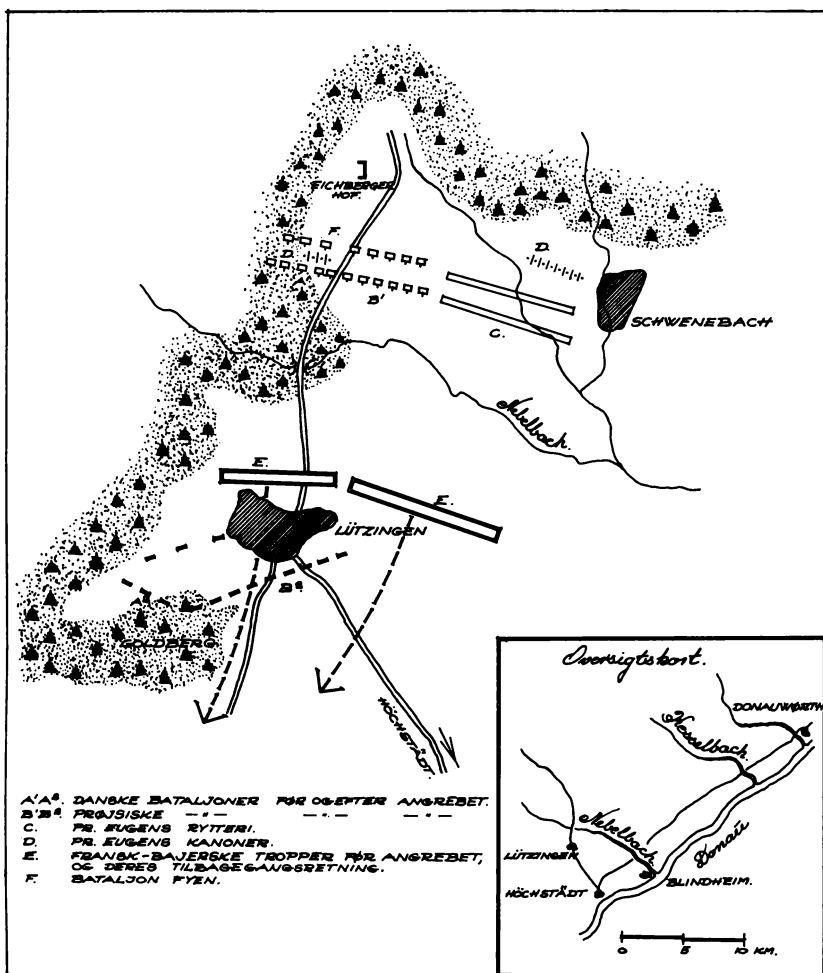
tåge overalt, og først kl. 7 kom de første meldinger til det fjendtlige hovedkvarter med underretning om, at deres fremskudte rytteri var slået tilbage af de allieredes hære. Denne dag var af den fransk-bayerske ledelse tiltænkt som rastdag, og i største hast måtte hæren gå i stilling og foretage de vigtigste dispositioner, hvilket på grund af det røre, de allieredes fremrykning vakte, fik tilfældighedernes præg.

Terrænet var meget sumpet og fremrykningen som følge deraf meget besværlig: Mens Marlboroughs hærafdeling på 34.000 mand banede sig vej langs floden, rykkede Eugen frem med sine 18.000 langs de skovklædte bjergskråninger, idet det var hensigten, at de to hære samtidig skulle angribe henholdsvis venstre og højre fløj af den fransk-bayerske hær.

Kl. 10 var Marlboroughs hær klar til angreb; men endnu var Eugens ikke på plads. Den havde haft en længere og mere trættende march end Marlboroughs, og den havde været gennem et mere uvejsomt terræn. Da Eugen kom frem til Schweningen (se kortskitse) og så, hvorledes fjenden havde taget opstilling, besluttede han mod sin oprindelige plan om at angribe fra Schwenenbach at fortsætte til skovene omkring Parenberg, selv om det ville forrykke angrebet til et senere tidspunkt. Skovene nåedes ved middagstid, og man gik i gang med forberedelser til passage af floden Nebelbachs sumpede bredder. Den fjendtlige hær stod opmarcheret foran landsbyen Lützingen, og det var Eugens mening fra skoven at foretage et angreb på den venstre fløj. „I en så utraditionel Slagorden, som kun fremragende Hærførere kan tillade sig“ (Carlsen) indtog de allierede deres stilling i udkanten af skoven, således at Fyen ved opmarchen var den eneste af de danske bataljoner, der kom til at stå uden for skoven, hvorved den blev udsat for artilleriild fra fjenden, der søgte at gøre opmarchen så besværlig for dem som mulig.

Kl. 12.30 – med to timers forsinkelse – fik hertugen af Marlborough melding om, at begge dele af hæren var klar til kamp, og slaget kunne tage sin begyndelse:

Hæren tog retning mod de opstillede fjendtlige styrker ved Lützingen, samtidig med at preusserne begyndte at angribe fra øst. Det var dog vanskeligere end beregnet at forcere floden;

Slaget ved Höchstädt den 13. august 1704.

(De allieredes højre fløj med de danske og præjsiske enheder under Prins Eugen).

selv om flere rytterafdelinger var en time om at passere den, forløb dog alt støt og roligt.

Da rytterstyrken havde passeret Nebelbach, brød det danske og preussiske infanteri frem fra skovkanten. Fjenden var placeret på højderne omkring byen, og da danskerne og preusserne havde besvær med at bane sig vej op ad skråningerne, medførte den første velkomst fra de fjendtlige kanoner følelige tab, først og fremmest

på den yderste fløj, hvor gardens chef ramtes af en kanonkugle og mistede det ene ben; flere kompagnichefer mistede livet. De preussiske tropper gik det bedre, idet det lykkedes dem at erobre nogle af fjendens kanoner og drive den tilbage til byen.

Under kampen var imidlertid de danske tropper blevet skilt fra de preussiske; et angreb fra et overlegent antal bayerske bataljoner kunne danskerne ikke modstå, og efter en blodig kamp måtte de trække sig tilbage gennem den del af skoven, hvor angrebet havde taget sin begyndelse. 10 danske faner gik tabt, og fjenden kunne erobre sine kanoner tilbage. Det lykkedes dog hurtigt at få orden på bataljonerne igen og at slå fjenden så meget tilbage, at den gamle stilling kunne indtages.

Fyrst Leopold von Anhalt-Dessau – bedre kendt under navnet Der alte Dessauer – der havde kommandoen over de preussiske tropper, kunne dog efter en lignende episode, hvor preusserne måtte vige, i en tale til sine egne soldater fremhæve danskernes holdning under tilbagetrækningen og i høje toner prise sammenholdet i den danske hær.

Udmattelsen efter den første voldsomme kamp var stor på begge sider, og som efter en stiltiende overenskomst ophørte kampen i nogen tid, skønt de to hære stod forholdsvis tæt over for hinanden, idet afstanden mellem dem visse steder ikke var mere end 60 skridt. Danskerne trak sig dog tilbage, dækket af skoven, for før næste angreb at få orden i bataljonerne. I pausen inspicerede Eugen bl. a. danskernes fløj og holdt en opildnende tale til dem.

Kl. godt 16 fandt det sidste angreb sted. Under general Scholtens kommando foretoges en storm, denne gang længere mod nord, og under betydelige tab kastedes fjenden mod Goldberg. Også de preussiske bataljoner og rytteriet havde heldet med sig i deres angreb, og den fransk-bayerske hær måtte tage flugten efter at have stukket byen i brand. I kampen blev Eugens hest skudt, og da han rejste sig fra den faldne hest, greb en fjendtlig dragon fat i ham for at tilføje ham et sår; men det lykkedes en kyrasser at slå dragonen ned! En sørgelig skæbne overgik den franske øverstkommanderende general, der i fortvivlelse flygtede en time før slagets ophør og druknede i Donau, da han sammen med sin hestepasser søgte at slippe over den.

Ud på aftenen opgav de franske tropper kampen, og først ved 21-tiden var de allieredes tropper samlet efter 19 timers uafbrudt virksomhed. Bevogtningen af de mange fanger og den træthed, der herskede hos soldaterne, satte en grænse for yderligere forfølgelse af de fransk-bayerske tropper.

Sejren ved Höchstädt i 1704 overgik alle forventninger og fik vidtgående følger for den fremtidige magtfordeling i Vesteuropa. Både Marlboroughs og Eugens tropper havde vist sejr og handlekraft, og om de danske tropper, der havde udgjort halvdelen af Eugens hær, kunne han efter slaget skrive hjem til Danmark:

„Man kann also zur unsterblichen Glorie nicht genugsam rühmen noch beschreiben den unvergleichlichen Valor und Heldenmuth, auch die stattliche Auf- und Anführung, welche sowohl Ihre General-Personen, als Officire und Gemeine in der That erwiesen haben (Carlsen IV 3.18).

På begge sider var tabene meget store, ikke mindst for de danske tropper; men – som hertugen af Würtemberg skrev hjem:

„... man kan ikke på en så udsat Post vise en sådan Standhaftighed, uden at det koster Blod, og de, der er faldne, er alle faldne med den største Hæder til Nationens og deres egen udødelige Berømmelse“ (J. Joh. pag. 33).

Fyen havde været under kommando af oberstløjtnant, landgreve Carl af Hessen-Philipsthal, og den var næsten opløst. 6 officerer var dræbt og 5 sårede, mens 100 underofficerer og menige var faldet og et ret stort antal sårede, således at Fyen efter slaget næppe talte mere end 200 mand! Danskernes samlede tab beløb sig til 2350, hvoraf 1300 var faldet! I de allieredes hære var der ialt ca. 12.000 døde og sårede, på fransk-bayersk side 25.000!

Få dage efter slaget døde oberst Dalvig. Hans efterfølger blev oberst G. V. C. *Stöcken*; men han afløstes, før han overhovedet ankom til bataljonen, af oberst *Justus Voogt*.

Således endte det berømte slag, som Ludvig XIV havde ventet sig så meget af; en væsentlig andel i denne sejr havde den indsats, der blev øvet på den fløj, hvor danskerne var placeret.

Efter slaget trak de allieredes hære sig tilbage til Rhinområdet.

Resten af året gik med belejringer af en række byer og fæstninger; i oktober deltog Fyen sandsynligvis i belejringen af byen *Trier* og i november af fæstningen *Landau*. Trier havde kun en besætning på 300 mand, og da den så byen prisgivet, truede den med at sætte byen i brand, hvis den ikke straks blev overgivet. De allierede lod udskrive 6000 bønder fra omegnen til at genopbygge de ødelagte fæstningsanlæg omkring byen, og Trier blev fra nu af et solidt støttepunkt for de allierede.

Det var på tide at komme i vinterkvarter, og i løbet af december anbragtes tropperne i Rhinen-Mosel-området, danskerne på strækningen fra Koblenz til Trier. Fyen lå i Rees og havde som de andre afdelinger svært ved at komme til kræfter efter dette års felttog, der havde budt på så mange strenge marcher, og slaget ved Höchstädt havde tyndet stærkt ud i rækkerne.

Det følgende år – 1705 – havde Marlborough til hensigt at trænge ind i Frankrig gennem Lothringen. Der planlagdes forskellige operationer; men på grund af de hollandske generalers vægring blev de opgivet. I beretningerne om de forskellige belejringer og mindre udfald er Fyen ikke nævnt. I november gik hærene i kvarter, for Fyens vedkommende i Liége.

Først i 1706 ved man med sikkerhed, at Fyen atter var i kamp, idet den deltog i slaget ved *Ramelies* den 23. maj, hvor de allieredes hære stødte sammen med de fransk-bayerske. Marlborough og Eugen sejrede atter, og de danske tropper indlagde sig stor hæder – set på baggrund af den hast, hvorunder korpset – uden at forringe kampkraften – nåede frem til den øvrige del af hæren. Det var i sig selv en anerkendelse, at de danske tropper blev sat ind i kampen på de afgørende steder, og til kongen af Danmark kunne Marlborough skrive efter slaget:

„Deres Majestæts Tropper fortjener al den Ros, som jeg kan give, og hvis jeg tør sige det, al den Agtelse, som Deres Majestæt overhovedet kan nære for tapre Folk“ (Carlsen IV. 3.74).

Det var dog et slag af kortere varighed, og vi mistede kun få folk. Til gengæld fik den danske bataljon en meget betydelig tilgang af desertører fra den franske hær, for hvilken slaget var et fuldstændigt nederlag.

Den uheldige kamp havde virket demoraliserende på de fjendtlige soldater, og de var parate til at overgive den ene efter den anden af deres fæstninger. Det var bl. a. tilfældet med *Oudenarde*, hvortil det danske infanteri sendtes den 2. juni under kommando af oberst Dewitz. Byens borgere sendte ham en deputation med forsikring om, at de gerne ville åbne deres porte for ham, men at kommandanten ikke turde gøre det, før han havde indhentet sine foresattes tilladelse. Han fik da lov til at sende en kurér af sted for at få denne tilladelse, men kun på den betingelse, at kuréren skulle være tilbage inden midnat. Var han ikke det, skulle fæstningens porte straks åbnes.

På det aftalte klokkeslet var der ingen kurér kommet tilbage; muligvis har han været holdt tilbage af de danske tropper! Fæstningen måtte overgive sig, og uhindret kunne de danske bataljoner marchere gennem dens porte og afvæbne mandskabet. Netop da det var sket, kom kuréren galopperende med ordre om, at fæstningen skulle holdes til det yderste! Det danske korps havde dog allerede taget den i besiddelse, og to bataljoner – deriblandt Fyen – forblev der som besætning, under kommando af oberst Voogt, til trods for kommandantens ivrige protester.

De følgende 3 måneder lå Fyen i *Oudenarde*, og bl. a. deltog den i belejringen af *Dendermonde*. I juli måned var Fyen blevet kaldt til forstærkning, mens den anden bataljon var blevet i *Oudenarde*. Den 5. september foretoges den endelige storm; efter en kort modstand overgav fæstningen sig, og garnisonens 2000 mand overgav sig som krigsfanger.

Derefter kom turen til fæstningen *Ath*, i hvis belejring Fyen også deltog; den varede kun kort tid; den 2. oktober kapitulerede byen, og tabene var kun ringe.

Da de allieredes hære var ved at gå i vinterkvarter, rygtedes det, at den franske hær var ved at træffe forberedelser til et slag ved Courtray; 9 bataljoner, deriblandt Fyen, blev sendt imod den; men det kom ikke til noget sammenstød.

Derefter kunne det dansk korps endelig gå i vinterkvarter i Brügge.

I midten af maj forlod tropperne deres kvarterer; men de foretog denne sommer intet angreb, da en del af hæren var kaldt til

undsætning i Spanien. Felttoget bestod da kun af formålsløse marcher. Kun en enkelt gang trak det op til kamp; men det lykkedes hurtigt franskmændene at slippe bort. Vinteren 1707–08 lå Fyen i vinterkvarter i Courtray, optaget af hvervning af nye tropper.

Det var for øvrigt nær ved, at det danske korps ikke var kommet til at deltage i den sidste del af krigen. På grund af forskellige uoverensstemmelser havde hertugen af Würtemberg fået ordre til at lade sin styrke begynde hjemmarchen; men de allieredes hærførere fik sagen bilagt, og korpset fik på ny ordre til at træde i fremmed tjeneste.

Ved det store slag ved *Oudenarde* den 11. juli 1708, hvor den franske hær led et nyt nederlag, lå Fyen det meste af tiden i reserve. Dog hændte det under dette slag, at Fyen måtte gå i kamp uden sin chef. Hertugen beretter, at „Oberst Voogt, da man var kommen i Action med Fjenden, ikke, på Grund af Hegn og Buske, havde kunnet finde sin Bataillon“ (Foss, pag. 164). Hertugen betragtede det skete som en forsømmelse – obersten hævdede at have „forsinket sig“ i Oudenarde, da han skulle søge læge – men bad kongen om at dysse sagen ned „for ikke at gjøre unødvendig Opsigt dermed i det danske Corps“. I en skrivelse til kongen bad obersten om tilgivelse; men kongen gav ordre til at lade afholde en krigsret og „bekjendtgjøre hans Forseelse blandt alle Officererne“. Hvorledes krigsretten forløb, vides ikke; men Voogt fik sin afsked, og oberstløjtnant Römeling blev foreløbig chef for Fyen. Senere udnævntes oberst *Georg Wilhelm von Hedwiger*, greve af *Sponeck*.

For øvrigt må det have været en eftertragtet stilling at føre Fyen under fremmed krigstjeneste. Der var mange, der søgte posten som chef for denne bataljon, bl. a. oberst von Enden, der tilbød tjeneste uden gage og „at ville gjøre sådanne Foranstaltninger ved Bataillonen i Holland, at derved intet skulle blive forsømt“.

Den 27. september udkæmpedes et mindre slag ved landsbyen *Oudenbourg*, hvori Fyen deltog, og hvor det drejede sig om at sikre passagen gennem denne by for en større transport af ammu-

dition og andre krigsfornødenheder, der den følgende dag skulle føres fra Ostende til den del af hæren, der var forlagt til Frankrig, hvor fæstningen Lille belejredes. Netop som Fyen og en engelsk bataljon var i nærheden af Oudenbourg, blev byen besat af 1200 franske soldater. 4 gange måtte de to bataljoner angribe, før det lykkedes at fordrive franskmændene, der måtte trække sig tilbage med et tab på 200 mand. I de følgende dage søgte de at hindre, at ammunitionen kom frem til Ostende, og det førte til en række mindre sammenstød:

Da den omtalte transport kom gennem Oudenbourg, sluttede Fyen og den engelske bataljon sig til. Da de var kommet et stykke uden for byen, mødte de en flok grædende soldaterkoner, som kunne fortælle, at en engelsk hærafdeling var kommet i kamp med et stort fransk korps ved slottet Wynendael. Netop da franskmændene leverede deres hovedangreb, kom englænderne og danskerne til undsætning, og franskmændene måtte fortrække. Denne kamp kostede Fyen 4 døde og 41 sårede.

Et andet forsøg, franskmændene gjorde for at hindre transporten af ammunitionen, faldt ikke bedre ud: De satte terrænet under vand; men de allierede førte deres ammunition frem i fladbundede både!

Efter at kurfyrsten forgæves havde belejret og forsøgt at indtage Brüssel, sluttede dette års felttog, og Fyen fik anvist samme vinterkvarter som det foregående år.

I 1709 udbrød krigen mellem Danmark og Sverige (pag. 91), og der var flere gange tale om, at de danske tropper, der var i engelsk og hollandsk tjeneste, skulle kaldes hjem; men foreløbig blev de i Holland.

I dette år belejredes en række fæstninger (bl. a. Tournay og Mons); men Fyen deltog ikke. Det var derimod tilfældet, da det den 11. september kom til et større slag ved *Malplaquet*, hvor det danske korps som i slaget ved Höchstädt stod under prins Eugen.

I de allieredes hær var de 9 danske bataljoner i forreste linie på højre fløj. Eugen ville lade sine tropper bryde op før daggry for under den første fremrykning at undgå ilden fra det franske

artilleri. En tæt tåge lå hen over hele egnen, da der ved 7-tiden blev givet signal til angreb. Fremrykningen besværedes dog af et meget sumpet terræn. Den franske hær åbnede ikke skydningen, før de allieredes hær var ganske tæt ved de stærkt forskansede stillinger i skovens udkant. Ilden var så voldsom, at hæren måtte vige; men prins Eugen kom til og foretog et andet og tredje angreb, hvorefter det lykkedes at trænge gennem skoven. Et rasende og vildt håndgemæng fulgte, og soldaterne måtte „under Strømme af Blod“ kæmpe sig fra træ til træ, „idet de huggede ned, hvem de traf på, selv de døde, når de ikke fandt andre; intet kunde forfærde dem, og man så dem rykke frem med blottede Legemer, ikke som Mennesker, men som Djævla“, hedder det i en beretning om slaget.

Ved middagstid var skoven erobret, og det lykkedes ikke franskmændene trods gentagne forsøg at drive Eugens tropper tilbage. Kl. 15 måtte de opgive kampen og trække sig tilbage – dog uden at blive forfulgt af de allierede. Når franskmændene tabte slaget, tilskrives det den omstændighed, at den franske general havde begået en fejl i opstillingen: Han havde ladet sin venstre fløj opstille ved en bæk, som han ikke mente, fjenden kunne passere; men det gjorde den fløj med lethed, hvor det danske korps var opstillet. Fyen høstede derfor megen ros og anerkendelse. Jens Johansen omtaler (pag. 36) dagen som en „Hædersdag, vel en af Bataillonens største“. Efter slaget skrev hertugen af Würtemberg:

„Hvor tappert Garden har kæmpet, ses af, at den kun har 4 Officerer tilbage; de øvrige er alle døde eller sårede. Fremfor alle roser Prins Eugen dog den Fyenske Bataillon, som Grev Sponeck har ført så behjærtet og godt, at det vilde være Skade, om denne tapre og uforfærdede Officer skulde dø af sine Sår“ (J. Joh. pag. 36).

Tabene ved Fyen havde været store: 4 officerer og 52 underofficerer og menige var faldet, mens grev Sponeck, 8 andre officerer og 152 underofficerer og menige var sårede.

På dette tidspunkt afløste nordmanden, generalløjtnant *Frederik Gersdorff* grev Sponeck som chef for Fyen.

Krigen ebbede nu langsomt ud. I 1710 belejredes og erobredes

forskellige fæstninger. Fra den 23.–28. juli deltog Fyen i den blodige kamp om *Bethune*, hvor 53 mistede livet og 112 såredes.

Det følgende år fortsatte Marlborough rækken af belejringer; man ved kun med sikkerhed, at Fyen var med ved *Bouchain* i august-september.

1712, hvor fredsforhandlingerne påbegyndtes, menes Fyen ikke at have taget aktivt del i krigen. Der blev sluttet våbenstilstand mellem England og Frankrig, og den engelske hær kunne trække sig tilbage fra krigsskuepladsen. Det bevirkede, at den del af det danske korps, der havde været i engelsk tjeneste, kunne påbegynde hjemmarchen. Fyen havde været i hollandsk tjeneste, og da der ikke var sluttet våbenstilstand med Holland, måtte Fyen blive, indtil hollænderne havde fået deres gæld til den afviklet. Frederik IV prøvede flere gange på at få det økonomiske mellemværende bragt i orden; men i begyndelsen af april brast hans tålmodighed, og han gav ordre til, at resten af det danske korps skulle vende hjem, selv om der endnu manglede 33.000 Fl. i betalingen.

Selv om det blev strengt pålagt at holde god disciplin under marchen, tiltog antallet af desertationer fra dag til dag. Den 2. maj passerede den sidste bataljon Weser; samme dag foretoges en mønstring, og tropperne var igen i dansk tjeneste.

Det var dog en sørgelig skæbne, der ventede Bataillon Fyen, da den efter 14 års tjeneste i udlandet vendte tilbage til Danmark. Ved sin ankomst til Stade den 14. juni 1714 blev den opløst, og dens faner blev afleveret til det derværende tøjhus. Kun de dygtigste officerer og menige blev udtaget til yderligere tjeneste og suppleret af andre bataljoner, mens resten – de ældste og mindst tjenstdygtige – afskedigedes. En del af dem havde været med i samtlige 14 år; de, der var sårede, nænnede man ikke uden videre at overlade til et liv i fattigdom og elendighed, og på deres bøn blev de ansat ved frikompagnierne i Frederiksort og Hitlerskanse. Ikke alle officererne var der plads til, og de måtte nøjes med løfte om genansættelse, når der engang var plads.

Blandt dem, der nu blev afskediget uden håb om tjeneste foreløbig, var der flere, der under det lange felttog havde ledet deres afdelinger på tilfredsstillende måde og i slagene flere gange var

blevet såret. Halvt invalide måtte de nu gang på gang tigge kongen om at måtte få en eller anden form for tjeneste i en anden af hærens afdelinger.

Den hvervede fynske bataljon havde i løbet af 25 år været i både tysk, sachsisk, engelsk og hollandsk tjeneste. Soldaterne havde gang på gang vist deres kampmod, og de høstede i de fleste slag kun anerkendelse. Adskillige gange havde den danske konge kunnet glæde sig over beretninger fra fremmede hærførere, der fremhævede den indsats, det danske korps havde gjort.

Tabene havde dog været store, og opholdet i det fremmede under primitive indkvarteringer havde ikke altid været lige spændende. De fremmede magter havde ikke altid været villige til at udbetale soldaterne deres sold, og det var med glæde, man imødeså felttogets afslutning.

Den hjemmeværende del af regimentet 1689-1720

(Anvendelse – Felttogene 1693 og 1700 – Den store nordiske Krig 1709–20 – Hvervning – Aflønning – Kvarterer – Uniformering og bevæbning – Desertation og andre forseelser – Regimentschefer).

SOM nævnt tidligere gik 6 af regimentets kompagnier i udenlandsk tjeneste i 1689. Den resterende del af regimentet havde det meste af tiden garnison i Nyborg, Odense og Rendsborg og forøgedes, så at regimentet nu talte 1 grenader- og 12 musketerkompagnier. I de ca. 30 år, hvor en bataljon var i fremmed tjeneste, deltog den resterende del i to mindre felttog i 1693 og 1700 samt i Den store nordiske Krig 1709–20.

I 1690'erne deltog en del af kompagnierne hvert år fra april til oktober i fæstningsarbejder i Rendsborg (1690: 7 kmp., 1691: 8 kmp., 1692: 9 kmp., 1693: 9 kmp.), mens de hjemmeværende kompagnier havde eksercits og mindre øvelser i de fynske garnisonsbyer. Efter ankomsten hvert år til Rendsborg byggede kompagnierne deres egne barakker, og byen leverede de fornødne tørv til opvarmning og madlavning. Som regel blev et par af kompagnierne i fæstningen vinteren over for at fortsætte den del af arbejdet, der kunne udføres trods årstiden. De kompagnier, der forår og efterår måtte tilbagelægge strækningen mellem Rendsborg og de fynske garnisonsbyer, var under amtmændenes opsyn. Disse skulle sørge for vogne til transport gennem de respektive amter og undervejs „hindre Excesser“; endvidere skulle de undervejs påse, at soldaterne betalte, hvad de skulle.

I årene 1692–98 gjorde en løjtnant og et par menige fra Fyenske Regiment frivillig tjeneste i det korps, som den danske konge overlod kejseren af Tyskland til kampene mod tyrkerne i Ungarn og Tyrkiet.

I juli 1693 deltog 9 af regimentets kompagnier – ialt 1000 mand – under kommando af oberst *Jacob de Bruin* i et mindre felttog mod fæstningen *Ratzeburg* i *Lauenburg*, der lå tæt ved

den danske grænse, og som hertugen af Lüneburg uden videre havde befæstet. Hertugens nærmeste forbundsfælle var hertugen af Holsten-Gottorp, og da den danske konge til stadighed havde stridigheder med ham, følte han sig truet, da denne fæstning så nær landets grænse befæstedes, og han stillede krav om, at befæstningsanlæggene blev jævnet med jorden, efter dog at have søgt at ordne sagen ad fredelig vej.

I begyndelsen af august inspicerede kongen hæren, og den 8. august brød Fyenske Regiment op tillige med den øvrige del af infanteriet under kommando af generalløjtnant Schack. Selv om der ret hurtigt blev givet ordre til tilbagetrækning, lod generalløjtnanten hæren slå lejr bag en lille skov uden for Ratzeburg og påbegyndte en belejring.

I de første dage kunne man ikke nå til enighed om, hvorvidt der skulle føres krig eller ej, og soldaterne havde intet videre at tage sig til. Der blev imidlertid givet ordre til, at et angreb skulle påbegyndes den 21. august kl. 6 om morgenen og vare til næste dags aften. De forskellige forberedelser blev gjort, dog uden fare for de danske soldater, idet fjenden ikke løsnede et eneste skud. Belejringen blev – ifølge beskrivelser – nydt af alle:

„Soldaterne nød om Aftenen deres Kridtpibe ved Bredden af Ratzeburg Sø, Officererne foretog Rideture langs Søen, og Borgerne fra det nærliggende Lübeck gjorde Skouture med deres Madammer til Ratzeburg for at betragte Belejringsarbejderne og overvære Afløsningen i Løbegravene, når denne fandt Sted under Skalmejers og Trommers Lyd“ (J. Joh. pag. 39).

Efter få dages belejring opgav kommandanten at yde modstand, og der blev sluttet våbenstilstand. Fredsbetingelsen, der undertegnedes den 29. september, var, at hertugens tropper forlod Ratzeburg.

Den danske hær tiltrådte hjemmarchen, og før garnisoneringen af de fynske kompagnier i Rendsborg, Haderslev, Nyborg og Korsør holdtes en mønstring, for at en eventuel hvervning kunne iværksættes.

I årene 1694 og indtil felttoget i 1700 var der til stadighed fynske kompagnier beskæftiget med befæstningsarbejder i Rends-

borg i sommerhalvåret. I december 1697 foretoges en mønstring af 9 kompagnier, garnisoneret i Haderslev og Rendsborg. De talte 963 mand, 14 var syge, og 55 kasseredes på grund af alder. Endvidere var der indlogeret 40 koner og 78 børn.

Året efter vendte den bataljon, der havde gjort tjeneste i Flandern, hjem, og 6 kompagnier overførtes til det korps, som den danske konge havde ladet gå i sachsisk tjeneste. Der var hermed lejlighed til en omlægning af garniseringen, der i de sidste år havde været meget spredt. Ved den nye ordning tilsigtedes det at lette de fynske kystbyer for den byrde, det var at have så mange soldater indkvarteret. De 19 kompagnier indkvarteredes nu i Nyborg (4), Odense (6) og Rendsborg (6), mens Assens, Fåborg og Svendborg nøjedes med hvert ét.

Da forholdet mellem den danske konge og den holsten-gottorpske hertug blev mere spændt, måtte der en ny omlægning af kompagnierne til, idet størstedelen skulle garniseres i Rendsborg. De ankom til byen i november 1699 og fandtes ved en mønstring „at være i god Stand“.

Da det trak op til krig, forøgede hertugen sin hær med svenske lejetropper – han var beslægtet med den svenske konge og havde af denne fået kommandoen over de svenske tropper i Tyskland – og påbegyndte opførelsen af skanser i det sydlige Slesvig samt fæstningen Tønning, der var blevet sløffet i Den skånske Krig. Svenskerne var dermed trængt ind på dansk område, og det var nødvendigt for den danske konge at skride ind.

Fjendtlighederne begyndte i marts 1700. Efter at have deltaget i en belejring af Slesvig fulgte Fyenske Regiment et korps, der havde til opgave at erobre et par fæstninger i Sydslesvig. Den modstand, der blev ydet, var imidlertid ringe, og uden tab erobredes Holmerskansen, Stensluseskansen og Sorgerskansen. Den eneste gang, det virkelig kom til alvorlig kamp, var erobringen af *Frederiksstad* i midten af april.

Den samme styrke vendte sig derefter mod *Tønning*, hvis belejring påbegyndtes omkring 1. maj. Fra dansk side foretoges flere mindre angreb; men de svenske tropper trak sig gradvis tilbage uden at vove nogen kamp. Under det afgørende bombardement lykkedes det Fyenske Regiment under major Barners kommando

at erobre 3 fjendtlige skanser. Belejringen trak imidlertid i langdrag; men den måtte afbrydes, da en større svensk hær forenede sig med en lüneborgsk og rykkede til undsætning. Den danske hær måtte da trække sig tilbage til Rendsborg.

I løbet af sommeren foretoges mindre angreb og belejringer, dog uden afgørende resultater og uden betydelige tab; bl. a. ved man, at Fyenske Regiment var med i kampen ved Husum den 9. august. Hermed var felttoget til ende; der sluttedes fred endnu samme måned, og regimentet afgik til Fyn.

I oktober 1700 overgik som tidligere omtalt 6 kompagnier til sachsisk tjeneste, og der blev sørget for frit kvarter til soldaterkoner og -børn. De afsendte kompagnier var blevet suppleret af de øvrige kompagnier, og det var nødvendigt at hverve nye soldater. I årene til Den store nordiske Krigs begyndelse deltog de hjemmевærende kompagnier på skift i forskellige fæstningsarbejder (Frederiksort, Glückstadt, Oldeslohe; vagttjeneste på Kronborg sommeren 1702).

1701 var landmilitsen for øvrigt atter blevet oprettet; derved genindførtes den nationale udskrivning af soldater, dog side om side med hvervede regimenter; Fyenske Regiment forblev således et hvervet regiment.

Garnisoneringen i denne periode er ret kompliceret; de enkelte kompagnier skifter garnison fra år til år, dog i de samme byer (Rendsborg, Frederiksort, Flensborg, Haderslev, Fredericia, Odense, Nyborg, Korsør, Kerteminde, Fåborg, Svendborg). Især ved grænsen mod syd var mange kompagnier beskæftiget med fæstningsarbejder, og her voldte indkvarteringen store problemer. I 1708 klagede magistraten i Rendsborg således over, at indkvarteringen var for stor en byrde for byen; en tid havde 8 kompagnier været indkvarteret der, og ved de fleste kompagnier var der 45–50 soldaterkoner og „desuden Børn, som også må tåles“! Magistraten gjorde i sin skrivelse gældende, at 6 kompagnier måtte være nok for byen. Kongen resolverede dog, at de 8 kompagnier skulle blive i byen, men gav de borgere, der havde soldater indkvarteret, visse friheder, – i lighed med andre byer, der havde soldater indkvarteret.

Når der så ofte skiftedes garnison, skyldtes det først og frem-

mest, at kompagnierne skiftevis deltog i fæstningsarbejderne ved grænsen; enkelte gange skyldtes det dog klager fra magistraterne. I 1708 blev således kompagnierne i Nyborg skiftet ud, da der klagedes over „en og anden Uterlighed med Tyverier og i andre Måder, siden Kompagnierne Borgerskabets Huse og Lejlighed altfor godt kender“.

Når den danske konge ønskede stridighederne med de holstengottorpske hertuger bragt til ende, skyldtes det, at disses forbundsfæller, svenskerne, af russerne havde fået tilføjet et stort nederlag i slaget ved Poltawa den 8. juli 1709, og at den svenske konge, Karl XII, var flygtet til Tyrkiet. Fra dansk side mente man, at det var et gunstigt tidspunkt til at tilbageerobre de skånske provinser.

Den 6. oktober fik oberst *v. Eyndten* ordre til „forderligst at bryde op med Fyenske geworbne Regiment tilfods“, der talte en styrke på 1446 mand. Ved ankomsten til København indkvarteredes regimentet i en lejr lige uden for byen; den fulgte fra nu af hovedhæren (14.000 mand), der kommanderedes af general grev Rewentlow; han måtte dog trække sig tilbage på grund af sygdom i februar det følgende år og afløstes af generalløjtnant Jørgen Rantzau.

En af de første dage i november påbegyndtes indskibningen; men på grund af modvind måtte flåden blive liggende ud for Skovshoved den følgende uge. Først den 12. kunne tropperne gå i land ved Rå fiskerleje, ca. 1 mil syd for Helsingborg, for øvrigt samme sted, hvor der var gjort landgang under Den skånske Krig i 1676.

Den 15. november fik oberst *v. Eyndten* ordre til at lade Fyenske Regiment afgå mod Helsingborg, og her deltog det i den følgende tid i forskellige befæstningsarbejder („fortificerede og pallassaderede“). 3 af soldaterne deserterede kort tid efter ankomsten, og det bevirkede, at der udgik en kgl. befaling lydende, „at ingen gemeen Soldat eller Rytter må fjerne sig fra Armeen udenfor Feltvagterne, under Livsstraf røve eller tage noget fra nogen Bonde, men alting med Penge rigtig betale“ (Foss, pag. 183–84). Under den hårde tjeneste i den kolde vinter tiltog desertationerne

dog, og de, der blev grebet på flugt, idømtes til skræk og advarsel for de øvrige døden ved hængning.

Det er næsten kun rosende ting, der siges om de danske soldater i de svenske beretninger; i en af dem hedder det, at „de er høflige, lader spøge og disputere med sig, har strænge Ordre til intet at tage, men betaler alt“ (J. Joh. pag. 41). Det sidste er dog ikke rigtigt, idet de skånske bønder flere gange klagede over, at de ikke fik deres betaling for den havre og det hør, de solgte til de danske soldater.

Mens den danske overgeneral med størstedelen af hæren rykkede ind i Blekinge, blev en mindre del tilbage for at hindre, at fjendtlige tropper trængte ind i Halland, og som sin særlige opgave havde Fyenske Regiment fået overdraget bevogtningen af Rønne å i nærheden af Helsingborg.

Svenskerne havde for øvrigt ikke været forberedt på et angreb fra dansk side; men det lykkedes den særdeles dygtige general Stenbock at få samlet en hær, der kunne yde general Rewentlows en værdig modstand. Det var for øvrigt på dette tidspunkt, at denne blev syg og måtte overdrage kommandoen til general Rantzau, om hvem det er sagt, at han nok var „en tapper Soldat og fortrinlig Rytterfører, men at han manglede den Ro og Overlegenhed, der er nødvendig for en Feltherre“ (J. Joh.).

I december måned marcherede regimentet til Engelsholm, hvor det foretog de nødvendige forskansninger; herfra afgik det i januar til Haslebro for sammen med 6 andre bataljoner at hindre angreb fra 3 svenske regimenter, der truede med at gå over den norske grænse. Midt i februar blev regimentet dirigeret til Fleyninge for i nødstilfælde at kunne deltage i forsvar af *Helsingborg*. Foreløbig holdt det alle vadesteder over Engelsholm å besat.

Noget rigtigt slag kom det ikke til i denne krig før i begyndelsen af marts 1710, hvor hele den danske hær efterhånden var samlet. Det påtænkte angreb så ud til at skulle blive til alvor, og i disse dage sov de danske soldater fuldt påklædte i teltlejren. Vejret var modbydeligt blæsende og regnfuldt, og da den svenske hær, der i hast var blevet samlet, begyndte fremrykningen, var den dækket af en tæt tåge. Den lettede hen på formiddagen og afslørede, at svenskerne stod kun $\frac{1}{2}$ mil fra den danske lejr. Pludselig lød

alarmeringssignalet – 3 kanonskud fra Helsingborg tårn – og soldaterne måtte i hast ud af deres telte. Tid til at udlevere levnedsmidler var der ikke, da de enkelte afdelinger så hurtigt som muligt skulle indtage deres stillinger i slagordenen. Som sædvanlig var infanteriet placeret i midten med rytteriet på fløjene, og Fyenske Regiment stod i 1. linies centrum. Kl. 11 stod hæren parat til at modtage fjendens angreb.

I sidste øjeblik have general Rantzau ændret hærens opstilling, idet den højre fløj, hvor Garden og Dronningens Livregiment var opstillet, var blevet trukket lidt længere frem. Fyenske og Jydske Regiment i centrum havde han desværre undladt at give underretning derom, og da de søgte at følge efter, opstod der huller i linien. Der var således unøjagtigheder allerede fra begyndelsen, og bedre blev det ikke, da Rantzau selv red frem med rytteriet på højre fløj og derved skabte en endnu større åbning i opstillingen. Under et angreb på denne fløj gik Dronningens Livregiment og Fyenske Regiment til hjælp, og – hedder det i en beretning om slaget.

„Officererne af begge Regimenter gjorde deres Yderste for at tvinge Soldaterne til at gjøre deres Pligt og gjøre Modstand mod Fjenden; men de kunde ikke skaffe sig Gehør hos dem eller få dem til at holde Stand“ (Foss, pag. 187).

Svenskerne kastede flere gange vort rytteri tilbage, og da Rantzau på et tidspunkt, hvor han helt havde mistet overblikket, blev såret og måtte forlade slaget, stod hæren uden ledelse.

Fyenske Regiment lå lidt længere tilbage end de øvrige regimenter og var som følge deraf ikke udsat for en så stærk beskydning. v. Eyndten løb derfor den risiko at lade regimentet affyre en „generalsalve“ (alle geværer affyret på én gang), hvilket ikke var uden fare, idet der ville gå nogen tid, inden der kunne skydes igen. Netop i denne pause trak Dronningens Livregiment sig tilbage, og da de fynske soldater så dette, blev de grebet af panik og trak sig også tilbage mod Helsingborg. v. Eyndten og hans officerer gjorde alt, hvad de kunne – „både med det Gode og det Onde“ – for at få soldaterne til at standse for at lade geværrerne igen; men det lykkedes ikke. Regimentet var kommet i opløs-

ning, og det blev først bragt i orden, da det var inden for byens fæstningsværker. Slaget var tabt og lejren helt ødelagt; alle hestene blev slået ned, for at de ikke skulle falde i fjendens hænder. I de følgende dage overførtes hæren til Sjælland.

Samtidige historikere søger grunden til det uheldige resultat i hærens sammensætning og tænker i denne forbindelse på de mange udenlandske hvervesoldater. General Stenbock skriver efter sin sejr, „at de indfødte Danske stred mandigen og opholdt Fjenden, medens Tydskerne flygtede“.

Efter at have ligget nogle måneder i København og hver tirsdag, torsdag og lørdag afholdt øvelser på Nørrefælled blev Fyenske Regiment i august udkommanderet på flåden for at udgøre den del af skibenes besætning, der deltager i kampe på nært hold. Mange led af sygdom, og bedre blev det ikke, da forholdene om bord var meget dårlige. Af regimentets 989 mand døde fra den 17. august, hvor man gik om bord, og indtil den 15. september 90, og 244 var på sygelisterne.

Også på andre måder var tjenesten ubehagelig for soldaterne: Knap var flåden kommet i rum sø, før der rejste sig en voldsom storm, og da flere fulgte, måtte flåden en tid lægge ind til Bornholm. Den 4. oktober deltog den i en mindre træfning i Køge bugt; men kampen fik ingen betydning for krigen videre forløb, og de fynske soldater var næppe i ilden.

Da der på et vist tidspunkt ikke var „over 500 sunde“ i regimentet, indberettede v. Eyndten, der dette år var blevet forfremmet til general, at sygeligheden var stærkt tiltagende, og ansøgte om tilladelse til at gå i land og fritagelse for at komme med flåden til Norge, hvilket ellers var planen med regimentet. Det kom da i land og blev lagt i kvarter i Roskilde, Ringsted, Sorø, Hillerød, Holbæk og Kalundborg. I løbet af vinteren kompletteredes regimentet med danske rekrutter.

Krigen med Sverige var imidlertid ikke forbi endnu! I begyndelsen af april fik v. Eyndten ordre til at bryde op med sit regiment, da hæren skulle forlægges til Nordtyskland med det formål at erobre de svenske besiddelser. I begyndelsen af august samledes hæren på Granderhede i det sydlige Holsten, hvorfra den rykkede mod *Wismar* og *Stralsund*. Den 19. nåede man Rostock, og her

fortælles det, at 3 soldater, der havde prøvet på at desertere fra regimentet, måtte spille terninger med livet som indsats, hvilket ikke var så morsomt for taberne, da de ville blive hængt!

I øsende regn fortsattes marchen til Stralsund, og her forenedes den danske hær med de sachsiske og russiske arméer, hvorpå en belejring af byen begyndte. Riegels bemærker i „Frederik d. IV's Historie“, „at de Danskes Krigstugt gjorde dem til yndede Krigere, hvor de låe ved Siden af nøgne Sachser, sultne Svenskere og grumme Russere“!

Der foretoges en række mindre angreb, i forbindelse med hvilke Fyenske Regiment ikke er nævnt. Soldaterne led både af kulde og sult, og det har kun været til deres tilfredshed, at kongen i begyndelsen af 1712 besluttede at opgive belejringen af Stralsund og sende tropperne i vinterkvarter i Holsten. Det gjaldt imidlertid ikke hele hæren, idet en mindre styrke – deriblandt Fyenske Regiment – skulle blive tilbage og holde Stralsund indesluttet. Regimentet, der var indkvarteret i de pommerske byer Grimmen og Demnin, blev gang på gang overfaldet af mindre fjendtlige styrker og havde ingen let tjeneste her. Der skulle passes godt på under skansearbejderne; men en trøst var det, at soldaterne, så længe fæstningsarbejderne stod på og forløb tilfredsstillende, fik tildelt 1 pægl brændevin og 1 lod tobak udover den sædvanlige ration.

Den 1. august indskibedes regimentet og sejledes over Elben og videre til hertugdømmet Bremen, hvor Frederik IV ville erobre fæstningen Stade. Efter en måneds belejring overgav den sig, uden at dens besætning havde ydet nogen særlig modstand, – nok mest af den grund, at byens befolkning var uvillig stemt over for de svenske soldater, hvis disciplin gang på gang gav anledning til påtale.

v. Eyndten blev kommandant i Stade, som Fyenske Regiment nu fik som garnison, og det kom således ikke til at deltage i slaget ved Gadebusch den 20. december 1712, hvor den danske hær led et stort nederlag. På sit tilbagetog aflagde czar Peter den Store besøg hos v. Eyndten og hans regiment i Stade, hvis befæstningsværker – udført af de fynske soldater – blev inspiceret af czaren. Da arbejderne var fuldført, fik regimentet ordre til at slutte sig

til den øvrige del af hæren, der havde påbegyndt en belejring af *Tønningen*. Den varede dog ikke længe, da kommandanten på grund af mangel på proviant måtte kapitulere. General Stenbock måtte da overgive sine soldater som krigsfanger til den danske konge.

Det følgende år forløb uden kampe af nogen art og var præget af mønstringer og hvervninger, til hvilket formål regimentet havde fået udbetalt 5000 rdl. Det fik bl. a. tilgang af 150 norske rekrutter, der samledes i to kompagnier under danske officerer, som erstatning for de mange svenske krigsfanger, som selvfølgelig ikke var pålidelige i tjenesten; herved fik regimentet et mere nationalt præg end tidligere.

Efter at den svenske konge i november 1714 var vendt tilbage fra Tyrkiet, brød krigen atter løs. Regimentet, der om vinteren lå i Holsten, blev den følgende sommer indlemmet i den hær på 24.000 mand, der samledes på Granderheide for at marchere til Pommern; hvor den forenet med de russiske og sachsiske hære skulle erobre *Stralsunds* fæstning.

Efter en anstrengende march nåede hæren frem midt i juli. Fæstningen kunne imidlertid dårligt erobres, før svenskerne var drevet bort fra Rügen, hvorved fæstningen ville blive afskåret fra leverancer af levnedsmidler og tropper. Der samledes da et landgangskorps syd for øen, og til dette afgav Fyenske Regiment 1 bataljon. Den 12. november indskibedes og afsejlede korpset mod øen, og den 15. gik tropperne i land på halvøen Stresov, efter at den danske admiral Sehested helt havde vildledt svenskerne med hensyn til landgangsstedet. Svenskerne kunne derfor kun yde ringe modstand, og i løbet af 2 timer var 10.000 infanterister sat i land; i løbet af natten fulgte rytteriet.

Der blev straks foretaget de nødvendige forskansninger, og de var netop fuldført, da Karl XII kl. 3 om natten foretog et angreb med en styrke på 1000 mand. Flere gange i de følgende dage angreb svenskerne; kongen red selv i spidsen for sine soldater; men under et af angrebene blev hans hest skudt. Han styrtede videre til fods, og uden at ænse den kugleregn, der slog dem i møde, nåede svenskerne frem, fik de spanske ryttere væltet til side og var helt inde på livet af danskerne. De forsvarede sig dog

Plan over Stralsund 1715.
 Sydvest for byen det danske hovedkvarter.
 (Efter kobberstik, Kgl. Biblioteket, Stockholm).

tappert og drev svenskerne tilbage. Kampen varede én time, på svensk side var der faldet 100 mand, og 300 måtte efterlades som fanger. På dansk side synes tabene derimod at have været ubetydelige.

Svenskerne opgav nu helt at forsvare øen og trak sig tilbage til Stralsund; det nævnte landgangskorps kunne nu atter begive sig til deres lejr uden for Stralsund, efter at Rügen var taget i besiddelse.

Kampen koncentreredes nu udelukkende om Stralsunds fæstningsværker. Den 17. december foretoges et større angreb; en væsentlig del af angrebsskollen på 1000 mand, der førtes af regimentets chef, oberst *Jesper Friis*, bestod af soldater fra Fyenske Regiment, idet obersten først og fremmest havde ønsket at foretage angreb med sine egne folk. Kl. 1 angreb han de yderste fæstninger – det såkaldte Hornværk – hvor Karl XII selv opholdt sig, og det måtte overgive sig „efter en rasende, vild og fortvivlet Kamp“.

Denne gang var tabene på dansk side – og det vil især sige på fynsk – betydelige; – 800 var faldet eller såret!

Karl XII havde dog ikke helt opgivet Hornværket, og næste eftermiddag forsøgte han et nyt angreb. Han sendte 20 mand frem, der ved at bære gevæerne med kolben opad udgav sig for desertører; da de var danskerne ganske nær, gav de imidlertid ild og styrtede sig ind på livet af dem! De danske soldater, der var ved at befæste Hornværket, kom som ventet derved i uorden, og Karl XII stormede frem i spidsen for resten af tropperne. Danskerne fik dog hjælp, og svenskerne måtte trække sig tilbage.

Disse to dages kampe havde kostet mange danske soldater livet, og da Fyenske Regiment havde udgjort den væsentligste del af angrebsskolonnen, var det især gået ud over det. Det lykkedes Karl XII i en båd at flygte til Sverige, efter at forsvaret af Stralsund var opgivet. Der blev nu indledt forhandlinger med fæstningens kommandant, og han overgav den juleaftensdag.

Regimentet kom ikke til at deltage i flere kampe i Nordtyskland, idet det fik ordre til hjemmarch og garnisonering i Nyborg, Odense og Assens med kystbevogtning for øje, idet man måtte være forberedt på, at svenskerne ville foretage et landgangs-forsøg på Fyn eller Sjælland.

Oberst Friis var blandt de hårdest sårede. Han måtte blive på lazarettet i Stralsund, og han måtte gennem to måneders hårde lidelser, før han døde den 3. marts 1716. Han havde ført sit regiment godt, og til det sidste var hans tanker ved det. På sit dødsleje indstillede han kaptajn Thiele til major „som det bedste, jeg før min Død kan bede Kongen om for mit Regiment“. I samme forbindelse bad han om avancement for en premierløjtnant, der tappert havde tjent regimentet i 22 år og i denne krig var blevet såret 2 gange.

I januar 1716 blev en bataljon af Fyenske Regiment forlagt til København, da det var meningen, at den danske hær sammen med en russisk hærstyrke, der var kommet til København, skulle foretage landgang i Skåne. Russerne viste sig imidlertid som dårlige forbundsfæller og sejlede igen, hvorfor der ikke blevet noget af togtet til Skåne, og bataljonen gik atter til Fyn for at deltage i kystbevogtningen.

Karl XII var imidlertid trængt ind i Norge, og det var nødvendigt at forstærke den norske hær med tropper fra Danmark, for Fyenske Regiments vedkommende dog først i juli 1717, hvor 6 kompagnier under kommando af oberstløjtnant Selmer blev overført til Norge, hvor de sammen med 5 andre danske bataljoner fik anvist lejr på Skeborg Hede i den sydøstlige del af Norge. Den norske general indberettede, at de danske soldater led meget af kulde under det anstrengende arbejde, og som følge deraf var sygeligheden meget stor. De havde i det hele taget svært ved at indrette sig under de fremmede forhold; brødet var anderledes end hjemme, især var der ingen, der brød sig om de havrebrød, som de norske bønder solgte dem. Dertil kom, at det ofte var meget svært at få lønnen udbetalt. General *Sponeck*, der førte kommandoen, skrev i sommeren 1719 til den norske general: „De danske Bataljoner skriger efter deres Lønning. Hvilken Modstand tror Generalløjtnanten de på denne Måde kan yde Fjenden?“ (J. Joh. pag. 49). At også nordmændene led meget efter en dårlig høst og efter de overfald, landet havde været ude for, viser følgende udtalelse fra vicesatholderen i Norge:

„Der findes hverken Brød, Korn eller Penge. Bønderne forlader deres Gårde. Almuen er så desperat, at de intet kan eller vil svare, mens jeg lader udpante alt, hvad de ejer og haver, som intet på reflecteres. Gud bedre det, jeg er kommen her i denne Tid dend Elendighed at skal høre og see“ (J. Joh. pag. 49).

Det var således sørgelige tilstande, de danske og norske soldater måtte leve under; værst var det nok for de norske soldater, der – som vicesatholderen fortsætter

... *„Vinteren igennem må ligge på Grænsevagt i Hytter uden Halm, Tæpper og andet nødvendigt. Der er hver Dag mange syge, som dø efterhånden af Mangel på Pleje, da der hverken er Hospitaller, Medicin og kun een Læge“*.

En tid havde Karl XII trukket sin hær tilbage til Sverige; men i november 1718 vendte den tilbage og påbegyndte en belejring af byen *Frederikshald* og fæstningen *Frederikssten*. På grund af fjendens pludselige fremrykning måtte den dansk-norske hær

opgive at yde nogen modstand og trække sig tilbage. Dels var soldaterne svækket på grund af de fortvivlede forhold, de havde levet under, dels var den dansk-norske hær den svenske ret underlegen. Som særlig opgave fik den fynske bataljon tildelt bevogtningen og selve overvågningen af egnen omkring Sannesund, og især skulle den hindre fjenden i at fouragere o. lign.

Kulden var stadig tiltagende, og der var snart så megen is på Glommen, at Karl XII kunne rykke frem over den. General Sponecks håb var dog, at den svenske hær ikke ville kunne tåle kulden og blive udmattet på grund af de vanskelige forplejningsforhold; således skriver generalen om den svenske hær:

„Han må ligge under åben Himmel og sulte, hvorover Desertørerne klage hjærtelig, og Frugten heraf vil, antage vi, blive en overhåndtagende Sygelighed, og Gud vil ved det nærværende meget dårlige Vejr tilrede dem således, at jeg håber, at vi vil se den guddommelige Hjælp for vore Øjne“ (J. Joh. pag. 50).

Det var dog unaturligt at tro, at de danske soldater lettere skulle kunne tåle kulden end de svenske! Han skriver da også, at hans soldater ingen redning ser og overalt deserterer i hobetal!

Det, der fik billedet til at ændre sig, var et tilfældigt skud fra en af Frederiksstens volde – et skud, der dræbte den svenske konge, da han natten mellem den 10. og 11. december rekognoscerede løbegravene omkring fæstningen. Med den afholdte hærfører døde håbet om at føre krigen videre under så fortvivlede forhold!

Til alles forbavselse trak den svenske hær sig tilbage; men det røbedes kort tid efter, hvad grunden var. Major Thiele fra Fyenske Regiment havde da også forinden undret sig meget over, at han ingen modstand havde mødt, da han var blevet sendt ud med 200 mand for at rekognoscere. Alt, hvad han mødte fra Sannesund til Berg kirke – en strækning på ca. 3 mil – var – indberetter han – „2 Hunde og et Par Katte“. Han kunne konstatere, at svenskernes tilbagetog var sket så hastigt, at „nogle af de svenske Generaler havde efterladt adskillige af deres private Sager foruden Kreaturer, Korn og Madvarer“.

Netop på det tidspunkt, hvor budskabet om Karl XII's død bredtes, ankom også den anden bataljon af Fyenske Regiment

under oberst *Scholtens* kommando. Den var sammen med andre danske regimenter i november kaldt til undsætning; men den kom altså ikke i kamp. Vinteren 1718–19 lå Fyenske Regiment i vinterkvarter ved Glommen.

Den følgende sommer tog Frederik IV selv kommandoen over hæren i Norge, idet det var hans mening at gøre et angreb på Göteborg, samtidig med at et korps, hvori Fyenske Regiment bl. a. skulle indgå, skulle landsættes på en ø uden for Göteborg. Før dette iværksattes, havde billedet imidlertid vendt sig: Tordenskjolds glimrende erobring af Marstrand er kendt af alle, og endvidere var fredsforhandlingerne med Danmarks allierede begyndt.

Kongen opgav derfor angrebet på Göteborg og lod hæren overføre til Frederikshavn, hvortil den ankom – i temmelig medtaget tilstand – den 18. august. I november sluttedes en 6 måneders våbenstilstand med Sverige.

Efter at have ligget i vinterkvarter, fordelt på alle fynske købstæder, deltog regimentet den følgende sommer i digearbejder i Ditmarsken, hvor det befandt sig, da freden endelig sluttedes den 3. juli 1720. Først omkring 1. december var digearbejderne tilendebragt, og regimentet havde nu de følgende vintre garnison i en række jyske byer (Ribe, Fredericia, Varde, Viborg og Holstebro), indtil det fra 1723 fik fast garnison i København.

Om forholdene ved Fyenske Regiment i perioden 1689–1720, hvad angår hvervning, lønningsbestemmelser, kvarterer, uniformering og bevæbning, faner, desertationer og andre forseelser, samt om dets officerer og chefer, kan følgende anføres:

I årene omkring 1690 gjaldt det først og fremmest om at *hverve* nye soldater til regimentet. Det var ikke let, og protokollerne over ind- og udgående sager fremviser mange eksempler på, at hververne tog tilflugt til ulovlige midler:

Ved juletid 1695 havde en gårdejerske i Nyrup på Sjælland givet sin avlskarl lov til at gøre en rejse til Jylland; men han var dog næppe ankommet til Nyborg, før han blev overfaldet og tvunget til at tage tjeneste ved det kompagni, der lå i garnison der.

I 1697 lagde 3 af regimentets hververe sig i baghold ved Tyrsted kirke ved Horsens og overfaldt en af smedens læredrenge, som blev tvunget til at tage med til Assens og lade sig hverve der. Smedelauget og Magistraten i Horsens fremsendte klager til oberst Bruin, der gav ordre til, at læredrengen straks skulle frigives, og påtalte den måde, hvorpå hvervningen havde fundet sted. Det samme hændte en sømand under et ophold i Odense på rejse fra Ribe til København, hvor han agtede at tage tjeneste, og i dette og flere andre tilfælde måtte obersten gribe ind!

Afgang af mandskabet – på grund af sygdom, kampe og desertationer – og en forøgelse af de enkelte kompagniers styrke med 10 mand i anledning af den holsten-gottorpske fejde nødvendigjorde nye hvervninger. Der var nu ved regimentet ialt 19 kompagnier, og i 1700 blev styrken bragt op på 2000 mand ved oprettelse af et 20. kompagni. For at hvervningen kunne afsluttes så hurtigt som muligt, fik regimentschefen gennemført, at hverveofficererne fik 20 rdl. pr. hvervet soldat. Trods den ret betydelige sum lykkedes det ikke at blive færdig med hvervningen til den fastsatte tid, og kongen forhøjede summen til 25 rdl. pr. hvervet soldat. De enkelte kompagniers styrke bestod nu af 4 officerer, 9 underofficerer og 102 gefreitere og menige.

Når det til stadighed var forbundet med stor vanskelighed at hverve rekrutter, skyldtes det nok først og fremmest, at det var meget vanskeligt at komme ud af hæren, hvis man ikke syntes om de militære forhold, hvilket tydeligt fremgår af paragraf 7 i Hvervningsordonnansen af 14. juni 1701:

„For at den Gemene ikke skal fåe Afsky for Soldaterlivet eller aldrig have Håb om at komme derfra, skal alle 3 År ved hver årlig Generalmønstring udtages 4 Mand pr. Compagni, som afskediges, og da i Regelen de ældste, d. v. s. de der have stået længst ved Compagniet. Ville de, der ere for Tour, derimod gjerne blive, så er deres Tour forbi og kommer ikke igjen det følgende År“ (Foss, pag. 92).

Det er forhold, som vor tids soldater næppe tænker over; men i de hvervede regimenters tid blev det at være soldat betragtet som et erhverv på lige fod med andre, og afgang skete som regel

kun på grund af alder og svagelighed (som ovenfor anført kun 4 mand pr. kompagni for hvert 3. år). I forsommeren 1713 afskedigedes således:

„Mousquetter Heinrich Brücker, der havde tjent i 24 År, og som var blevet såret for Hamborg, da han på Grund af Alder ikke længere kunde udrette sin Tjeneste“,

og i 1717:

„Friedrich Tesmer, som efter 4 Års Tjeneste havde mistet 1 Been for Stralsund, og

Jens Sorens, der var Sergent og havde tjent i 42 År“ (Foss, pag. 95).

Efter freden fandt en større reduktion af regimentet sted, idet adjudanten, 2 sergenter og 12 menige pr. kompagni fik deres afsked – fortrinsvis nordmænd og de soldater, der i sin tid var afgivet fra de nationale regimenter.

Trods de nævnte bestræbelser kunne hvervningen ikke holde trit med den hyppige afgang på grund af de nævnte årsager. Adskillige gange måtte regimentet tage til takke med forbrydere, der kun blev løsladt, hvis de havde fast tjeneste, eller med deserterede soldater, der lod sig hverve på ny. Da dette rygtedes hos de danske tropper, der gjorde tjeneste i Holland, steg desertationerne her i så betydelig grad, at der hjemme måtte udstedes ordre mod under nogen form at hverve soldater, der havde været med det danske korps i Holland. Der udgik samtidig fra kongen en skrivelse til samtlige oberster, som det på det strengeste blev pålagt „at anholde Enhver, der antræffes, og bringe ham i Arrest, og meddele det til den Officer, fra hvem han er undvegen, for at han på dennes Forlangende kan blive udleveret“.

I 1714 indberettede regimentschefen, at hans regiment havde lidt usædvanlig meget ved desertationer, og han „androg om allernådigste Bevilling“ til at måtte hverve folk, der var deserteret fra hære uden for landets grænser eller fra fjendtligt fangenskab, og at de hvervede måtte slippe for yderligere tiltale. Situationen må have været alvorlig, for bevillingen blev straks givet!

Da der på et vist tidspunkt indberettedes, at der ved Fyenske Regiment manglede 119 mand, befaledes det, at de nationale regi-

menter skulle afgive et vist antal rekrutter, så at Fyenske Regiment kunne få alle vakante pladser udfyldt.

Enkelte steder i landet ville man nemlig hellere tjene et hvervet regiment end et nationalt, hvilket i første omgang skyldtes håndpengene, den sum, der udbetaltes ved hvervningen, og som – afhængig af hvervningsfristen – kunne variere mellem 15 og 30 rdl. En menigs månedsløn var 2 rdl., og der er ikke noget at sige til, at denne sum, udbetalt ved hvervningen, kunne friste.

Da Den store nordiske Krig udbrød, havde regimentet for øvrigt et mere nationalt præg end tidligere. En opgørelse fra 1709 viser, at halvdelen af officererne var danske; af de menige var 839 danske, 558 tyske (de fleste fra Slesvig-Holsten) og 43 af andre nationaliteter. Når en så forholdsvis stor del var fra Slesvig-Holsten, skyldtes det selvfølgelig, at flere kompagnier i de senere år under fæstningsarbejderne havde haft garnison i Rendsborg og Flensborg og her flere gange havde hvervet mandskab.

Af 415 svenske fanger fra Sachsen, der i 1710 ankom til København, hvervedes enkelte som underofficerer, 132 var ikke tjenstdygtige, og af den resterende styrke hvervedes alene til Fyenske Regiment 32 mand.

I 1712 ankom nogle hvervede polske rekrutter til regimentet, hvilket imidlertid ikke viste sig at være nogen heldig tilgang, da de længe havde drevet hvervning med hurtigt efterfølgende desertation som metier!

Ved krigens slutning var flere nationaliteter repræsenteret ved regimentet, bl. a. franskmænd, italienere og spaniere. Det medførte, at der i den danske hær måtte gives religionsfrihed, og en tid var der til regimentet knyttet både en katolsk og en reformert feltpræst.

Hvad *lønninger* angår, skete der i denne periode ingen væsentlige ændringer, idet den tidligere anførte lønningsliste fra 1680'erne stadig var gældende i 1720. På forskellig måde havde man dog søgt at gøre tjenesten mere tillokkende:

De, der efter endt tjeneste ville blive boende på egnen, blev ifølge en kgl. forordning „fritaget for al borgerlig og Byes Tynge i 6 År“, og enkelte soldater, der havde tjent regimentet i over 20 år, opnåede 1 rdl. i månedlig pension. Man sørgede så vidt muligt

også for, at de menige soldater fik deres løn rettidigt, da de i modsat fald ville desertere. Det gik til gengæld ud over regimentets officerer, der i garnisonsbyerne måtte låne penge og tage varer på kredit hos købmændene, der i flere år måtte have besvær med gennem regimentet at få deres tilgodehavender drevet ind.

De mange krige og troppeforlægninger havde forårsaget store udgifter, og efter århundredskiftet måtte kongen gang på gang reducere de normerede bevillinger, hvilket selvfølgelig resulterede i adskillige klager fra regimenterne. Ved Fyenske Regiment var især feltskær Gertmann utilfreds; medikamentspengene beløb sig kun til 25 rdl. årligt, og af sin normerede gage skulle han lønne svende til at varetage lægetjenesten i de 4 byer, hvor der var indkvarteret soldater. På 2 år havde denne spredte garnisonering kostet ham 50 rdl. ekstra! Hvorvidt han fik sin gage forhøjet vides ikke!

De mange andragender om enkepension, især fra løjtnantsenkerne, bevirkede, at der i 1707 oprettedes en særlig officersenkekasse. Udsigterne for en sådan enke var ikke særlig lovende: En ved regimentet ansat premierløjtnant Schmidt var død, og enkens økonomiske forhold var således, at mandens kammerater måtte træde hjælpende til og ved en indsamling blandt regimentets officerer tilvejebringe 24 rdl. til dækning af begravelsesomkostningerne. Efter mandens død var hun berettiget til at få udbetalt mandens gage for de følgende 3 måneder; men da pengene var brugt, ansøgte hun officersenkekassen og omtalte sin „kummerlige“ tilstand.

Den langvarige krig havde bragt landet i pengemangel, og de fleste officerer kunne ikke få udbetalt de afregningspenge, de havde til gode. Statskassen måtte da oprette et særligt lotteri og udbetalte pengene i form af lotterisedler, på hvilke der bortspillede en del af Kronens gods! Der blev udsendt 11.925 „lødbilletter“, og det lykkedes også flere af regimentets officerer at blive godsejere, men – som det hedder – „kun for en Fandens kort Tid“!

De hvervede soldater havde frit *kwarter*, hvorved man förstod „Husly og Seng, det sidste efter Værtens Vilkår“. De fleste af soldaterne var gift, og både koner og børn tog som regel ophold i garnisonsbyen; men ifølge reglementet måtte der kun tildeles

hver soldaterfamilie én seng! Når kompagnierne havde tjeneste et andet sted end i garnisonsbyen, fik familien dog soldatens kvarter overdraget.

Ikke alle kvarterer var lige hygiejniske! Således så oberst Bruin sig i 1696 nødsaget til at indsende klager over de ganske små kvarterer, der var tildelt de 4 kompagnier i Nyborg. Soldaterne havde kun halm at ligge i, og sygdomme bredte sig hastigt. Denne klage bevirkede, at et af kompagnierne blev forlagt til Odense. Det tog Magistraten her ilde op, idet den i en skrivelse til Kommissariatet klagede over, „at de Indkvarteredes Koner og Børn næsten fordrev Borgernes egne Børn fra Seng, Ild og Varme“.

I første halvdel af denne periode var *uniformen* lysegrå med grønt underfor. 1711 fik regimentet nye uniformer; ved en kgl. befaling bestemtes det, at uniformen for fremtiden skulle være rød med grønne opslag og grønt underfor, messingknapper og sløjfer på opslagene. Til uniformen hørte hat, livgehæng, patron-taske med rem, kårde, musket, feltflaske i rem, og hertil kom tørklæde om halsen, strømper og sko.

Feltflasken var for øvrigt noget nyt! En chef for et nationalt regiment havde et par år forinden ansøgt om, at hver soldat måtte få tildelt en lille blikflaske, beregnet til $4\frac{1}{2}$ pægl vand eller øl; men det bevilgedes ikke, „da det ikke var således ved de andre Regimenter“. 1709 indstillede Generalkommissariatet, at de nævnte flasker anskaffedes „for de Skydepenge, som ikke bruges i år“, og der beregnedes 1 flaske pr. 2 mand.

Af en trykt forordning af 15.4.1713 fremgår det, hvad Kommissariatet ydede til en soldats mundering: overmunderingen kostede 9 rdl. og undermunderingen („Hoser, Sko, Skjorte, Hals-tørklæde og Strømper“) $3\frac{1}{2}$ rdl.

Det kneb dog altid med at få munderingspengene til at slå til, og Statskassen måtte i årene 1709 og 1719 bevilge ekstrasummer til regimentets mundering. Det var dog ikke uden grund, idet regimentschefen 1708 klagede over, at Kommissariatet i løbet af 4 år havde tilbageholdt munderingspenge for 6 kvartaler!

Af anordningerne om toldfri indførsel fremgår det, hvor stort forbruget var i årene efter 1700 – og vel at mærke kun til den del af regimentet, der forblev i Danmark:

- 1701: 300 *Livgehæng*, 109 *Grenadertasker*, 200 *Mousquettertasker*, 300 *Taskeremme*, 109 *Hatte*, 120 *Mousquetterklinger*.
- 1703: 60 *Al. grønt Klæde*, 300 *Livgehæng*, 72 *Kårder*, 270 *Bajonetter*.
- 1704: 72 *Al. grønt Klæde*, 30 *Al. grønt Bay*, 16 *Al. grønt Klæde*, 708 *Dusin Knapper*, 192 *Patrontasker med Remme*, 192 *Hatte*.
24 *Stkr. grønt Klæde*, 3600 *Dusin Messingknapper*, 600 *Livgehæng*, 600 *Patrontasker med Remme*.
- 1705: 768 *Al. gråt Klæde*, 624 *Al. grønt Bay*, 96 *Al. grønt Klæde*, 576 *Dusin Messingknapper*.
- 1706: *Klæde og Bay til 1 Compagni*: 139 *Al. gråt*, 14½ *Al. grønt Klæde* og 177 *Al. grønt Bay o. s. v.*

Bevæbningen var flinter, bajonetter og kårder, der leveredes fra tøjhusene i Rendsborg og Nyborg, der igen havde indkøbt dem i Tyskland. Efter en kgl. befaling af 24. juli 1713 anskaffedes igen piker til en tredjedel af mandskabet.

En stor del af regimentets våben var gamle og ubrugelige, og regimentschefen anmodede om nye leverancer. Han sendte en ny prøve på „en Flint med Studel“* til tøjhuset i København; her udtalte imidlertid lancesmeden, rustemesteren og bøssemageren, at flinten bedre kunne anvendes af soldaten uden studel, og kongen bifaldt da, at Fyenske Regiment fik nye flinter, men uden studel!

Det bestemtes for hvert år, hvor meget krudt og hvor mange kugler der kunne tildeles hver mand; eksempelvis tildeltes der 1702 hver soldat „1/3 Skålpund Krudt og 4 Blykugler“.

Ved hvert kompagni fandtes to tospændte vogne, én til transport af teltene (en opgørelse fra 1719 viser, at regimentet havde 336 telte) og én til transport af brød samt en tospændt patronkærre. Regimentet havde særlige vogne til transport af pengekassen, munderingssager, feltskærens rekvisitter o. a.

De grønne *faner* forblev i regimentet indtil 1731. I 1709 indførtes et nyt fanesystem: Der indførtes bataljonsfaner, og kom-

---

*) Iflg. O.D.S.: den del af låsen, der dækker nødden og holder den parallelt med låseblikket.

pagnifanerne afskaffedes; samtidig indførtes en hvid livkompagnifane.

Den hyppigste *forseelse* var *desertation*, og den var ved regimentet kilde til mange ærgrelser og pekuniære tab. Især deserterede de soldater, der lå i Rendsborg i hobetal, fristet af ny hvernning syd for grænsen. Andre deserterede, da de anviste kvarterer var så ringe, at soldaten ikke kunne have sin familie boende, men måtte anbringe kone og børn på landet i nærheden. På den anden side klagede Magistraten i Assens over, at soldaterne, der var indkvarteret i byen, stjal brændsel og overalt i husene krævede de bedste lejligheder!

I 1693 var flugten mod syd så stor, at der ved grænsen måtte ekstra bevogtning til for at pågribe alle uden pas. I en skrivelse af 5. juli 1695 glæder kommandanten sig over det særdeles gunstige resultat, at der i juni måned kun har været 16 desertører fra 2. bataljon! Det var en ren undtagelse, at kongen i 1699 tilgav en desertør ved regimentet. Han var frivilligt vendt tilbage, idet han erklærede, at han i fuldskab var blevet forledt til at stikke af!

Desertationerne fortsatte i samme omfang efter århundredskiftet, hvad der i og for sig kan undre én, da straffen for denne forseelse var meget streng. Når kompagnicheferne gang på gang klagede over hyppige desertationer, skyldtes det, at det for dem først og fremmest var et økonomisk anliggende, idet de ikke alene mistede deres soldater, men disse tog som regel en større eller mindre del af udrustningen med, når de deserterede.

Der er ved regimentet også eksempler på officerer, der deserterede. Således rejste en premierløjtnant Offenbergs i oktober 1705 ud på en 4-måneders hvervningsrejse; men han vendte aldrig tilbage! Det samme var tilfældet med en sekondløjtnant, der i fægtning havde mistet sin ene hånd og havde fået 6 ugers orlov til at rejse til sit hjem.

Mest opsigt vakte det nok, da major Lerche deserterede i 1716. Regimentschefen synes ikke at have villet anerkende Lerches anciennitet som major og lod hans kompagni rangere lavest, hvilket han selvfølgelig var meget utilfreds med og følte sig tilsidesat over. Lerche besværede sig flere gange over at blive betragtet som den yngste officer og over, at han til stadighed havde penge

til gode ved regimentet. Dertil kom, at „hans Familieforhold var slette“, og han deserterede da i juni 1716. Han begav sig sydpå, vel for at søge tjeneste i Tyskland; men i Slesvig kom han i ordstrid med den fragtmand, der transporterede hans rejsegods, og myrdede ham! Trods bønskrifter fra hans kone lod kongen beordre „at citere ved offentlig Trommeslag den undvegne Major Lerche og lade ham komme for en ordentlig Krigsret og lade en Dom affatte“. De „Kgl. Ordre og Resolutioner“ fra det pågældende år mangler desværre i Geheimearkivet, meddeler Foss (pag. 113), og dommen kendes altså ikke!

„For at slig skadelig Desertation ey herefter skulle skee og komme i Vane“, oplæstes fra alle landets prædikestole „Trykte Forordninger om deserterede Nationalsoldater af de geworbne Regimenter“ (1711), for at de så hurtigt som muligt kunne vinde udbredelse; den vigtigste bestemmelse påbød, at den borger, der skjulte en bortløben soldat, skulle betale 100 rdl.! Fiskere blev pålagt altid at have deres både aflåst og altid „at bringe Roer, Årer og Stænger i Hus“. Man gjorde alt for at fange de undvegne soldater, og „Angiveri – hvortil der endog opfordredes under Løfte af Fortielse af Angiverens Navn – betaltes med 30 Rdl. pr. Hoved“.

Taksten for desertation var dødsstraf; men i enkelte tilfælde formildedes straffen. I 1712 berettes om en musketer Engel ved regimentet, som var deserteret og uden pas havde begivet sig til Neukloster. Han blev anholdt på vej dertil, men foregav, at han i Neukloster skulle hente sin kone, der under regimentets ophold i udlandet havde taget ophold der. Selv om han ved regimentet havde det bedste vidnesbyrd, dømtes han til galgen! På generalauditørens forbøn formildedes straffen „zu 24 mahligen Gassen laufen“ (spidsrod). I to andre tilfælde formildedes dødsstraffen til arbejde på Kronborg på livstid!

Når det opdagedes, at nogen var deserteret, bekendtgjordes det for øvrigt ved „offentlig Trommeslag gennem Gaderne“, deres navne blev opslået på selve galgen, og de blev erklæret for arveløse!

I 1719 dømtes to af regimentets soldater til strangulering: Hans Peter Lütge, der, da han var på vagt ved Frederikshald, bad om

tilladelse til at gå ind til byen for at hente et redskab, hvormed han kunne reparere sin rem; han sneg sig imidlertid ud af byen og forsøgte at snige sig over til svenskerne. Det lykkedes ham ikke, og efter et par dages omflakken blev han anholdt og ført tilbage til regimentet. Den anden, Hans Michel Wolständer, hvem det var blevet pålagt at hente brænde til vagten, blev ligeledes pågrebet, da han søgte at desertere til svenskerne.

En tambur og en musketer, der uden tilladelse havde forladt deres kvarter, var kommet i klammeri og havde truet en løjtnant på livet, blev straffet med „24 Gange Spidsrod gennem 300 Mand“.

Andre forseelsers art fremgår af de lister, der hvert år udarbejdedes over de ved regimentet straffede personer. I juli 1697 sendtes således ikke mindre end 11 soldater til Bremerholm, hvor de blev lagt i lænker, og denne fortegnelse giver et godt billede af de straffe, der idømtes for de enkelte forbrydelser:

- 1: *For tyveri: i jern på livstid,*
- 2: *For tyveri: i jern i 6 år,*
- 3: *For duel: i jern i 9 år,*
- 4: *For tyveri: i jern i 3 år,*
- 5: *for ubesindig ført tale („... at førend han således længere troe vilde, hellere sit Navn på Galgen see måtte; og om han vidste, at der var en Blodsdråbe i ham, som var god dansk, vilde han hellere hænge i Galgen“): i jern i 9 år,*
- 6: *„For at have givet en Kammerat et Øreslag og draget ham fra et Sted til et andet i sit Hus og taget en Andens Kårde og bleseret ham med udi Armen, så den er bleven lam“: et øreslag og 5 år i jern,*
- 7: *„For ærerørigt at have angrebet Rådmand Marcus Wognsens Hustru i Slagelse, og voldsomt overfaldet hans Hus samt hælet med hans Broder i Tyveri og selv begået det“: i jern på livstid på vand og brød,*
- 8–9: *For desertation og tyveri: i jern i 3 år på vand og brød,*
- 10–11: *For duel: i jern i 9 år.*

Få år før var en soldat ved regimentet blevet arresteret, anklaget for falskmøntneri, idet han havde støbt penge i tin.

I disse år lå et kompagni i garnison i Assens, og da byens borgmester, Lauge Hansen, Sct. Hansaften 1695 spadserede ud til en kilde i nærheden af byen, blev han overfaldet med stokkeslag af selve kompagnichefen, kaptajnløjtnant Holck, der var utilfreds med de kvarterer, der i byen stilledes til rådighed for soldaterne. Efter klager fra begge parter kom sagen for krigsretten, og kompagnichefen fik hemmeligt sin dom gennem Kommissariatet.

Af mange andre forbrydelser fra denne periode kan nævnes følgende:

En musketer blev i 1705 stillet for en krigsret, da han i hidsighed havde såret en kammerat så hårdt, at denne døde 5 dage efter. Året før var der i Odense blevet holdt krigsret over en sergent, der havde stukket en bogbinder ned. 1717 klagede hof-trompeter Wagener, som boede i Lübeck, over, at løjtnant Bætke fra Fyenske Regiment uden grund havde overfaldet ham bagfra, hugget ham i hovedet og med magt frataget ham den sølvkârde, som han på grund af militære fortjenester havde fået overrakt af prins Eugen. En desertør fra Frederiksort slap med livet, men fik ørerne skåret af og blev på livstid kastet i fangehullet i Rendsborg. På grund af en forseelse mod sin løjtnant fik sergent Thomas Nielsen Brock sin kârde brækket af skarpretteren og blev gjort æreløs. For „Overfald på Reisende, utilladelig Hvervning og Opsætsighed mod Øvrigheden“ blev Hans Pens 1704 dømt til livsvarigt fængsel på Bremerholm eller i Rendsborg.

I tiden 1687–1720 havde regimentet 7 *chefer*; den del af regimentet, der var i udenlandsk tjeneste 1689–1714 havde 6 chefer:

1687–1699: *oberst J. de Bruin,*

1699–1700: *oberst Hans Hartmann v. Erffa,*

1700–1704: *brigader Hans Christian Schönfeldt,*

1704–1713: *oberst Albrecht Philip von Eyndten,*

1713–1716: *oberst Jesper Friis til Ørbæklunde,*

1716–1716: *oberst grev Otto Carl Callenberg,*

1716–1734: *oberst Henrik von Scholten.*

1689–1699: *oberstløjtnant Hans Hartmann v. Erffa,*

1699–1704: *oberst J. B. v. Dalvig,*

1704–1704: *oberst G. V. C. Stöcken,*

1704–1709: oberst J. Voogt,

1709–1710: oberst G. V. v. Hedviger, greve af Sponeck,

1710–1714: generalløjtnant F. Gersdorff.

Da oberst *Erffa* døde allerede året efter sin udnævnelse, udnævnte kongen brigader *H. C. Schönfeldt* til regimentschef. 1704 fik han grad af generalmajor og ansættelse ved de tropper, der var i engelsk-hollandsk tjeneste. Som hans afløser havde kongen udset oberst *Bonar*; han ønskede imidlertid at blive ved sit Würtemberg-Oelske regiment, og valget faldt da på oberst *v. Eyndten*, der efter 9 år som regimentets chef avancerede til generalmajor; han er omtalt som en særdeles dygtig officer, hvem mange tillidshverv betroedes. Oberst *Friis* døde i Stralsund i 1716; hans efterfølger, oberst *Callenberg*, beklædte kun posten i kort tid, da han endnu samme år udnævntes til hofmarskal; 1711 havde han for øvrigt hvervet en bataljon i Danmark, hvilket han ikke var særlig heldig med, da den opløstes efter et par års forløb. Med megen omhu sørgede han dog for, at regimentet i april 1716 blev ført hjem til Danmark. Oberst *v. Scholten* er omtalt som en dygtig chef med en særdeles god militær uddannelse, bl. a. med deltagelse i Den spanske Arvefølgekrig, hvor han blev såret i slaget ved Malplaquet 1709. Han var regimentets chef i 18 år og holdt sig stadig den ordre efterrettelig, som kongen havde givet ham ved hans ansættelse: „... at lade sig det være magtpåliggende at bevare Regimentet godt i Hans Majestæts Tjeneste“.

„For at blive Oberst for et Regiment behøvedes der i denne Tid ikke Indsigter, god Opdragelse og Krigserfarenhed. Når en Mand, forsynet med Oberstcharakter udenlandsfra, blot tilbød sig at hverve et Regiment i Tydskland, samt kunde stille Caution for det første Compagnies Anhvervelse, fik han strax Magt at foreslåe Capitainer og Leutenanter. For Mænd af Indsigter, af god borgerlig Opdragelse, forsynede med Talenter, var der i denne Armee intet at håbe“,

skriver Riegels i „Frederik IV's Historie“. Langt de fleste af officererne var da også af tysk afstamning, og sproget, der førtes i hæren, var tysk. Det var også tilfældet ved Fyenske Regiment, hvor navnelister over officerer vrimler med tyske navne.

Betegnende er en ansøgning fra premierløjtnant Chr. Knudsen (27.1.1716), der efter 28 års tjeneste, deraf 13 som premierløjtnant, ansøger om „Capitains Charge eller et vaccant Compagni“. Han anfører, at „16 vaccante Pladser ved Regimentet ere blevne besatte med Fremmede – og ikke ved Avancement af Regimentets egne Officerer“.

Hvad disse avancementer angår, fremgår det tydeligt, at officererne ved regimentet på ingen måde holdt sig tilbage fra at anmode om snarligt avancement. Det vrimler i denne periode med ansøgninger om ikke at blive glemt, beklagelser over som ældste officer af den og den grad ikke at være kommet i betragtning ved den og den udnævnelse o. s. v.

Ligeledes foreligger der en mængde ansøgninger om længere tids orlov; de hyppigst anførte grunde er: familieanliggender, videreuddannelse i en fremmed hær, deltagelse i „Campagner“ eller for at ledsage en højere officer på rejse; atter andre anfører, at de i udlandet „er blevet indviklet i en eller anden Proces“, eller at de skal se til deres gods!

Rangstridigheder mellem officererne var ikke sjældne – heller ikke blandt dem ved Fyenske Regiment, og det foranledigede, at kongen måtte lade udgå en trykt forordning „Om Rangen“!

Disse 30 år må karakteriseres som en meget urolig periode af regimentets historie. Skiftende garnisonering, mange desertationer, en bataljon i fremmed krigstjeneste – først i engelsk, derefter i saksisk og endelig i hollandsk-engelsk tjeneste under Den spanske Arvefølgekrig – og den hjemmeværende bataljons deltagelse i et par mindre felttog foruden i Den store nordiske Krig havde bevirket, at regimentet havde ført „en omflakkende tilværelse“ – fra den ene til den anden af Europas slagmarker, og de mange kampe havde gang på gang tyndet ud i regimentets rækker. Det gik nu en fredstid i møde; resten af århundredet (1720–1801) er den længste fredsperiode i regimentets historie.

Den lange fredsperiode 1720-1801

(Navne og garnisonering – Anvendelse – Hvervning – Forholdet mellem militære og civile myndigheder – Fremmed påvirkning – Uniformering – Desertationer, militære straffe – Soldatens kår – Opdragelse og undervisning af soldaterbørn – Indkvartering – Opførelse af Sølvgades kaserne – Overgang fra hvervet til udskrevet regiment – Faner – Chefer).

EFTER Den store nordiske Krig var landet – og dermed regimentet – forskånet for krig i godt 80 år, og i en så lang fredsperiode vil der for et regiments vedkommende gøre sig særlige forhold gældende. Som nævnt i forordet har flere beskæftiget sig med regimentets historie; men de to, der har prøvet at give en sammenfattende fremstilling, er begge standset ved begyndelsen af denne periode, oberstløjtnant Carlsen i 1708 og premierløjtnant Foss i 1720. Ingen kunne selvfølgelig være utilfredse med, at regimentet blev forskånet for krigshandlinger; men hvad kilde-materiale angår, må det i denne forbindelse konstateres, at der intet er så sørgeligt som et regiment i fredstid, og at en sådan som følge deraf ikke har haft historikernes store interesse. Jens Johansens bog giver som nævnt en fremstilling af regimentes krigshistorie, og på udviklingen i denne periode – dog en fjerdedel af regimentets levetid – har der kunnet ofres godt én side; af samme omfang er fremstillingen i Sølvgades Kasernes historie, hvor 4. Bataillons historie er behandlet i korte træk.

Historisk materiale, refererende direkte til dette regiment, er altså yderst beskedent, og den beskrivelse, der i dette afsnit gives af soldatens liv i det 18. århundrede, er bygget på en række værker, der behandler enkelte eller flere punkter inden for udviklingen af den samlede hær.

Fyenske Regiment skiftede både *navn* og *garnison* flere gange i løbet af det 18. årh. Dets egentlige navn havde fra 1679 været *Fyenske geworbne Regiment til Fods*. 1749 var det steget så højt

Christian VII, regimentets øverste chef 1749–1808:
Kronprins Christians Regiment 1749–1766.
Kongens Regiment 1766–1808.
(Efter maleri af Louis Friedrich von Loo, 1768–69.
Frederiksborg Museum).

i rangforordningen, at det blev kronprinsens specielle regiment og bar navnet *Kronprins Christians Regiment*. Som det var skik dengang, fulgte livregimenterne de kongelige personer og ophørte med at være livregimenter ved de pågældende kongelige personers død. Ved Christian VII's tronbestigelse i 1766 blev regimentet da „ophøjet“ til *Kongens Regiment*, hvilket navn bevaredes indtil hans død i 1808, hvor det fik navnet *Kronens Regiment*.

1723 blev regimentet forlagt til København, der blev dets fremtidige garnisonsby; samtidig blev Odense ryttergarnison. I København lå til stadighed 6 infanteriregimenter; et eller flere af dem

var udstationeret til vagttjeneste i Helsingør, og her lå regimentet i flere perioder: 1729–30, 1733–34, 1738–39, 1741 og 1756–58. Fra 1803 har regimentet fast garnison i Helsingør.

Regeringen forstod rigtigt i så lang en fredstid at udnytte den arbejdskraft, som hæren frembød. Af de mange *civile arbejder*, som de københavnske infanteriregimenter deltog i, kan nævnes: nedrivningen af det gamle Københavns slot, opførelsen af Christiansborg slot (hvor 1500 mand daglig i 10 år slæbte sten og tømmer!), arbejde i Frederiksberg slotshave og andre parker, oprensning af søerne i København, bygning af kaserner og barakker, kanal- og havneanlæg, vej anlæg og vedligeholdelse af fæstningsværker, hvilket især var aktuelt i 1772, hvor det trak op til krig med Sverige, og hvor der som følge deraf måtte træffes adskillige forsvarsforanstaltninger.

Ved de nævnte byggeforetagender blev der selvfølgelig først og fremmest gjort brug af de håndværkere, der gjorde tjeneste i hæren, og økonomisk var det en god gevinst. En soldat, der tog del i disse offentlige arbejder, lønnedes med 6 skilling om dagen, mens en almindelig håndværker skulle have det dobbelte.

Det fortælles, at soldaterne, når der skulle holdes hoffester, blev sat til at plukke violer på voldene, og det vides, at regimentet under ophold i Helsingør deltog i opdæmning for flyvesand.

En oversigt fra 1770 viser, hvad de københavnske soldater var beskæftiget med:

Slotsarbejde	90	soldater
Kirkearbejde	27	"
Holmen	172	"
Vejarbejde	176	"
Kasernebyggeri	360	"
Fæstningsværkerne	100	"
Anlæg af veje og fortove	32	"
Arbejde i de kgl. haver	82	"

Andre steder i landet deltog soldaterne i skovhugst og anlæg af diger og kanaler, bl. a. efter stormfloderne i 1717 og 1720. Det var et farligt arbejde; ved et regiment i Holsten døde således på én sommer 99 p. g. a. sygdomme, 3 druknede og 109 deserterede!

Derudover varetog soldaterne en omfattende *vagttjeneste*, nærmest svarende til det nuværende politis tjeneste: En del af vagten var placeret ved byportene og havde til opgave at efterse pas og udspørge alle passerende om deres ærinde, opholdets varighed og deres opholdssted i byen. Kongen og hoffet var omgivet af et net af vagter, og det samme gjaldt alle bygninger, der var beboet af kongelige personer, gesandter, generaler o. a., samt en lang række offentlige bygninger (Mynten, Kongens Sølvkammer), Rosenborg, Toldboden, Teatret o. s. v. Livvagten alene bestod af 4 officerer og 100 menige.

Denne overdrevne vagttjeneste kulminerede under Struensee, hvor der daglig udsendtes 21 vagthold! Fra Helsingør var der gode muligheder for at flygte til Sverige, og også her var en streng bevogtning påkrævet. I 1743 var der således afgivet et dagligt vagthold på 3 officerer og 140 underofficerer og menige, i 1801 et hold på 10 officerer og 85 underofficerer og menige!

Den gældende vagtturnus var ret anstrengende: Soldaterne var på vagt hvert 3. døgn, og en væsentlig del af de mellemliggende 48 timer gik med eksercits.

Vagttjeneste og eksercits lagde således beslag på det meste af soldaternes tid; til gengæld blev der ikke lagt så megen vægt på skydeøvelser. Fra århundredets midte blev der dog afholdt mere omfattende øvelser, ofte af 3–4 ugers varighed. De første store øvelser, hvori der deltog flere regimente, afholdtes ved København i 1752–53 og -55.

I første halvdel af århundredet afholdtes årligt mønstringer (organisation og økonomi) og revyer (øvelser og eksercits). Under en revy i Fredericia i 1702, hvor en del af Fyenske Regiment havde garnison, ledsagedes kongen af en engelsk gesandt og dennes sekretær, der i sine optegnelser bl. a. beretter følgende om de fynske soldater:

„I Fredericia mønstrede Kongen 2 Kompagnier af det fynske Infanteriregiment. De vare på 100 Mand hvert og så godt ud. Deres Klædning behagede mig meget, blågråt, foret med grønt, grønne Strømper, rød Krave, Hat kantet med Guld og med en grøn og hvid Kokarde. De havde alle lysegrå Kapper, foret med grønt, der ere meget bekvemme i slet Vejr, og som de bære således

oprullede, at de have Armene fri, for at exercere ... Disse 200 Mand exercerede meget godt, men der kom dog lidt Uorden i nogle Evolutioner og i deres Salver. Kongen lod derpå hver Mand for sig skyde til Skive. Mere end Halvdelen traf og fik strax en Mark lybsk betalt på Stedet“ (Rist pag. 252).

Det var vanskeligt at hverve soldater, da lysten til at blive soldat var forsvundet efter det forudgående blodige århundrede.

Stavnsbåndet hvilede som bekendt som et tungt åg på landbostanden; indtil 1764 var bonden tvunget til at forblive under sit gods fra sit 14. til 36. år, og i de følgende 25 år udvidedes det fra det 4. til 40. Samtidig med Stavnsbåndet genindførtes i 1733 landmilitsen, hvor bønderne skulle gøre tjeneste i 8 år. Der danndes et nyt Fyenske Regiment – der altså intet har med vort regiment at gøre; de unge bønder samledes til øvelse om søndagen på deres respektive eksercerpladser ved kirkerne, og derudover bestod tjenesten i enkelte årlige kompagni- og regimentsøvelser.

Det gamle Fyenske Regiment var hele århundredet igennem et delvis hvervet regiment, og som sådant blev det afhængigt af den nye landmilit, der bevirkede, at det på landet var så godt som umuligt at hverve soldater. I byerne var lavsbestemmelserne medvirkende til, at det i det hele taget blev vanskeligere og vanskeligere at hverve nationale rekrutter.

I stavnsbåndstiden var regimentet derfor næsten udelukkende henvist til at hverve soldater i udlandet, hvor markedet var noget større. De, der strømmede til fanerne, blev dog betegnet som „menneskehedens udskud“. Alle nationaliteter kunne komme i betragtning, når blot de havde et vist kendskab til tysk; derfor var der selvfølgelig et stort antal tyskere i regimentet. Hæren fik således et mere og mere fremmedartet præg, og i midten af århundredet var sproget, ånden og tonen tysk.

Den eneste fordel ved denne form for hvervning var, at landets egne sønner skånedes for militærtjeneste. Til gengæld tyngede de mange udenlandske hvervninger på landets budget, og de fordyredes yderligere ved den lange transport til Danmark. Når dertil kom, at det stort set kun var ringe soldater, der deserterede ved første lejlighed, er det forståeligt, at de fleste af landets borgere havde svært ved at se nødvendigheden af at holde en

hvervet hær. De fleste af de hvervede soldater sad i stor gæld, og mange havde på et eller andet tidspunkt været i konflikt med loven; de førte smitsomme sygdomme med til landet, og antallet af uægte børn forøgedes betydeligt i garnisonsbyerne! Et år kunne Garnisons sogn i København af 139 nyfødte præstere 66 født uden for ægteskab!

Hæren var da også alt andet end populær; den hvervede soldat var i første halvdel af århundredet sunket betydeligt i anseelse, og i visse kredse var det ligefrem en skændsel at bære „kongens klæder“. Hæren bestod ikke længere af nationale soldater, der kæmpede for deres fædreland, men af udlændinge, der var soldater af trang eller eventyrlyst, og som havde solgt sig selv for det største bud. De var ikke til at stole på, foranledigede ofte uorden og voldshandlinger, og i alle garnisonsbyer berettes der om et *dårligt forhold mellem de militære og civile myndigheder*:

Borgerne anså indkvarteringen for en unyttig byrde for samfundet i en fredstid og kunne ikke se nogen nytte i at have en stående hær. Hverken officerer eller menige havde altid en lige heldig optræden, og det bidrog alt sammen til den misstemning, der overalt herskede mod militæret.

I Helsingør klagede borgerne flere gange – især i 1760'erne – over den byrdefulde indkvartering og rejste krav om erstatning, hvilket dog ikke synes at være blevet ført igennem. Det var således tilfældet, da en underofficer p. g. a. uforsigtighed antændte 80 pund krudt og derved sprængte en garvers hus i luften. Magistraten rejste erstatningskrav over for regeringen, men opnåede kun, at „den nødstedte Garver måtte bære en Kollekt om over hele Landet“ (Rist, pag. 109). Ligeledes fandt magistraten flere gange grund til at fremsende klage over kommandanten på Kronborg, der adskillige gange – tilsyneladende uden grund – lod nogle af byens borgere fængsle og ikke reagerede på deres indsigelser.

I København berettes der især om blodige stridigheder mellem officerer og studenter, og en tid var forholdet så spændt, at studenter ikke kunne færdes på gaden uden at blive overfaldet af soldater! Omsider lykkedes det dog politiet at holde disse overfald nede, og hen mod slutningen af århundredet var forholdet mellem soldaterne og borgerskabet mere fredsommeligt. Indflydelsen fra

den franske revolution gjorde sig gældende, og det var nu muligt for almindelige borgere – ja endog studenter! – at være i stue sammen med officerer og menige soldater.

Hele århundredet igennem havde det dog været den tyske ånd og tone, der havde påvirket den danske hær og gjort sig gældende på mange områder:

En tid var denne påvirkning så voldsom, at det hos borgerne hed sig, at „ethvert tysk døgenigt“ kunne få tjeneste her i landet. Uden hensyntagen til kvalifikationer og tidligere tjeneste blev sønner af tyske adelsmænd og officerer modtaget med åbne arme, og i midten af århundredet finder vi en række tyske adelsmænd som chefer for danske regiment (for vort regiment bl. a. en markgreve af Brandenburg-Kulmbach, en rigsgreve af Rantzau-Ascheberg og en landgreve af Hessen-Cassel, jvf. listen over regimentets chefer), og de fattige nordtyske adelsmænd betragtede det ligefrem som deres ret at indtræde i den danske hær. Flere tildeltes store poster i en ung alder, opholdt sig det meste af tiden ved hoffet, førte sjældent kommandoen og havde ofte lange ophold i udlandet. Selve den militære karriere synes at have interesseret dem langt mindre end en høj rang, der kunne give dem adgang til allehånde fornøjelser og fester ved hoffet. Selvfølgelig var det også dem, der kom i første række, når der ved festlige lejligheder i kongehuset rundeligt deltes militære titler ud til alle sider.

Tyskheden kulminerede med Struensee i perioden 1768–72, hvor danskere, nordmænd og holstenere kun udgjorde 45 % af de hvervede soldater, mens resten – ca. 7000 – var udlændinge, heraf alene 5900 tyskere, de øvrige især franskmænd, polakker og svenskere.

Efter Struensees fald i 1772 kom Guldberg til at øve sin store indflydelse på dansk politik, og hans største fortjeneste var den, at han fordrev det tyske sprog og væsen fra hær og hof og satte det danske sprog på sin rette plads. Forordning om dansk kommandosprog og militære lærebøger affattet på dansk kom allerede i 1772. I de følgende år trådte flere og flere frem, der kæmpede for det nationale element i hæren, og ved århundredskiftet gjorde en helt ny ånd sig gældende.

Også hvad *det ydre* angik, var det preusserkongens hær, der var forbillede:

Samtidig med at det tyske sprog trængte mere og mere frem, efterabede man på alle områder den preussiske mode. Ved hvervningen blev vægten først og fremmest lagt på en anelig højde og en vidtløftig eksercits (formationer, opstillinger, opmarcher og svingninger), hvorimod ingen fattede synderlig interesse for den feltmæssige uddannelse i terræn.

Det preussiske påklædningsreglement blev indført, og de mindste detaljer ved *uniformen* blev betragtet som sager af yderste vigtighed; den var holdt i de mest skrigende farver og var besat med så mange blanke knapper, galloner, kvaster og snore som muligt.

Ved århundredets begyndelse bestod uniformen af en langskødet frakke, knæbukser, strømper og sko, hvilket ændredes med det ene formål at give soldaten et mere stateligt ydre, og resten af århundredet bar soldaten kort frakke, lange bukser, støvletter og sko. Hovedbeklædningen, der tidligere havde været en trekantet filthat, var nu en stor tung chakot. For vort regiments vedkommende var kjolen rød med lyseblå krave og opslag, før 1785 var benklæderne grønne, efter 1785 hvide!

Det praktiske var der ingen, der skænkede en tanke: Kjolen var så stram, at den dårligt kunne knappes, om halsen sad et højt, stift halsbind af læder, og støvletterne – de stramtsiddende lærredsgamacher, der nåede op over knæene, og som for øvrigt har givet hele denne periode navnet *støvlettiden* – var ubekvemme at gå med; til daglig tjeneste brugtes sorte, til galla hvide.

Efter mode fra Ludwig XIV's Frankrig bar officererne paryk; de menige skulle – efter preussisk mønster – lade håret være så langt, at det kunne krølles i begge sider; det lange hår blev flettet i en pisk og pudret med hvedemel (på statens budget stod hvert år til dette formål 50.000 pund hvedemel!). Havde håret ikke den tilstrækkelige længde, krævedes det, at man anlagde falsk pisk!

Mod århundredets slutning indså man, at man havde været for ivrig til at efterligne den preussiske hær, hvad det ydre angik, og at man havde lagt for megen vægt på, at soldaterne først og fremmest tog sig godt ud ved paraderne. Disciplinen havde det

derimod skortet på! Man indså, at hele den militære uddannelse skulle i støbeskeen, så at den kunne blive mere solid og grundig. Nye hvervemetoder skulle indføres, idet det måtte være vigtigere at hverve folk, man kunne stole på, end høje folk. Omkring århundredskiftet afskaffedes da de lange støvletter, og hårpisken forsvandt.

På grund af de usle forhold, soldaterne måtte leve under, søgte mange at slippe bort fra tjenesten. Om ikke *desertationer* hørte til dagens orden, så forekom de dog i visse perioder hyppigt. Der herskede da fortvivlede forhold ved de enkelte regimente, og det var nødvendigt at træffe alvorlige forholdsregler. Ved århundredets slutning var det værst; på en enkelt dag deserterede der alene 49 fra regimentet!

Som tidligere nævnt var der dødsstraf for desertation; men den blev sjældent eksekveret; som regel slap synderen med at få ørerne skåret af eller „komme i jern på Bremerholm på livstid“.

Det synes umuligt at skulle bruge så upålidelige soldater i krig, og man indså, „at den gemene Mand måtte have nogle efter hans Mening ikke ugyldige Årsager dertil“. Christian VI lod da også nedsætte en kommission til at undersøge forholdet, og resultatet blev, at straffene yderligere skærpedes, og at det understregedes, at benådning under ingen omstændighed måtte finde sted. Det synes dog ikke at have gjort dybere indtryk på soldaterne, for antallet af desertationer steg stadig.

Også for kvarterværternes vedkommende blev der truffet visse forholdsregler: Kl. 8 skulle alle menige og underofficerer være i deres kvarterer, og efter tappenstregen skulle alle husets døre holdes forsvarligt lukket. Opdagede en kvartervært, at en soldat var forsvundet efter visiteringen, som foretoges efter tur af regimentets løjtnanter, skulle det ufortøvet meldes til nærmestboende befalingsmand. Det blev indskærpet ikke under nogen form at huse soldater uden gyldigt pas, og garnisonsbyerne fik flere skildvagter og i det hele taget en strengere bevogtning. Et enkelt eksempel viser, hvor alvorligt forholdet var i København: Under Københavns brand turde kommandanten ikke åbne byportene af frygt for, at for mange skulle benytte lejligheden til at slippe bort!

I Helsingør var det især galt. De mange svenske fruentimmere, der færdedes i byen, lokkede mange til at desertere; det var altid let her at kontakte svenske skipper, der kunne bringe dem over sundet. De københavnske soldater brugte samme fremgangsmåde og søgte som regel op til Skovshoved eller Espergærde, og lå der ikke en svensk skipper, der skulle over sundet, var det ikke svært langs kysten at finde en båd, der ikke var lænket tilstrækkeligt. Fristelsen var især stor om vinteren, når sundet frøs til, og det var muligt at gå over til Sverige.

Fra 1714 opholdt der sig altid 6 søfolk på Kronborg, parate til at sætte efter desertører på vej til Sverige – det var nødvendigt, da færgefolkene efterhånden snarere bistod soldater på flugt end hindrede dem deri – og om vinteren måtte der døgnet rundt holdes isvagt. Det var en meget anstrengende tjeneste – som regel 48 timers isvagt og 24 timers frihed – og efterhånden var det kun de pålideligste underofficerer, man „betroede“ disse vagter. Næsten lige så mange svenske soldater deserterede til Danmark, og i mange år var der en gensidig udveksling af desertører.

Soldaterne måtte som regel dele seng to og to, og man så ofte, at de to „sloffer“ – som de kaldtes – deserterede sammen. Havde de håb om at komme bort fra det bestandige tilsyn, den kedsommelige vagttjeneste og i de fleste tilfælde et voksende gældsforhold til kvarterværtten, gjaldt det om at skaffe nogle civile klæder og lidt penge at klare sig for i den nærmeste tid, indtil det var muligt at få civilt arbejde eller få håndpenge ved ny hvervning.

Et falsk pas var det nødvendigt at være i besiddelse af for overhovedet at komme ud af byen. Et sådant var af største vigtighed, da fremmede ved alle lejligheder – handel, overnatning o. s. v. – skulle fremvise pas. Det var selvfølgelig svært at få fat på et, der lød på hjemsendelse efter udtjent værnepligt eller tiladelse til passage p. g. a. orlov; større chancer var der for at bestikke en omrejsende håndværkssvend.

Så snart man havde forladt sit kvarter, gjaldt det om at få håret redt ud – en civilklædt med hårpisk ville straks røbe sig selv – endvidere at nå så langt som muligt den første dag, – man har ved regimentet eksempler på soldater, der det første døgn tilbagelagde

ikke mindre end 14 mil! Ikke så få tog flugten sydpå, og havde man først nået marskegnene og var på vej mod Hamborg, var man som regel i sikkerhed.

Så snart det opdagedes, at nogen havde taget flugten, blev et par underofficerer sendt ud til vogns for at opspore desertørerne. Lykkedes det officererne at fange dem, blev de straks forhørt om de nærmere omstændigheder, og som grund til desertation angav de fleste den efterhånden strenge tjeneste, bestående af mange vagter og strengt civilt arbejde, især under opførelsen af de kgl. slotte. Da dette arbejde optog alle ugens hverdage, havde man i flere perioder indført tvungen eksercits om søndagen.

Selve tjenesten, de dårlige indkvarteringsforhold og den ringe løn var grundene til *den store utilfredshed blandt soldaterne* og bevirkede, at de moralsk stod på et ret lavt stade og ofte gjorde brud på sædeligheden.

Som det fremgår af dette, var soldatens liv ingenlunde misundelsesværdigt, selv ikke i fredstid. Soldaterhåndværket var efterhånden foragtet, og det blev kun drevet af det værste udskud.

Slagsmål, tyveri, overfald og mord kan ikke betegnes som sjældne, og hele århundredet igennem vrimler det i retsprotokollerne med retssager mod soldater. At militærfængslet i København til enhver tid var overfyldt siger sig selv. De fleste var ludfattige, måtte se i øjnene, at de en dag ikke længere var i stand til at forrette tjeneste mere, og kun de færreste kunne opnå en eller anden form for pension. Mange blev forfaldne til at drikke, og der er flere eksempler på soldater, der gjorde en ende på den trøstesløse tilværelse ved at tage deres eget liv.

Befalingsmændene var brutale mod deres mandskab, og det var den almindelige opfattelse, at der skulle prygl – og mange prygl – til for blot at opretholde en nogenlunde hæderlig disciplin. Hvad chefen for Sjællandske Regiment, generalmajor Schepelern, engang udtalte i den forbindelse, karakteriserer glimrende forholdene omkring midten af århundredet:

„At opdrage Børn uden Ris og kommandere Soldater uden Stok er vel en ren Umulighed . . . Ved Soldater er den prompte Exekution den bedste . . . og derfor skal Stokken altid være ved Hånden“ (Rockstroh III, pag. 135).

Følgerne af de slette økonomiske forhold var tyverier og tigge-
rier. Mange skulle forsørge kone og børn, og alle mulige midler
måtte tages i brug for at tjene lidt ekstra; den, der var aftjent,
eller af en eller anden grund ikke kunne forrette tjeneste, havde
staten ingen forpligtelser overfor, idet den oprettede kontrakt kun
gjaldt et vist antal år.

Borgerne var forargede; de frygtede soldaterne og så i dem
efterhånden kun nogle forbrydere. Der fremkom da også klager
fra flere garnisonsbyer. I Helsingør klagede borgerne over, at de
„om Natten gik med Livet i Hænderne“. De samlede ligefrem
penge ind for at kunne holde flere vægttere, „især med Hensyn til,
at Underofficerer og Menige huserede på Gaden med Grassat-
Sjoven, Spil og Leg, Hvinen og Hujen med blottede Kårder i
Hænderne“ (Rist, pag. 140). På lønningsdage har det sikkert
også gået lystigt til på byens værtshuse; i hvert fald var der visse
dage ekstra visitering på værtshusene.

Byerne klagede over, at de blev „besmittet med fysisk og mo-
ralsk Fordærvelse“, hvilket tydeligt fremgår af en underofficers
beskrivelse af sit mandskab i 1783:

*„... det var de største Folk i Regimentet, da det var et Liv-
kompagni, men det var også et Udskud af Menneskeheden; jeg
kunde tælle mere end otte berygtede Tyve iblandt dem, som af-
vexlende slæbtes omkring til og fra Hovedvagten, Forhører og
Krigsretter, den straffende Birkeallé (Spidsrodsstraffen), Lazaret-
tet og Stokhuset, desuden var der det dobbelte Antal af liderlige
Ødelande, Drukkenbolte, Spillere, Horkarle og Bedragere“ (Rist,
pag. 132 f.).*

Officererne begik i mange tilfælde lige så mange forseelser som
de menige og deserterede lige så flittigt. I „Tanker om Krigs-
standens Forbedring“ skriver forfatteren Abrahamson 1771 om
de fremmede officerer:

*„Spørg ham om Soldatens Levemåde eller Klædedragt, om Måden
at holde et Kompagni i Orden på uden Stok eller Spidsrod; han
svarer enten slet intet eller noget ganske urigtigt, om han ikke ler
ad dig. Men spørg ham, om vi snart kan hente friske Østers,
om Kontorerne, hvor de smukkeste Piger ere, om hvad et lækkert*

Måltid koster i Torbæk, og Du skal se ham svare til Gavns“ (Rist, pag. 89).

Den militære retspleje var primitiv, og selv om man gang på gang skærpede de ellers hårde legemlige straffe, så officererne igennem fingre med alt for meget.

P. g. a. den højst mangelfulde rettergang tog bedragerier og bestikkelser efterhånden overhånd. Ligegyldighed med hensyn til pengesager satte både menige og officerer i stor gæld. Mange var forfaldne til spil, og det hjalp ikke meget, at reglementet påbød regimentscheferne nøje „at våge over dem, der havde Tilbøjelighed i den Retning og formane og advare dem alvorligt“.

Datidens hyppigste soldaterstraf var at *løbe spidsrod*. Alle kompagniets soldater blev stillet op på to geledder og forsynet med spidsrødder – svære hasselkæppe – og synderen skulle nu gå langsomt ned mellem de to rækker soldater, der behandlede hans rygstykker eftertrykkeligt. Alle officerer skulle være til stede og påse, at alle slog dygtigt til.

Oprindelig var det kun en straf, der idømtes desertører; men efterhånden blev den også brugt ved mindre forseelser som druk, spil, tyveri o. a. De værste forbrydelser takseredes helt op til 24 gange spidsrod på 2 dage eller 36 på 3 dage, og man har eksempler på, at soldater er blevet pryglet ihjel eller har mistet deres førlighed for livstid.

Når det var ens kammerater, der løb spidsrod, har det ikke altid været lige morsomt at deltage, hvilket fremgår af den beskrivelse, en soldat giver af eksekutionen:

„Med bævende Angst rykkede jeg første Gang ud til Exekution, som jeg skulde overvære, og hvor jeg selv skulde slå med de andre . . . Den første, der kom ind i Rækkerne, var et Menneske på omtrent 20 År, hvis Hud var meget fin og Ryggen smuk hvid; rystende gav jeg ham, da han første Gang var foran mig, et svagt Slag. Jeg så bange tilbage og bemærkede en Officer bag ved mig, min Angst tog til, Arrestanten kom igjen tilbage. Jeg vilde slå bedre til, men kunde ikke, Slaget ramte Buxelinningen. Pludselig fik jeg af Oberstlieutenanten, der stod bag ved mig, et Stød mellem Skulderbladene af hans Stokkeknep, så at jeg selv fløj over i

Spidsrod.
En af datidens hyppigste former for afstraffelse.

det andet Geled, og mit Gevær faldt til Jorden. Jeg rejste mig op igjen, tog mit Gevær op og en Tåre trængte sig frem i mit Øje, da min Ryg blev truet med 12 Stokkeslag, hvis jeg endnu en Gang viste mig skånsom. Jeg måtte betvinge min uberettigede Medlidenhed og slog nu til, så godt jeg kunde“ (Rist, pag. 186).

Eksekutionen fandt som regel sted offentligt, i Helsingør på Grønnehave. I København forårsagede denne løben-spidsrod „idelige offentlige Spektakler“, og den blev forlagt til Stokhuset.

Et andet afstraffelsesmiddel var træhesten. Denne straf er en oprindelig soldaterstraf, indført under trediveårskrigen med de tyske hære, og det er først på et senere tidspunkt, at den kommer til at gøre hoveriet utåleligt for bønderne. Disse former for straf afskaffedes omkring 1800.

Med tiden var det nødvendigt at skærpe straffene, og følgende dom må have haft sin virkning: „Piskning hver Dag i længere Tid og derefter Radbrækning fra neden af uden Nådestød – eller Kniben med gloende Tænger kort før Henrettelsen“! Uddrag af skarpretterens prisliste bidrager også til at give et indtryk af datidens militære afstraffelsesmetoder:

1. At halshugge en med Sværd	10 Rdl.
2. At hugge Hånd eller Finger af en, eller Kniven igjennem Hånden	4 "
3. At bringe en fra Livet ved Døden med Strikken og derefter atter nedtage og begrave ham, hvis han ikke skal blive hængende i det hele	10 "
4. At slå Arme og Ben itu på en og lægge på Hjulet	14 "
5. At opbrænde et Legeme	10 "
6. At begrave et dødt Legeme i Jorden	3 "
7. For hvert Kneb med glødende Tænger	2 "
8. At kagstryge en	5 "
9. At piske en ud af Byen	7 "

(Uddrag).

Dueller havde taget overhånd i løbet af det 17. århundrede, var nu ligefrem på mode, og det blev ikke direkte anset for en forbrydelse at dræbe sin modstander i en duel.

Det første forbud mod dueller kom 1737; men man så dog længe gennem fingre med de duellerende. At komme duellerne helt til livs lykkedes ikke, og der høres tale om dueller helt op mod slutningen af århundredet. Holberg skriver dog i epistel nr. 86 (1749):

„Blandt adskillige onde Sædvaner og Misbruge, som i vor Tid ere afskaffede, kan fornemmeligen regnes den fordærvede Skik at duellere, som forhen gik så meget i Svang, at den ved Love og Forordninger ikke kunde hemmes“.

En infanterists løn var indtil 1763 2 rdl. ²/₃ skilling om måneden, for soldater ved de andre våben lidt højere (en sergents løn var omkring 1700 4 rdl., i slutningen af århundredet 6 rdl.). Ved en ordning 1763, hvor de meniges løn steg en smule, blev officererne sat på fast gage, idet der ofte var blevet klaget over, at regiments- og kompagnicheferne havde kunnet drage økonomisk fordel af deres mandskab. En regimentschef fik nu årligt 2500 rdl., en kaptajn 1200 og en premierløjtnant 204. Samtidig fastsattes en vis pension, for en menig 12 rdl. om året, for en underofficer 16 rdl.

Den daglige brødration var 1½ pund brød. Vask og pudsesager skulle soldaten selv betale, hvorimod han fik et særligt tilskud hvert kvartal til strømper, sko og skjorter.

Det var således ikke mange lommepege, soldaten havde at råde over, og de, der havde kone og børn, måtte klare sig på anden vis: Mange af *soldaterkonerne* falbød hos borgerne varer,

som købmændene normalt ikke forhandlede, f. eks. frugt og grøntsager, hvilket selvfølgelig skabte misfornøjelse hos de handlende, der følte deres privilegier truet.

Mange af soldaterne var gift, og livet som soldaterkone har været ensbetydende med et kummerligt liv i sult og nød.

Reglementet fastsatte, at kun $\frac{1}{3}$ af et kompagnis soldater måtte være gift. Når en soldat ønskede at indgå ægteskab, skulle der fremsendes en anmodning til regimentet, der lod undersøge regimentets bestand af kvinder og lod meddele, at der var en vakant plads som soldaterkone! For mange gifte soldater ville nemlig betyde en for stor økonomisk byrde for regimentet. Ved dette måtte der ikke være „liderlige Fruentimmere, der ikke kunne ernære sig med deres Hænders Arbejde“.

Ligeledes påbød reglementet, at kun et mindre antal soldaterkoner måtte følge regimentet i krig, og at „de skulde være stærke, dygtige og udholdende på Marchen og helst uden Børn“. Det er vanskeligt i dag at sætte sig ind i disse forhold; men man må huske på, at det at være soldat var en profession, og når ens regiment gjorde tjeneste uden for landets grænser i flere år, var det naturligt, at kone og børn fulgte med. Flere fulgte dog som regel med for at varetage madlavning, vask, reparation af uniformer o. lign., men gav som oftest „Anledning til Uro og Forstyrrelse“!

I garnisonsbyen skulle den gifte soldat have kone og børn boende på samme kvarter som andre soldater, og hver „husstand“ fik kun udleveret 1 seng! Når konen skulle føde, blev hun lagt ind på kompagniets varrestue („brandstuen“)!

En sådan soldaterfamilie måtte indrette sig, som den bedst kunne, og noget egentligt hjem og familieliv kendte den ikke til!

Soldaterkoner blev som regel rå og brutale under det vagabonderende liv; de levede i så fattige kår, at fristen til at stjæle var stor, og der er fra borgernes side mange klager over soldaterkoner, der måtte skaffe ekstra indtægter ved utugt og tyveri. Både soldaterkoner og -børn hørte under militær rettergang og straffedes i påkommende tilfælde med brandmærkning, ris eller ophold i spindehuset.

Det blev efterhånden almindeligt, at de soldater, der ikke deltog

i garnisonstjenesten, en tid blev fritaget for tjeneste, fik mindre løn og tilladelse til at ernære sig ved eget arbejde (de såkaldte *frimænd*). Når der skulle spares på de militære udgifter, forøgedes antallet af frifolk; en tid var således $\frac{2}{3}$ af den samlede styrke fritaget for garnisonstjeneste. Det var dog ingen fordel i det lange løb; trods flere indskærpelser fra militærets side fremsatte lavene og de næringsdrivende klager over, at der blev grebet ind i deres rettigheder, og set fra statens side rådede man slet ikke over så mange krigsduelige soldater, som tallene viste.

Omkring 1800 talte regimentet ca. 1700 mand; af dem havde kun ca. halvdelen fast tjeneste, først og fremmest de, der var hvervet i udlandet. Den anden halvdel udgjordes af de såkaldte frifolk, som var fritaget for tjeneste, men skulle bo i nærheden af kasernen, så at de i påkrævet tilfælde kunne stille til tjeneste, samt af „landsoldaterne“ (udskrevet fra Antvorskov, Korsør og Nyborg), som kun gennemgik en rekrutskole på 2 måneder og derudover kun var indkaldt til øvelse 28 dage om året som erstatning for den tidligere eksercits efter gudstjenesten om søndagen og altså ved regimentet udgjorde en slags reserve.

I århundredets løb blev der dog gjort en del for at *forbedre soldaternes kår*:

I 1740 oprettedes et særligt *garnisonsregiment* med 12–16 kompagnier, hvor ældre officerer og menige kunne forrette tjeneste, når de ikke længere kunne gøre tjeneste i hæren.

I 1733 lod Christian VI oprette 4 *friskoler* for 300–400 fattige *soldaterbørn*. Den megen vagttjeneste i København stillede krav om en vis skrivefærdighed hos befalingsmændene, hvem undervisningen oprindelig gjaldt; men efterhånden kom den også til at omfatte børnene ved regimentet. Efter kort tid – hedder det – forsømtes undervisningen af børnene „efter en storartet målestok“, hvilket i første række skyldtes forældrenes skødesløshed. I 1780'erne blev undervisningen lagt i fastere rammer, lærere og lærerinder blev fast knyttet til garnisonsskolerne, hvor drenge undervistes 6 timer og piger 3 timer daglig, for sidstnævntes vedkommende i praktiske fag, bl. a. strikning og spinding. I 1788 flyttede den ene af de 4 skoler ind på selve Sølvgades kaserne, hvor der indrettedes lokaler i et gammelt vaskehus.

Når denne specielle undervisning af soldaterbørn opretholdtes ind i det følgende århundrede, skyldtes det, at sprog- og religionsforskellene vanskeliggjorde soldaterbørnenes optagelse i almindelige skoler (ca. 40 % af de hvervede soldater var katolikker), og at det efterhånden var blevet almindeligt, at en del af *officererne solgte deres børn til militæret* allerede ved dåben. Officeren fik et mindre dagligt tilskud mod, at hans søn skulle tjene hæren fra sit 15. til 23. år. Som tegn på sin forpligtelse skulle drengen fra sit 6. år bære et rødt bånd om halsen, og meningen med denne ordning, der legaliseredes 1764, var, at officerernes børn skulle betragte regimentet som deres hjem. I 1764 var der i København 850 soldaterbørn; men det var mindsteparten, der på denne måde blev solgt til fædrenes regimenter.

Også militære udnævnelser kunne børn modtage! I en alder af kun 7 år blev således landgreve Frederik af Hessen-Cassel chef for Kongens Regiment (1778); men faderen styrede det dog for ham, indtil han blev voksen!

I 1733 indrettedes *Ladegården* som en stiftelse for soldater, der p. g. a. alderdom eller sygdom ikke kunne gøre tjeneste, og som ved eventuel afsked fra hæren ville have svært ved at skaffe sig borgerligt erhverv. Senere blev Ladegården den afdeling af krigshospitalet, hvor de svagelige og sindssyge plejedes.

Når det blev regnet for et så usselt erhverv at være soldat, og når der til stadighed var et så dårligt forhold mellem borgerne og militæret, skyldtes det nok i første række, at soldaterne i garnisonsbyerne fik tilbudt *indkvartering* i „borgerskabets usleste ruin“.

I København lå dengang halvdelen af landets infanteriregimenter, ca. 9000 soldater. Omkring midten af århundredet havde byen 80.000 indbyggere, men havde haft svært ved at komme sig efter peståret 1711, der havde bragt indbyggerantallet ned på 45.000, og den voldsomme brand i 1728, der havde lagt halvdelen af byens ejendomme i ruiner. Udover de nævnte soldater var der i 1740 ved regimenterne 1718 koner med 1018 sønner (pigerne har man ikke tal på!), og det er derfor ikke så mærkeligt, at det har knebet for kompagnicheferne at skaffe kvarterer til alle.

Fra alle landets prædikestole var 1716 blevet publiceret „Ordo-

nance for det udi Kiøbstæderne og på Landet i Danmark indkvarterede Infanteri“, hvori det bl. a. hedder:

Den indkvarterede Underofficer og Gemene skal nøyes med de Logementer, dem af Værten kand anvises, og de Senge, han kand anskaffe. Sengen skal beståe udi en Underdyne, en Overdyne, en Hovedpude og et Par Lagen, hvor Værten ikke selv har Underdyne, så må bruges Halmdyner, og måe de intet videre, i hvad Navn det kand have, fordre af Værten; de måe og nøyes med Varme og Lys udi Værtens Stue, dog at Værten er selv Mester og Husbond af sin Stue, foruden nogen Fortræd eller Forhindring at gjøre ham udi den Handel, hand kan have, med mindre Værten har anden Leilighed til Varme udi sin Gård, som han kand og vil forunde de Indkvarterede, og der forskaffe dem Varme, på det han kand beholde hans Stue alene til sin Næring og Handel, så står det udi hans egen Villie, om han det vil gjøre (stk. 2).

De Indkvarterede skal være hver Aften Kl. 8, eller når Tappensreg slages, udi deres Quarterer; hvis det ikke skeer, skal Værten give den næste Officeer tilkjende, i hvem det er, enten det er hans Compagni eller ey, så skal den Officeer, som bliver det tilkjendegiven, straxen vare vedkommende Officeer derom, hvorfor og hver Nat af Vagten bør patrulleres, på det alle Insolentier og Uleilighed kand forekommes (stk. 3).

Ingen Vært må tappe Øl efter Tappenslag, mens Enhver skal begive dem til Rolighed derefter (stk. 4).

Ingen af disse bestemmelser blev overholdt, og utilfredsheden med indkvarteringen i København voksede i årenes løb. Det var usle tagværelser og kælderrum hos de fattigste borgere, der blev stillet til rådighed for soldaterne. Muligheder for opvarmning var ikke til stede overalt, og lagnerne blev mange steder kun skiftet hver anden måned. At soldaterne om aftenen søgte værtshusene for at få lidt varme, er der ikke noget at sige til! Under epidemier bidrog de overfyldte rum til smittens udbredelse, og i sådanne tilfælde måtte regimentsfeltskæren fare fra den ene ende af byen til den anden, bestige lofter og kravle ned i kældre for at tilse de syge soldater.

Set fra borgernes side var denne indkvartering en stor byrde.

Kvarterværterne fik ganske vist kvarterpenge udbetalt; men dette beløb var ret ringe. Desuden tjente byens næringsdrivende heller ikke på soldaterne; disse reparerede selv deres fodtøj, konerne deres uniformer, og så godt som alt til soldaterfamiliens husholdning kunne købes hos regimenternes egne marketendere. Desuden blev der lagt skat på de ejendomme, der havde soldaterindkvartering; den steg ret voldsomt med årene, og i Helsingør så magistraten sig nødsaget til at klage over, at for mange af husejerne simpelt hen ikke var i stand til at udrede de udgifter, der hvilede på deres ejendomme; mange havde således ligefrem måttet sælge deres huse. Der synes altså ikke at have været tale om en frivillig indkvartering, men en indkvartering, der oprindeligt var påbudt af magistraten, og som husejerne ikke kunne sige op, når de ønskede det.

Følgerne af de norske troppers ophold i København 1762–63 fremkaldte tanken om bygning af kaserner. Under Den preussiske Syvårskrig havde det været nødvendigt at forstærke den del af hæren, som stod i Holsten, og hovedmassen af de hvervede regimenter blev garnisoneret i Rendsborg og Glückstadt; kun et par regimenter blev tilbage i København, deriblandt Kongens Regiment, der altså ikke deltog i troppesamlingen i Holsten. Faren drev imidlertid over, og den danske styrke (32.000 mand, rytteriet incl.) stødte ikke – som frygtet – sammen med russerne.

I det pågældende år var som nævnt en del norske tropper indkvarteret i København, der ikke var nogen gæstfri garnisonsby at komme til, da ingen borger med respekt for sig selv ville have soldater indkvarteret, især ikke nu, hvor man lige var sluppet af med de soldater, man i flere år havde haft besvær med. Dertil kom, at de norske soldater var endnu ringere stillet end de danske soldater: Gæld måtte de stifte overalt, klæder manglede de fleste, og officererne førte utilstrækkeligt tilsyn med deres soldater. Det værste var de epidemier, der rasede. Et regiment, der talte 1080 mand, havde over halvdelen på sygelisterne, og fra 12. oktober 1762 til 10. januar 1763 døde ikke mindre end 121. Sygestuerne var overfyldte, og mange af de syge måtte blive liggende i deres kvarterer. Da sygestuerne blev inspiceret, blev de erklæret for ubrugelige og direkte skadelige! Sengene stod så tæt, at personalet

Sølvgades kaserne, 19. årh.

kun med nød og næppe kunne færdes mellem dem, – og der lå som regel to syge i hver seng!

Da de københavnske regimentter vendte hjem fra Holsten i maj 1763 og skulle overtage deres gamle kvarterer, blev det påbudt, at disse først skulle renses grundigt, og de københavnske soldater måtte indkvarteres uden for byen i to måneder.

Samme år blev indskrevet en fransk general, Saint Germain, hvis opgave det var som hærens øverstkommanderende efter de mange års uroligheder at organisere og modernisere hæren. Et af hans første forslag drejede sig om en bedre indkvartering (opførelse af kaserne) og bedre betaling til de resterende værter, nemlig 1 skilling pr. mand pr. dag. Mange tog dog afstand fra forslaget om kaserne, idet de mente, at det ville blive et for stort tab for dem at miste deres indkvarteringspenge. Flere havde i de senere år købt huse for at indrette dem til soldaterkvarterer, og de ville nu komme til at stå tomme.

En videreførelse af hans forslag var *opførelsen af Sølvgades kaserne*. Den påbegyndtes allerede det følgende år, og der indrettedes plads til 800 soldater. Glæden blev dog kun kortvarig, idet kaserne allerede måtte rømmes i 1775, og soldaterne måtte tage deres gamle kvarterer hos borgerne i brug igen. Landets

finansier var i en dårlig forfatning, og det var nødvendigt at igangsætte større handelsforetagender. Hospitalet i Amaliegade blev fundet anvendeligt til lagerrum, og da man skulle have et sted at anbringe hospitalslemmerne, måtte kasernen ryddes for soldater! Trods mange protester måtte de nu forlade deres gode og sunde kvarterer, hvor de havde boet i 8 år, og overtage de mørke, fugtige kælderrum og loftsværelser.

I 1785 måtte kasernen atter bruges til indkvartering af soldater, og da vort regiment var avanceret til at være Kongens Regiment, var det det første, der flyttede ind. Stuerne rummede fra 6 til 16 mand, og på hver stue anbragtes en underofficer som opsynsmand. At kvartererne ikke efter vore begreber var så hygiejniske, fremgår af de forholdsregler, der blev truffet:

„Et Vindue i hvert Kammer skal holdes åbent 1/2 Time dagligt, for at så vel Dampen af Tobaksrøgen som andre Dunster, der fremkomme så vel af de „beisammenschlafenden“ Mennesker, som af Stanken af den varme Mad, kan trække ud og frisk Luft komme ind; en eller to Gange om Månedet må Stuerne også røges med Enebær eller Enebærkviste, hvilket Officerer og Underofficerer omhyggelig have at påse“ (Rist, pag. 149).

Ud over denne kaserne byggedes der enkelte barakker i København; i provinsen var soldaterne stadig indkvarteret hos borgerne.

Som tidligere omtalt bestod Fyenske Regiment såvel som de andre infanteriregimenter udelukkende af hvervede soldater. På dette punkt skete der en vigtig ændring ca. 1740, idet der blev stillet forslag om, at *dele af landmilitsen skulle indgå i de hvervede regimenter* Man var dog bange for at fratage landbruget for megen arbejdskraft, og i første omgang afgav hvert kompagni 10 mand, ialt 2500, til de hvervede kompagnier.

Bortset fra et par enkelte gange i 1740'erne, hvor der var optræk til uroligheder, og hæren som følge deraf måtte gøres klar, må perioden 1740–60 betegnes som en meget stille tid, hvor der herskede så fredelige tilstande, at de regelmæssige mønstringer ikke engang blev afholdt.

Man havde stadig et hvertet infanteri på ca. 15.000 mand, som hvert år fornyedes med ca. 3000, deraf de 2000 i udlandet. For-

skellige rangstridigheder måtte afgøres af Krigskancelliet, der slog fast, at de udskrevne regimente rangerede under de hvervede, altså nøjagtig den modsatte opfattelse af det foregående århundredes.

Der blev i begyndelsen af 1760'erne fremsat flere forslag til ændringer, de fleste gående ud på at dæmpe jagten efter de høje soldater og sørge for, at hæren fik en solid stamme af nationale soldater. Det samme princip er grundlæggende for Saint Germain's hærprojekt fra 1763: Han ønskede landmilitisen opløst og til gengæld en hær, hvoraf en betydelig del skulle være udskrevet mandskab; resten skulle hverves, men kun pålidelige folk – uanset nationalitet.

Herved ophørte det skarpe skel, der i lange tider havde været opretholdt mellem hvervede og udskrevne regimente. I resten af århundredet arbejdedes på en nationalisering af den hær, der hidtil hovedsagelig havde bestået af hvervede udlændinge. Alle ønskede at komme bort fra den udenlandske hvervning, og det vakte ingen særlig modstand, selv ikke hos godsejerne, der nu skulle afgive en del af deres karle til hæren.

Fra ca. 1775 bestod grenaderkompagnierne af 24 hvervede og 80 udskrevne soldater, musketerkompagnierne af 30 hvervede og 82 udskrevne. Hermed havde man skilt sig af med den ringeste del af det hvervede mandskab og fået det erstattet med solidt udskrevet mandskab. Samtidig fulgte en ny lægdsinddeling og 1788 et nyt udskrivningsprincip, idet soldaterne nu blev udskrevet i forhold til folketallet i lægderne.

Dog påhvilede udskrivningen stadig kun bondestanden. Fritaget for at stille soldater var adelen, gejstlige og verdslige embedsmænd (præster, degne og skoleholdere), ligeledes sønner af bønder, der havde over 200 tdr. land, samt „en Bondes Søn, der bevisligen har gjort Fremgang i de lærde Skoler“. (Den almindelige værnepligt indførtes først med Værnepligtsloven af 1849). I forordningen af 1788 hedder det endvidere, at „det er enhver Værnepligtig tilladt ved Sessionen at stille en anden Mand i sit Sted – dog må Stedfortræderen påtage sig Stillerens hele Værnepligt“. Først og fremmest blev 22-årige udskrevet, og tjenesten varede 8 år: 2 år

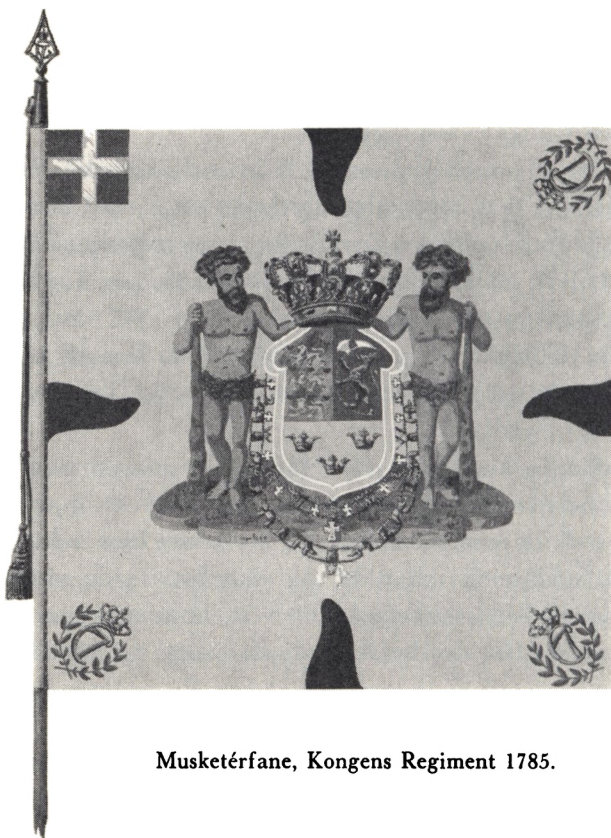
med fuld tjeneste, 4 år med øvelser og eksercits i 28 dage og 2 år som reserve. De 28 dages øvelse skulle for de fynske og sjællandske troppers vedkommende foregå ved København og som nævnt erstatte den tidligere søndagseksercits.

Med samme forordning løstes Stavnsbåndet, det åg, der nu havde hvilet på den danske bondestand i mere end 50 år. Det var Stavnsbånds-forordningen, der havde tvunget hæren til at antage upålidelige folk på udenlandske hvervepladser og i sidste instans den, der havde været skyld i, at den rette disciplin ikke kunne opretholdes. Forholdene i de forløbne 50 år havde ladet meget tilbage at ønske på det område, idet disciplinen ikke havde været på samme højde som før.

Mange kampe var blevet ført, først og fremmest mod godsejernes forældede militære anskuelser, før hvervetropperne kunne fortrænges af nationale soldater. Dels var det blevet meget dyrere at hverve soldater i udlandet, og dels havde de store troppe-samlinger i Holsten omkring 1760 vist, at man kunne have nok så megen tillid til de danske soldater som til de udenlandske. Derfor kunne nu så godt som alle gå ind for en national udskrivning.

Hermed var udviklingen afsluttet, og hæren var næsten atter udelukkende national. Fra 1660 og til ca. 1740 havde den for det meste bestået af hvervesoldater; men fra da af havde man bestræbt sig for, at en dansk konge skulle stå i spidsen for en dansk hær. Soldaten havde været fattig; men i modsætning til hans armod havde den ydre pragt stået. Man havde ikke lagt vægt på at uddanne praktiske og dygtige krigere, men på at kunne eksercere med flotte soldater. Lønnen var blevet forbedret, soldaterne fik nu en mere human behandling, og forholdet mellem de civile og militære myndigheder var blevet langt bedre. Det var nu landets egne sønner, der udgjorde hovedbestanddelen af hæren; borgerne fandt sig nu i, at soldaterne drev lidt håndværk ved siden af, og de gensidige klager hørte efterhånden op. Den civile befolkning begyndte ligefrem at interessere sig for militæret. Hvor der var militær, var der også klingende musik og vajende faner, og ved de større øvelser samledes der store tilskuerskarer.

Musketérfaner, Kongens Regiment 1785.

De gamle grønne *faner* med lindormen, der havde været ført i de fleste af de krige, de forskellige afdelinger af regimentet havde deltaget i, afleveredes først til tøjhuset, når de var så slidte, at de ikke længere kunne anvendes.

Fra 1730'erne er bevaret den første fane ved regimentet med rød dug, udstyret med et kronet skjold og en gylden drage. Fanebåndet bærer inskriptionen: Deo et populo (For Gud og Folket). Fra samme tid stammer en hvid livfane med de samme ornamenter, men med devisen: Prudentia et constantia (Kløgt og udholdenhed).

Efter Frederik V's tronbestigelse i 1746 anskaffede regimentet to nye faner, en hvid til 1. bataljon og en rød til 2. bataljon, begge med kongens navnetræk. Da regimentet 1749 ophøjedes til at være Kronprins Christians Regiment, fandt atter et faneskifte

sted. Da der skulle spares, sendtes de to gamle faner til et norsk regiment, og de har indtil sidste verdenskrig været opbevaret på rustkammeret i Trondhjem. Som tegn på den nye rang søgte regimentet nu om at måtte føre hvide faner; men det lykkedes ikke. Livfanen måtte være hvid og bære det kongelige våben, hvorimod de øvrige faner skulle være grønne. 1751 er sidste gang, regimentet tildeles grønne faner.

Efter tronskiftet i 1766 fik regimentet atter nye faner, nu med lyseblå dug, prydet med det såkaldte kabinetsvåben (rigsvåbnet), (opbevares på hærmuseet i Oslo).

Disse faner førte regimentet, indtil et helt nyt fanesystem indførtes med hærordningen af 1785, hvor kompagnierne to og to blev fælles om en fane. Grenaderkompagnierne fik dannebrogspaner, mens musketerkompagnierne fik faner med lyseblå dug med en rød flammetsunge midt på hver side, på midten kabinetsvåbnet og Christian VII's navnetræk i nederste hjørne.

I perioden 1716–1800 havde regimentet følgende *chefer*:

- 1716–34: *Oberst Henrik v. Scholten,*
- 1734–44: *Oberst Frederik Christian, markgreve af Brandenburg-Kulmbach,*
- 1744–52: *Oberst Julius Johan v. Vieregge,*
- 1752–56: *Oberst Carl Schack, rigsgreve af Rantzau-Ascheberg,*
- 1756–64: *Generalmajor Andreas Hauch,*
- 1764–64: *Generalmajor Otto Fr. v. Bülow,*
- 1764–67: *Generalløjtnant Ernst v. Arnstedt,*
- 1767–68: *Oberst Johan Fr. Lehman,*
- 1768–95: *Oberst Gotfried Pentz,*
- 1795–1800: *Generalløjtnant, landgreve Frederik af Hessen-Cassel,*
- 1800–1800: *Oberst Johannes v. Destinon.*

I 80 I - 48

(Slaget på Københavns Red 1801 – Hvervningen ophører, nationalisering af hæren – Soldatens kår – Den militære uddannelse – Ændringer ved hærordningen af 1842 – Uniformering – Bevæbning – Retsplejen – Faner – Chefer).

Omkring århundredskiftet ulmede det rundt omkring i Europa. Danmark havde hidtil holdt sig uden for stridighederne; men nu syntes landet ikke at kunne undgå at komme ind i „de malstrømme, giganten i Frankrig fremkaldte“. Napoleonskrigene rasede over det meste af Europa, den franske kejser gik fra sejr til sejr, og vinteren 1800–01 nærmede uvejret sig vore kyster. Efter den lange fredsperiode blev det danske folk atter et folk i våben, og nu var det pludselig alvor, når der kommanderedes og ekserceredes.

De politiske forhold var efterhånden meget spændte – Danmark havde sluttet forbund med Sverige-Rusland – og da en stor engelsk flåde under admiralerne Parker og Nelson som modtræk sejlede ind i Øresund, var krigen uundgåelig. Den brutale måde, englænderne behandlede os på, kaldte imidlertid nationalitetsfølelsen frem i det danske folk, og det gjorde sig rede til at tage kampen op.

Man måtte være forberedt på at imødegå faren, og dag og nat arbejdedes der på at sætte fæstningerne i forsvarlig stand. Samtidig oprettedes et landeværn på 6 regimenter, bestående af gamle soldater, og borgerne opfordredes til at slutte sig sammen i borgerkorps. Ikke mindst i København rejste der sig en national begejstring som ingen sinde før, og så godt som alle våbenføre sluttede op for at være med til at forsvare landet. Meningen var, at disse værn skulle samarbejde med selve hæren, så at tjenestetiden i denne kunne nedsættes. Det varede dog kun få år, idet landeværnet 1808 forenedes med hæren og dermed ophørte som institution.

Der var ikke lang tid til at handle i; der var kun tid til få øvelser med det nye frivillige mandskab, og bevæbningen var yderst primitiv; de gamle våben blev hentet frem fra tøjhusene,

og da der ikke var nok til alle, måtte de resterende forsyne sig med forke og andre redskaber.

Ved Kongens Regiment indkaldtes alle frifolk og andre former for reserver i løbet af februar og marts. De to grenaderkompagnier skiltes fra de øvrige af regimentets kompagnier og indgik i en særlig grenaderbataljon, mens der af den resterende del af regimentet blev afgivet mandskab til flådens skibe (på Trekroner og landbatterierne på Amager). Kongens Regiment afgav 3 officerer, 13 underofficerer, 3 spillemænd og 265 menige.

Det var et meget gunstigt tidspunkt, englænderne havde valgt; de russiske havne var endnu ikke isfri, og både den svenske og danske flåde var kun delvis udrustet og lå aftaklede i havnen. Man var derfor nødt til at gøre brug af de gamle blokskibe og en række mindre fartøjer, der blev trukket ud i Kongedybet og lagt i en linie fra det ufuldendte fort „Trekroner“ og sydpå. Flådens eget mandskab var langt fra tilstrækkeligt; en del var tvunget til at gøre tjeneste i flåden, og som nævnt havde den måttet hente „hjelptropper“ fra de københavnske infanteriregimenter. Dette mandskab havde selvfølgelig ikke samme uddannelse som flådens og skulle da også om bord varetage særlige opgaver, nemlig deltage i skydningen på nært hold, hindre fjendens entringsforsøg o. lign. Flådens eget mandskab var dog under al kritik, og det af flåden og infanteriet sammensatte mandskab har nok måttet være fælles om pligterne.

Af de knap 300, som Kongens Regiment afgav som besætning på blokskibene, kom knap halvdelen til at deltage i det berømte slag på *Københavns Red* skærtorsdag den 2. april 1801, nemlig premierløjtnant Hein, fenrik Holm samt 83 underofficerer og menige, der gjorde tjeneste på lineskibet „Holsteen“, og 38 underofficerer og menige „landsoldater“ på flådebatteriet „Gerner“. Disse besætninger var på henholdsvis 400 og 130 mand. Den øvrige del af regimentet, der var afgivet til flåden, var fordelt på de skibe, der lå inden for reden, og de kom ikke til at deltage i kampen.

Den 30. marts passerede den engelske flåde Kronborg og kastede snart efter anker et par mil nord for København. Den 2. april om morgenen passerede den del af flåden, der var under kom-

mando af den berømte admiral Nelson, Hollænderdybet og placerede sig således, at den kunne angribe rækken af danske skibe fra syd, en taktik, Nelson brugte for at kunne undgå at blive beskudt af kanonerne fra „Trekroner“.

Nelsons flåde var langt bedre udrustet og langt større end den danske, og der herskede på intet tidspunkt tvivl om kampens udfald. Selve slaget indledtes midt på formiddagen, hvor de engelske skibe sejlede ind og lagde sig ud for vore blokskibe, som efterhånden alle blev ødelagt.

Regimentets landsoldater havde „den ære“ at kæmpe under den unge løjtnant Willemoes. Trods sin alder varetog han sin ansvarsfulde post på fremragende vis, fyrede løs på Nelsons flagskib „Elephant“, så længe kanonerne var brugbare, lod lidt hen på eftermiddagen ankertovene kappe over og skibet drive ind på inderreden. Undervejs drev det imidlertid ind på „Sjælland“, og da det var kommet fri af dette skib, drev det mod nord og kom for tæt på den del af den engelske flåde, som under admiral Parkers kommando lå nord for „Trekroner“ og ikke tog del i selve kampen. „Gerner“ blev en kort tid beskudt; men til sidst lykkedes det at få skibet bjerget ind på inderreden. Her modtoges den unge løjtnant med jubel, og hans heltmodige kamp blev et symbol på den tapre modstand, danskerne havde ydet overmagten. Hans indsats vakte opsigt, og Nelson fremhævede ved flere lejligheder hans tapperhed. De fleste af kanonerne var ødelagt, og en tredjedel af mandskabet på „Gerner“ var såret eller faldet; af soldaterne fra Kongens Regiment faldt 6, og 10 såredes.

Efterhånden som de sydligste af vore skibe var gjort ukampdygtige, kunne Nelson i endnu højere grad gøre sin overmagt gældende over for dem af vore skibe, der lå længere mod nord. På samme tid, som Willemoes lod sine ankertove kappe over, måtte „Holsteen“, hvor den øvrige del af regimentets mandskab gjorde tjeneste, stryge flaget, efter at den danske øverstkommanderende, kommandør Olfert Fischer, havde forladt skibet. Hans eget flagskib „Dannebrog“ var blevet sat i brand, og såret var han gået om bord på „Holsteen“. $\frac{1}{6}$ af besætningen var faldet eller såret; resten blev næsten alle taget til fange, idet det kun lykkedes få at redde sig i land. Af regimentets soldater var 1 fal-

det og 16 såret. Premierløjtnant Hein, fenrik Holm og 44 menige blev taget til fange, men blev atter udleveret ved våbenstilstandens afslutning med undtagelse af 11 hvervede tyskere, som benyttede lejligheden til at gå i engelsk krigstjeneste. De danske soldater havde på intet tidspunkt holdt sig tilbage, og tabene må betegnes som ret store.

Nelson havde dog selv lidt store tab, og situationen var ikke så gunstig for ham, selv om det var lykkedes ham at ødelægge næsten alle vore skibe, og han tilsyneladende havde vundet en stor sejr. Danskerne havde virkelig ydet god modstand, taget i betragtning, at det delvis var uøvet mandskab om bord på gamle skibe. Nelson sendte bud efter kronprins Frederik og fik udvirket, at kampen blev standset, og at der blev indledt forhandlinger om våbenhvile.

Selv om vi ikke vandt, er slaget på Reden dog et af de mest mindeværdige i historien. Trods overmagten havde danskerne holdt tappert ud, opildnet af den største iver og begejstring. Selv om det kun var en mindre del af regimentet, der deltog i kampen, tilkommer der dog også den en del af æren!

Under den 2 måneder lange våbenstilstand, der førte til freden, der blev sluttet den 5. juni, blev soldaterne ved Kongens Regiment brugt til vagttjeneste og arbejde på Københavns fæstninger. Først efter at den engelske flåde var afsejlet og regimentet havde deltaget i en større øvelse i Nordsjælland i begyndelsen af oktober, blev det indkaldte mandskab hjemsendt.

Krigen mod englænderne blussede op flere gange i de følgende år; men Kongens Regiment kom ikke til at deltage i flere kampe. I 1803 blev det fra Sølvgades kaserne forlagt til Helsingør, hvor det havde garnison til 1842, hvor det atter flyttede til Sølvgades kaserne. Fra Kronborg var regimentet vidne til de følgende års krigsbegivenheder. Det indgik således ikke i den styrke, der garnisoneredes i Rendsborg og Glücksborg for at sikre Danmarks grænse mod syd.

En kæde af ulykker brød nu ind over landet:

Da Frederik VI havde sluttet sig til forbundet mellem Frankrig og Rusland mod England-Sverige, blev en engelsk flåde 1807 sendt til Danmark, og uden ringeste modstand fra dansk side landsattes

den engelske hær ved Vedbæk og rykkede mod København, der efter et voldsomt bombardement i dagene 2.–5. september måtte overgive sig og udlevere flåden til englænderne. Denne krig mod englænderne fik alvorlige følger: Handel og skibsfart kom i tilbagegang, statens pengemangel førte til statsbankerot i 1813, og ved freden i 1814 måtte Danmark afstå Norge.

Sverige var som nævnt i forbund med England, og krigserklæringen mod Sverige fulgte i februar 1808. Regimentet lå som nævnt i Helsingør, der en tid blev krigens centrum. Til regimentet knyttedes to landeværnsbataljoner, der varetog kystbevogtningen på Sjælland, og hele hæren samledes her for at afværge mulige angreb fra svensk side og for at kunne deltage i en påtænkt landgang i Skåne. Kongen tøvede dog for længe, benyttede sig ikke af, at sundet var lagt til med is, og da foråret kom, blev planerne om at erobre Skåne opgivet.

I 1813 samledes hæren atter i Holsten, og Kronens Regiment (som regimentet benævntes fra 1808) overførtes i december måned for at hindre, at den svenske hær, der havde deltaget i et slag ved Leipzig, skulle trænge ind i Danmark. Regimentet oplevede en lille patruljefægtning ved Sundeved, men deltog ikke i slaget ved Sehested den 10. december, hvor vi vandt den afgørende sejr. Efter en række frem- og tilbagemarcher opgav kongen at fortsætte krigen, og der sluttedes fred med England og Sverige. Regimentet havde ikke denne gang været involveret i krigsbegivenhederne; men det er omtalt som havende „gjort sig bemærket ved sin gode Disciplin og kække, krigeriske Ånd“.

I 1808 var den stakkels Christian VII død, og Frederik VI havde i en politisk urolig tid, præget af mange konflikter og modtræk, bestegt tronen. Regimentet havde siden 1749 båret kongens navn, og da den senere 5. Bataillon var Frederik VI's specielle regiment, overtog det ved hans tronbestigelse navnet Kongens Regiment. Vort regiment fik da *navnet Kronens Regiment*, som det bar til 1839.

Foruden Livgarden bestod *infanteriet* af 13 regimenter, der rangerede i følgende orden:

1. og 2. Livregiment til Fods
Kronens Regiment
Kongens Regiment
Dronningens Regiment
Prins Christian Frederiks Regiment
Fyenske Infanteriregiment
1., 2. og 3. jydsk Infanteriregiment
Oldenborgske, Slesvigske og Holstenske Infanteriregiment.

Hvert infanteriregiment talte 10 kompagnier à 132 mand (1 sergent, 1 fourer, 1 våbenmester, 6 korporaler, 3 tamburer, 120 grenaderer eller musketerer). Ved regimentet var der 38 officerer (1 reg.chef, 2 batl.chef, 2 majorer, 10 kaptajner, 10 premierløjtnanter og 13 secondløjtnanter) og 19 underofficerer (1 kvartermester, 1 auditor, 1 reg.kirurg, 3 kmp.kirurger, 8 hautboister, 1 bøsseager, 1 justitssergent og 1 profos).

Der var dyb misstemning hos folket efter krigen, og den følgende krise lettede først omkring 1830'erne. Inden for hæren fortsattes nationaliseringen, og denne periodes ændringer forbedrede forholdene meget for soldaterne:

Det vigtigste er vel, at *hvervingen* i udlandet ophørte. I 1808, hvor den sidste udlænding hvervedes, var der i hele hæren mindre end 10 % udlændinge, og først nu kan hæren betegnes som dansk. Dels var det svært at hverve soldater rundt omkring i det krigshærgede Europa, dels havde krigen mod England vist, at vi udmærket kunne undvære de fremmede soldater.

Flere *militære skoler* oprettedes, samt et *militært sygehus* i København med plads til 500 mand; i 1816 påbegyndtes undervisningen på *Hærens Elevskole*, og der blev draget omsorg for, at soldaterbørnene fik gode og sunde kår at leve under. Princippet var dog det samme som tidligere: Drengene var solgt til regimentet, der påtog sig undervisningen og ansvaret for deres „militaire og moralske Dannelse“. På dette punkt havde tiden ikke medført nye ændringer, og det har nok været så som så med børnenes „moralske Dannelse“; de lå på kasernernes belægningsstuer sammen med det almindelige mandskab, hvis moralske begreber ofte lod meget tilbage at ønske.

Moralen var dog bedret en del nu, hvor det stod klart, hvor megen fordærv de hvervede udlændinge havde ført med ind i landet. Værnepligten påhvilede endnu kun bondestanden, og de skikkelige og ærlige – men i forhold til de tidligere nok lidt klodsede – bønderkarle begik langt færre forbrydelser end de tidligere hvervesoldater.

I 1816 påbød kongen, at de udskrevne soldater kun måtte gifte sig med „Fruentimmere fra det Distrikt, hvorfra de var udskrevet“, og det begrundedes med, at alt for mange uden at have den økonomiske baggrund havde indgået ægteskab i garnisonsbyen, og at regimentet som følge deraf havde måttet yde dem understøttelse.

Hvad selve *lønnen* angik, gjorde landets pengetrang sig stærkt gældende (jvf. statsbankerotten 1813), og lønnen synes ikke at være steget betydeligt i denne periode. En regimentschef fik årligt 2000 rdl., en kompagnichef 600 og en løjtnant 230. En sergent fik ca. 20 skilling daglig, en menig 8 – og dertil kom for begges vedkommende 4 skilling til brød og undermundering. Den meniges faste månedsløn udgjorde altså ca. 3 rdl.

Det var ikke nok at leve for for en soldaterfamilie, og underofficererne og de menige havde ofte visse faste ugentlige fridage, hvor de kunne tage arbejde og derved skaffe sig lidt ekstrafortjeneste. Soldaterkonerne vaskede for regimentet og drev ofte små marketenderier. Mange underofficerer tog arbejde som skrivere eller håndværkere, og ved særlige lejligheder bistod de politiet.

Hvad *den militære uddannelse* angik, skete der også betydelige ændringer, idet et helt nyt begreb, felttjenesten, kom til. Hidtil havde hovedvægten som nævnt været lagt på eksercitsen; men nu trænedes mandskabet i at forsvare og forcere terrænet. Selv om øvelserne nok har været ret stereotype, fandt soldaterne dem afvekslende og interessante i den evindelige eksercits og vagttjeneste.

Soldaterne i Helsingør deltog stadig i kystbevogtningen, og omkring 1810–15 var vagtholdene i omfang på deres højdepunkt; i København bestod det daglige vagthold i 1813 af 7 officerer, 31 underofficerer og 561 menige!

I 1839 døde Frederik VI. Der blev rettet en ret voldsom kritik mod hans politik, og forholdene i hans regeringstid havde også

nok været præget af økonomisk smålighed; men man må ikke glemme, at tiderne havde været vanskelige for landet, og det var dog i hans sidste regeringsår, at grunden blev lagt til den hær, der i krigen 1848–50 på så udmærket måde hævdede landets ære. Christian VIII lod straks nedsætte en militærkommission, hvis opgave det var at indskrænke og reorganisere hæren, idet det var hans første mål at få en del af statsgælden betalt og derved få landets økonomi forbedret. Kommissionens arbejde resulterede i den nye *hærorddning af 1842*, hvor der på flere punkter skete gennemgribende forandringer:

Regimentet fik atter *garnison* i København, og det indkvarteredes på Sølvgades kaserne indtil 1861; mandskabet rekrutteredes resten af århundredet fra Sydsjælland, Møen og Lolland-Falster. En rekrutstyrke på 160 mand mødte hvert år den 1. juni, og efter en 6-ugers rekrutskole fordeltes de på regimentets kompagnier og deltog i øvelser sammen med mandskabet fra det foregående år.

Tjenestetiden var ialt 24 år, fordelt på 8 år i linien (reel tjeneste i 2 år, de følgende år kun med 1 årlig øvelse på 28 dage), 8 år i forstærkningen (1 dag årlig til mønstring) og 8 år i reserven (uden indkaldelse).

Det vigtigste spørgsmål, kommissionen arbejdede med, var den almindelige *værnepligt*. Der var afgjort stemning derfor i selve kommissionen; men i visse kredse var der stor modstand mod, at de privilegerede klasser på det punkt skulle sidestilles med bondestanden. Tiden var endnu ikke moden til den almindelige værnepligt; men tanken havde vundet adskillige talsmænd, og vejen for den var banet.

En ny inddeling, hvor regimentsinddelingen erstattedes af *bataljonsinddelingen*, bevirkede, at regimenternes karakteristiske navne forsvandt og blot erstattedes med tal. Infanteriet kom nu til foruden Livgarden at bestå af 17 bataljoner og 5 jægerkorps, og Kronens Regiment kom nu til at bære *navnet* 4. *Infanteri-bataillon* (1839–42 er det benævnt 3. Livregiment). Under krigen 1864 udgjorde det atter et regiment og benævntes 4. Infanteriregiment, fra 1867 blot 4. *Bataillon*. Hærens samlede fredsstyrke var på 23.000 mand.

De røde *uniformer* med lyseblå krave og opslag bevarede, og benklæderne var nu også lyseblå. Et smukt syn har det været for borgerne, når regimentet marcherede gennem Helsingørs gader med tamburmajør i spidsen, efterfølgende regimentsorkester, chefen til hest og derefter de enkelte kompagnier i omtrent samme geledder som nu, soldaterne iklædt de farvestrålende uniformer, chakot på hovedet og sabel og taske i det hvide lædertøj over brystet. Hårpiskan var forlængst forsvundet og håret kortklippet.

En særlig glans har der været over den årlige revy, den dag, hvor regimentet inspiceredes af kongen, og hvor officererne optrådte i galla med oppassere i livré. Kongen gennemgik munderingen og lod kompagnierne vise, hvad de kunne. Der krævedes koncentration, og denne dag var justitssergenten ansvarlig for, at „ingen Sælgekoner nærmede sig Regimentet“!

Også med hensyn til *bevæbningen* foretoges visse ændringer: Det ene af regimentets grenaderkorps var i begyndelsen af århundredet blevet ændret til et jægerkompagni, der udgjordes af regimentets bedste skytter, og 16 menige ved hvert infanterikompagni og 96 ved hvert jægerkorps bevæbnedes nu med rifler. De, der havde haft kårder, fik dem erstattet med de såkaldte landsoldatsabler.

Også økonomisk bedredes soldaternes kår, idet *daglønnen* steg til 14 skilling.

Restplejen forbedredes også. Spidsrodsstraffen var omsider helt blevet afskaffet, og anvendelsen af legemlige straffe var blevet indskrænket. Det blev således forbudt at tildele den menige mere end 6 slag med den flade klinge daglig. Havde han forbrudt sig, degraderedes han og måtte – som et ydre kendetegn – ikke bære kokarde, hvilket betragtedes som en stor skam.

Ved tronskiftet i 1808 fik regimentet ingen ny *fane*. De to bataljoner, som regimentet samtidig forøgedes med fra det nedlagte landeværn, beholdt deres dannebrogspaner, og musketerkompagnierne havde stadig faner med lyseblå dug. Ifølge hærordningen af 1842 indførtes naturligt bataljonsfaner i form af dannebrog med Christian VIII's navnetræk, idet det var meningen af skifte dette ud under hver konge (hvilket dog ikke skete ved kongens død p. g. a. krigen). Ved en højtidelig parade på Christiansborg

Slots ridebane den 8. oktober 1842 fik 4. Infanteribataillon sin nye fane overrakt af Christian VIII, der efter at have slået det første søm i fanestangen udtalte:

„Fanen er den samme for alle Batailloner. Det er Dannebrog, under hvilken de Danske så ofte har vundet Ære og Hæder, et Sindbillede på Troskab mod Gud og Kongen! Det være den også for Eder! Den føre Eder til Sejr! Aldrig fravryste Fjendehånd Eder den! Gud signe Eder og Eders Dåd under denne Fane“.

I den pågældende periode var følgende *chefer* ved regimentet:

1803–06: *Generalmajor Carl Ludwig Baudissin,*
1810–13: *Generalmajor Joachim Christian Breuer,*
1813–14: *Oberst Ernst Henrik Cronhelm,*
1814–32: *Oberst Johan Mangelsen v. Voigt,*
1832–33: *Oberst Carl v. Romeling,*
1833–42: *Oberst Gustav J. v. Michaelsen,*
1842–48: *Oberst J. W. Wickede.*

I perioderne 1800–03 og 1806–10 er embedet som regimentschef vakant. Regimentet har sikkert været ført af ældste oberstløjtnant, og i årene 1800–03 var det oberstløjtnant *Chr. Friedrich v. Bech*. 1806 fik oberstløjtnant *F. C. v. Bauditz* tillæg som regimentskommandør; men han afgik allerede fra regimentet i august, og oberstløjtnant *Johan v. Uhl* overtog tillægget som kommandør indtil 1810.

Hærordningen af 1842 havde bragt nye principper, både hvad angik udskrivning og uddannelse, og det er af største vigtighed, at hæren nu bestod af nationalt udskrevet mandskab. Det skulle ikke vare længe, før den kom til at bestå sin første prøve. I januar 1848 døde Christian VIII; den 24. marts brød oprøret ud! En bølge af begejstring, ånden fra 1848, gik over landet og fremkaldte en stemning, som man næppe før havde set magen til.

Krigen 1848-50

(Slaget ved Bov – Slaget ved Slesvig – Kantonnement på Als, kystbevogtning på Fyn – Slaget ved Dybbøl – Bevogtningstjeneste på Als 1849 – Slaget ved Isted – Mindre forpostfægtninger omkring Eckernförde og Mysunde – Hjemkomst til garnisonen i København, størstedelen af mandskabet hjemsendes).

I Slesvig og Holsten var der bestræbelser for hertugdømmernes løsrivelse fra Danmark, og ved forsamlinger i Kiel og Rendsborg i marts 1848 besluttede slesvig-holstenerne at gøre oprør mod Danmark, ført an af de to brødre, hertugen af Augustenborg og prinsen af Nør. Oprøret fandt tilslutning rundt om i hertugdømmerne, der allerede den 23. marts dannede en provisorisk regering i Kiel. De afdelinger af den danske hær, der var garnisoneret i Holsten, blev nærmest tvunget til at gå i fremmed tjeneste, og der var udsigt til, at Tyskland ville stille tropper til rådighed.

De forskellige afdelinger af hæren måtte gøres klar hurtigst muligt, og før oprøret bredte sig. Udrustningen var ikke helt i orden; man havde haft for få geværer, og man var netop i færd med at fordele nye geværer og pistoler, der var indkøbt i Frankrig og Belgien. Vore egne forladegeværer var glatløbede og af gammel model; men for øvrigt betragtedes skydningen for mindre væsentlig; det afgørende for kampen var bajonetangrebet. Ud over gevær med bajonet bar soldaten en kort sabel.

Uniformen havde hidtil været dekorativ, men ret upraktisk. Nu blev der gjort bestræbelser for at gøre den mere feltmæssig. Den røde frakke blev erstattet med en ensartet mørkeblå uniform, chakotten af en lav hue, det hvide korsbandoler af en sort livrem med patron- og sabeltaske. På ryggen bar soldaten sit sælskindstornyster. Denne mere feltmæssige iklædning var ikke tilendebragt, og det varede temmelig længe at skaffe de resterende ting.

Chef for 4. Bataillon var i 1848 den 60-årige oberst *Johan Wilhelm Wickede*, en meget dygtig og respekteret officer. Chefer for dens kompagnier ved krigen udbrud var kaptajnerne Küker (1. kmp.), Dau (2. kmp.), Bokkenheuser (3. kmp.) og Müller (4. kmp.). Major Paludan forblev i garnisonen som kommandør for depotet.

De enkelte kompagnier var inddelt i to delinger, opstillet på tre geledder. 3. geled udgjorde en særlig skyttepetelon og bestod af kompagniets bedste skytter.

Da krigen var udbrudt, kom sindene i oprør overalt. Den 22. marts havde bataljonen fået ordre til at indkalde sin reserve, og der mødte så mange, at de ældste årgange kunne afgives til 5. Bataillon. Alle var interesseret i at forsvare landet og besjælet af ønsket om at gøre op med oprørerne i Slesvig-Holsten. Tidspunktet var kommet, hvor det danske folk ville vise, at det havde kampvilje. De indkaldte blev overalt hilst med jubel, og befolkningen vidste ikke alt det gode, den ville gøre for dem. Frivillige strømmede til fanerne, og rekruttilgangen var langt større end før (1848: 14.000; 1849: 10.000; 1850: 11.000). Ved en forordning af 23. september 1848 indførte krigsminister Tscherning den almindelige værnepligt, der stadfæstes i Loven om den almindelige værnepligt den 12. februar 1849 (men dog med den såkaldte stillingstilladelse, det princip, at en udskrevet kan lade sig erstatte af en frivillig ikke-udskrevet).

Den 27. marts var bataljonen klar til at rykke i felten; samme dag deltog den i en revy for kong Frederik VII, der ved sin ankomst blev hilst med begejstret jubel af soldaterne og den store mængde tilskuere. Den 29. drog bataljonen af sted; „Dengang jeg drog af sted“ var en af de mange sange, der blev skrevet for at give udtryk for øjeblikkets stemning. Den første strækning blev tilbagelagt med tog – jernbanen gik som bekendt kun til Roskilde – og soldaterne måtte fortsætte til fods. Efter to dages march nåede bataljonen Sorø, og herfra blev den på vogne kørt til Korsør, hvor den straks gik om bord i nogle transportskibe, der overførte den til Snoghøj. En af de første dage i april sluttede den sig i Kolding til hærens hovedstyrke, der – under general Hedemann med den kendte kaptajn Læssøe som stabschef – skulle rykke ned i Slesvig og angribe oprørerne nordfra.

Efterretninger gik ud på, at oprørernes hær stod samlet nord for Flensborg, med hovedmassen om *Bov* under kommando af prinsen af Nør, og det var meningen at angribe nordfra med det nørrejske korps og østfra med flankekorpsen, en mindre del af hæren, der var samlet på Als. Den 8. april deltog bataljonens

3. og 4. kompagni i rekognosceringen ved Holdbi og Kiskelund og så for første gang det fjendtlige rytteri.

Den 9. april kl. 6.30 rykkede bataljonen med en styrke på 650 mand frem mod fjenden. Et held var det, at bataljonen i begyndelsen stod i reserve, da halvdelen af mandskabet om natten havde været på forpost og var gennemblødt og ret forkommen. Da Bov ved middagstid var taget, tog fjenden flugten mod Flensborg, og 4. Bataillon fik nu sammen med 2. Bataillon ordre til at forfølge fjenden gennem Marieskoven i retning af Flensborg. Bataljonens soldater var ivrige efter at komme til at tage del i kampen, og den kamplyst, de var optændt af, fremgår af de linier, som korporal Schørringe vel 1. kompagni skrev hjem:

„Jeg ved ikke selv, hvordan det gik, men i Begyndelsen blev jeg kold, så hed, og da Trommerne først ret lød, og Kuglerne pøb, var det en Lyst. Det hele var jo ingenting, for de fleste Kugler rammer ikke, og nu gik det fremad mod de Huse i Flensborg Forstad, som Fjenden holdt besat. Det kom snart til Håndgemæng, og vore Folk brugte Kolberne og Bajonetten så vel, at Oprørerne enten blev stødt ned eller fangne“ (J. Joh. pag. 60).

En del af oprørerne overgav sig, nogle ved møllen nord for Flensborg, andre på hovedgaden i selve Flensborg, atter andre på stranden, hvor de blev beskudt af vore kanonbåde i Flensborg havn. 3. kompagni fik ordre til at samle fangerne og føre dem om bord på skibene.

Prinsen af Nør havde i al hast forladt byen om formiddagen, da han havde hørt om angrebet, efterladende sine tropper til sig selv, og resten af oprørernes hær måtte nu følge efter. De danske soldater fik en hjertelig modtagelse i byen. „De danske Flag blev stukne ud ad Vinduer og Døre under sådanne Hurraråb, at jeg til min Forbavselse ikke kunde holde Tårerne af Øjnene“, skrev en menig fra 3. Kompagni hjem. Stor var jubelen, da 4. Bataillon marcherede ind i byen; det var den, der havde haft som opgave at tilfangetage og afvæbne de oprørere, der var flygtet ind i selve byen, og borgerne vidste ikke alt det gode, de ville gøre for 4. Bataillons soldater. De blev overdænget med gaver, blev indkvarteret i selve byen og blev om aftenen beværtet overdådigt. Selv

den tysksindede del af befolkningen turde ikke andet end tage godt mod vore soldater. En underkorporal fortæller, at han sammen med 22 menige fra 3. kompagni var indkvarteret hos en tysksindet borger, der bød dem rigeligt at spise og drikke. Da han efter middagen bød tobak rundt, spurgte han, om der ikke var mere, han kunne opvarte sine kære gæster med, hvortil underkorporalen kækt svarede: „Jo tak – 22 par tøfler,“ – og det fik de!

Den næste dag rykkede den danske hær frem mod Slesvig, nord for hvilken by 4. Bataillon blev indkvarteret i Bjerent, Lyrskov og Arnholt.

I den følgende tid tog bataljonen del i forposttjenesten, men derimod ikke i de mindre sammenstød, vi havde med oprørerne, der nu fik hjælp fra de tyske stater (general Wrangel i spidsen for 12.000 preussere og 10.000 fra de andre tyske stater). Den danske hær var nu blevet samlet; oprørernes og tyskerne hær på 30.000 mand stod over for den danske på 12.000, parate til at hævn nederlaget ved Bov.

Påskedag den 23. april foretog fjenden sit angreb. 4. Bataillon havde ganske vist hørt skydning tidligt om morgenen; men soldaterne fortsatte roligt arbejdet på de skanser, de var ved at anlægge ved Arnholt sø. Kl. 10 lød råbet „Preusserne er i nærheden“ i *Slesvigs* gader, og der blev slået alarm. Kl. 12 var bataljonen opstillet ved Falkenberg vest for byen, hvorfra den brigade, bataljonen tilhørte, utålmodigt var vidne til kammeraternes blodige kamp. Kl. 4 blev der givet ordre til, at der skulle foretages et afgørende angreb mod fjendens venstre fløj, og den brigade, hvori bataljonen lå, var udset til at udføre det. Bataljonens soldater glædede sig ligefrem til at komme med i kampen. Stærkere fjendtlige kolonner end antaget havde imidlertid vist sig, og lidt senere blev ordren derfor ændret til, at bataljonen, der var rykket frem til Königswille, skulle forstærke de tropper, der kæmpede i Thiergarten. 4. Bataillon blev nu sendt frem til en lille skov, hvor 1. og 2. kompagni rykkede frem gennem den vestlige del af skoven, 3. og 4. gennem den østlige, og påbegyndte skydningen på fjenden, hvorom Rasmussen-Viemose, korporal ved 1. kompagni, beretter:

„I vor Kæde var jeg med at drage Skoven igennem; den første

Halvdelen var besat af vore Jægere, en lang Mose, 600 Alen bred, gjorde et Skel gennem Skoven; på den modsatte Side af denne Mose så vi første Gang de preussiske Pikkelhuer; de holdt sig godt i Læ derovre og drillede os med deres Kugler, der vare uden Virkning; vi sparede på vore Skud og skød ingen til Unytte. Vores Anfører drog os Skytter længere frem mod en Grøft, der gennemskar Mosen; herfra kunde vi lange Fjenden; vor Oberst fulgte kort efter med hele Bataillonnen under Hurraråb og Kongen Leve“ (Sold.læsn. pag. 65).

Der trængte stadig flere fjendtlige tropper frem, og kl. 6 måtte 4. Bataillon trække sig tilbage. „Man hørte Knurren gennem Rækkerne; thi vi havde alle ventet, at her skulde vi rigtigt mere Ty-skerne“, skriver den nævnte korporal i sit brev.

3. og 4. kompagni rykkede som nævnt frem gennem den østlige del af Thiergarten, ført af oberst Wickede selv. Da de nåede udkanten af skoven, åbnede de også ild mod fjenden, og det blev det sidste angreb, der blev foretaget mod fjenden i dette slag. Fjenden lå på en lille høj et par hundrede meter syd for skoven, og det lykkedes de to kompagnier at forcere det sumpede terræn mellem skoven og højen og fordrive fjenden herfra. Ved denne lejlighed fremhæves den dygtige måde, hvorpå kaptajn Müller førte 4. kompagni. P. g. a. den fjendtlige ild kunne de to kompagnier ikke trænge længere frem, og kampen ophørte. Oberst Wickede gav da sine to kompagnier ordre til at trække sig tilbage. På vejen gennem skoven blev de kraftigt beskudt; men de nåede Hühnerhäuser, hvor de tog stilling bag en jordvold og hindrede fjendens videre fremrykning gennem skoven. Mørket var ved at falde på, og kampen døde nu hen. Ud på aftenen samledes hæren ved Langsø nord for Slesvig; 3. kompagni kom straks på forpost omkring Falkenberg, resten af bataljonen indkvarteredes i den nordlige del af Flensborg. En del af hæren gik i bivouak omkring Arnholt sø. Der blev uddelt proviant til de sultne og udmattede soldater, der snart efter sov ind omkring vagtblussene i den kolde og regnfulde nat. Kapper var der ikke nok af, og flere af soldaterne havde kun fået et par brød og lidt mælkevand!

Denne dag havde bataljonen haft et tab på 9 faldne og 19 sårede, mens 22 var blevet taget til fange; to af disse var blevet

såret ved kampens begyndelse, havde tappert holdt ud på deres post, men måtte, da bataljonen trak sig tilbage, efterlades, da de p. g. a. det blodtab, de havde lidt, ikke kunne følge med deres kammerater. Det var til minde om de faldne i slaget ved Slesvig, at Carl Ploug skrev digtet „Påsekklokken kimed’ mildt fra den danske kyst“.

4. Bataillon havde ikke været i ilden hele tiden; men dens soldater havde ved flere lejligheder vist, at de hverken manglede mod eller udholdenhed. Bataljonen var næppe blevet indkvarteret i Flensborg, før den som nævnt fik ordre til at overtage forposten. Vore forposter var nemlig blevet overfaldet, og meddelelsen herom, givet af nogle flygtende dragoner, havde skabt forvirring i byen. Det rygte, at fjenden lå uden for byen, spredtes, soldaterne blev alarmeret, og grebet af panik forlod de i hast deres kvarterer; nogle styrtede til stillepladsen, andre til skibene i havnen. Den almindelige forvirring bevirkede naturligvis, at det varede nogen tid, før de enkelte afdelinger var samlet; men bataljonens 3 kompagnier var heldigvis indkvarteret i samme bydel og var nogenlunde upåvirket af forvirringen. Det var ellers meningen, at hæren skulle have været forlagt til egnen syd for Flensborg; men general Hedemann turde ikke følge sin oprindelige plan og gav næste dag ordre til, at den skulle begive sig nordpå i retning af Als.

3. kompagni, der som nævnt var kommanderet på forpost, undgik hele denne forvirring; dets chef, kaptajn Bokkenheuser, samlede roligt sit kompagni i byens nordlige udkant, begav sig mod nord og sluttede sig til den øvrige del af bataljonen på Als. Hertil kom den natten til den 26. og fik anvist kvarterer i byerne Egen, Dynnevit og Stolbro ved Augustenborg fjord. På grund af den panik, der var opstået i Flensborg, havde soldaterne måttet overnatte under åben himmel og kun fået lidt føde. Den foregående dags kamp, forvirringen i forbindelse med alarmeringen og en march på 78 km i løbet af to døgn gjorde et voldsomt indtryk på soldaterne, der først og fremmest trængte til at komme lidt til ro. „Fra Søndag Morgen Kl. 5 havde vi våget, været i Kamp, marcheret, arbejdet og sultet. Enhver Fornuftig tænke sig i vor Stilling i 3 Døgn“, fortsætter den nævnte Rasmussen-Viemose sin beretning.

Soldaterne kom dog hurtigt til kræfter igen, og efter ankomsten til Als kunne en menig fra 4. kompagni skrive hjem til sine forældre:

„Men Soldaten har snart overstået sine Strabadser; når han har fået en Dags god Kost og en Nats Søvn, da er han atter fuldkommen kampdygtig“ (Sold.læsn. pag. 68).

I begyndelsen af maj blev en del af hæren overført til Fyn, 4. Bataillon den 2. maj, og den indkvarteredes i egnen omkring Middelfart og deltog i kystbevogtningen. Nye frivillige afdelinger havde sluttet sig til, og tiden gik med at opøve det nye mandskab. Under en inspektion udtalte brigadechefen, general Schleppegrel, at „Ånden i Bataillonnen var udmærket“.

Soldaterne blev behandlet på bedste måde, gaver strømmede til fra befolkningen, så at alle snart var forsynet med ekstra skjorte, strømper, sko eller støvler. Sammenlignet med de usunde og uhygiejniske forhold, afdelingens soldater havde levet under tidligere krige, kunne en menig fra 4. kompagni i et brev berette om anderledes gode forhold:

„Hvem der ikke holder sig rene, må være nogle Svinebæster, for vi har i vore Kantonnementer havt den bedste Lejlighed til at få vores Tøj vasket og istandsat, som vi ingensinde har havt i Garnisonstjenesten“ (Sold.læsn. pag. 68f).

Under opholdet på Fyn skiftede 4. Bataillon chef, idet oberst Wickede blev brigadechef og afløstes af oberstløjtnant *Hans Jørgen Blom*, der er omtalt som „en af Hærens dygtigste Officerer, en ædel Karakter og en varm Fædrelandsven“.

I slutningen af maj brød hæren atter op og marcherede til Fåborg, hvor den indskibedes i tre jagter, der blev taget på slæb af det dampskib, der havde general Hedemann, hans stab og Livgarden om bord. I breve har soldaterne beskrevet den meget smukke overfart: Vejret var det bedste, Fyns kyster svandt, belyst af aften solen, og fra skibene lød musik og munter sang, der mindede om alt andet end optakten til et nyt og blodigt afsnit af krigen. Kl. 11 gik bataljonen i land på Als, fik ud på natten anvist kvarter og brød allerede op næste morgen kl. 5 for at begive sig til Søn-

derborg, idet det var meningen at foretage et angreb på fjenden ved *Sundeved*. Hæren talte på dette tidspunkt 14.000 mand.

Forberedelserne var blevet foretaget på en sådan måde, at fjenden intet anede om, hvad der var på færde. Af det brev, som menig ved 2. kompagni Poul Hansen Aunø sendte til sit hjem, fremgår det, at soldaterne glædede sig til det forestående angreb:

„Vi skulde den Eftermiddag atter have en Smule Søndagsarbejde med at vise Tyskerne tilbage; vi ere nu snart krigsvante Soldater, der le ad Kampen; jeg havde næppe troet, at den Koldblodighed kunde være til Stede hos os. Kanonernes Torden og Kuglernes Piben rokker ikke Modet“ (Sold.læsn. pag. 70).

Efter chefskiftet tilhørte bataljonen 4. Brigade, og den kom ikke til at deltage i kampen, da den stod i reserve på højdedragene omkring *Sønderborg*, hvorfra soldaterne kunne følge kampene på *Sundeved*. Efterhånden som flere af vore tropper blev overført til *Sundeved*, måtte fjenden trække sig tilbage. 4. Bataillon fik ordre til at besætte en stilling ved *Stenderup*, og da den skulle blive her, kom den ikke med i selve kampen. Det lykkedes dog kommandérsergenten ved 4. kompagni og et par af hans folk at tage et par fjender til fange: to tyske soldater, der havde sneget sig bort fra slaget og lagt sig til at sove i en lade, samt en tysk marketender, hvis cigarer 4. kompagnis soldater kom til at nyde godt af!

Vi havde haft heldet med os, og de fjendtlige tropper var blevet slået tilbage. 4. Bataillon havde ikke lidt tab, og i de følgende dage lå den i kvarter i egnen omkring *Sønderborg*.

Den 5. juni havde general Wrangel besluttet at foretage et nyt angreb, – lidet anende, at det – som en af soldaterne skrev et par dage efter – skulle blive „en af hine Dage, som aldrig glemmes, en Dag, som vil blive omtalt med Hæder i Danmark“.

Bataljonens soldater lå i *Ragebøl*, var netop „trådt an til flæsk“, men fik madroen forstyrret, da det blev meldt, at vore forposter – deriblandt vort 2. kompagni – var blevet beskudt. De tre andre kompagnier rykkede under kommando af kaptajn *Dau* mod *Stenderup*, hvortil forposterne havde trukket sig tilbage. Kl. 1 begyndte bataljonen fra den nordlige udkant af byen skydefægtningen:

Angrebet fra Dybbøl Bjerg den 5. juni 1848.
(Malet af J. V. Sonne 1849. Frederiksborg Museum).

„Vi toge en Stilling bag en Grøft, hvorfra vi rettede en sindig Ild på Fjenden, men straks standsede de. Der så vi atter Bevis på, når der holdes Stand, så er Preusserne ingenting; her på dette Sted var godt 2000 Preussere mod 200 Danske“ (Sold.læsn. pag. 73).

En tid så det ud til, at fjenden skulle vige; men efter en heftig skydning måtte bataljonen trække sig tilbage og tage stilling nord for *Dybbøl* kirke. „Vi vil gøre Fjenden Vejen så stridig som muligt“, udtalte kaptajn Dau, og de kække soldater råbte til beboerne, da de forlod byen: „Frisk Mod, om et Par Timer er vi hos jer igen.“ Og det skulle komme til at slå til!

I denne stilling forblev bataljonens 3 kompagnier under den følgende artillerikamp, indtil den ud på eftermiddagen trak sig tilbage mod Dybbølbjerg. 3. kompagni havde fra kampens begyndelse fulgt 2. Bataillon og var på dette tidspunkt ikke i forbindelse med sin egen afdeling.

Hen under aften standsede fjenden sit angreb, og general Hedemann besluttede at benytte lejligheden til et angreb fra vor side.

Fyenske Kompagnis fane 1657.

Fynske Livregiments fane 1962.

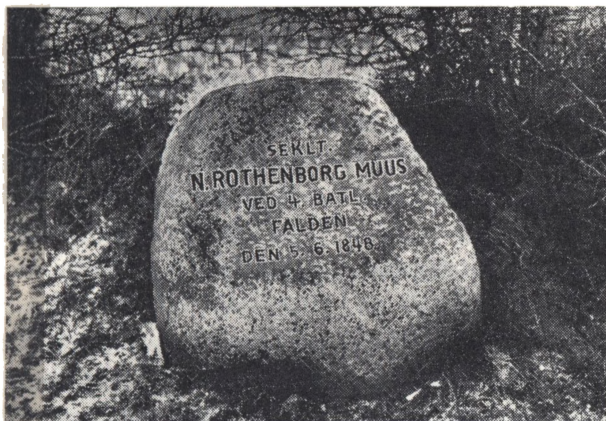

Rekonstruktion af Fyenske Kompagnis
uniform ca. 1625.

Kampuniform, model 1958.

Første forsøg mislykkedes; men ved 6-tiden fik 4. og 8. Bataillon sammen med Odense Frikorps ordre til at gøre et nyt forsøg. Under oberstløjtnant Bloms kommando rykkede bataljonen frem langs hegnet ved landevejen mod Dybbøl og kom snart i kamp med fjenden, der lå i byens sydlige udkant. Uden at tænke på mulighed for dækning stormede vore soldater frem med fældet bajonet, og under den påfølgende kamp, hvor oberstløjtnant Blom og premierløjtnant Rauch såredes, var preusserne nær ved at blive slået på flugt et par gange; men alligevel måtte 4. og 8. Bataillon opgive det vundne terræn og trække sig tilbage.

Kl. 7 brød bataljonen atter frem; denne gang lykkedes forsøget, og Dybbøl erobredes. Et par kanoner blev under dækning af 4. kompagni ført frem til Dybbøl kirke, mens kaptajn Dau førte resten af bataljonen – 2. kompagni og halvdelen af 1. – frem i rask løb. De kæmpede side om side med Garden; men trods energisk modstand måtte preusserne vige, mens de danske soldater triumferende råbte: „Nej, se hvor preusserne kan rende!“ Da de passerede kirken, sagtnede de farten, og her var det ved at lykkes for underkorporal Karleby og et par menige at bemægtige sig en fjendtlig kanon. Underkorporalen segnede imidlertid hårdt såret om, og fjenden fik alligevel kanonen med sig. Den unge kække løjtnant Muus fra 1. kompagni havde deltaget med største begej-

Mindesten for sekondløjtnant N. Muus, der faldt ved Dybbøl den 5. juni 1848.

string i kampen; da han under fremrykning sprang op på et gærde for med hævet klinger at gå løs på et par fjender, faldt han, ramt af en kugle i tindingen.

Ved Dybbøl kirke kom andre danske bataljoner til, og i forening drev de de fjendtlige styrker ud af byen og forfulgte dem, til mørket faldt på. Med jubel blev de modtaget overalt, hvor de rykkede frem i Sundeved; men det var jo kun, hvad de havde lovet tidligere på dagen. Det havde – som en gammel bonde udtrykte sig til soldaterne – set galt ud tidligere på dagen; men dette tog de som et tegn på, at de skulle få lov til at forblive danske.

I løbet af aftenen samledes bataljonens kompagnier i Sønderborg. Af rapportererne fremgår det, at bataljonens soldater i dagens kampe havde udvist den største tapperhed. Kampen havde fået et heldigt udfald, og soldaterne var præget af glæde og stolthed. Dog havde bataljonen lidt tab: 5 menige, den nævnte løjtnant Muus og 1 underofficer var faldet og 14 såret, deriblandt bataljonschefen og en premierløjtnant.

En tid havde general Wrangel haft sine tropper trukket op i Nørrejylland, og for at hindre en gentagelse overførtes en del af vor hær til den nordlige del af Sønderjylland. Den 13. juni forlod 4. Bataillon Als og afgik over Hejlsminde og Christiansfeld til Haderslev, hvor den i de følgende dage deltog i forposttjeneste og forsvarsarbejder i byens udkant. Af hensyn til de politiske forhandlinger, der førtes, var det bedst at undgå direkte kamp. Det var det ved at trække op til, da fjenden nærmede sig den 29. juni, og vi forlod da stillingen og marcherede tilbage til egnen omkring Kolding. Selv om 4. Bataillon var bagest i marchkolonnen, blev den ikke udsat for angreb. 14 dage senere fortsattes tilbagetoget til egnen omkring Vejle, og den følgende tid gik med forposttjeneste og rekognoscering, indtil våbenstilstanden sluttedes den 26. august.

Bataljonens chef, oberstløjtnant Blom, havde måttet lide meget p. g. a. de sår, han fik i kampen ved Dybbøl, og i denne periode blev bataljonen ført af kaptajn Dau, siden af major Lorenzen. Et par dage efter våbenstilstandens begyndelse overtog oberstløjtnanten atter bataljonen.

Den 18. september samledes det nørrejyske korps, hvorunder bataljonen hørte, til revy for Frederik VII på Lerbækgårds marker ved Vejle. Da han red ned langs fronten, henvendte han sig til hver enkelt af afdelingerne og kaldte dem frem, der var indstillet til udmærkelse, for at de kunne modtage decorationen af kongen selv. 4. Bataillon modtog kongen med et begejstret hurraråb, og her modtog 4 officerer, 6 underofficerer og 6 menige udmærkelser af kongen. Efter at alle afdelinger var defileret forbi kongen, blev både befalingsmænd og mandskab beværtet godt, og det var ud på natten, før soldaterne marcherede til deres kvarterer efter en minderig dag.

I den følgende tid hvilede tropperne ud, 4. Bataillon det meste af tiden i kvarterer vest for Horsens. I slutningen af oktober afgik bataljonen til Sjælland; 4. kompagni, hvis mandskab var udskrevet i Præstø amt, overførtes til Vordingborg, de tre øvrige kompagnier, der havde soldater fra Lolland-Falster, til Nykøbing. En del af mandskabet hjemsendtes, og resten af året gik med øvelser og uddannelse af nyt mandskab. Den ændring af uniformeringen, som var påtænkt først på året, gennemførtes nu overalt: De røde trøjer udskiftedes med mørkeblå våbenfrakke og chakotterne med lyseblå felthuer. Det var på dette tidspunkt, at den almindelige værnepligt gennemførtes.

Opholdet i de nye garnisoner blev imidlertid kun af kort varighed. Rygterne fortalte, at fjenden havde i sinde at foretage et angreb på Als, og det var nødvendigt at overføre en del af hæren. En del af det hjemsendte mandskab blev atter indkaldt, og 4. Bataillon afgik hen i december til Als, hvor den indgik i 3. Brigade under general Schleppegrell. Den fik anvist kvarterer ved Augustenborg fjord og deltog i de følgende måneder i kystbevogtningen langs Alssund.

Med en måneds varsel opsagde den danske regering våbenstilstanden den 26. februar 1849. Den danske hær, der var bragt op på 41.000 mand, var ivrig efter at vise sin styrke, og det danske folk var parat til at bistå den. Oprørshæren talte 20.000 mand, hæren fra de tyske stater 47.000. 4. Bataillon udgjorde en del af flankekorpsen, der den 3. april rykkede over Sundeved for at

angribe slesvig-holstenerne; den stod dog i reserve og kom ikke i kamp ved de følgende dages småfægtninger.

Den 5. april kom den danske flåde i kamp, og det var ved denne lejlighed, at linieskibet Christian VIII blev sprængt i luften i Eckernförde fjord. Dette nederlag til søs og andre politiske omstændigheder bevirkede, at krigsministeren greb ind og krævede, at hæren blev trukket tilbage fra Sundevad, en mindre del – deriblandt 4. Bataillon – til Als under kommando af general de Meza, resten til egnen omkring Kolding for at varetage forsvaret af Fredericia og Nørrejylland.

Den styrke, hvortil 4. Bataillon hørte, havde til opgave at bevogte det smalle Alssund og broen, der førte over til Sundevad. Als var meget stærkt befæstet, den ene skanse skød op efter den anden, og orlogsfartøjer lå rede til at hjælpe. Da fjendens forposter på Sundevad lå ganske nær vore, kunne det ikke hindres, at forholdet mellem dem blev lidt venligere, end det burde. De danske soldater hyggede sig; tjenesten kunne ikke overanstrenge dem, og i fritiden forlystede de sig på forskellig vis. Undertiden fik de danske forposter besøg af de tyske og blev beværtet med tysk vin, mens de danske forposter til gengæld kunne byde på et stykke flæsk og et par glas brændevin. Til sidst blev det drevet så vidt, at de tyske forposter rettede sig op og gjorde honnør, når den danske feltvagtmandør viste sig. Der herskede på begge sider sundet en fredelig stemning, og kun sjældent veksledes der skud.

Bataljonen blev liggende på Als resten af sommeren. Her befandt den sig godt og ønskede ikke at bytte med den del af hæren, der kæmpede i Jylland. I begyndelsen var det nok lidt koldt at ligge på feltvagt om natten; men der blev bygget en del hytter, og soldaterne forstod at fordrive tiden på bedste vis. Der skulle gå et helt år, før bataljonen kom i kamp, og oberstløjtnant Blom kaldte spøgende sin bataljon for en „livsforsikringsanstalt“. Dette års vigtigste krigsbegivenhed var slaget ved *Fredericia* den 6. juli, hvor den danske hær vandt en stor sejr, og hvorefter fjenden måtte rømme Jylland. Mange faldt dog i dette slag, bl. a. den afholdte general Rye.

Den 17. juli sluttedes der atter våbenstilstand, og 4. Bataillon

indkvarteredes nu på Sønderborg slot, hvor den forblev hele vinteren, beskæftiget med vagttjeneste og arbejde på byens fæstningsværker.

I løbet af efteråret blev oberstløjtnant Blom udnævnt til oberst; kaptajnerne Dau og Bokkenheuser blev forfremmet til majorer og afløstes ved bataljonerne af kaptajnerne Rau og Städtler. Senere på året udnævntes oberst Blom til chef for generalkommandoen på Als, og major *Johan Valdemar Neergaard* overtog posten som chef for 4. Bataillon; han havde været adjutant og senere stabschef hos general Schleppegrell. Han er omtalt som en meget kyndig officer, men havde ikke rigtig været i stand til at „udvikle sine personlige Føreregenskaber“, og hans ledelse af bataljonen bar også præg af hans forsigtige og ængstelige optræden. Som administrator og leder af den militære uddannelse viste han imidlertid senere fortrinlige egenskaber. Han var kun 40 år, da han førte bataljonen, avancerede siden til general og fik en smuk militær karriere.

En del af bataljonen var blevet hjemsendt, men blev atter indkaldt, da de politiske spørgsmål ikke var bragt til løsning, og bataljonen talte nu 1000 mand.

Det følgende år blussede krigen atter op. Den 2. juli 1850 sluttede Danmark fred med Preussen, og vi havde nu kun slesvigholstenerne at kæmpe mod. Deres hær talte 27.000 mand, vor nogle tusinde mere. 1. Brigade, som bataljonen tilhørte, udgjorde en del af 2. Division under general Schleppegrell, og den brød op fra Als den 16. juli og marcherede mod Flensborg, hvor hele hæren skulle samles for at angribe oprørerne, der stod i nærheden af *Isted*.

Den 23. samledes hæren ved Flensborg, og dagen efter rykkede den frem mod Isted. Afdelingerne brød op allerede kl. 3 om morgenen, og det lykkedes denne del af hæren kl. 8 at nå frem til Havetoften, uden at fjenden opdagede det. Resten af formiddagen lå soldaterne og hvilede, og ingen kunne tænke, at det var optakten til et blodigt slag. Først på aftenen havde hovedhæren det første sammenstød med de fjendtlige forposter.

Kl. halv to om natten brød hæren op fra bivuakken ved Hostrup sydøst for Flensborg og marcherede mod Isted. Kort efter sol-

opgang satte et voldsomt regnskyl ind, og til Schleppegrells store ærgrelse kom divisionen kun langsomt fremad.

Oberst Krabbe havde kommandoen på venstre fløj, hvor 4. Bataillon befandt sig, og denne del af hæren skulle hindre fjenden i at rykke frem over Vedelspang og således dække hovedhæren mod angreb fra denne side. Det var et meget vanskeligt terræn at forcere; de mange små marker var omgivet af volde med tjørnehække, og soldaterne måtte op langs hækkene for at kunne skyde.

1. og 2. kompagni rykkede frem langs Mysunde-vejen, 3. og 4. kompagni vest for denne vej. 1. kompagni under kaptajn Küker dannede fortroppen og stødte kl. 4 om morgenen sammen med et fjendtligt jægerkorps, der ved Bøgelund havde besat en forhøjning i nærheden af vejen. Kompagniet stormede ufortøvet, men måtte vige for den kraftige fjendtlige ild. En del faldt, kaptajn Küker selv var såret, og bataljonsadjudanten, premierløjtnant Knauer, måtte samle kompagniet og forsøge et nyt angreb. På dette tidspunkt nærmede 3. Jægerkorps sig, og vi kunne nu storme uden at løse et eneste skud. Fjenden tog straks flugten gennem det høje, våde korn.

For en af de menige var denne kamp den første, han deltog i, og han fortalte i et brev dagen efter om dette angreb:

„I Førstningen, da Kuglerne begyndte at synge os om Ørerne, blev jeg rigtignok ikke så gandske godt til Mode; men da vi først var rigtig i Turen, vidste man slet ikke noget derom at sige, skønt Kuglerne trømlede ind mellem Benene på os“ (J. Joh. pag. 75).

De 4 kompagnier var nu atter samlet, og bataljonen fik foreløbig ordre til at blive stående her som reserve, mens resten af brigaden, 10. Bataillon og 3. Jægerkorps, rykkede videre frem.

Fjendtlige afdelinger søgte gentagne gange at trænge frem langs Mysundevejen, og en tid blev 3. kompagni sendt frem for at hjælpe de afdelinger, der bevogtede vejen. Hver gang en fjendtlig afdeling forsøgte, blev der svaret kraftigt igen fra dansk side, og det lykkedes 3. kompagni sammen med de andre afdelinger i disse timer at tage et ikke ubetydeligt antal fjender til fange og at hindre enhver fjendtlig fremtrængen.

Samtidig var 1. kompagni rykket frem, og dets 1. deling under overkommandérsergent Meyer blev sendt ud for om muligt at finde den bro, der efter sigende var lagt over Langsø. Resten af 1. kompagni og 4. kompagni fik ordre til at understøtte styrken på venstre fløj under oberst Krabbe, hvis eneste reserve nu var vort 2. kompagni. En deling fra 1. kompagni besatte et hegn ned mod skoven, mens 4. kompagni under løjtnant Rømer rykkede gennem skoven og sammen med en mindre styrke fra 10. Bataillon foretog et angreb på en fjendtlig styrke. Det var dygtigt planlagt, kom som en overraskelse, og fjenden blev kastet tilbage gennem skoven. Kaptajn Müller kunne nu lade de dele af bataljonen, der havde deltaget i dette angreb, gå i stilling bag en jordvold uden for skoven, støttet på venstre fløj af en mose, på højre af styrker fra 10. Bataillon og 3. Jægerkorps.

Trods fjendens mange forsøg på at genvinde det tabte terræn lykkedes det danskerne at holde stillingen hele formiddagen, og alle fjendtlige angreb blev som nævnt afvist. Under et af angrebene faldt løjtnant Rousing ved 1. kompagni, en ung lovende befalingsmand, der dygtigt havde ført sit kompagnis skytter. Idet han sprang op på en vold for at orientere sig, blev han ramt af en kugle i hjertet, og den gjorde straks ende på hans liv.

Oprørshæren kæmpede flere steder; men den havde ikke heldet med sig; oberst Krabbe lykkedes det at „låse“ 5000 mand inde i et „pas“ ved Vedelspang, og trods gentagne forsøg lykkedes det dem ikke at slippe ud og frem til skoven, der lå lige i nærheden.

Oprørerne ønskede ikke at foretage flere angreb, og kl. 4 begyndte de i al stilhed at forlade passet. Kampen var nu døet helt hen, og fjenden var væk, før der blev foretaget et angreb fra dansk side; der blev heller ikke gjort noget forsøg på at tage forfølgelsen op. Soldaterne var trætte efter snart at have kæmpet i 12 timer, og oberst Krabbe ville ikke overanstrenge dem yderligere.

Efterhånden var det lykkedes overkommandérsergent Meyer sammen med sin deling at komme frem til Langsø og finde broen. En større fjendtlig afdeling var om morgenen rykket frem over broen og havde foretaget det skæbnesvangre angreb, der kostede general Schleppegrell, oberst Læssøe o. m. a. livet. Den danske

hær var blevet splittet; men general de Meza overtog kommandoen over divisionen, samlede den og førte den atter frem mod fjenden, der havde trukket sig tilbage over broen. Efter at danskerne havde passeret broen, blev den beskydt af 4 fjendtlige kanoner; men det lykkedes ikke at ødelægge den. Efter middag foretoges det afgørende angreb, og hen på eftermiddagen trak fjenden sig tilbage. Kl. 7 om aftenen kunne overkommandérsergent Meyer med sin deling passere broen og slutte sig til sin bataljon.

Slaget var nu vundet over hele linien, og de udmattede soldater jubede ved den lykkelige underretning. De havde været på benene siden kl. 2 om natten, været i kamp siden kl. 4 og trængte nu først og fremmest til hvile. Det blev der dog ikke megen tid til; i regnvejr måtte de udmattede soldater foretage den drøje march til Tolk, hvor de tilbragte natten i bivuak. Her i lyngen havde fjenden tidligere bivueret, og det var forholdsvis let at indrette sig til natten. Regnen silede stadig ned, og de fleste måtte tage til takke med den våde halm eller lyng. Værst var det dog for 1. kompagni, hvis soldater uden at have fået søvn og uden nogen videre forplejning måtte rykke på forpost!

Under dagens kampe havde 1 officer (løjtnant C. W. Rousing) og 2 menige mistet livet, mens 15 var såret, nemlig kaptajn Küker, løjtnant Harbo, korporal Hyllede samt 12 menige.

Tappert og udholdende havde vore soldater kæmpet, og befalingsmændene havde på ethvert tidspunkt foregået deres mandskab med et godt eksempel. Om 4. Bataillons indsats skrev oberst Krabbe i sin rapport:

„... at fremhæve enkelte Personer ved en fra alle Sider så udmærket Holdning er yderst vanskeligt, dog kan Brigaden ikke undlade at nævne Major Neergaard og Løjtnant Knauer, som udmærkede sig ved Førelsen af Avantgarden imod Bøgelund, såvelsom Kaptajn Müller af 4. Bataillon, hvilken sidste i høj Grad har gjort sig værdig til Forfremmelse“ (J. Joh. pag. 76).

I sin rapport fremhæver kaptajn Müller „Løjtnant Harboes Mod og Uforfærdethed, der i høj Grad indvirkede på Mandskabets Standhaftighed og Kamplyst“.

Den gunstige situation kunne desværre ikke udnyttes, og en for-

følgelse af fjenden efter slaget ved Isted fandt som nævnt ikke sted. Den danske hær standsede ved Dannevirke, holdt Sønderjylland besat og koncentrerede sig om at opretholde ro og orden her. Mens oprørshæren søgte at komme til kræfter efter nederlaget, gjorde vi forberedelser til at møde den endnu en gang. Da vi ikke holdt Holsten besat, var det ikke muligt at kontrollere de forberedelser, der blev truffet af oprørshæren, og det var da nødvendigt at holde den danske hær parat hele tiden.

Slesvig-holstenerne følte sig på den anden side ikke stærke nok til at foretage et nyt angreb, og i den følgende tid fandt der kun små sammenstød sted mellem fjendtlige rekognosceringshold og vore forposter. Disse mindre overfald virkede naturligvis generende på vore soldater, men var uden afgørende betydning for krigens endelige udfald. De eneste byer, der var udsat for egentlige angreb, var Frederikstad og Mysunde, som danskerne havde ladet besætte for at styrke fløjene.

De fleste beboere var fjendtligt stemte mod den danske hær, og da slesvig-holstenerne på alle måder blev hjulpet af dem, var det nok dem, der i denne tid opnåede de største fordele. Enkelte steder var beboerne så aggressive, at de måtte afvæbnes.

4. Bataillon fik ordre til at besætte *Eckernförde*, og under kommando af sin nye chef, major Neergaard, marcherede den den 28. juli fra Mysunde til Eckernförde. Byen blev besat uden modstand, og der kunne straks udstilles forposter syd for byen. Daglig sendtes små patruljer frem mod fjenden; men først den 2. august mærkede man noget til den, idet den ved Schnellmarker skov sydøst for byen overfaldt en af vore patruljer. Den følgende uge fortsattes den ensformige patruljering, og det kom ikke til yderligere sammenstød.

Natten til den 13. august fik kaptajn Müller ordre til at rykke til Gettorf ca. 2 mil sydøst for Eckernförde for at ødelægge den signalstation, der var indrettet i kirketårnet. 100 mand fra 4. kompagni drog af sted kl. 10 om aftenen og nåede Gettorf kl. 2 om natten. De fjendtlige ryttere, der var posteret her, tog straks flugten, og man kunne „angribe“ signalstationen, hvis apparatur viste sig at være en stang med en påsat kurv! Imidlertid hørtes der hornsignaler, og da kaptajn Müller antog det for en alarmering

af de fjendtlige tropper, opgav han sit forehavende; det havde i øvrigt også vist sig vanskeligt at få signalapparatet ned fra tårnet. Kl. 3 påbegyndtes hjemmarchen til stor ærgrelse for soldaterne, der havde glædet sig til „at putte lidt Bly i Kroppen på de oprørske Karle“!

Til gene for besætningen i Eckernförde sendtes et fjendtligt strejfkorps på 100 mand frem mod byen den 20. august, og med dette korps havde 4. Bataillon flere sammenstød i de følgende dage. Den 25. blev en af vore forposter overfaldet ved Altenhof, et par soldater blev taget til fange under et sammenstød den 31., og det samme var tilfældet, da en patrulje den 7. september ved Hoffnungsthal blev overfaldet af 40 fjendtlige jægere. Ellers opnåede de kun at sætte en gård i brand, da de skød ud gennem vinduerne i ladebygningen.

Den største fare i denne tid var koleraen, der var konstateret i Rendsborg, og som nu begyndte at brede sig i den danske hær. Soldaterne fik forbud mod at spise rå frugt og drikke øl. „Derimod skal Brændevin og Tobak ei være skadeligt“, trøster en af de menige sig med!

Der skete ikke meget i denne tid – de afgørende kampe sidst på måneden omkring byen Frederiksstad, hvor fjenden led et afgørende nederlag, deltog bataljonen ikke i –; hver 4. dag var soldaterne på forpost, og de fleste fandt tiden meget lang.

Den 12. september foretog slesvig-holstenerne med en hær på 8000 mand et angreb på Mysunde, hvis besætning talte 3000. Om natten havde et fjendtligt jægerkorps uden held angrebet vore forposter, og næste formiddag forlød det, at fjendtlige tropper rykkede frem mod *Mysunde*. Major Neergaard lod bataljonen samle og lod de 3 kompagnier, han havde i Eckernförde, marchere nordpå. Det blev dog ikke nøjagtigt angivet, hvor kompagnierne skulle gøre holdt, og da 3. kompagni, der havde været på forpost syd for Mysunde, over middag måtte trække sig tilbage, var de 3 andre kompagnier ikke samlet; 1. kompagni stod ved Snap mølle vest for Eckernförde, mens kaptajn Müller befandt sig noget længere mod nord med 2. og 4. kompagni. Ved Snap mølle blev 40 mand fra 1. kompagni under premierløjtnant Mielche angrebet af et fjendtligt kompagni; premierløjtnanten blev selv såret, men

førte dog fortsat kommandoen. Delingen ydede tapper modstand, men måtte dog til sidst trække sig tilbage til resten af kompagniet, der nu kunne slutte sig til de øvrige kompagnier, så at bataljonen atter var samlet. Major Neergaard sørgede først og fremmest for at få sin bataljon bragt i sikkerhed, og han lod den gå i bivak ved Kappel. Dette var oberst Krabbe ikke tilfreds med, og næste dag gav han bataljonen ordre til så hurtigt som muligt at søge tilbage til Eckernförde. Majoren tog dog god tid, da soldaterne var udmattede fra den anstrengende march dagen før og lod dem først marchere hen på eftermiddagen. Da han undervejs meddelte, at han agtede at lade soldaterne gå i kvarter, måtte oberst Krabbe gentage sin ordre om, at bataljonen straks skulle føres til Eckernförde. Hertil ankom den først hen på morgenstunden!

I de følgende dage havde bataljonen enkelte sammenstød med fjendtlige afdelinger. Den forlod dog allerede byen efter en uges forløb og deltog nu hele efteråret i forposttjeneste i egnen syd for Mysunde (mellem Holm og Vindeby Nor).

Den største modstand mødte bataljonen den 7. december: Med 55 mand fra 3. kompagni blev premierløjtnant Borgen om morgenen sendt frem til Flekkeby for derfra at udsende patruljer. Der lå en stærk tåge over byen, og han måtte nøjes med at sende knap halvdelen af mandskabet ud. Et fjendtligt kompagni havde imidlertid om natten trængt sig frem til byen, og det dukkede nu pludselig frem af tågen. En fjendtlig officer opfordrede patruljen til at overgive sig; men en af de menige sprang frem og stak officeren ned med sin bajonet, hvilket førte til, at patruljen straks blev afvæbnet og soldaterne ført bort som fanger.

4 dage senere deltog bataljonen i et kortvarigt angreb ved Østerby. 1 mand faldt, og det var det sidste tab, bataljonen led i denne krig.

De politiske forhandlinger genoptoges, og fjendtlighederne ophørte midt i januar måned 1851. Oprørshæren blev opløst, og i begyndelsen af februar kunne de forskellige danske afdelinger påbegynde hjemmarchen til deres garnisonsbyer, hvor størstedelen af mandskabet hjemsendtes. Forinden havde general Krogh holdt revy over de samlede tropper og med varme ord rost soldaterne for deres indsats.

Vi havde vundet; men sejren havde været dyrekøbt, og mange var faldet og såret (ved 4. Bataillon ca. 75). Danmark havde hævdet sin ret og for første gang gennem lange tider ved hjælp af en ren dansk hær. Sønderjylland var vundet tilbage, og de danske soldater havde vist, at de havde vilje og mod til at sætte livet ind for denne sag. Om regimentets indsats i krigen vidner 2 inskriptioner på regimentets fanebånd: Dybbøl 1848 – Isted 1850.

4. Bataillon blev fra Frederiksort overført til Korsør, hvorfra den marcherede til København, hvor den fortsat havde garnison og var indkvarteret på Sølvgades kaserne til 1861. 4. Bataillon fik nu oberstløjtnant *Niels Georg la Cour* som chef (1851–58). Kun 80 soldater forblev i tjenesten, mens resten hjemsendtes.

Ved hjemkomsten til garnisonerne blev de danske soldater hilst med jubel; der arrangeredes folkefester overalt, og aldrig er danske soldater vel blevet fejret som efter denne krig. Befolkningen forstod, hvad de havde vovet og vundet.

Den almindelige værnepligt havde bestået sin prøve.

Krigen i 1864

(Garnison i Eckernförde fra 1862 – Dublering af bataljonens kompagnier – Patruljering langs Ejderen – Tilbagetoget fra Dannevirke – Tjeneste i Dybbøllstillingen – Kampen ved Ragebøl den 17. marts – Bataljonen som reserve på Als den 18. april – Kystbevogtning langs Alssund – Fjendtlig overgang til Als den 29. juni – Hjemkomst til København, hjemsendelse af størstedelen af mandskabet).

Treårskrigen heldige udfald havde fyldt nationen med selvtillid, der førte til en overvurdering af vor militære kraft. Den tjenstgørende styrke var blevet stærkt reduceret, og man ofrede i 1850'erne ikke mange tanker på forsvaret.

Ånden fra 1848 havde dog ingen lang livskraft. Det sønderjyske spørgsmål var ikke afklaret, og det syntes ikke at skulle lykkes den danske regering at tilvejebringe en ordening, der kunne vinde Bismarcks billigelse, i hvis planer indgik et felttog til Slesvig-Holsten for at hævne nederlaget i treårskrigen. Gennem november-forfatningen, der blev underskrevet ved Christian IX's tronbestigelse i november 1863, blev Slesvig bundet endnu fastere til kongeriget, hvilket af det tyske forbund blev betragtet som en krænkelse af tidligere overenskomster. Krigen i 1864 kom da ingenlunde uventet.

For at undgå oprør som i 1848 var en del af hæren blevet forlagt til hertugdømmerne. 4. Bataillon, der siden 1851 havde haft garnison på Sølvgades kaserne, blev i juni 1862 forlagt til *Eckernförde*.

Under krigen førtes bataljonen af oberst *Theodor Christian Fåborg*. Han havde fået sin uddannelse i generalstaben, men havde udmærket sig i sidste krig og var 1858 blevet udnævnt til chef for 4. Bataillon. Han var en afholdt chef og forstod på udmærket måde at klare de vanskeligheder, som soldaterne kom ud for i den nye garnisonsby.

Selv om byen var dansk, var størstedelen af befolkningen tysk-sindet og nærede et dybtfølt had til alt dansk, hvilket ofte kom åbenlyst frem i form af sammenstød mellem beboerne og soldaterne. I februar 1863 berettes om en flok studenter fra universi-

tetet i Kiel, der tog til Eckernförde for at demonstrere mod byens danske myndigheder. En del af borgerne sluttede sig til, generede skildvakterne og fremsatte beskyldninger mod den danske politimester. Soldaterne måtte bistå politiet med at fange studenterne og vise dem bort fra byen. Så stor var spændingen i byen i disse år, at de danske myndigheder kun turde arrestere en enkelt af demonstranterne, der direkte havde øvet vold mod politiet.

En del dansksindede familier var der dog i byen, og de tog selvfølgelig vel imod de danske soldater!

De store adspredelser havde soldaterne ellers ikke i Eckernförde; vagttjeneste og felttjenesteøvelser optog det meste af tiden, og fritid var der kun lidt af.

Da det syntes at trække op til krig, blev der givet ordre til en dublering af bataljonerne, så at enheden fra nu af bestod af 8 kompagnier, delt i 2 bataljoner og udgørende et regiment. Man gik hurtigt i gang med denne dublering, for at de enkelte afdelinger kunne blive fortrolige med den nye inddeling og opøve befalingsmænd og mandskab i de nyoprettede kompagnier. Netop da dubleringen var gennemført, traf krigsministeren den afgørelse, at regimentet fra den 1. oktober ikke skulle bestå af 8, men af 6 kompagnier. Noget senere ændredes det atter til de oprindelige 8 kompagnier, hvilket ikke var særlig heldigt, idet både befalingsmænd og mandskab nu havde måttet flytte frem og tilbage flere gange og på den måde ikke var blevet fortrolige med hinanden.

I første omgang afgav 1. og 2. kompagni mandskab til 5. kompagni og 3. og 4. til 6. kompagni, og man lod ved regimentet snart afholde øvelser, for at de to nyoprettede kompagnier kunne indgå som naturlige led i enheden. Den 1. november indkaldtes en del af det hjemsendte mandskab, som man håbede hurtigt gennem nye øvelser kunne blive fortrolige med den nye inddeling.

Ved Frederik VII's død den 15. november ændredes den politiske situation, og krigsfaren var truende. Allerede den 21. indkaldtes yderligere en del af de hjemsendte soldater – de resterende af de sidste 8 årgange – og der blev nu givet ordre til at gennemføre en inddeling af regimentet på 8 kompagnier. Det skulle ske i hast, og de to nyeste kompagnier (5. og 6.) afgav halvdelen af deres mandskab til 7. og 8. kompagni, samtidig med at den hid-

tidige bataljonschef blev regimentschef og de to ældste kompagnichefer blev bataljonschefer. Der blev afgivet befalingsmænd til regimentsstaben, og resultatet var, at regimentet rykkede ud med for få officerer, mange af dem på nye poster, og mandskabet uden kendskab til hele denne nye ordning. De fleste kompagnichefer var premierløjtnanter, og de fleste af regimentets løjtnanter var af reserven og som følge deraf netop indkaldt. Sergenter og korporaler måtte træde i stedet for underofficerer og erstattes af underkorporaler, ligesom det var nødvendigt i hast at udnævne en del menige til underkorporaler. Det var således en alt andet end opøvet og fast sammentømret enhed, der forlod Eckernförde og en tid var indkvarteret i omegnen af Slesvig. Regimentet var formeret således:

1. <i>Bataillon: major du Plat.</i>	2. <i>Bataillon: kaptajn Bauditz</i>
1. <i>kmp.: kaptajn Wedege.</i>	3. <i>kmp.: prml. Sarauw.</i>
2. <i>kmp.: kaptajn Glahn.</i>	4. <i>kmp.: kaptajn Bügel.</i>
5. <i>kmp.: prml. Goeskjær.</i>	6. <i>kmp.: prml. Bodin.</i>
7. <i>kmp.: prml. Westberg.</i>	8. <i>kmp.: prml. Winsløw.</i>

I begyndelsen af februar 1864 modtog regimentet yderligere en forstærkning på 411 mand, udskrevet i Ringkøbing amt. De tilhørte ganske vist 9., 10. og 11. årgang og var hjemsendt for en halv snes år siden; men disse vestjyder var pålidelige og kom snart til at udgøre regimentets faste kerne. Dog kneb det med udrustning og mundering til de nyankomne; i stedet for våbenfrakker fik de islandske trøjer, og da deres kapper var lyseblå i modsætning til de andres mørkeblå, gik de under navnet forglemmigejerne!

Efter denne supplerung talte regimentet:

36 officerer,
80 underofficerer,
14 spillemænd,
160 underkorporaler,
1780 menige.

Sammen med 6. Regiment dannede 4. Regiment 4. Brigade under 2. Division.

Befolkningen i denne egn bar stadig nag til danskerne, og det var ussel forplejning og dårlige kvarterer, der blev stillet de dan-

ske soldater til rådighed. Nogle af regimentets soldater var således indkvarteret hos en slesvig-holstener, om hvem det fortælles, at han flere dage i træk lod servere en suppe, der var ganske uspiselig. Soldaterne var i deres gode ret til at klage; men indkvarteringsværten frydede sig, hver gang de danske soldater stillede sure miner op. Officererne ville heller ikke finde sig i det mere, og det hjalp også, men først da en af dem hældte en terrinfuld af den uspiselige suppe ud i hovedet på ham.

I de sidste dage i december trængte de tyske tropper over den holstenske grænse, og den danske hær trak sig tilbage og besatte Dannevirke-stillingen. 4. Regiment blev indkvarteret i egnen omkring Frederiksstad og Eidersted og havde som særlig opgave at bevogte den nordlige del af Ejderen og derved forsvare stillingens højre fløj. Der oprettedes en del vagtposter, og der patruljeredes daglig langs Ejderdiget, hvilket soldaterne led meget under p. g. a. den strenge vinter. I de første uger af januar frøs det gennemsnitligt en halv snes grader, og det har været en hård tørn at være på forpost i den vedvarende kulde. Forsvaret af Dannevirke var baseret på Ejderen; men da den var gået over sine bredder og både den og oversvømmelserne var frosset til, dannede de ingen hindringer mere. Nogle dage sidst på måneden satte tøjret ind; men det formåede ikke at smelte den kraftige is, og den 29. januar begyndte det atter at fryse.

Den 1. februar rykkede den tyske hær, tællende ca. 60.000 preussere og østrigere, over Ejderen, hvilket var at betragte som den endelige krigserklæring. De regimenter, der havde bevogtet Ejderen, havde ikke haft forposter syd for floden, og det var medvirkende til, at det ikke var muligt i tide at opdage og hindre fjendens fremrykning.

Da preusserne og østrigerne fortsatte fremrykningen mod Dannevirke, måtte den danske hær holde sig rede. Kun halvdelen af regimentets soldater måtte gå i kvarter, og ingen måtte lægge uniformen! Den 2. februar foretog preusserne et angreb på Dannevirke-stillingens venstre fløj ved Over Selk og Jagel, og dagen efter gjorde preusserne et udfald mod stillingens centrum. Især østrigerne havde heldet med sig, og det lykkedes dem at fordrive vore forposter; men i begge tilfælde led de fjendtlige hærstyrker

betydelige tab. På højre fløj, hvor 4. Regiment befandt sig, havde der kun vist sig mindre styrker af det saksiske og hannoveranske rytteri, og de var ikke gået til angreb. Mindre heldigt var det, at regimentet havde fået ordre til at bevogte en strækning på 24 km; de enkelte afdelinger kom derved til at ligge for spredt, og angreb fjenden, ville regimentet ikke kunne yde nogen særlig modstand. Soldaterne følte, at de var til ingen nytte og ville hellere have været i stillingens centrum.

De danske forposter havde som nævnt måttet vige under østrigernes angreb; men selv om østrigerne og preusserne havde lidt de største tab, stod det klart, at Dannevirke-stillingen ikke kunne holdes i længden. Den tyske hær var den danske overlegen, og denne var ikke i stand til at dække hele stillingen. Frostene var stadig hård, og soldaterne måtte døje hårdt, idet de både dag og nat måtte opholde sig under åben himmel.

Den 4. februar holdt general de Meza krigsråd med sine generaler; overkommandoen var af den mening, at stillingen ikke kunne holdes, og med 10 stemmer mod 1 besluttedes det, at hæren skulle trække sig nord på til Dybbøl for her under bedre vilkår at fortsætte den ulige kamp.

Ordren om tilbagetog kom som et chok, ikke alene for soldaterne, men for hele det danske folk. For regimentets vedkommende begyndte det skæbnesvangre tilbagetog den 5. februar kl. 7 om aftenen, hvor kompagnierne begyndte at forlade Frederiksstad. Det eneste af vore kompagnier, der blev tilbage som støtte for artilleriet, var 5. kompagni, hvem det lykkedes at samle så mange heste, at 10 kanoner kunne slæbes bort; først halvanden time senere end de øvrige kompagnier kunne det forlade byen, og senere på aftenen stødte det til resten af regimentet nordøst for Husum.

Marchen ad vejen mod Flensborg foregik som bekendt under meget vanskelige forhold. Det var bidende koldt, islag havde gjort vejene så spejlglatte, at soldater og heste havde svært ved at stå fast, og mørket og snefoget gjorde det vanskeligt at holde den rette kurs. Hårde strabadser havde soldaterne måttet udholde under de foregående dages strenge tjeneste, og der herskede mismod overalt, efter at man havde måttet forlade den stilling, som man næsten havde regnet for uindtagelig. Soldaterne holdt dog

tappert ud uden hvil, hvilket understregede den udmærkede disciplin, der var i hæren.

Da man efter en march på 60 km næste dags eftermiddag havde nået Skovkro, ca. 5 km sydvest for Flensborg, hørtes der skydning i retning af Oversø og Sankelmark. Brigaden gjorde holdt og gjorde hurtigt klar til at tage kampen op, hvis det skulle blive nødvendigt. Det blev det dog ikke; østrigerne havde ved Sankelmark indhentet 7. Brigade under kommando af oberst Max Müller, der huskes som chef for et af regimentets kompagnier under treårskrigen; men det lykkedes ham at afvise det fjendtlige angreb. Ved mørkets frembrud ophørte kampen ved Sankelmark, og efter at der var udstillet forposter, blev 4. Regiment sammen med de øvrige regimenter i brigaden afsendt til Harreslev nord for Flensborg, hvor det fik anvist kvarter. Man var her netop ved at fordele mandskabet til de enkelte kvarterer, da der atter blev givet ordre til samling. Fra overkommandoens side frygtede man et angreb på Flensborg, og hæren måtte holde sig klar. Mens et par regimenter blev sendt frem vest for byen, tog resten af 4. Brigade opstilling som reserve ved Harreslev; soldaterne fik udleveret brændevin – den eneste forplejning, de fik under hele tilbagetoget – og måtte nu natten igennem blive stående i en forrygende snestorm og efter et helt døgn march.

Ud på natten konstateredes det imidlertid, at det lys, man havde troet stammede fra fjendtlige tropper på vej mod Flensborg, stammede fra en række lygter, der var tændt for at angive en ny kolonnevej, og soldaterne kunne nu gå i kvarter. Det blev dog næppe mere end til et par timers hvile, da marchen mod Als fortsattes tidligt om morgenen.

De 6 mil til Sønderborg ad de islagte veje var nok den hidtil værste prøvelse for regimentets soldater. Kræfterne var begyndt at slippe op, og det var nødvendigt at rekvirere vogne til dem, der ikke kunne følge med. Flere af vognene kørte fast, og de marcherende måtte bane sig vej mellem vognene, hvilket skabte uorden i geledderne. En del var dog så heldige at få geværer og tornystre anbragt på vognene, og på den måde nåede de udmattede soldater endelig sent på aftenen Als, hvor de fik anvist kvarter i Kjær. 111 km havde regimentets soldater måttet tilbage-

lægge på to døgn, næsten uden forplejning og under meget slette vejrforhold. Men de havde holdt tappert ud, og det var lykkedes at få alle med undtagen en secondløjtnant, der var deserteret, og 11 menige, der havde måttet efterlades undervejs.

Breve fra soldaterne til deres hjem, skrevet i de følgende dage, giver os tydeligt den menige danske soldats syn på krigens gang. At det var svært at holde humøret oppe, viser følgende linier, skrevet af artilleristen Ole Peter Olesen fra 9. Batteri:

„Begivenhederne i den sidste Tid har jo været af en anden Art, end vi havde ventet dem, og vi ere jo modfaldne af Sorg over, at vi skulde forlade Dannevirke, som var Soldaternes Stolthed og Trøst. Men nu ere vi jo tilbage og Gud aleene veed hvad Enden skal blive, men det er tungt at så mange Mennesker bukke under, ikke for Fjendens Kugler alene, men af Anstrengelse, Savn af det tørre Brød og en Drik Vand. Sådant en Ritirade som denne, der kom os så uventet og uvelkommen. Men Ordren dertil blev given og vi måtte lyde. Vi havde i 6 Dage været parat til alt – Nat og Dag – og deels i Fægtning og deels på Feltvagt, udmattet af Sult og kulde og så derovenpå en Ritirade på 3 Nætter og 2 Dage, vi havde i 9 Døgn ikke været under Tag i 10 Timer eller fået Søvn i Øjnene. Men jeg må tilstå at det ikke havde været mig muligt at gå en Fjerdingvej til. Vi måtte på Grund af det glatte Føre trække vore Heste små Skridt . . . Vore Heste ere næsten ødelagte, i Dag er de første Gang i Huus siden Krigen begyndte. Armeens Tilstand er i det hele taget dårlig og jeg tror der er stor Fejl i Krigsbestyrelsen“ („Breve fra 1864“, avisudklip, Gari-sonsbibl.).

Efterretningen om tilbagetoget kom som nævnt som en overraskelse for alle hjemme i Danmark. Dannevirke var forladt uden kongens og krigsministerens vidende. Alle stod uforstående, og da nogen skulle have skylden, blev den tilskrevet hærens ledelse – og først og fremmest de Meza – begyndelsen til et af de kedeligste kapitler i Danmarks historie. Kongen erklærede:

„Åbent ligger Landet for Fjenden. Jeg har kun een Hær. Jeg stoler på Eder; men vi ere få mod mange. Den almægtige Gud give, at Hævnens Time må slå“.

Enkelte steder kom det ligefrem til optøjer, således foran Monrads hus, hvor sprøjterne måtte frem for at forjage demonstranterne.

Mange sympatitilkendegivelser blev sendt soldaterne; byrådet i Odense gav således sine følelser til kende i følgende telegrafiske hilsen til det fynske regiment den 12. februar:

„Med dyb Smerte modtage vi Budskabet om Opgivelsen af Forsvarsstillingen ved Dannevirke, med sorgfuld Bekymring, med hjertelig Deltagelse fulgte vi Hærens Tilbagetog, med trøstet Sind erfare vi dens Frelse. Officerer og Soldater af 5. Regiment! Også I have gennemgået de seneste Dages Trængsler, også I have med mandigt Mod og kraftig Udholdenhed båret et Tilbagetogs Savn og Anstrengelser. Modtager herfor Eders Medborgeres Hilsen og Tak. Leve vort dyrebare Fædreland“ (5. Regiments historie, pag. 163).

De pårørende følte med soldaterne; en ung pige, der skriver til sin ven, giver nok udtryk for den stemning, der herskede i mange danske hjem ved efterretningen om det skæbnsvangre tilbagetog: „Ikke et Øie har været tørt her. Vi føler med jer!“

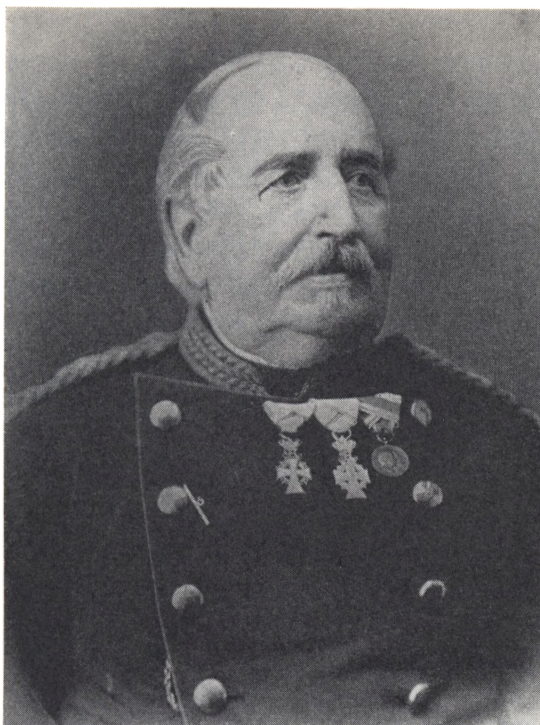

Den fjendtlige hær fulgte langsomt efter den danske, idet halvdelen af preusserne fulgte med mod *Dybbøl* og resten af preusserne og østrigerne trængte op gennem Jylland.

Få dage efter ankomsten til *Dybbøl* rykkede de forskellige regimentskompagnier efter tur – som regel 3 døgn ad gangen – på forposttjeneste i egnen omkring *Sundeved*, og de mellemliggende dage arbejdedes der på skanserne.

4. Regiment deltog i bevogtning af *Alssund*, hvortil der blev afgivet et kompagni, mens et andet altid lå kampklar i de nordligste gårde i *Kjær by*. De 6 andre kompagnier kunne hvile, og da forplejningen og indkvarteringen på de alsiske gårde var tilfredsstillende, havde regimentets soldater i de følgende uger ingen grund til klage. Tjenesten var let, og soldaterne fik deres part af de mange gaver – fodtøj, handsker, tobak o. m. a. – der strømmede ind til hæren fra alle egne af landet.

I februar og første halvdel af marts fandt der mindre forpost-

Major, senere oberst du Plat, chef for regimentet 1864–67.

fægtninger sted på Sundeved, idet preusserne flere gange foretog angreb under afløsningen hos vore forposter (bl. a. den 22. ved Dybbøl og Bøffelkobbøl); men 4. Regiment var ikke impliceret.

Den 4. marts overtog generalløjtnant G. C. Gerlach overkommandoen. Da oberst Fåborg den 16. marts udnævntes til chef for 4. Brigade, fik major *du Plat* kommandoen over Regimentet. Kaptajn Wedege forfremmedes til bataljonschef, og kaptajn Mathiessen blev chef for 1. kompagni.

I dagene fra den 7. til den 11. marts var det 4. Regiments tur til at gøre tjeneste i Dybbølstillingen; men den var i disse dage ikke udsat for fjendtlige angreb. Det var derimod tilfældet, da regimentet den 17. marts, efter at preusserne havde påbegyndt belejringen af selve Dybbølstillingen, skulle besætte skanser og løbegrave på venstre fløj. Regimentet afmarcherede fra Als kl. 5 om morgenen, og da det ankom til Sundeved hen på formiddagen,

fik det ordre til sammen med 5. Regiment at foretage en rekognoscering i terrænet omkring *Ragebøl skov*, der var besat af fjender. 5. Regiment skulle prøve at fordrive den fjendtlige afdeling, og 4. Regiment skulle danne reserve. Mens det tog opstilling ved Ragebøl kro, gik 5. Regiment uden at møde modstand frem til skoven. Det viste sig, at der kun var en mindre fjendtlig styrke i skoven, og efter at have forjaget den og afbrændt et hus mellem Ragebøl og Tørvemosegård, hvorfra fjendtlige patruljer ofte havde overfaldet vore forposter, trak regimentet sig efter veludført ordre tilbage.

Den fjendtlige hær havde imidlertid samme dag planlagt et angreb mod Dybbøl og Ragebøl, og da dens forposter blev alarmeret og hurtigt kom til, udviklede rekognosceringen sig til en større kamp. 4. Regiment indså faren og indtog hurtigt stillinger rundt omkring i byen, 1. og 2. kompagni ved vejen nordvest for kroen, mens 5. og 7. kompagni forblev som reserve ved vejen fra Ragebøl mod Sandbjerg. 3. og 4. kompagni besatte henholdsvis byens sydvestlige og nordlige udkant, mens 6. og 8. kompagni dannede reserve i den østlige del af byen.

1. og 2. kompagni forsøgte forgæves at hindre fjendens voldsomme fremtrængen, men måtte til sidst slutte sig til bataljonens to reservekompagnier og efter ordre trække sig tilbage over Pytshuse. Under denne kamp blev kaptajn *Bauditz*, der førte regimentet, såret af en kugle i skulderen, og han måtte, da bataljonen var nødt til at trække sig tilbage, efterlades hos fjenden. Den 30. april døde han på lazarettet i Flensborg.

4. kompagni fik i byens nordlige udkant støtte af 6. kompagni; men da en heftig artilleriild blev sendt ind over byen, måtte de to kompagnier sammen med 8. kompagni, der stadig lå i reserve, også trække sig tilbage mod Pytshuse.

Det fjendtlige infanteri kunne nu, da alle vore kompagnier med undtagelse af 3. kompagni var blevet trukket tilbage, trænge ind i selve byen. Her beskød det sammen med artilleriet 3. kompagni, der skyndsomst måtte tage flugten. Ved mosen vest for Pytshuse deltes kompagniet, således at premierløjtnant Admiraille med to af delingerne gik nord om mosen og premierløjtnant Sarauw med de to andre syd om mosen. Disse kom ud for de største vanskelig-

heder, idet et vandløb, man skulle over, kun kunne passeres ad et smalt gangbræt. Det tog naturligvis lang tid, og selv om kugler og granater regnede ned over de to delinger, havde de kun få tab. Syd for mosen stødte de sammen med dele af 5. Regiment; men de blev nu beskudt fra Dybbøl og måtte fortsætte tilbagegangen til vejen Pytshuse-Dybbøl. Herfra fik de ordre til at gå til skanse X, hvor 3. kompagnis delinger nu kunne slutte sig til den øvrige del af regimentet. De enkelte afdelinger blev her rost for den ro og orden, de havde udvist under tilbagegangen; især fremhævedes løjtnant Marcussen, „der havde lagt stort Mod og Koldblodighed for Dagen, om end han ikke følte sig i sit rette Element, når det gjaldt om at vige“!

Regimentets soldater trængte til hvile efter den hårde kamp; men det blev der ikke megen tid til. Det havde som nævnt været preussernes mening at erobre hele vort forpostterræn, og de havde bl. a. med en ret stor styrke foretaget et angreb mod Dybbøl by. Det var lykkedes dem at drive vore forposter tilbage; men hen under aften fik 5. Regiment ordre til at fordrive fjenden fra forpostterrænet mellem Ragebøl og Alssund, og 4. Regiment, der nu var under kommando af kaptajn Mathiessen, fulgte efter som støtte. 3. kompagni sluttede sig straks til 5. Regiment, men kom ikke til at tage væsentlig del i kampen. Soldaterne var ivrige og ville gerne have revanche, for – udtrykte soldaterne i 4. kompagni – „Nu kende vi, hvordan det går til, når det er Alvor, og nu skulde vi ordentlig mule dem, bare vi måtte komme frem igen“ (Sold.-læsn. pag. 98).

Soldaterne i 8. kompagni var særlig ivrige og stormede til sidst frem på venstre fløj under hurraråb! Mens 4. kompagni lå i reserve, udgjorde 6. kompagni den højre fløj, og ved deres angreb lykkedes det at kaste preusserne et stykke tilbage. Disse fik dog stilling bag et hegn, og herfra kunne deres geværild holde 8. kompagni på afstand. Bataljonschefen, kaptajn Wedege, hans adjutant og en stor del af kompagniets befalingsmænd og mandskab var faldet eller såret, og det var et stærkt reduceret kompagni uden ledelse, der nu blev beskudt. Det fik ingen hjælp, men holdt tappert ud og trak sig roligt tilbage. De to øvrige kompagnier – 4. og 6. – havde også foretaget et ivrigt angreb; men de var

også blevet bragt til standsning og måtte nu vige. I stedet for at tage flugten op gik fjenden i retning af Dybbøl.

Også for dette angreb høstede regimentets soldater megen ros. De havde på ethvert tidspunkt været pligtopfyldende og bevaret fatningen, selv om de blev slået på flugt og måtte opgive det vundne terræn. Overmagten havde været for stor, og som følge deraf havde både 4. og 5. Regiment lidt store tab:

Det samlede tab for 4. Regiment var på 140, deraf en halv snes officerer. Kaptajn Bauditz, der havde ført regimentet, premierløjtnant Winsløw, secondløjtnanterne Gersdorff og Breyen samt 30 korporaler og menige var faldet eller døde i den følgende tid som følge af de sår, de havde fået. Resten var såret eller taget til fange, deriblandt premierløjtnant Admiraille og kaptajn Wedege, der sammen med 11 menige måtte efterlades sårede hos fjenden. Det var især 8. kompagni, det var gået ud over; her var tabet alene 2 officerer, 4 underofficerer og 55 menige. 5. Regiment havde lige så store tab: 40 var faldet, 74 såret og 15 taget til fange.

Det var de første virkelige tab, 4. Regiment havde lidt under krigen. Det planlagte fjendtlige angreb var kommet overraskende, og da overmagten viste sig at være stor, havde man anset det for formålsløst at sætte reservekompagnierne ind i kampen. Kompagnierne havde hvert på sin plads ydet en indsats, og blandt krigens smukkeste bedrifter nævnes 8. kompagnis angreb den 17. marts, selv om kampen var afgjort på forhånd, og et forsøg på at have ladet 1. Bataillon rykke til undsætning ikke ville have øget vore chancer. Desuden havde de danske forladegeværer ikke nær kunnet måle sig med preussernes bagladegeværer, der havde tynnet slemt ud i de to regimenters rækker. Denne omstændighed og overmagten taget i betragtning havde de klaret sig godt, og der stod respekt om deres indsats.

Ved mørkets frembrud samledes regimentets kompagnier ved skanse X og besatte løbegravene på stillingens venstre fløj. Den fjendtlige forpostlinie var nu rykket frem i en afstand af 1 km fra skanserne.

I den følgende tid deltog regimentet sammen med de andre afdelinger i vagt- og skansetjeneste på *Dybbøl*. Fjenden fortsatte beskydningen, og de danske soldater måtte lide under de barske

Opbrud fra bondegård på Als for at afløse i Dybbølstillingen.
(Samtidigt træsnit, Illustreret Tidende).

vejrforhold og den mangelfulde forplejning. På skift var regimentet 6 dage i stillingen og 3 dage som reserve på Als.

Afløsningen fandt som regel sted om aftenen. Når soldaterne efter 3 dages hvile ankom til Dybbøl, var der nok at tage fat på. Da terrænet efterhånden var helt opløjet af granater, var det for farligt at opholde sig i skanserne om dagen, og det var derfor nødvendigt i løbet af natten at udbedre det, som fjendens kanoner havde ødelagt om dagen. Når mørket faldt på, blev skydningen mindre heftig, og det gjaldt nu om at få skaderne udbedret. Brystværnene blev forsynet med sandsække, blokhuse og krudtmagasiner blev dækket med jord, nyt skyts blev tilvejet bragt o. s. v. Skanse II var den mest medtagne, og her arbejdedes der uafbrudt.

Det skete også, at fjenden åbnede ild om natten, og ved alarmering gjaldt det om i hast at få spaden eller hakken skiftet ud med geværet og komme i dækning. Den bedste sikkerhed dannede de huler, der fra løbegravene var gravet ind under brystværnet, og hvortil granaterne ikke kunne nå. Selv blokhuse var ikke sikre om dagen. Flere af regimentets soldater såredes, da en granat en dag ramte det blokhus, hvor de spiste deres middagsmad, og deres ejendele blev spredt til alle sider.

På de dage, hvor skydningen var værst, kunne en skanse godt

blive bombarderet af op til 700 granater; men tabene var dog mindre, end man skulle tro. I tiden indtil 9. april havde kun 7 af regimentets soldater mistet livet under arbejdet i skanserne.

Den 28. marts forsøgte fjenden tidligt om morgenen et nyt angreb, hvor det danske tab var over 200. 4. Regiment, der var indkvarteret ved Sønderborg, alarmeredes allerede kl. 4 og besatte straks brohovederne. En time senere afløste 17. Regiment, og 4. Regiment begav sig mod Dybbøl for at udgøre reserve; men kampen ophørte allerede ved syv-tiden, og regimentet fik ordre til at marchere tilbage. Heller ikke under angrebet den 5. april kom 4. Regiment i kamp. Dagen før havde major *Rauch* overtaget kommandoen over regimentet.

Hvordan stemningen var i begyndelsen af april, fremgår af følgende breve fra soldaterne:

„Da der blev leveret den store Fægtning den 17.de, stod jeg kun og så til. Og det var virkelig en hård Dag for dem, som vare i Ilden, og en meget betydeligere Kamp end den omtales for, den varede fra Kl. 10 om Formiddagen til Kl. 7 om Aftenen. Og Gud ved det kostede manges Liv. 4. Regiment, som ligger her i Quarteret, var med og mistede aleene 250 Mand. Ialt have vi mistet over 500 Mand på denne Dag . . .

Sønderborg er omtrent ikke mere til, Granaterne regne ned derinde, og det meste af Byen er brændt eller nedbrudt . . .

Jeg tror, forresten snart, at Dybbøls Skæbne er afgjort enten den falder eller tages, alle Solemærker tyde på, at den nuværende Tilstand ikke kan vare længe, Mage til Artillerikamp har vist aldrig suset over Dybbøl Banker, og der har vist aldrig flydt så meget Blod på den, som der er flydt den 17. Marts, aldrig een Dag eller Nat uden at det går i det svære Bulder, og Røg og Damp bedækker det hele, vi ere snart så døve, at vi ikke kan høre . . . („Breve fra 1864“, avisudklip, Garnisonsbibl.).

Som det fremgår, var preusserne ikke blevet mindre ivrige, og skydningen varede nu som regel ved til langt ud på natten. Det var farligt at deltage i skansearbejdet; men modige soldater opildnede deres kammerater til at fortsætte (især er fremhævet 2 menige: 279 Dørge fra 1. kmp. og 55 Petersen fra 3. kmp.).

Den 11. april afløste 4. Regiment i skanserne. Denne og den følgende dag var preussernes beskydning særlig voldsom. Den 14., hvor regimentet havde besat venstre fløj, led det et ret betydeligt tab: Korporal Grabe (7. komp.) og 10 menige mistede livet, mens korporal Jensen (8 kmp.) og 25 menige såredes. De følgende dage regnede granaterne ned over skanserne, og regimentets soldater åndede lettet op, da de efter 6 dage i skanserne den 17. april om aftenen forlod Dybbøl og gik i kvarter på Als.

Den 18. april, den blodige dag, hvor Dybbøl faldt, stod 4. Regiment altså som reserve på Als og kom ikke til at deltage i den skæbnsvangre kamp. Dets soldater måtte ufrivilligt være tilskuere til kammeraternes blodige kamp.

Den danske hær, der talte 38.000 mand mod fjendens 57.000, havde ved Dybbøl følgende inddeling:

Overkommando: generalløjtnant Gerlach

1. Division: generalmajor Steinmann.

1. Brigade: (oberst Lasson)	2. og 22. Reg.
2. Brigade: (oberst Kauffmann)	3. og 18. Reg.
3. Brigade: (oberst Wørishøffer) . . .	16. og 17. Reg.
8. Brigade: (oberst Scharffenberg) ..	9. og 20. Reg.

2. Division: generalmajor du Plat.

4. Brigade: (oberst Fåborg)	4. og 6. Reg.
5. Brigade: (oberst Vogt)	8. og 15. Reg.
6. Brigade: (oberst Bülow)	5. og 10. Reg.
Livgarden: (major Krieger)	
7. Brigade: (oberst Max Müller)	11. og 12. Reg.

I selve stillingen befandt sig 1. og 3. Brigade (2., 16., 17. og 22. Reg.) med en styrke på 4200 mand, mens 2. og 8. Brigade (3., 9., 18. og 20. Reg.) stod som reserver, dels bag stillingen, dels bag brohovedet.

2. Division lå som reserve på Als; i tilfælde af et fjendtligt forsøg på overgang til Als skulle Livgarden tage opstilling syd for hovedvejen, 6. Brigade skulle afløse ved brohovedet, mens 4. og 5. Brigade, der havde kvarter i Ulkebøl og altså lå længst væk (jvf. billedet pag. 257), skulle anvendes efter behov.

Kl. 4 om morgenen brød en voldsom ild løs fra fjendens batterier, og der blev i de følgende 6 timer afgivet 8000 skud mod stillingen, hvorved de fleste skanser blev revet op og blokhuse splintret.

„Du kan ikke forestille dig, hvorledes Stillingen ser ud; Skanserne er ikke andet end Grushobe, og uden for dem er Hul på Hul, som om Kæmpemuldduarpe og Kæmpekaniner havde øprodet og undermineret dem. Jeg kan ikke godt tænke mig, at Stillingen kan holde længere“,

skriver en af soldaterne denne tidlige morgen i et brev til sin mor.

Kl. 10 hørte kanonaden op, og efter den voldsomme skydning mærkedes stilheden endnu tydeligere; soldaterne fornemmede kun lærkernes triller, og denne fugl kom fra nu af til at stå som et symbol på det, vi mistede denne morgen (jvf. Chr. Richardts digt til lærken: „Kom lær mig noder til det håbets strengespil . . .“). De, der var med, glemte aldrig disse minutter.

Derpå stormede preusserne de stærkt medtagne skanser, og efter 1. Brigades forbitrede kamp og 8.'s modangreb måtte de danske tropper vige. Du Plat organiserede tilbagetøget til Als og gjorde sit til, at det foregik under rolige forhold. Han stod selv i forreste linie og såredes dødeligt. Kl. 2 var overgangen til Als afsluttet; preusserne beskød broerne, men iværksatte ikke den planlagte overgang.

Halvdelen af vore ca. 90 kanoner var ude af funktion, og tabene var betydelige: 89 officerer og 719 menige var faldet, 88 officerer og 882 menige var såret, mens 2872 var taget til fange.

Stillingen havde holdt i 10 uger; men efter stormen var skanserne helt skudt i grus. Fæstningsværkerne på Als var bragt i nogenlunde stand, og det var forsvarligt at trække hæren tilbage til Als, hvorved den sparede for et stort blodoffer.

Forsvaret af skanserne – især skanse II – vil aldrig blive glemt. Den enkeltes mod havde været sat på prøve; selv om alle havde kunnet indse, at kampen var håbløs, var soldaternes kampvilje usvækket, og de var pligtopfyldende til det yderste. Det havde været en blodig dag; men de mange ofre fik nationalt en uvurderlig betydning.

Da hæren et par måneder før stod opmarcheret ved Dannevirke, var stemningen god, og det var den almindelige mening, at vi nok kunne hamle op med østrigerne og preusserne; Dannevirke havde vi måttet forlade, og nu, da Dybbøl også var faldet, var selv-tilliden brudt, og det var en noget anden stemning, der herskede i det danske folk.

---

4. Regiment blev nu på *Als* og deltog i den følgende tid i kyst-bevogtningen langs Alssund. Skydningen fortsattes fra kyst til kyst, men med langt mindre heftighed end før, og der såredes kun få soldater. Det eneste lyspunkt i krigen var kaptajn Suensons sejr ved Helgoland den 9. maj.

Regimentets styrke var blevet reduceret betydeligt, og man kunne have troet, at krigsministeren benyttede våbenhvilen, der blev sluttet den 12. maj, til at supplere de enkelte afdelingers mandskab; men tværtimod blev der givet ordre til, at en del af mandskabet skulle hjemsendes – for regimentets vedkommende flere hundreder af de ældste og bedste soldater – og erstattes af rekrutter, der kun havde fået én måneds uddannelse. Ganske vist afholdtes der øvelser for at dygtiggøre det nye mandskab; men da det i slutningen af juni kom i kamp, var det slet ikke krigs-dueligt. Det fortaltes, at flere af de nye soldater kun havde prøvet at løse 5 skarpe skud.

Man forstår, at det var med noget bange anelser, man imødeså den afgørende kamp. Det nye mandskab talte næsten $\frac{1}{4}$ af regimen-tets styrke, og da preusserne hidtil havde været overlegne, syntes det uforsvarligt at lade det tage del i en ny kamp. Dertil kom, at flere af regimentets faste officerer var faldet eller såret, og som følge deraf havde mange måttet skifte fra det ene kompagni til det andet for at overtage ledige poster. Af officerer tilgik der regimentet 4 frivillige svenske løjtnanter, hvis sprog de danske soldater havde svært ved at forstå, og 5 secondløjtnanter, der var forholdsvis nye i tjenesten. De kom først til regimentet i juni måned og kendte altså knap nok mandskabet, da krigen genoptoges sidst på måneden.

Underofficerer manglede der også, og det måtte der bødes på med udnævnelser af underkorporaler og menige, der ingen ud-

dannelse havde som befalingsmænd. Ved enkelte kompagnier synes det at have været tilfældigt, hvem der blev forfremmet; det var således tilfældet ved 8. kompagni, hvor kompagnichefen var faldet og kommandésergenten taget til fange, og det var vel dem, der havde haft bedst kendskab til mandskabet.

Det så altså ret håbløst ud for vore soldater. En forholdsvis stor del havde ikke været i kamp før, en del af officererne havde måttet overtage nye poster, og nederlagene i krigens første fase – tilbagegangen fra Dannevirke og Dybbøls fald – bevirkede, at det ikke var ivrige og krigslystne soldater, der i slutningen af juni, da våbenhvilen ophørte, tog kampen op.

Enkelte lyspunkter var der dog. Forholdet til beboerne var det bedste, og de gjorde alt for de mismodige soldater. Indkvarteringsforholdene var gode, og mange steder fik soldaterne rigtige senge at sove i!

Den 29. juni, 3 dage efter våbenhvilens ophør, besluttede fjenden at slå til. På denne sørgelige dag, hvor vi måtte rømme Als, havde regimentet atter kystbevogtningen langs den nordlige del af sundet, mens fynboerne havde kyststrækningen fra *Kjær Vig* til Sønderborg.

General Steinmann havde fået overdraget forsvaret af Als med støtte fra flåden – man satte især lid til panserskibet Rolf Krake, der lå i Augustenborg fjord – men på selve øen med en styrke, der var for lille til at slå fjenden tilbage, hvis den prøvede på at gå i land. Faren var selvfølgelig størst langs Alssund, og general Steinmann havde da også den største del af sin hær samlet her. Hovedstyrken lå omkring Sønderborg, og blev der foretaget et angreb, skulle den støtte de to nævnte regimente. For at dette i nødstilfælde kunne realiseres, var det bedst, at regimenterne havde front mod nord; men i tilfælde af angreb havde regimentet ordre til at gå mod fjenden på det sted, hvor denne gik i land, og som følge deraf måtte regimentet have front mod vest. Reserverne ville da vanskeligt kunne støtte regimentets nordligste fløj, og denne ville blive bragt i største fare, hvis fjenden lod en styrke gå over, der var regimentets langt overlegen.

Forskansningen på Als bestod først og fremmest af en lang løbegrav, der strakte sig langs kysten fra *Arnkilsøre* til Sønder-

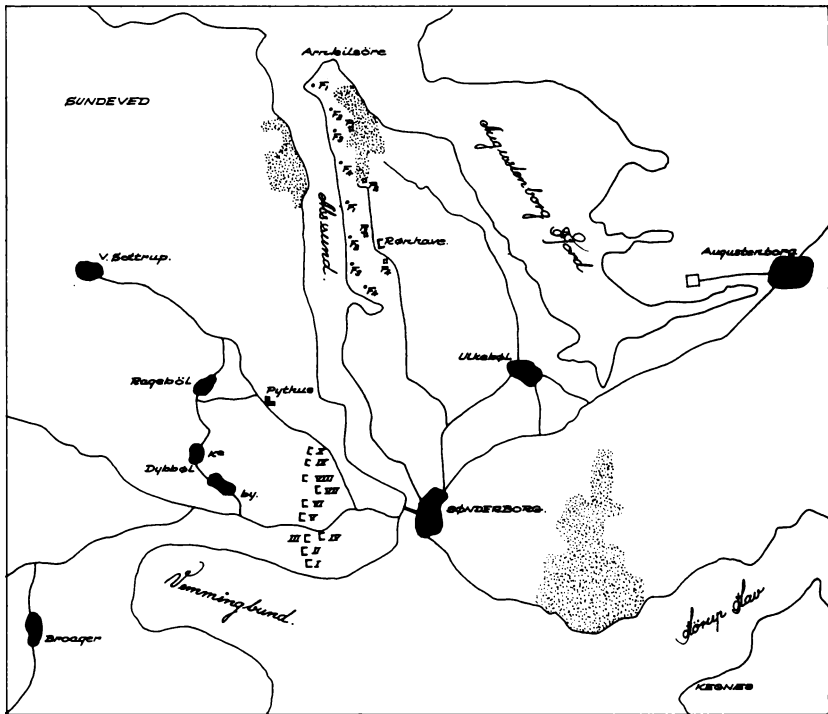

borg, og bag denne – og parallelt med denne – var en mindre løbegrav, der ved tværgange stod i forbindelse med den første. Gravene var åbne hele vejen igennem, d. v. s. uden hindringer af nogen art, hvilket ville bevirke, at fjenden ved gennembrud et enkelt sted uhindret kunne skyde til begge sider i løbegraven. Dertil kom, at forskansningen mod nord ikke var fuldført, og at det som følge deraf ikke var muligt for regimentet at indtage stilling her, hvis den fjendtlige styrke var det overlegen.

Den strækning, regimentet skulle forsvare, havde en længde af 5 km, d. v. s. for lang til, at dets 1500 mand kunne hindre, at fjenden gik i land. Gjorde preusserne forsøg derpå med en større styrke, ville regimentets rolle hurtigt være udspillet. Sundet var ikke bredere, end at man kunne sætte over det i løbet af få minutter, og i tilfælde af fjendtlig landgang måtte reserverne være umiddelbart i nærheden. På den anden side vidste ingen, hvor en eventuel landgang ville foregå, og det var da nødvendigt at have reserverne fordelt langs hele fronten; til det formål var der bygget barakker til reservekompagnerne med ca. 800 meters mellemrum.

Der var udstillet feltvagter hele døgnet, således at de enkelte kompagnier havde to delinger på vagt og to i reserve bag løbegravene. 1. Bataillon under kaptajn Mathiessen bevogtede strækningen fra Arnkilsøre til skovbatteriet, 2. Bataillon under regimentschefen, major Rauch, strækningen herfra og til Kjærvig. Hvert af de 4 kompagnier, der lå fremme, havde således en strækning på ca. 1 km at bevogte, og i tilfælde af landgang ville det nærmeste kompagni og dets reservekompagni hurtigt kunne være ved landgangsstedet.

Disse stillinger indtog de enkelte kompagnier samme dag, som våbenhvilen ophørte; men allerede dagen efter greb brigadeføderen, oberst Fåborg, ind og gav ordre til, at kun to kompagnier skulle ligge fremme og hvert bevogte en strækning på $2\frac{1}{2}$ km. Derved fremkom større åbninger; men trods indvendinger fra regimentets side gennemførte oberst Fåborg sin plan næste dag. Det enkelte kompagni kom derved til at ligge spredt over en langt større strækning, og det ville nu tage længere tid for regimentschefen at samle sit mandskab.

Oversigtskort over kamppladsen i Sundeved og på Als 1864.
 F I-IV, P I-IV: 4. Regiments feltvagter og piketter på Als
 [I: Skanse I-X i Dybbølstillingen.

Dertil kom, at man ikke længere kunne regne med hurtig hjælp fra panserskibet „Rolf Krake“, der – mod den oprindelige plan – var blevet stationeret længere mod syd i Augustenborg fjord. I tilfælde af, at preusserne gik over sundet nordpå ved Arnkilsøre, ville „Rolf Krake“ ikke hurtigt nok kunne komme til undsætning.

Denne situation var 4. Regiment i, da preusserne natten til den 29. juni i løbet af få minutter satte godt 2000 mand over sundet, om bord på 200 både.

Denne overgang havde preusserne forberedt længe – danskerne var således ikke ukendt med, at preusserne var i færd med at samle både – og det var deres mening i første omgang at landsætte en styrke, der var ca. dobbelt så stor som vort regiment, fordelt på 4 bådkolonner.

4. Regiment var denne nat fordelt således:

I Batl.	{	1. kmp. (prml. Linnemann) havde udstillet de 4 feltvagter mod nord,
		2. kmp. (kpt. Glahn) udgjorde piket 1 og 2 (vagter umiddelbart bag feltvagterne),
		5. kmp. (prml. Jantzen) lå som reserve i barakkerne,
		7. kmp. (prml. Westberg) lå som reserve i barakkerne.
II Batl.	{	3. kmp. (prml. Sarauw) havde udstillet de 4 feltvagter mod syd,
		4. kmp. (kpt. Bügel) udgjorde piket 3 og 4,
		6. kmp. (kpt. Bodin) lå som reserve i barakkerne,
		8. kmp. (prml. Thrane) lå som reserve i barakkerne.

Derudover fandtes der på hele strækningen kun én deling fra 9. Batteri og 100 mand fra 18. Regiment; men disse havde ved en misforståelse ikke deres geværer i nærheden af det sted, hvor de arbejdede.

Natten til den 29. juni satte angrebet ind. Man havde hørt den sædvanlige larm fra den modsatte side af sundet – tømren, banken og raslen af vogne – idet preusserne i den sidste tid havde været beskæftiget om natten, og der var på dette tidspunkt intet ud over det sædvanlige, der tiltrak sig opmærksomheden. Af og til blev der fra vore batterier sendt skud over sundet for at forstyrre preusserne i deres arbejde; men tilsyneladende lod de sig ikke forstyrre deraf. Efter midnat herskede der ro overalt.

Kl. 2 så 1. feltvagt pludselig en række både sætte over sundet, og længere sydpå kunne man høre både blive slæbt ned over sandbredden. En raket gik til vejrs, og før danskerne var klare over, hvad der var på færde, påbegyndte preusserne en voldsom beskydning. Den tiltog, jo mere bådene nærmede sig, og granater og geværkugler sårede mange af regimentets soldater. Synet af de mange sårede, forbløffelsen over den korte tid, bådene havde brugt til at passere sundet, og nu synet af de preussiske soldater, der med opsmøgede bukser og støvler og strømper bundet til bæltet myldrede op fra bredden, skabte forvirring og gav soldaterne fornemmelsen af, at slaget var tabt på forhånd. Mange løb deres vej, og kun få fik sig taget sammen til at skyde.

Preussernes overgang til Als natten til den 29. juni 1864.
I forgrunden 4. Regiments soldater.
(Samtidigt træsnit, Illustreret Tidende.)

Regimentets kompagnier kæmpede på intet tidspunkt samlet, og det er da nødvendigt at følge de enkelte kompagniers kamp:

1. *kompagni* havde som nævnt udstillet 4 feltvagter mod nord, og 1. *feltvagt* havde taget stilling på den nordligste pynt, mod hvilken en del af de fjendtlige både styrede. Løbegraven nåede ikke så langt mod nord, og den modstand, der her blev ydet, var naturligvis ikke meget værd. Løjtnant Pingel måtte hurtigt trække sig tilbage med feltvagten, hvoraf kun 3 mand nåede skoven!

2. *feltvagt* var under kommando af premierløjtnant Hindenburg, og den gik det ikke bedre. En tid holdt den en mindre fjendtlig styrke tilbage; en lidt større styrke, der nærmede sig, antog danskerne for venner på vej til undsætning; men det viste sig at være fjender, og nu havde feltvagten ingen chancer. Kun 1 korporal og 2 menige undslap!

3. *feltvagt* under kommando af våbenmester Petersen blev ligeledes overfaldet af en stor fjendtlig styrke, og de fleste af vagterne blev skudt ned. De få, der nåede den nærliggende skov, havde

svært ved at se, om det var venner eller fjender, der fulgte, og da det sidstnævnte var tilfældet, måtte de overgive sig.

4. *feltvagt* under secondløjtnant Bjerring var, da skydningen begyndte, løbet frem til løbegraven, og det samme havde 2. *piket* under secondløjtnant Jessen gjort; men dennes vagter havde i modsætning til de andre kunnet løbe bag et hegn, og løjtnanten havde fået alle sine folk med sig. Selv løb han oppe på brystværnet for bedre at kunne holde øje med soldaterne nede i graven.

Chefen for 1. kompagni, premierløjtnant Linnemann, havde kun en halv snes mand hos sig; men de forblev samlet og beskød de fjendtlige både. De fleste faldt dog, og kun et par nåede skoven sammen med premierløjtnanten.

2. *kompagni* udgjorde som nævnt 1. og 2. *piket*. 1. *piket* blev af den svenske premierløjtnant Kielman kommanderet frem til løbegraven; men soldaterne blev skræmt af den voldsomme skydning, og trods trusler lykkedes det kun premierløjtnanten at få en snes mand med frem til løbegraven, hvortil et arbejdskommando på 50 mand fra 2. kompagni også var kommet. Men netop som de var kommet ned i graven, passerede preusserne den, tog stilling i skovbrynet og beskød herfra soldaterne i løbegraven, der efter en hård kamp alle måtte overgive sig.

3. og 4. *piket*, der udgjordes af soldater fra 4. *kompagni* under kommando af den svenske premierløjtnant Klintebjerg og sekundløjtnant Westrup, sluttede sig til sammen med kompagniets arbejdskommando, og 4. kompagnis chef, kaptajn Bügel, havde nu hele sin styrke samlet. Herfra rettedes der en kraftig ild mod de sydligste både.

5. *kompagni* havde, da skydningen begyndte, begivet sig mod nord, men var hurtigt stødt på en fjendtlig styrke. Netop som kompagnichefen, premierløjtnant Jantzen, kommanderede „Gå på“, blev han ramt af en kugle og sank om. Mange af kompagniets befalingsmænd og menige faldt eller såredes, og secondløjtnanterne Hertzog og Schouw førte – under stadig kamp – resterne af det fuldstændigt splittede kompagni i sydøstlig retning.

7. *kompagni*, der ligesom 5. kompagni havde ligget som reserve, var ligeledes blevet alarmeret ved de første skud, og da det nåede skovens vestlige udkant, fik det meddelelse om, at en fjendtlig

styrke på 2000 mand var gået i land og havde besat løbegraven og den nordlige del af skoven. Under disse omstændigheder var det forbundet med stor fare at fortsætte fremrykningen, og kompagniet tog stilling i udkanten af skoven og lod kanondelingen åbne ild mod fjenden. Den fjendtlige beskydning var dog langt stærkere, og efter 20 minutters kamp måtte kompagniet vige. Kompagnichefen, premierløjtnant Westberg, var faldet, og premierløjtnant Rongsted var såret. Da man senere fandt kompagnichefens lig, var det fuldstændig udplyndret, endog knapperne var skåret af uniformen!

Da kompagniet trak sig tilbage, fik bataljonschefen, kaptajn Mathiessen, der var fulgt med kompagniet, venstre fløj under premierløjtnant Linnemann til at gå frem for at redde kanonerne; men de var ikke blevet ført ret langt tilbage, før fjenden var helt inde på livet af dem og på 10 skridts afstand affyrede en salve, der sårede en stor del af soldaterne. Trods tapper modstand gik kanonerne tabt. Resten af soldaterne flygtede til den sydlige del af skoven, og her blev kaptajn Mathiessen og premierløjtnant Linnemann taget til fange. Efter at bataljonschefen havde afleveret sin sabel, affyrede en af de preussiske soldater sit gevær mod ham – mange af dem påstås at have været berusede under angrebet – men kuglen gik gennem hans frakke uden at såre ham. En preussisk officer, der overværede dette optrin, blev så forfærdet over denne soldats adfærd, at han med sin sabel gav ham et hug i hovedet!

De få rester af 7. kompagni trak sig stadig kæmpende tilbage og sluttede sig til resterne af 5. kompagni. Disse holdt ud til kl. 4, men var da trængt tilbage til den østlige udkant af skoven.

Fjenden havde som nævnt taget løbegraven i besiddelse og beskød den nu på langs. Secondløjtnant Bjerring ville gerne forsøge at nå frem i nærheden af det sted, hvor fjenden var gået i land; men hans soldater var skrækslagne, kastede geværene, og da kun to tilbød at følge ham, måtte han overgive sig.

Mange af soldaterne i løbegraven var blevet skudt ned, og de sidstes eneste chance var at tage flugten. Chefen for 4. kompagni, kaptajn Bügel, var blevet såret og formåede ikke selv at organisere tilbageslaget. Nu, hvor der var kæmpet 25 minutter, var alt præget

Oberst Fåborg vil ikke overgive sig.
(Efter tegning af K. Hansen Reistrup).

af uorden og forvirring, og det gjaldt kun om at få soldaterne bort fra løbegraven. Premierløjtnant Klintebjerg søgte mod nord at få forbindelse med kaptajn Bügel, men blev omringet og taget til fange. Mens secondløjtnant Holmsted med sin afdeling forblev i løbegraven, førte secondløjtnanterne Nissen, Westrup og Jessen deres afdelinger – ialt kun 100 mand – i retning af skoven.

Samtidig kom oberst Fåborg til stede. Han gav sekondløjtnant Nissen ordre til at samle de andre delinger, der befandt sig i nærheden, mens Westrup og Jessen fik ordre til at føre den der-værende styrke mod nord for der at foretage et angreb. Så snart denne kom ud af skoven, blev den voldsomt beskydt af fjenden. Oberst Fåborg, der var redet i forvejen, måtte fluks vende om, og styrken, der fulgte efter, blev fuldstændig sprængt. De to sekondløjtnanter kunne intet stille op, og fulgt af kun 5 mand nåede de tilbage til skoven, hvor de stødte på en preussisk afdeling, der hurtigt afvæbnede dem! Også den styrke, secondløjtnant Nissen førte frem, måtte tage flugten.

Ved alarmeringen havde chefen for 2.Bataillon, major Rauch, begivet sig ned mod kysten; undervejs var han blevet underrettet

om det fjendtlige forsøg på overgang, og ikke længe efter så han 1. Bataillon på flugt i den største uorden. For major Rauch gjaldt det om at få en så stor del af regimentet samlet som muligt, før han prøvede at bringe fjenden til standsning. 6. og 8. kompagni, der hidtil havde ligget som reserve, blev ført samlet frem, mens 3. og 4. kompagni fik ordre til at dække venstre fløj. Selv ville major Rauch ride frem og rekognoscere, indtil 2. Bataillon var samlet.

Hans plan blev dog slet ikke realiseret. Brigadechefen, oberst Fåborg, søgte nemlig at hindre fjendens fremrykning ved stadige småangreb; men selv om han modigt med den forhåndenværende styrke foretog det ene angreb efter det andet, indså han hurtigt, at et enkelt kompagni intet kunne stille op mod flere fjendtlige bataljoner. Dertil kom det uheldige i, at han ved at give direkte ordre til de enkelte kompagnier greb ind i bataljonschefens planer.

Oberst Fåborg, der selv var blevet såret, red nu tilbage for at føre 8. *kompagni* frem til angreb. Det skete så hurtigt, at der kom uorden i geledderne, og da det befandt sig 200 m syd for skoven, blev det stærkt beskudt. Soldaterne løb mod det nærmeste hegn for at søge dækning, og befalingsmændene måtte bruge hårde midler for at få dem frem. Det lykkedes da også at drive fjenden tilbage og at holde stillingen ved hegnet det følgende kvarter.

Obersten førte nu kompagniet frem til angreb på den fjendtlige styrke, der befandt sig i skoven. Men alt var forgæves; fjenden holdt skovkanten stærkt besat, og nye styrker var på vej over sundet. Kompagniet blev mødt af en voldsom ild, blev splittet og led et stort tab, bl. a. såredes kompagniets chef, premierløjtnant Thrane.

6. *kompagni* havde af oberst Fåborg fået ordre til at rykke frem efter 8. kompagni. Under fremrykningen så dette kompagni 8. kompagni på tilbagetog, og de flygtende soldater skabte uorden i geledderne. 6. kompagnis soldater vendte skrækslagne om og optog flugten sammen med 8. kompagnis. Det lykkedes dog kompagnichefen, kaptajn Bodin, at få samlet halvdelen af kompagniet og at føre den frem til bajonetangreb. Modstanden var dog for stor, og mange såredes. Angrebet blev afvist, og kaptajn Bodin

måtte trække sig tilbage mod Rønshaveskov, hvor han tog stilling med resterne af 6. og 8. kompagni, ialt ca. 50 mand.

Da major Rauch kom tilbage, fandt han stedet forladt; den eneste, der var efterladt, var den sårede løjtnant Eibe, der kort meddelte ham, hvad der var sket. Adjudanten, premierløjtnant Wørishøffer, blev sendt ud for at følge kampen på højre fløj; men da han kom tilbage, kunne han melde, at han kun havde mødt små spredte afdelinger.

Den øvrige del af hæren, der befandt sig på Als, var på vej til undsætning; 4. Regiment havde gjort forsøg på at holde fjenden tilbage; men alle dets afdelinger var sprængt, og regimentet kunne ikke længere betragtes som en kampdygtig enhed. Oberst Fåborg gav da ordre til, at regimentet skulle trække sig tilbage, så snart 18. Regiment nåede frem. Kl. 4 kunne premierløjtnant Wørishøffer og kaptajn Bodin føre resterne af regimentet tilbage til Ulkebøl.

3. *kompagni*, der hidtil havde holdt stillingen i løbegraven, havde måttet trække sig tilbage til forbindelsesgangen, og herfra fik det af regimentet ordre til at gå til Hørup kirke. General Steinmann gav dog kontraordre og befalede kompagniet at slutte sig til 18. Regiment, når det rykkede frem gennem Kjær by. Kompagniet måtte da som det eneste af regimentets kompagnier tage kampen op, og det gjorde det på en så tilfredsstillende måde, at det siden høstede megen anerkendelse derfor.

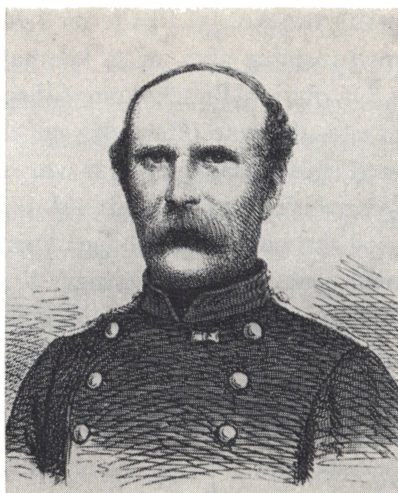
Hen på morgenstunden indså ledelsen, at Als var tabt, og de enkelte afdelinger trak sig tilbage til øens sydligste del, halvøen Kegenæs. Her lå en transportflåde klar, og i løbet af dagen overførtes hæren til Fåborg, hvor resterne af regimentets kompagnier samledes; styrken bestod nu af:

15 officerer,
8 officersaspiranter,
49 underofficerer,
89 underkorporaler og
892 menige.

Regimentets tab i denne to timers fortvivlede kamp var betydelige. Soldaterne havde stået hjælpeløse over for den overlegne

Oberst T. C. Fåborg,
kommandør for 4. Inf.brigade.
Såret den 29. juni,
† den 2. juli 1864.

Kaptajn ved 4. Inf.reg.
C. P. D. Bügel.
Såret den 29. juni,
† den 30. juni 1864.

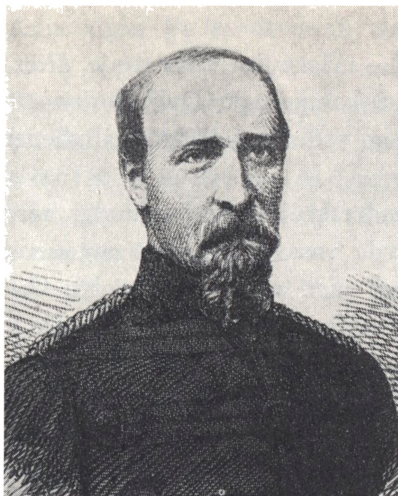
preussiske hær, og mange var blevet taget til fange. Det overraskende angreb havde skabt panik i de fleste kompagnier og stillet store krav til disciplinen og den enkeltes koldblodighed. Den meget ulige kamp havde fået en del til – mod ordre – at søge dækning; men de fleste havde gjort deres pligt og holdt tappert ud. Især de helt unge løjtnanter modtog anerkendelse for deres indsats.

Regimentets tab var:

81 faldne (deriblandt kaptajn Bügel, prml. Westberg og Hindenburg, sekondløjtnant Pingel, kommandérsergent Svendsen og korporal Hansen),

69 sårede (deriblandt prml. Jantzen, Rongsted og Thrane, sekondløjtnanterne Hage og Eibe, kommandérsergent Andersen, korporalerne Conradsen, Jensen, Eriksen og Balzer).

10 officerer, 26 underofficerer samt 460 underkorporaler og menige var taget til fange, og andre 17 savnedes. Regimentets samlede tab var 19 officerer, 33 underofficerer og 611 underkorporaler og menige.

Major ved 4. Inf.reg.
P. J. F. Bauditz.
Såret den 17. marts,
† den 30. april 1864.

Premierløjtnant ved 4. Inf.reg.
F. L. Winsløv.
† den 17. marts 1864.

Det fynske regiment – 5. Regiment – var det, der havde kæmpet nærmest 4. Regiment, og dets tab var ikke mindre: 84 faldne og 131 sårede.

Regimentets styrke var blevet reduceret betydeligt, og efter ankomsten til Fyn blev de to bataljoner slået sammen til én under det gamle navn 4. Infanteribataillon, formeret på 4 kompagnier.

I den følgende tid deltog det i kystbevogtningen langs Lillebælt og kom ikke mere i kamp. I begyndelsen af august sluttedes våbenstilstand, og den 30. oktober undertegnedes freden, ifølge hvilken hertugdømmerne blev afstået til Tyskland.

Efter våbenstilstandens slutning overførtes 4. Regiment til Præstø, hvorfra det en måned senere overførtes til sin gamle garnison i København. Den største del af mandskabet hjemsendtes, og kun 160 mand forblev i tjenesten.

Ikke alle landets garnisonsbyer gav deres soldater en lige hjertelig velkomst. I flere byer – bl. a. København – dominerede bitterheden og skuffelsen over krigens sørgelige udfald, og befolkningen lod det gå ud over de hjemvendte soldater.

Regimentet havde flere gange vist god modstand mod den

overlegne fjende, og herom vidner fanebåndet på regimentets fane med påskriften „Dybbøl 1864“ – måske lidt misvisende, eftersom regimentet ikke deltog i selve kampen på Dybbøl den 18. april; men det havde udmærket sig ved flere andre lejligheder i denne krig.

Efter at den tunge fred var underskrevet, herskede der sorg og græmmelse overalt. Mange havde været personligt engageret og direkte berørt af krigens gang; men størst sorg vakte det, at 800.000 indbyggere blev revet bort fra deres fædreland („Danmark var som et hårdt beskåret træ, og mange tvivlede på, om det endnu havde livskraft“; således betegnede generalkonsul Troels Fink Danmarks situation i sin mindetale den 18. april i år).

Kongen udtrykte sin sorg i Statsrådet og gav udtryk for, at han helst ville fralægge sig tronen; men han bad det danske folk om „at lade ulykken befrugte dets fremtidige gerning“.

De direkte tab var nok begrænsede – ca. 3000 mand; af vigtighed var det, at soldaterne kunne vende hjem til deres gerning, kunne tage fat, hvor de havde sluppet, uden først at skulle være med til at bygge landet op.

Fejl var der begået fra dansk side, og man prøvede naturligt at placere ansvaret. De nationalliberale skød skylden og ansvaret over på hærens ledelse, først og fremmest på de Meza; men vi skal retfærdigvis nok også søge andre grunde til det totale nederlag:

De forberedelser, vi havde truffet til denne krig, havde været for overfladiske, idet vi havde „hvilet på laurbærrene“ fra sidste krig og troet, at „ånden fra 48“ levede endnu. Der havde ikke været ofret meget på hæren i 1850'erne, og dertil kom, at man afgjort havde undervurderet det nye Tyskland. Politikerne havde holdt igen, og regeringen havde kun bevilget en brøkdel af den million, der var blevet forlangt til istandsættelse af fæstningerne ved Dannevirke, Dybbøl og Fredericia.

Hæren havde manglet ledere, der havde kunnet give soldaterne den rette selvtillid, og følgen af alt dette var blevet en krigsførelse, der på det nærmeste gik ud på passiv modstand.

Infanteriets kampmetode – angreb, indledt med kort skydefægtning og efterfulgt af bajonetkamp – var i det væsentlige uforandret fra sidste krig, blot var hovedvægten nu lagt på skydnin-

gen, og mange havde svært ved at komme bort fra den gamle taktik med vægten på bajonetangrebet. I sammenligning med preussernes lod danskernes geværer meget tilbage at ønske; preussernes bagladerifler skød 3 gange så hurtigt som de danske forladerifler, som det var en langsommelig affære at lade. Preussernes bagladegeværer havde ydermere den fordel, at de kunne betjenes liggende.

Dertil kom, at landet ikke havde haft råd til at forøge antallet af faste officerer i samme grad som menige, og det havde været nødvendigt i hast at uddanne et stort antal reserveofficerer og udnævne underkorporaler til underofficerer. Enkeltmandsuddannelsen var måske nok i orden; men træning i samarbejde mellem de enkelte afdelinger havde det absolut skortet på, eftersom hærens ledelse havde forsømt at afholde store øvelser.

Alt dette havde hævnnet sig; et utilstrækkeligt antal faste officerer, næppe fuldt uddannede soldater og ufuldstændige forsvarsværker havde påført os et smerteligt tab, og tiden bar præg af spændingen mellem håbet om genrejsning og tvivlen om, hvorvidt den tabte landsdel nogen sinde ville „komme hjem“.

Der skulle gå 56 spændingsfyldte år, før den stemte sig hjem til moderlandet; men det skete under fredelige forhold, og glæden i 1920 mildnede bitterheden fra 1864.

1864-1939

(Hærlovene af 1867, 1880 og 1909 – Lejrøvelser ved Hald – Oprettelse af lejre i Nordsjælland – Mobiliseringsstyrke under 1. verdenskrig – Hærloven af 1922 – Reservebataljon 1922–32 – Garnison i Odense fra 1932 – Odense som garnisonsby – Den politiske udvikling i 30'erne – Yderligere reduktioner ved hærlovene af 1932 og 1937).

Efter krigen 1864 lå det nær at antage, at hæren måtte reorganiseres. Der blev fældet en hård dom over arméens tilstand, en forsvarskommission blev nedsat, og det resulterede i flere hærordninger i den sidste del af århundredet.

Der måtte lægges mere vægt på den feltmæssige side af uddannelsen, og med det formål anbefalede faste lejrpladser og faste årlige lejre af et par måneders varighed:

„... Marcher med Oppakning og Train, Ind- og Udskibning af Tropper og Materiel, Forpostøvelser, Arbejder, der jevnligt foretages i Felten som Opbyggelse af Træ- og Jordhytter, Opkastelse af Feltforskandsninger, disses Forsvar og Angreb samt større Feltøvelser i 2 Partier ... Vi føle os overbeviste om, at Iværksættelsen af denne Slags Øvelser er et Livsspørgsmål for Armeen med Hensyn til dens fremtidige Dygtighed“ (Oberst F. Bauditz, „Den danske Hærs Reorganisation“, 1865, pag. 10 f.).

Det var af vigtighed, at befalingsmændene til fulde kendte de meniges kår, og det understregedes, at *alle* fremover skulle gennemgå samme rekruttskole. Skulle den danske hær kunne hævde sig, måtte den også indføre bagladevåben.

Efter hærloven af 1867 kom 4. Bataillon – tællende 4 kompagnier – til at høre til 2. sjællandske Brigade med garnison på Sølvgades kaserne. Rekruttiden blev nedsat til 6 måneder, og bataljonen fik tilgang af rekrutter hvert andet år. Uddannelsen blev hermed afkortet betydeligt, og hæren var reduceret, alt sket som følge af landets økonomiske situation. De gamle forladere blev kasseret, og de langt bedre bagladerifler blev indført.

En del af styrken var afgivet til vagttjeneste, idet vagten ved

Sølvgades kaserne, slutningen af 19. årh.

Toldboden, Nationalbanken, Kastelet o. a. steder stadig blev opretholdt. Eksercitsen udgjorde derfor stadig – trods tjenestetidens nedsættelse – en væsentlig del af uddannelsen. Overvægten fik felttjenesten først efter århundredskiftet; men i årtierne forinden kom den dog til at indtage en større og større plads. Foreløbig bestod den af „Sikring på Stedet“ og „Sikring under March“.

I 1868 fandt den første store lejrøvelse ved Hald sted, og fra 1869 til 1879 deltog 4. Bataillon i disse lejre hvert andet år.

Disse øvelser påbegyndtes den 15. juni og havde en varighed af 6 uger. Som regel overførtes mandskabet fra København til Århus med fregatten „Jylland“ eller dampskibene „Ejderen“, „Geiser“ og „Ægir“; i 1875 marcherede soldaterne til Kalundborg og overførtes derfra, og to år senere befordredes de „med Jærnbanen fra Kjøbenhavn til Kalundborg“. I en sådan øvelse deltog en halv snes bataljoner, og formålet var at indøve samarbejde mellem de enkelte afdelinger. Den første uge gik med eksercits og skydning, og derefter blev der afholdt såvel brigade- som divisionsøvelse (programmer for de enkelte øvelser fremgår af bataljonens dagbøger).

Terrænet omkring Hald var et godt øvelsesterræn og frembød langt flere muligheder end fælledeerne ved København. Tjenesten var da også ret anstrengende; allerede kl. 5 forlod de enkelte afdelinger teltbyen ved Hald sø og besatte de lyngklædte bakker omkring Finderup, Dollerup og Tjele.

I denne halvdel af århundredet byggedes der kaserner i flere garnisonsbyer (i Odense i 1892), og de fleste steder indrettedes der soldaterhjem.

Ved hærloven af 1880 foretoges yderligere reduktioner. Den 2-årige tjenesteturnus afløstes af en 3-årig, hvilket vil sige rekruttilgang hvert 3. år, begyndende 1883. Denne turnus opretholdtes indtil 1909, hvor der atter indførtes en 2-årig. Genindkaldelserne nedsattes til 2 ugers varighed, og lejrøvelserne ved Hald afløstes af garnisonsøvelser og større kantonnementsøvelser hvert andet år. Den samlede tjenestetid var stadig 180 dage.

I årtierne før århundredskiftet bestod tjenesten af eksercits, gymnastik, svømning, skydning og felttjeneste og foregik på Blegdamsfællend og Nørre Fællend, Gothersgades Eksercerhus, Fredericiagades kaserne, skydebanerne på Amager og Svømmeanstalten. Bataljonsøvelserne blev henlagt til terrænet omkring Brønshøj, Gladsakse, Søborg og Emdrup. Den feltmæssige del af uddannelsen kom efterhånden til at udgøre en større del af uddannelsen, – herunder marchtræningen, der skulle sætte soldaten i stand til at tilbagelægge en halv snes mil med fuld oppakning på to dage med mellemliggende bivuakering.

Når dagens øvelse var til ende kl. 6, var det fristende at aflægge marketenderiet i kælderen et besøg. Øl og wienerbrød var den klassiske soldaterdelikatesse, og skulle der lidt afveksling i programmet, drak man kaffe med cognac, hvoraf der fandtes to slags: mandskabscognac til 6 øre og befalingsmandscognac til 10 øre. I årene op til 1. verdenskrig var lønnen 50 øre pr. dag og ét rugbrød hver 5. dag. Derudover måtte soldaten selv sørge for sin forplejning.

Hver mand havde sit lille madskab, hvor han opbevarede sit brød og den tørkost, han havde købt eller fået sendt hjemmefra. Det siger sig selv, at de fleste måtte leve ret spartansk, når en ugeløn på 3.50 ud over forplejning skulle slå til til pudsegrej

4. Bataillons officerer under øvelse 1889.

og tobak. Mange nøjedes med det brød, de fik udleveret, og købte kun sjældent varm mad i marketenderiet. Fremfor den foretrak soldaten en øl og en dram til sine solide rundtenommer!

Enkelte garnisoner havde forsøgsvis oprettet kostforplejning, og ved hærloven af 1909 blev det påbudt ved alle garnisoner. Staten ydede et vist tilskud, og soldaterne kunne nu spise morgenmad og aftensmad på kasernen og smøre en solid madpakke til at indtage under middagshvilet. Det medførte selvfølgelig, at daglønnen blev sat ned.

Hvad angår uniform og bevæbning fandt kun få ændringer sted. Chakot afløstes af kasket, senere af felthue, og 1889 havde man indført et bedre og mere langtrækkende magasingevær.

Omkring århundredskiftet møder 85 % af rekrutstyrken i slutningen af april og hjemsendes i midten af oktober, mens et mindre hold har tjeneste fra slutningen af oktober til midten af april.

For Københavns vedkommende viste det sig efterhånden vanskeligt at få faste øvelsespladser i en ikke alt for stor afstand fra kasernerne. I 1908 overtog kommunen fælledeerne, og det voksende byggeri i omegnen øgede for hvert år afstanden til egnet øvelsesterræn.

Det var ønskeligt at få infanteriets rekrutskoler forlagt til lejre uden for byen, og Staten lod da indkøbe de fornødne arealer og påbegyndte 1910 indretningen af de tiltrængte lejre: Værløse, Høvelte og Sandholm for infanteriet, Avedørelejren for artilleriet og Jægersborg for Livgarden.

Uddannelsen kunne nu foregå under bedre forhold; man undgik de lange marcher på den københavnske stenbro for at nå frem til de efterhånden fjerntliggende øvelsespladser, og tiden kunne bedre udnyttes til skytte- og felttjeneste. Som nævnt var der fra 1909 tilgang af rekrutter hvert andet år, og mandskabet i de enkelte infanteribataljoner blev efter en bestemt turnus hvert andet år forlagt til en af lejrene i Værløse, Høvelte og Sandholm.

I tiden fra sidste krig og indtil 1. verdenskrig havde 4. Bataillon følgende chefer:

1864–67: oberstløjtnant E. G. E. du Plat.

1867–76: oberst Oluf Johan Heinrich Krabbe.

1876–82: oberst Henrik Glahn.

1882–87: oberst Ferdinand Henrik Berregaard.

1887–95: oberstløjtnant Harald Holbøll.

1895–98: oberstløjtnant E. N. Barfoed.

1898–02: oberstløjtnant Axel Larsen Liljefalk.

1902–06: oberstløjtnant Marius Edvard Winge.

1906–12: oberstløjtnant C. J. Schaltz.

1912–18: oberstløjtnant A. H. F. Paulsen.

I løbet af sommeren 1914 trak tunge skyer op over Europa, og det skæbnesvangre skud i Sarajevo den 28. juni gav stødet til 1. verdenskrig.

4. Bataillon havde om foråret indkaldt rekrutter. Efter ikklædning på Sølvgades kaserne var holdet afmarcheret til Avedørelejren, hvor uddannelsen foregik på normal vis. Bataljonen, hvis chef var oberstløjtnant *A. H. F. Paulsen*, var formeret i 4 kompagnier med cheferne kaptajnerne Jens Johansen, C. Bokkenheuser, Honnens de Lichtenberg og Lave Brock (Jens Johansen afløstes under sikringsperioden af kaptajn O. Rye, Lichtenberg af kaptajn C. H. Jørgensen).

Den 1. august besluttede regeringen at lade indkalde en sikringsstyrke, bestående af de sidste årgange fra Jylland og Fyn. Hærloven af 1909 bestemte, at der ved truende krigsfare skulle opstilles en sådan sikringsstyrke; der var udarbejdet planer, og det hele kunne iværksættes med kort varsel.

Ved den nye hærordning var hovedvægten blevet lagt på forsvaret af Sjælland og fæstningen København, flere regimenter var flyttet fra Jylland og Fyn til Sjælland, og der var oprettet nye garnisoner i Roskilde, Holbæk, Slagelse og Vordingborg. I en situation som denne gjaldt det da om at få det jysk-fynske mandskab over Storebælt i tide. Det var med en vis spænding, man imødeså indkaldelsen af dette mandskab; der gik rygter om, at en af storebæltsfærgerne var blevet standset og visiteret af et tysk krigsskib, og man frygtede nu tysk indgriben. Overførslen af bataljonens mandskab forløb dog planmæssigt.

Bataljonens styrke fra Avedørelejren fik ordre til at marchere til København. Da den nåede byen, fik den en storslået modtagelse af befolkningen. Gaderne var fyldt med mennesker, der brød ud i hurraråb, når soldaterne marcherede forbi, og fra mange vinduer blev der kastet blomster ned til soldaterne. Det var en særlig stemning, der på denne måde kom til udtryk hos befolkningen; ingen vidste, om hæren skulle komme til at tage aktivt del i krigen.

I løbet af et par dage var bataljonens sikringsstyrke samlet. Årgangene 1910 og 1912 mødte den 2. august, og i de følgende dage udgik indkaldelsesordre til endnu et par årgange. Indtil den 6. august forblev hele styrken på Sølvgades kaserne, og de enkelte årgange indøvede hurtig udrykning til Nørre Fælled.

Den 6. august fik 4. Bataillon ordre til at marchere til Avedørelejren. 4. Regiments musikkorps gik i spidsen, og mange københavnere fulgte bataljonen på dens march gennem byen. Dagen før havde England erklæret Tyskland krig, og allehånde rygter svirrede. Mulighederne for, at Danmark kunne blive inddraget i krigen var ikke udelukket.

Samme aften, som bataljonen nåede Avedøre, blev der givet ordre til yderligere indkaldelser („Mobilisering i Stilhed“); denne gang gjaldt det bataljonens sjællandske årgange. Disse begyndte allerede at møde op på Sølvgades kaserne næste morgen, og til-

strømningen var så stor, at de af bataljonen afgivne officerer havde vanskeligt ved at organisere selve ikklædningen. Pladsforholdene i depotbygningerne var knebne, og den forvirring, den store tilstrømning bevirkede, forsinkede ikklædningen en del. Efterhånden som de enkelte afdelinger var klar, fik de også ordre til at afmarchere til Avedørelejren. Efter ankomsten udvalgte de enkelte kompagnier dels af den tjenstgørende rekrutstyrke, dels af de genindkaldte, det mandskab, der skulle indgå i en eventuel krigstyrke, mens den resterende del overgik til en reservebataljon.

I den følgende tid deltog 4. Bataillon sammen med de øvrige afdelinger i de projekterede forstærkningsarbejder omkring København, for bataljonens vedkommende på strækningen fra Kalvebod Strand til Glostrup (vestenceintens punkt 0–10). Arbejdet koncentreredes om terrænet umiddelbart i nærheden af fæstningsvoldene, hvor der blev opsat pigtrådsspærringer og gravet skyttegrave. Jernbaneknudepunkter og andre udsatte steder blev besat af beredskabsstyrken, så at den var rede til at sætte ind, hvis det blev nødvendigt.

Overalt i landet blev soldaterne modtaget af befolkningen med imødekommenhed. De indkaldtes familier modtog støtte fra det offentlige, og der blev mange steder indsamlet gaver til de indkaldte.

Da fæstningsarbejderne i august i det store og hele var afsluttet, blev 4. Regiment (4., 17. og 24. Bataillon) udlagt i kantonnement i egnen omkring Herstedøster. Kun en mindre styrke var stadig afgivet til fæstningsarbejde, og den militære uddannelse kunne fortsættes. Da hele divisionen lå i Nordsjælland, blev der afholdt en del divisionsmanøvrer, og det lykkedes efterhånden at skabe et ganske godt samarbejde mellem enhederne. I oktober blev bataljonen lagt i vinterkvarter mellem København og Roskilde (Herstedvester, Glostrup, Tåstrup, Sengeløse, Hedehusene og Baldersbrønde).

Da bataljonen var på fuld styrke, var det nødvendigt at sprede vinterkvartererne over et ret stort område. Efteråret var regnfuldt, og det følte især generende for de genindkaldte, der hver kun havde fået 1 uniform udleveret. Afstanden til stillepladserne var for manges vedkommende ret stor, og forplejningen voldte derfor

4. Bataillon defilerer forbi Christian X ved 300-års jubilæet den 17. november 1914 ved Baldersbrønde.

en del besvær. Man indgik da en ordning med kvarterværterne, der mod at overtage soldaternes naturalier bespiste de indkvarterede. Middagsmaden indtog landbefolkningen ved 12-tiden, og det var naturligt, at værterne også på dette tidspunkt ville servere den varme mad for de soldater, de havde indkvarteret. Øvelses-tiden måtte følgelig deles – med en længere pause midt på dagen, hvilket voldte kompagniernes ledelse en del besvær med hensyn til tilrettelæggelsen af tjenesten. Da der var tale om en beredskabsstyrke, kunne friheder kun tilstås i begrænset omfang; under disse betingelser fik soldaterne kun orlov et par gange i løbet af vinteren, men da af flere dages varighed.

Det var under sådanne forhold, at bataljonen den 17. november fejrede sit 300-års jubilæum.

På marken ved Baldersbrønde skole havde 4. Bataillons krigsstyrke og et netop indkaldt rekruthold taget opstilling. Ved hovedvejen var der rejst en æresport, smykket med bataljonens mærkedage. Langs vejen fra stationen i Hedehusene til paradepladsen var der rejst flagalléer. På bataljonens højre fløj førtes den gamle

fane, der havde fulgt bataljonen i både 1848 og 1864; på venstre fløj havde en del af bataljonens veteraner taget opstilling.

Kl. 9.45 ankom kong Christian X; efter at han havde redet langs fronten, udtalte han følgende:

„Jeg bringer Bataillonens min Lykønskning på denne Festdag og udtaler samtidig min Tak til Dem for Bataillonens udmærkede Tjeneste såvel i Krig som i Fred.

Jeg glæder mig over, at de gamle er kommet til Stede. Det er et smukt Eksempel at vise Bataillonens tjenstgørende Mandskab: at Båndet mellem det gamle Mandskab og Bataillonens er så stærkt.

Til Minde om Bataillonens hæderfulde Gerning skal Fanen fra i Dag bære Navnene på de vigtigste Begivenheder i Bataillonens Historie: Lutter am Barenberg, Wismar, Kristiansstad, Stralsund og fra den seneste Tid de Navne, der tjener os til den største Ære og har vor dybeste Interesse: Isted og Dybbøl.

Båndene skal tjene til Minde om, hvad Bataillonens Mandskab har udført, og til Opmuntring for det Mandskab, der indtræder i Bataillonens Rækker.

Gid Pligtopfyldelse og Troskab såvel i Krig som i Fred må stå lysende for de kommende Slægter, således at vi alle kan dygtiggøre os til vort Fædrelands Bedste!“

Efter at kongen havde udbragt et leve for fædrelandet og dekoreret nogle af de fremmødte veteraner, overrakte han bataljonen et fanebånd, der som nævnt som inskription bærer regimentets mærkedage: „Lutter am Barenberg 1626. Wismar 1675. Kristiansstad 1677–78. Stralsund 1715. Dybbøl 1848. Isted 1850. Dybbøl 1864.“

Bataljonschefen takkede og bad kongen modtage løftet om, at „Bataillonens den Dag, der kaldes på den, skal indfri de Forpligtelser, der påhviler den“.

Umiddelbart efter paraden rejste kongen til Odense, hvor han om eftermiddagen overrakte fanebånd til 5. Bataillon, der ligeledes kunne fejre sit 300 års jubilæum. 4. og 5. Bataljon måtte som landets to ældste afdelinger fejre deres jubilæum under beskedne former; det påbød den politiske situation; men kongen havde ved sin nærværelse gjort jubilæumsdagen til en stor oplevelse for bataljonens soldater.

Selv om krigsfaren i første omgang var drevet over, var de politiske spørgsmål ikke løst, og det var nødvendigt at opretholde sikringsstyrken. Det var da nødvendigt fra myndighedernes side at træffe foranstaltninger, hvorved på den ene side det fornødne militære beredskab kunne opretholdes, men på den anden side tjenestetiden kunne blive nedsat for de ældste årgange. Også spørgsmålet om indkvartering måtte tages op til nærmere overvejelse. Soldaterne havde nu været indkvarteret hos de samme værter i snart et halvt år, og disse ønskede snart at blive lettet for disse byrder.

Nye rekrutter indkaldtes, og i foråret 1915 kunne de ældste årgange hjemsendes. Infanteriet havde hidtil ikke haft maskingeværer; men disse våben havde været dominerende på krigsskuelpladserne, og der oprettedes nu ved hvert regiment en rekylgeværdeling på 12 rekylgeværer og med islandske heste til transport af ammunition.

Den 20. maj blev hele 2. Division, som 4. Bataillon tilhørte, forlagt til Stevns, hvor den forblev til 15. august. Bataljonen var indkvarteret i egnen omkring Fakse Ladeplads og Vemmetofte.

Bataljonens gamle fane foran bataljonschefens telt, sikringsstyrken 1917.

Lejrliv under sikringsstyrken, 4. Bataillon.

I sommeren 1916 havde bataljonen i en kort periode kantonnement omkring Hundige. Hvert efterår afholdtes divisionsøvelser og kantonnementsøvelser i og omkring lejrene.

Efterhånden som der uddannedes flere og flere rekrutter, kunne man hjemsende de ældste årgange – mod senere at indkalde dem i 2 måneder. For at befri befolkningen for indkvartering besluttede man at gøre brug af øvelslejrene omkring København, og yderligere lejede eller købte krigsministeriet lokaliteter, der var egnede til indkvartering, og lod indrette midlertidige baraklejre (Langstedhøjlejren, Ulleruplejren, Barfredshøjlejren og Grevelejren).

I 1916 var det blevet besluttet, at der skulle anlægges en frem-skudt feltbefæstet stilling („Tunestillingen“) i en linie fra Roskilde fjord over Tune-Karlstrup til Karlslunde ved Køge bugt, og arbejdet skulle udføres af københavnske infanteriregimenter. Der indførtes en turnus, efter hvilken de enkelte afdelinger skiftede kvarter hver anden måned; ligeledes skiftedes der mellem fæstningsarbejde og vagttjeneste. For 2. Divisions afdelinger gjaldt følgende turnus:

- 1) indkvartering i en af lejrene Værløse/Avedøre eller i Vanløse – fæstningsarbejde,

- 2) indkvartering på Sølvgades kaserne – vagttjeneste (under Københavns kommandant),
- 3) indkvartering i de nye baraklejre på Amager – bevogtnings-tjeneste (kystbevogtning, havnebevogtning) og fæstnings-arbejde,
- 4) indkvartering i Grevelejren – fæstningsarbejde („Tunestillingen“).

Et par gange truede tyskerne med at angribe landet; men hver gang drev faren over. Tjenesten var lang og ensformig – kun to dage om ugen var sat af til den egentlige militære uddannelse – og interessen for krigsbegivenhederne blev mindre og mindre. Vagttjeneste og gravearbejde gik tiden med, uden at der skete noget, kun afbrudt af større øvelser. Genindkaldelserne af de ældre årgange syntes overflødige, og man søgte at opmuntre soldaterne ved hyppigere at give dem orlov.

Hidtil havde sundhedstilstanden været fortrinlig; men i juli 1918, da bataljonen var indkvarteret i baraklejren på Amager, viste der sig et usædvanligt stort antal sygdomstilfælde. Det konstateredes, at mange af bataljonens soldater var angrebet af den „spanske syge“, en ondartet influenza, der i nogen tid havde hærget Vesteuropa. Epidemien greb hurtigt om sig, da det p. g. a.

Fra divisionsøvelsen ved Strø Bjerge efteråret 1917.
Fra v. kpt. Bokkenheuser, oberstlt. Paulsen, prml. Wodskou, kpt. Rye,
der helt dækker kpt. Brock, og kpt. Jacobsen.

pladsmangel ikke var muligt at isolere de angrebne. Mens der rundt omkring i landet krævedes mange ofre, optrådte epidemien i forholdsvis mild grad ved bataljonen.

Den uindskrænkede u-bådskrig havde afskåret os fra omverdenen, og landet var i en sådan økonomisk situation, at hærens budget måtte skæres ned. Eksempelvis kunne der til kasernes samlingsstuer pr. dag kun udleveres „en lille Spand Kul og 10 stk. Optændingsbrænde“. Det var ikke nok til at opvarme samlingsstuerne hele dagen, soldaterne frøs, og især i lejrene greb sygdomme om sig. Soldaterne lod sig dog ikke slå ud; de forstod situationen og kunne indse det nødvendige i restriktionerne.

I sommeren 1918 stod det klart, at krigens slutning og dermed hjemsendelsen af sikringsstyrken var nær. Den 11. november blev våbenstilstandsbetingelserne underskrevet, og allerede i de følgende dage påbegyndte bataljonerne hjemsendelsen af sikringsstyrken. På det tidspunkt var 4. Bataillon indkvarteret i Vanløse, dels i barakker, dels i 2 kroer, der midlertidigt var omdannet til kaserner.

Selv om bataljonen til sidst havde været indkvarteret i samme by, og det derfor havde været muligt at opretholde kostforplejningen, havde tjenesten kedet soldaterne. Vagttjeneste og gravearbejde dag ud og dag ind, og det havde efterhånden været svært at se det berettigede i sikringsstyrkens opretholdelse. Pressen havde agiteret for hjemsendelse af styrken, og under sådanne forhold havde det ikke været muligt at bevare den rette disciplin. Hovedparten af de indkaldte var gift og havde nu været borte fra hjemmene i snart 4 år. Manglen på fødevarer gjorde sig gældende, og alt dette kunne nok skabe en vis bitterhed hos det indkaldte mandskab.

Kun det sidst indkaldte rekruthold blev tilbage og fik kvarter på Sølvgades kaserne.

Verdenskrigen var til ende, og en gentagelse var ganske utænkelig; krigen havde – som man sagde – „afskaffet sig selv“. Dermed fulgte naturligt ønsket om en kraftig reduktion af forsvaret. I februar 1919 blev der af regeringen nedsat en kommission med det formål for øje at nedruste, hvilket resulterede i hærloven af

1922. Infanteriet blev indskrænket til at bestå af Livgarden, 8 linie- og 3 reserveregimenter. 4. Regiment, hvorunder som nævnt 4. Bataillon hørte, blev som flere andre til reserveregimenter, og dets stab flyttedes fra Sølvgades kaserne til Kastellet. Da det københavnske infanteri var reduceret betydeligt, var der ikke længere brug for Sølvgades kaserne, og den blev overdraget Statsbanerne til administrationsbygning.

På tilsvarende måde måtte antallet af befalingsmænd skæres ned, og underofficerskorpset faldt nu helt bort og erstattedes af sergenter af reserven. Dette korps havde hidtil sat sit præg på hærens virke, og dets afskaffelse vakte almindelig utilfredshed, hvilket blev imødekommet ved den nye officiantordnings indførelse.

De 10 år, hvor 4. Bataillon var reservebataljon, var en periode uden skelsættende begivenheder, hvor det var liniebataljonernes eneste opgave at uddanne rekrutter. Mange gik ind for en fuldstændig afrustning, og det kunne ikke undgå at præge ånden og tonen i hæren.

Selve uddannelsen gennemgik væsentlige ændringer under erfaringer fra verdenskrigens kampe. Den hidtil anvendte kampmetode med skyttekæder under fælles kommandoføring blev erstattet af enkeltgrupper, og en stor del af ansvaret blev lagt på gruppeførerne.

Der blev – for at bruge et moderne udtryk – „gået til den“ på rekrutskolerne; der var meget at lære, og i dag, hvor tjenestetiden er 16 måneder, må man undre sig over, at man på 5 måneder ikke alene kunne indøve den nye taktik, men også indøve betjeningen af de enkelte våben. Det skulle også vise sig, at man var gået for vidt i reduktionen inden for hæren!

4. Bataillon afholdt hvert år i september og begyndelsen af oktober genindkaldelser med 30 dages tjeneste. Det indkaldte mandskab og befalingsmænd samledes på Frederiksberg slot, og efter ikklædningen blev mandskabet indkvarteret i en af lejrene. Skydning, eksercits og fægtningsøvelser stod på programmet i de første uger, og der sluttedes af med en bataljonsøvelse.

I 1923 afløste khakiuniformen den under krigen indførte grå og grågrønne uniform (model 1915), og der anskaffedes stål-

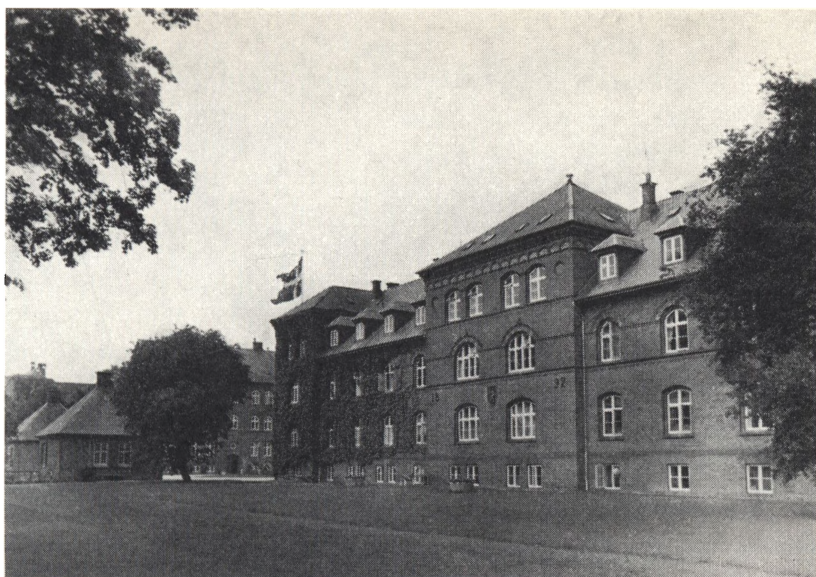
hjelme. Mens man tidligere havde tilstræbt en så prangende uniform som muligt – soldaten skulle først og fremmest tage sig godt ud – havde verdenskrigen lært nødvendigheden af at have uniformer, der faldt sammen med terrænet. Omtrent samtidig ophørte gevær 1889 med at være infantriets hovedvåben og erstattedes af rekylgeværet. Uddannelsen omfattede nu både betjening af rekylgevær, gevær, karabin, geværgranat og håndgranat, og dertil kom omkring 1930 maskingevær, mortér og fodfolkskanon (specialkompagnier). Når tjenestetiden var så kort, måtte det naturligt gå ud over eksercits og gymnastik, og også felttjenesten blev indskrænket.

Ved verdenskrigens slutning var oberstløjtnant *V. Rothe* blevet udnævnt til chef for bataljonen, og i tiden som reservebataljon førtes den af oberstløjtnanterne *Aage Glahn* (1924–25), *H. M. Hedemann* (1925–27), *C. M. D. Schiær* (1927–28) og *O. V. F. Laub* (1928–32).

Den 1. november 1932 genoprettedes 4. Bataillon som liniebataljon og indgik som afdeling under 6. Regiment, der i forvejen talte 5., 16. og 26. Bataillon. 6. Regiment havde garnison i Odense, og 4. Bataillon var nu „atter hjemme“ på Fyn. Det var her, den i 1614 var oprettet, og det var her, den havde haft garnison de første 100 år af sin eksistens. Den har førstehåndskrav på tilknytningen til Fyn, og det er da også tilkendegivet i dens nuværende navn, Fynske Livregiment.

Ved en lille højtidelighed blev bataljonens fane af regimentets chef, oberst Kyhl, overgivet til 4. Bataillons nye chef, oberstløjtnant *Sv. Claussen*.

Med hensyn til garnison for 4. Bataillon gælder det dog først for Odenses vedkommende fra formentlig 1663, idet Fyenske Kompagni 1614–63 havde garnison i Nyborg. Da Fyenske nationale Regiment oprettedes 1663, forblev Nyborg hovedkvarteret; men en del af styrken indkvarteredes i Odense. Man formoder, at det er sket samme år. Med sikkerhed ved man, at der var soldater indkvarteret i byen 1680, og fra denne tid kan Odense altså regnes for garnisonsby i moderne forstand. 1723 blev regimentet forlagt til København, og det vendte altså først tilbage til Fyn som bataljon i 1932.

Odense kaserne. „Vinterkasernen“, opført 1892.
(Fot.: Sten Danhuus).

I mellemtiden havde andre afdelinger haft garnison i Odense: 5. Bataillon fra 1859, 16. og 26. Bataillon fra 1867, 36. Bataillon fra 1880. Ved hærreduktionerne blev 26. og 36. Bataillon nedlagt som liniebataljoner, og fra 1932 består 6. Regiment altså af 4., 5. og 16. Bataillon. Periodevis i tiden 1670–1911 har Odense endvidere været ryttergarnison.

Som i de andre garnisonsbyer var soldaterne oprindelig indkvarteret hos borgerne; egentlige militære bygninger til indkvartering af større afdelinger kendes først fra slutningen af sidste århundrede.

Af „Odense Byråds Forhandlinger 1869/70“ fremgår det, at Odense Byråd ved lejekontrakt med Krigsbestyrelsen forpligter sig til at opføre et eksercerhus „med Gulvet belagt med Gruus, 4 Måneder efter 1ste August 1870 . . . Leergulvet lægges i Foråret så tidligt som Frosten tillader det“. Dette eksercerhus er den nuværende gymnastiksal.

De øvrige kasernebygninger („Vinterkasernen“, officers- og

Maskingeværkompagni på march gennem byen, 1932.

administrationsbygningerne) stod færdige i 1892, afleveredes til militæretaten den 26. marts og toges i brug den 31. marts.

Byens nu nedlagte rytterkaserne blev bygget i 1877.

I 30'erne modtog bataljonen rekrutter hvert år omkring 10. maj – første gang 1933 – og hjemsendelse fandt sted omkring 10. oktober. Hvert hold deltog i juli måned i sommerlejr på Enebærodde, senere i skydning i Borris og efterårsmanøvre i Jylland.

Den 1. april 1938 fandt chefskifte sted, idet oberstløjtnant *O. E. Busch* overtog kommandoen over bataljonen.

Den politiske udvikling i Tyskland i 30'erne skabte uro overalt i Europa. Man kunne have forventet, at Tysklands nærmeste nabo havde styrket sin hær i 30'erne; men det var ikke tilfældet; tværtimod medførte hærlovene af 1932 og 1937 yderligere reduktioner:

Forsvarsbudgettet blev skåret ned, og ved sessionen kunne langt den største del af de værnepligtige trække frinummer. Uddannelsen varede 5 måneder, og det stod klart for enhver, at den stående hær ikke kunne komme på højde med sikringsstyrken under 1. verdenskrig.

I 1932 deltes hæren i to divisioner, én i Jylland og én på Sjæl-

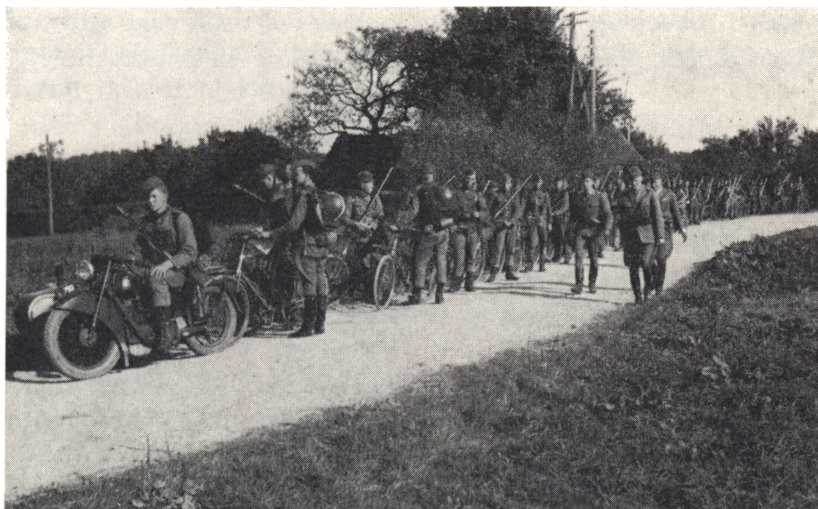

land, tilsammen tællende 8 regimenter, Livgarden inclusive. Hver bataljon forøgedes med et 5. kompagni, forsynet med maskingeværer.

Forholdene gjorde det klart, at den hær, Danmark rådede over, ikke ville kunne yde tilstrækkelig modstand i tilfælde af tysk angreb. Man var klar over manglerne ved hærloven af 1932; men der kunne ikke være tale om at forøge de militære budgetter, og det forslag, Generalkommandoen havde fremsat, havde man fra politisk side ikke kunnet gå ind for. Under sådanne forhold var det ikke muligt at tilvejebringe en ordning, ved hjælp af hvilken vi ville kunne forsvare vor neutralitet.

Hærloven af 1937 var en videreførelse af hærloven af 1932 med mindre væsentlige ændringer. 6. Regiment blev omdannet til et cyklistregiment på 2 bataljoner, hvorefter Jyske Division rådede over 3 infanteriregimenter i Jylland og 1 cyklistregiment i Odense.

Et enkelt af bataljonens kompagnier forsynedes med motorcykler og bevæbnedes med karabiner, maskinkanoner og rekylgeværer i trefod, mens resten forsynedes med cykler og bevæbnedes med geværer og rekylgeværer. Når bataljonen rykkede ud,

Klar til fremrykning.
Et af 4. Bataillons cyklistkompagnier under øvelse 1938.

foregik det pr. cykel eller motorcykel, og mandskabet trænede i i krigstilfælde at gøre brug af cykel eller motorcykel og samtidig betjene de respektive våben.

Samme år forhøjedes soldatens løn til 75 øre daglig foruden kostforplejning.

Grænsebevogtningen måtte styrkes, og i løbet af 30'erne havde flere afdelinger fået garnison i sønderjyske byer. Endvidere var Søgård mellem Åbenrå og Flensborg blevet indrettet som kaserne.

Tiden omkring hærloven af 1937 var nok præget af en mere positiv forsvarspolitik, og med denne lov var den hær skabt, som vi havde til rådighed ved tyskernes overfald i 1940. Vi var dog ringere stillet end i 1914, og sammenlignet med andre lande måtte vi regne med en beskedent mobiliseringsstyrke. De frivillige korps var ophævet, og landet ville uden større vanskelighed kunne besættes af en fremmed magt.

Hitler foretog det ene kup efter det andet, og alle forsøg på fredelige løsninger blev fejet til side. Gang på gang optrådte han provokerende og holdt ikke de givne løfter. I foråret 1939 besatte han Czekoslovakiet, og på grund af krigsfaren mødte herhjemme i maj ud over rekrutstyrken også årgang 1938 som beredskabsstyrke. Den hjemsendtes dog allerede den 15. juli.

Den 1. september angreb tyske tropper Polen; få dage efter var krigen mellem Tyskland og England-Frankrig en kendsgerning.

Den anden verdenskrig

(Udviklingen efter krigsudbruddet den 1. september 1939 – Bataljonen forlægges til Søgård – Kampene i Sønderjylland den 9. april 1940 – Uddannelse af små hold i de første krigsår – Overfaldet på kasernen den 29. august 1943 – Tjenesten genoptages efter befrielsen – 4. Bataillons ophør og videreførelse som Fynske Livregiment (6. Reg.) – Hærlovene af 1951 og 1960).

Ved krigsudbruddet beordrede regeringen for hærens vedkommende årgangene 1934–38 indkaldt, hvorved hæren bragtes op på 36.000 mand. Den planlagte sikringsstyrke forudsatte 54.000 mand, og afdelingerne var derfor kun på $\frac{2}{3}$ af den fulde styrke. Den første uge gik med at opstille styrken, supplere materiellet og tilrettelægge træningen. 4. Bataillon blev indkvarteret i Ravnebjerg, Højme og Brændekilde, hvor der på Brændekildegård oprettedes en luftspejde- og lyttevagt.

Den umiddelbare krigsfare drev hurtigt over, og allerede den 16. september hjemsendte krigsministeriet – mod Generalkommandoen skriftlige indsigelse – årgangene 1934, 1935 og 1938 med uniform, men uden våben.

Den 10. oktober indkaldtes rekrutter, til 4. Bataillon 250 mand. Kort tid efter, den 18. november, bestemte krigsministeriet, at også årgang 1936 skulle hjemsendes. Da det var sket, bestod beredskabsstyrken af 12.000 mand.

Ude i Europa udviklede begivenhederne sig med stormskridt; men tiden udnyttedes ikke til at opstille et effektivt neutralitetsværn med hovedvægten lagt på forsvaret af grænseområdet. Havne, broer og jernbaneknudepunkter var der ikke planer om at lade bevogte; man skulle jo nødig risikere en gentagelse af den kedsommelige vagttjeneste under 1. verdenskrig. Og hvad kunne det vel også nytte!

Selv om Hitler havde erklæret, at han ville respektere vor neutralitet, var man dog klar over, at der stadig var fare for tysk angreb på Danmark. Folketingets holdning understregedes den 19. januar 1940, hvor de demokratiske partier enstemmigt udtalte, at „Landets Neutralitet skulde opretholdes, og at de Midler, der rådedes over, om fornødent skulde anvendes for at hævde og

værne Rigets Fred og Uafhængighed“ (Generalkommandoens Oversigt over Begivenhederne omkring 9. april 1940, II, pag. 4).

Dette fremgik ikke af de forberedelser, forsvaret traf. Generalkommandoen fremsatte gang på gang ønske om styrkelse af beredskabet og forstærkningsarbejder langs grænsen; men det vandt ikke regeringens tilslutning. Fra dennes side blev der kun svaret, at der intet måtte foretages, der kunne „udæske fjenden“.

Den 1. februar 1940 blev 4. Bataillon forlagt til lejren på Søgård med følgende besætning:

28 officerer,

9 befalingsmænd af officiantgruppen,

14 underofficerer,

29 korporaler og

490 menige, fordelt på følgende kompagnier:

1. kmp. (kaptajn C. C. Bartholdy)	} cyklistkompagnier, } udrustet med rekylgeværer } og geværer.
2. kmp. (kaptajn L. M. K. Nielsen)	
3. kmp. (kaptajn A. E. G. Klein)	
4. kmp. (kaptajn K. N. S. Bahnsen)	} motorcyklistkompagni, } udrustet med karabiner, } maskinkanoner og rekyl- } geværer i trefod.

Staben, 1. og 4. kompagni var indkvarteret på Søgård, 2. kompagni i Kværs og 3. kompagni i Kliplev. På Søgård lå endvidere 2. Fodfolkspionerbataillons afværgekompagni under kaptajn S. A. Schack med 3 delinger med samme sammensætning som delingerne i 4. Bataillons motorcyklistkompagni. Dette kompagnis delinger støttede 4. Bataillons kamp den 9. april med delinger og grupper fordelt til vore kompagnier. Derudover bestod de sønderjyske styrker af enkelte kompagnier af 2. Regiment i Haderslev og fodfolkspionerkommandoet i Tønder samt rekrutter i Sønderborg. Endelig var der to luftværnsbatterier i Løgumkloster og Rødekro.

Den 22. februar blev 1. beredskabsbefaling for styrken i Sønderjylland udstedt. Styrkens opgave angives som „i første Række en klar og utvetydig Tilkendegivelse af Viljen til Forsvar uanset Styrkeforholdene, i anden Række at skabe gunstige Forhold for en senere Kamp for nordfra tililende Styrker“. I tilfælde af over-

fald skulle Søgårds-styrken besætte vejene Tinglev-Rødekro, Kruså-Rønshoved, Kruså-Kelstrupskov-Gråsten. På grund af den 35 km lange strækning måtte man nøjes med at placere styrker ved de vigtigste vejknodepunkter (Hokkerup, Kværs, Bjergskov, Bredevad, Korskro, Klipleve og Lundtoftebjerg) og ved blokering af disse „med bevægelige Spærringer (Vogne, Harver, Træstammer m. v. fra nærmeste Gårde, Skove), som hurtigt kan lukkes og holdes under Ild“, hindre fjendens fremrykning.

Flere gange var faren drevet over; men i begyndelsen af april blev det alvor. Til regeringen var der fra den danske legation i Berlin indløbet flere foruroligende meddelelser, bl. a. om samling af skibsmateriel og tropper ved de tyske Østersøhavne. Den kommanderende general fremsatte flere gange i løbet af foråret ønske om bl. a. forøgelse af beredskabet ved indkaldelse af nogle af de hjemsendte årgange, iværksættelse af forstærkningsarbejder ved kysterne og i Sønderjylland, herunder udførelse af en række forberedte vejspærringer i den sydligste del af landsdelen; trods disse advarsler foretog regeringen sig intet, hjemsendte tværtimod årgang 1937.

Den 8. april afholdtes om formiddagen møde hos forsvarsministeren, der meddelte, at en tysk eskadre var på vej nordpå gennem Storebælt. Generalstabschefen meddelte, at der var indløbet efterretning om, at en 50–60 km lang motorkolonne var på vej fra Rendsborg mod Flensborg.

Samme meddelelse blev samtidig givet kommandanten på Søgård, oberstløjtnant Hintz. Kommandøren for 4. Bataillon havde en time forinden fået ordre til at holde sig hjemme på Søgårdhus, da „alvorlige Nyheder kunne ventes“ (Bataljonens dagbog).

Omkring kl. 1 udgik følgende ordre fra Generalkommandoen: „Samtlige Afdelinger snarest i Alarmberedskab indtil ny Ordre. Skarp Ammunition udleveres“. Ordren indeholdt tillige befaling til i tilfælde af grænseoverskridelse at optage kampen. 3. kompagni, der var på øvelse, og 1. og 4. kompagni, der opholdt sig på Dybbøl, blev straks kaldt hjem, og kompagnierne holdtes i alarmberedskab på Søgård og i Klipleve. 2. kompagni gik straks i flyverskjul i plantagen syd for Kværs og tog senere på eftermiddagen ophold i forsamlingshuset og på kroen.

Hen på eftermiddagen indløb der efterretning om, at motor-kolonnen befandt sig umiddelbart syd for grænsen, at den talte ca. 2400 vogne, og at 9000 mand skulle have kvarter i Flensborg. Man kunne nu vente grænseoverskridelse i løbet af natten.

Da man var klar over, at den fjendtlige motorstyrke agtede at gå i kvarter syd for grænsen, besluttede man i Generalkommandoen – for at give soldaterne så megen hvile som muligt – at ændre alarmberedskabet til „forhøjet beredskab“. Dette gjaldt dog ikke i Sønderjylland, hvor alarmberedskabet opretholdtes. Ingen afdeling i landet måtte før nærmere ordre rykke ud til øvelse eller skydning, og den følgende dag skulle al øvelse foregå umiddelbart i nærheden af kantonnementsområdet.

Kl. 20.15 udsendte chefen for 4. Bataillon følgende ordre:

„Forhold til Natten.

Kompagnierne kan hvile i én stor Lokalitet, påklædt med Udrustningen hos sig. Mindst én Deling ad Gangen skal være vågen og udrykningsklar som indre Vagt og Vagt ved Køretøjer.

Befalingsmænd skal hvile sammen med deres Styrke.

Fra i Morgen tidlig kl. 05.00 fuldt Beredskab.

Om Morgenspisning vil Ordre tilgå i Morgen tidlig. Før Ordren må der ikke rykkes til Spisning.

tg. Sv. Claussen.“

Om aftenen holdtes ministermøde, og regeringens beslutning gik ud på, „at der ikke skulde indkaldes nogen Sikringsstyrke, og at der ikke skulde foretages Forskydninger eller Sammendragninger af Tropper“. Regeringen fastholdt sin holdning – situationen for hærledelsen var vanskelig!

Alarmberedskabet på Søgård opretholdtes natten igennem. Soldaterne sov fuldt påklædte på sengene, alle døre stod åbne, og køretøjerne holdt klar på eksercerpladsen.

Gentagne gange i løbet af natten afprøvedes telefonforbindelsen med grænsegendarmeriet. Under en sådan prøveopringning kl. 4.15, foretaget af adjudanten ved 2. Fodfolkspionerbataillon, råbte den, der talte på grænsestationen: „Den tyske Panserdivisions Tête er nu ved Kobbermølle Toldsted. Vi er ...“ Derefter var forbindelsen afbrudt. Grænsestationen var besat; tyskerne havde overskredet grænsen!

bagegangsmuligheder; men soldaterne bevarede roen og ydede hver på sin post en indsats. 600 mand skulle nu besætte en strækning på 35 km, og der måtte blive tale om gruppekampe og i mange tilfælde enkeltmandskampe.

De enkelte kompagniers delinger besatte følgende stillinger:

1. kmp.:	Bredevad	:	én deling
	Korskro	:	én deling
	Bjergskov	:	én deling (bataljonsreserve)
2. kmp.:	Bjergskov	:	1. deling (bataljonsreserve)
	Rønshoved	}	: 3. deling
	Hokkerup		
	Kværs	:	2. og 4. deling
3. kmp.:	Perbøl	}	: 1. deling
	Gårdeby		
	Kliplev	:	2. deling
	Lundtoftebjerg	:	3. deling
	Vilsbæk	:	4. deling
4. kmp.:	Bjergskov	:	1. deling (bataljonsreserve)
	Bredevad	}	: 2. deling.
	Korskro		

1. kompagni besatte sammen med 2. deling af *4. kompagni* under løjtnant H. F. L. Nielsen vejkrydsene ved Bredevad og Korskro. Endnu før styrken ved Bredevad havde nået at få spærret vejen, dukkede 4 fjendtlige panservogne og et par motorcyklister op. Da de et øjeblik gjorde holdt og der fra den forreste vogn vistes et signal, mente kompagnichefen, kaptajn Bartholdy, i sin kikkert at kunne konstatere, at det var et hvidt flag, der signaliseredes med som tegn på, at man ønskede forhandling. Han trådte frem på vejen, men bad samtidig den nærmeste kanonskytte skyde varselsskud, hvis de fjendtlige panservogne kørte frem. Det gjorde de, og kampen var i gang. Kanongruppeførereren, underkorporal Larsen fra 4. kompagni skød og ramte den første vogn, der gik på tværs af vejen, hvorved den skabte dækning for de 3 panservogne, der fulgte efter. Herfra blev vor trefodsgruppe voldsomt beskydt, og skytten, menig 731 Andersen, faldt, ramt af et skud

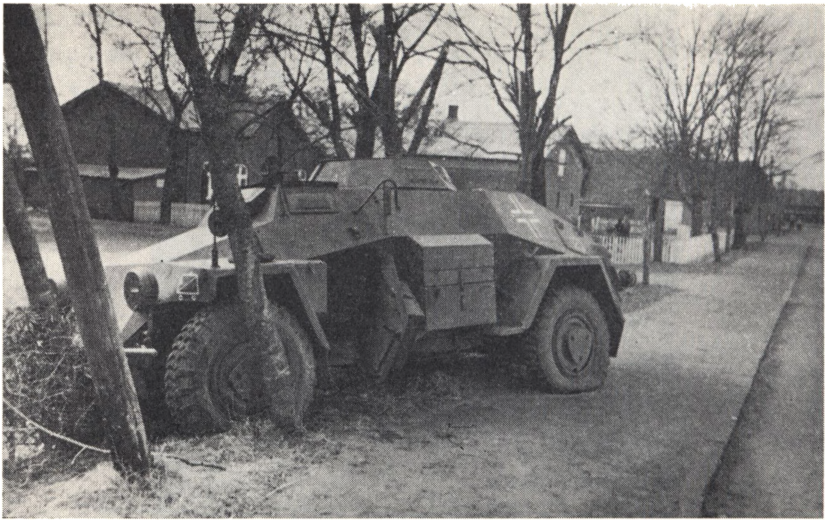

Kors, rejst på det sted,
hvor menig 724 Søgaard faldt.

gennem hjelmen. Gruffeførerer, menig 724 Søgård, sprang til, men rantes af et skud, der gik gennem lungen, og han døde 4 timer senere.

Da panservognen, der stod på tværs af vejen, var blevet slæbt væk, fortsatte de 3 andre vogne. Atter blev der fyret fra den danske kanon. Den forreste panservogn rantes atter, kørte i grøften og ramte et træ. Også den næste endte i grøften på den modsatte side af vejen, kun ca. 10 meter fra kanonen. Den sidste panservogn rantes ganske vist, men kørte endnu et stykke og endte i grøften 50 m bag kanonen.

Kampen fortsattes; menig 704 Jespersen og menig 706 Bak

Ødelagt tysk panservogn.

såredes, og skydningen fortsattes af sergent Løvgreen og underkorporal Larsen, der imidlertid begge såredes. Menig 732 Hansen havde pådraget sig et chok. Hele gruppen var såret; det var ikke muligt at komme til kanonen, og mandskabet og de to befalingsmænd måtte slæbe sig tilbage til huset, i hvis have kanonstillingen var placeret. Underkorporal Larsen var kun lettere såret i skulderen, og han hjalp sine kammerater, så godt han formåede. Da de sårede var bragt i sikkerhed og forbundet, gik han ud og kæmpede videre! En civil læge kom til, og de sårede førtes til Tønder sygehus. Beboerne fortalte, at det fjendtlige tab var 2 dræbte og 5 sårede.

Af 4. kompagnis gruppe fremhæves særlig sergent Løvgreen og underkorporal Larsen, som i en kritisk situation overtog betjeningen af kanonen og delvis ødelagde 4 panservogne, samt menig 708 Fogh, der uden hensyn til den stærke fjendtlige ild stadig slæbte ammunition til kanonen.

708 Fogh beretter følgende om kampen:

„Så lød det første Skud, og det var med en sær Følelse, jeg tænkte på, hvad der nu ville ske, men det var kun et Øjeblik, så var jeg ganske rolig igen. Der blev skudt godt fra vor Kanon. Under

korporal Larsen, der var Skytte, satte den ene Fuldræffer efter den anden ind i disse rullende Forter, og det var med Hjertet fuldt af Fryd, jeg så disse grå Kolosser køre i Grøften, men Underkorporal Larsen er jo også Slagter af Profession.

Imidlertid råbte Sergent Løvgreen på Ammunition, og jeg bliver af Løjtnanten beordret over på den anden Side af Vejen med den forlangte Ammunition. Jeg skal indrømme, at jeg skævede noget efter Panservognene, der holdt 50 m henne ad Vejen, men så fattede jeg om Ammunitionskasserne for at begive mig ud på den sidste Kravletur i dette Liv.

Jeg tror, at jeg aldrig har hoppet så højt og så langt, som da jeg skulde tværs over Vejen, og på den anden Side kravlede jeg langs med et Hegn, men så kom der et åbent Stykke, jeg skulde over, og der fik Fjenden Øje på mig, og så var Freden forbi. Til Toner af hvislende og fløjtende Maskingeværprojektiler krøb jeg videre – for en Ordre skal selvfølgelig udføres – og jeg nåede da også at aflevere Ammunitionen til Sergenten.

Da jeg skulde tilbage fra Maskinkanonen, kravlede jeg langs et Rosenbed, og lige for Næsen af mig, vel ca. 1/2 m foran mig, klippede de fjendtlige Projektiler lige så nydeligt et Par Grene af. Jeg tænkte, nu er der Bud efter 708, så satte jeg Kravletempoet op og nåede også tilbage i god behold ... Da der kravlede to Tyskere ud af Panservognen, lægger jeg an på dem med min Karabin, idet jeg siger til mig selv: „Denne Gang skal I få, hvad I har godt af“. Men lige idet jeg skal skyde, kommer der en civil Mand bagfra og slår Geværet ud af Hånden på mig. Jeg var først som lamslået, men så vældede Raseriet op i mig, jeg vender mig mod Manden for at slå ham ned, men betænker mig i sidste Øjeblik. Han reddede faktisk de to Tyskeres Liv, men hindrede mig i at gøre min Pligt“ (uddrag af kaptajn Bahnsens foredrag „Mit Kompagnis Oplevelser den 9. April“).

Omkring kl. 7 besluttede kompagnichefen at afbryde kampen ved Bredevad og gå tilbage til Rødekro. Heri hindredes styrken imidlertid et kvarter senere, idet en større motoriseret kolonne rykkede frem mod Bredevad. Her afvæbnedes styrken og sattes under bevogtning indtil kl. 17. Halvanden time senere ankom den til Søgård.

Maleren Svend Saabys billede med motiv fra bataljonens kamp den 9. april 1940. Billedet blev skænket regimentet 1958 af en kreds af Odenseborgere og officerer ved 4. Bataillon 1940.

Delingen, der skulle have indtaget en stilling ved *Korskro*, nåede kun Rabsted, hvor den fik ordre til at gå til Bredevad. Undervejs havde den taget to fjendtlige motorordnanser til fange. Da Bredevad imidlertid meldtes besat, besluttede styrken under løjtnant Lytzen ad biveje at nå frem til Hellevad. Efter ankomsten hertil erfarede man, at kampene var indstillet. Kl. 16 begav styrken sig tilbage til Søgård.

Mens 2. *kompagnis* 1. deling blev tilbage som bataljonsreserve, indtog de 3 andre delinger deres respektive stillinger: 2. og 4. deling syd for Kværs, 3. deling ved Rønshoved badehotel og vejgaflen på hovedvej 8 syd for Hokkerup.

Styrken ved *Rønshoved* (sekondløjtnant S. O. Nielsen, 2 korporaler og 15 menige) blev beskudt af fjendtlige flyvere på vejen dertil. Efter at styrken var kommet i stilling ved fjordvejen, var alt roligt; der hørtes kun skydning ved Hokkerup. Da man efter

en times forløb søgte at få forbindelse med resten af delingen i Hokkerup, konstateredes det, at byen var besat af tyske motoriserede styrker. I fare for at blive afskåret besluttede løjtnanten at trække sig tilbage over Gråsten til Sønderborg, hvortil styrken ankom kl. 10.15.

Ved *Hokkerup* befandt sig resten af 3. deling (løjtnant H. T. Højerslev, 2 sergenter, 2 korporaler og 18 menige) samt en afværgegruppe; også de var blevet beskudt af fjendtlige flyvere undervejs. Straks efter ankomsten etableredes en nødtørftig vejspærring:

„Vejspærring blev lavet af en transportabel Benzinmotor og en Græsslåmaskine, endvidere var det Meningen, at et Vejtræ, der stod samme Sted, skulde have været væltet, men for det første manglede vi Værktøj, og for det andet blev vi afbrudt af ca. 30 Bombemaskiner samt nogle Jagere, der kom fra Syd“, beretter korporal Jensen (kaptajn Bahnsens foredrag).

10 minutter senere blev styrken angrebet af motorcyklister og panservogne. Så snart den første vogn kom frem til vejspærringen, åbnede vor maskinkanon ilden, og de 3 første panservogne rantes. Føreren af den første panservogn faldt.

Kampen var nu i fuld gang. Tyskerne trængte gennem Kelstrupskov, fik en kanon bragt i stilling; men den havde kun affyret ét skud, da den blev bragt til tavshed, ramt af 2 skud fra vor maskinkanon.

Kl. 6.15 var den lille gruppe omringet af en fjendtlig styrke på ca. 100 mand, og efter en kort kamp besluttede løjtnanten at opgive yderligere modstand. Sergent C. H. Vous var faldet, menig 207 Jensen og 209 Jepsen sårede.

Under kampen udmærkede rekylgeværskytte menig 222 Goth sig flere gange. Hans rekylgeværbyge bragte den første panservogn til standsning, og da han selv var blevet beskudt bagfra og ramt i gasmasken, fyrede han et helt magasin af mod de fremstormende fjender.

Styrken blev afvæbnet og ført til Kruså grænsestation, hvorfra den hen på formiddagen blev frigivet og kunne marchere til Søgård.

I stillingen ved *Kværs* befandt sig halvdelen af kompagniet, 2. og 4. deling under kommando af kompagnichefen, kaptajn L. M. K. Nielsen. Efter ankomsten påbegyndtes gravning, og omtrent samtidig blev stillingen beskudt af 3 fjendtlige flyvere, dog uden træfning. Da kompagniet ikke kom i kamp, forblev det i stillingen, vel vidende, at tyskerne rykkede frem mod Gråsten og mod nord ad hovedvej 10, hvor man i mindst en time havde iagttaget motorkøretøjer i en endeløs række.

Kl. 8 havde kompagniet fjendtlige styrker på begge sider; det forlod stillingen, rykkede ind i *Kværs*, hvor det kort tid efter afvæbnedes.

3. kompagnis delinger indtog straks efter alarmeringen følgende stillinger: 1. deling ved Gårdeby og Perbøl, 2. deling som reserve i Kliplev, 3. deling ved Lundtoftebjerg og 4. deling ved Vilsbæk.

Før kompagnichefen, kaptajn A. E. G. Klein, forlod kasernen, fik han af bataljonsadjudanten ordre til, at der i tilfælde af angreb skulle kæmpes hårdnakket til det sidste, „dog måtte han ikke sætte sit Kompagnis Kampkraft over Styr“. Han førte selv kommandoen over 1., 2. og 4. deling, ialt 130 mand. Kun 1. deling, der befandt sig nord for Gårdeby, kom i kamp med en mindre fjendtlig panservognsstyrke ved vejspærringen.

Kl. 6 meddelte næstkommanderende, premierløjtnant Bork Andersen, efter en rekognosering, at en lang motorkolonne rykkede frem ad hovedvejen, og da der var fare for at blive omringet, gav kompagnichefen ordre til, at kompagniet skulle trække sig tilbage ad Oksevejen mod Rødekro eller Åbenrå.

Under kompagniets kørsel ad Oksevejen nedkastedes der flyveblade, som kompagnichefen læste for soldaterne („Opråb til Danmarks Soldater og Danmarks Folk“), og ved Hjordkær kunne en af sergenterne melde, at han gennem en løjtnant fra Afværgekompagniet havde hørt, at kampen var indstillet. Der blev gjort holdt ved Nybølgård, hvor soldaterne fik tørkost udleveret. De havde været på benene i 5 timer og endnu ikke fået morgenmad. Kompagnichefen ringede herfra til oberst Mikkelsen i Odense, der kunne bekræfte, at kampen var indstillet, og at kompagniet blot skulle rykke i kvarter. Kompagniet kørte nu tilbage ad Oksevejen og gik i kvarter i Kliplev.

3. deling under sekondløjtnant M. Gjermansen, forstærket med en afværgegruppe, foretog straks efter ankomsten til stillingen ved *Lundtoftebjerg* en vejspærring. Den var knap fuldført, da en fjendtlig motorkolonne dukkede op foran stillingen. Der udkæmpedes nu en hård kamp det næste kvarter.

En af de fjendtlige panservogne blev straks ramt og kom i brand. Kanonskytten, menig 11 Hansen fra 2. Fodfolkspionerbataillon, var såret; men forsyneren trådte roligt til og ramte endnu en panservogn og et par motorcykler. Uheldet – heldet, om man vil – lod et fjendtligt lyssporprojektil tænde ild i en af udbygningerne til gården ved *Lundtoftebjerg*, og røgen hæmmede fjendens træfsikkerhed. Da flere fjendtlige motorkøretøjer dukkede op, besluttede løjtnanten at trække sig tilbage i retning af *Åbenrå*; men delingen blev i *Bjergskov* standset af kompagnichefen. Under det hastige opbrud var en vekselpibe og 2 magasintasker blevet efterladt af en trefodsgruppe; men forsyneren, menig 7 Sørensen, løb frem i den fjendtlige ild og hentede de efterladte genstande.

Delingen kørte nu nord om søen mod *Søgård*. Den fortsatte og gik i stilling ved viadukten over jernbanen *Kliplev-Lundtoft*. Da delingen så, at flere panservogne nærmede sig, trak de to grupper sig mod nord, mens den sidste blev ved viadukten. Alle 3 grupper blev dog kraftigt beskudt af de fremrykkende styrker og de lavtgående flyvere. Under kampen faldt menig 72 Jørgensen.

Da en større panserkolonne fulgte, fandt delingsføreren det formålsløst at fortsætte kampen. Kort tid efter blev delingen taget til fange.

Om kampen ved *Lundtoftebjerg* fortæller sergent B. Frederiksen, der kommanderede maskinkanonen:

„Menig no. 10 Dalum og undertegnede gik til Kanonen. No. 10 var ganske rolig og upåvirket af Fjendens Ild og havde straks en Fuldræffer på en Mg Skytte, der sad i en Sidevogn og rettede ind på sit Rekylgevær. Nu søgte en Panservogn at køre frem, vi sendte straks en Granat imod den, men Granaten prællede af, hvortil No. 10 sagde: „Det er s'gunte det rene Pap, de kører med“. Panservognen vendte nu Siden til. No. 10 rettede ind. „Nu er den der vist“, sagde han og sendte en Fuldræffer gennem Vognen ...

Mandskabet udviste en glimrende Opførsel overalt, men det var en stor Skuffelse for os alle, da vi fik det triste Budskab, at vi ikke måtte kæmpe for vort Land og for vor Frihed“ (kaptajn Bahnsens foredrag).

Fra kampen ved Lundtoftebjerg fremhæves især delingsføreren, sekondløjtnant M. Gjermansen, korporalerne Thomsen og Kjelsen, menig 13 Petersen og menig 36 Jensen. Delingsføreren førte roligt sin gruppe og opholdt i længere tid den fjendtlige styrke, selv om han vidste, at de kanoner, der kunne standse panservognene, var ført tilbage. De øvrige opholdt ved deres skydning de fjendtlige panservogne og ødelagde flere af dem.

Ved Tinglev udmærkede 234 Brandenhoff sig, idet han reddede 3 kammerater fra at blive fanget ved trods fjendtlige beskydning at køre frem og hente dem hver for sig.

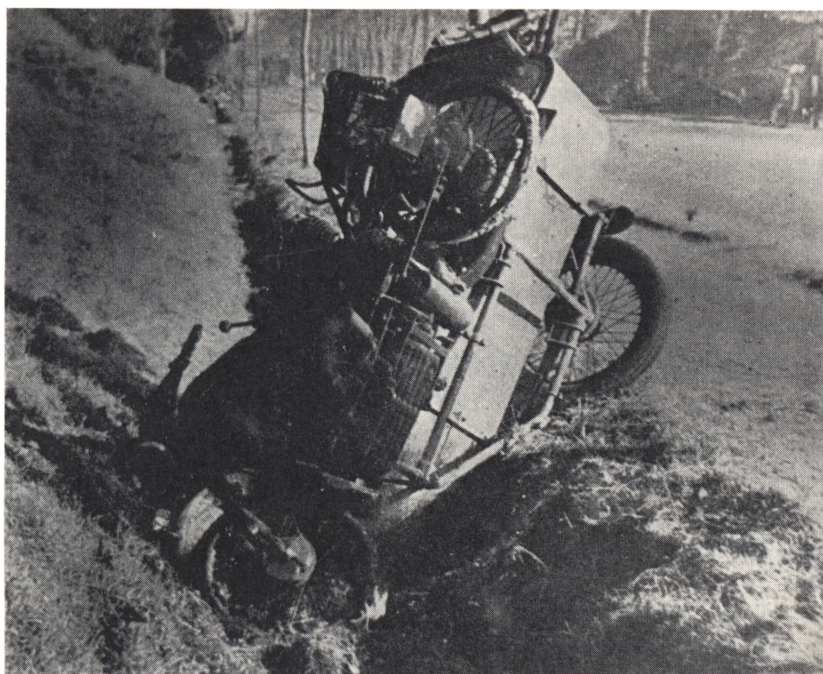
4. kompagnis 1. deling – 25 motorcyklister – fik ordre til sammen med en deling fra 1. kompagni og en deling fra 2. kompagni at udgøre bataljonsreserve i *Bjergskov*, hvor man straks gik i gang med at bygge en vejspærring under kommando af næstkommanderende, premierløjtnant Condil. Porten til en skævefabrik blev brudt op, og en lastvogn, en del skinner og tipvogne blev slæbt ud for at udgøre en nødtørfvig vejspærring. 2. deling sluttede sig som nævnt til 1. kompagni og besatte vejene omkring Bredevad og Korskro (pag. 226).

Efter kampen ved Lundtoftebjerg fortsatte den fjendtlige styrke mod *Bjergskov*. Kl. 6 dukkede de første panservogne op. Da tyskerne fik øje på spærringen, åbnede de ilden. Vognene kørte nu frem, fejede vejspærringen til side, „som man flytter et Askebæger på et Skrivebord“, skriver kaptajn Bahnsen i sin indberetning. Samtidig blev stillingen beskudt af tyske jagermaskiner.

Under luftangrebet ramtes den ene kanonskytte, menig 327 Poulsen. Han blev først fundet næste dag, 300 m inde i den nærliggende skov. Hans åbne lommekniv lå ved siden af hans uldne halsvarmer, som han havde skåret itu for at få halsen fri. Alene havde han stridt den sidste strid.

En del af mandskabet, der var på vej for at finde en mere fordelagtig stilling, kørte direkte ind i den fjendtlige ild. Løjtnanten måtte kommandere motorcyklerne ind til siden, og de måtte

Efter kampen: en af 4. Bataillons motorcykler.

køre i grøften med stor hastighed. Et kanonprojektil ramte menig 311's maskine, hans ben blev knust, og hans maskine gik i brand. Under fare for deres liv søgte to menige, 304 Nielsen og 306 Larsen, sammen med sergent Lorenzen fra 16. Bataillons 4. kompagni under kraftig fjendtlig ild to gange at trække deres sårede kammerat bort fra den brændende motorcykel. Under kampen såredes endvidere sygepasser 80 Finseth og menig 312 Fredensborg. Skytten ved 1. maskinkanon reddede livet ved i sidste øjeblik at kaste sig til siden, idet en tysk kampvogn kørte over hans motorcykel og maskinkanonen og knuste dem totalt.

En ung løjtnant måtte – på almindelig cykel – tage flugten ned ad en lille sidevej. En tysk panservogn fulgte efter, og løjtnanten måtte smide cyklen og bruge benene det bedste, han havde lært. Et projektil gik gennem hans kappe, stjernen på skulderstroppen blev skudt af; men han nåede den nærliggende skov uden at blive såret.

Under luftangrebet måtte skytten springe fra sin maskinkanon og søge dækning. Korporal B. Rasmussen sprang til og skød magasinet tomt. Derefter sprang han ind i skoven, greb sin karabin og ramte kampvognens maskingeværskytte, netop idet denne havde løftet hovedet op fra vognens tårn og sigtet på ham.

Kompagnichefen og hans chauffør havde måttet søge skjul i skovkanten:

„Projektilerne svuppede i Jorden omkring os, men der var heldigvis Plads ved Siden af os. Jeg lå dernede i Skoven iført min pæne blå Gallakappe, idet jeg, uvidende om 9. April, nogle Dage forinden havde lånt min Feltkappe til en Kammerat på Orlov, og det var ikke heldigt at have blanke Knapper og Epauletter, når Fjenden er lige over Hovedet på een. I et Pusterum mellem Angrebene fik jeg Gallakappen af og tog en Menigkappe fra Bagagevognen“ (kaptajn Bahnsens foredrag).

Efter flyverangrebet kunne delingen gå til køretøjerne og begive sig til husene ved Sdr. Hostrup-vejen, hvor man lige nåede at komme i dækning, inden næste angreb satte ind. Styrken blev spredt i skoven, og efterhånden afvæbnedes de enkelte grupper, der bevogtedes af tyske tropper, indtil de over middag blev frigivet og kunne begive sig til Søgård.

På et vist tidspunkt havde kompagnichefen råbt til sin chauffør, at denne skulle starte vognen og gøre klar til at køre efter de nordgående vogne. Chaufføren, der troede, at kaptajnen fulgte efter i en lastvogn, kørte mod Åbenrå og opdagede først senere, at lastvognen ikke fulgte med. Kaptajnen mente, at det var en dansk deling, der lå i skoven; men da han nærmede sig den, opdagede han, at det var en tysk maskingeværpatrulje. Han havde valget mellem at overgive sig til fjenden eller søge at komme gennem skoven. Det sidste lykkedes, og efter godt en times forløb kom han til en gård i Stubbæk, hvor han over radioen fik meddelelse om kampens indstilling.

I sin indberetning fremhæver bataljonschefen fra kampen i Bjergskov de nævnte menig 304 Nielsen, menig 306 Larsen og korporal Rasmussen.

Ved *Bjergskov* førte oberstløjtnant Claussen selv kommandoen

over *bataljonsreserven*, der ud over den nævnte deling fra 4. kompagni bestod af delinger fra 1. og 2. kompagni.

Kl. 5.40 fik delingen fra 2. kompagni ordre til at følge bataljonsstaben mod nord og gå i stilling i sydkanten af Stubbæk-skov. Herfra kørte oberstløjtnanten til Åbenrå, hvor han gennem amtmanden og politimesteren erfarede, at al forbindelse med København var afbrudt.

Samtidig blev delingen fra 2. kompagni under fremrykning beskydt af lavtgående fjendtlige flyvere ved Sdr. Hostrup. Under angrebet faldt menig 410 Nielsen; korporal H. Mathiasen, menig 406 Hindsgaul og menig 412 Vestergaard såredes.

20 minutter senere blev delingen stærkt beskydt ved Hostrup-skov. Herfra trak den sig tilbage til Åbenrå, hvor den fik ordre til at køre videre til Knivsbjerg. Nord for byen standsedes en lastbil og en rutebil, som benyttedes til videre transport af cykler og personel.

Ved Knivsbjerg samlede oberstløjtnant Claussen resterne af sin styrke og fortsatte i retning af Haderslev, hvor cyklistdelingen gik i stilling i den nordlige del af byen. Da det p. g. a. de mange mennesker og biler inde i byen var for farligt at beskyde de tyske kampvogne, fortsatte oberstløjtnanten tilbagegangen over Kolding mod Vejle. Da styrken befandt sig syd for Kolding, modtog oberstløjtnanten gennem politimesteren i Kolding besked om, at fjendtlighederne var indstillet.

4. Bataillon havde denne morgen et tab på 6 faldne og 13 sårede:

*Faldne: Sergent C. H. Vous, Kædeby
menig 72, C. G. Jørgensen, Søllested
menig 327, B. C. Poulsen, Middelfart
menig 410, F. P. K. Nielsen, Fruens Bøge
menig 724, P. Søgaard, Odense
menig 731, P. J. Andersen, Skovsby.*

*Sårede: Sergent J. Løvgreen, København
korporal H. Mathiesen, Skanderup
underkorporal B. Larsen, Middelfart
sygepasser 80, H. Finseth, Snøde
menig 207, B. I. Jensen, Egholt*

Sergent C. H. Vous,
faldet ved Hokkerup.

72 C. G. Jørgensen,
faldet ved
Lundtoftebjerg.

327 B. C. Poulsen,
faldet ved Bjergskov.

410 F. P. K. Nielsen,
faldet ved Sdr. Hostrup.

724 P. Søgaard,
faldet ved Bredevad.

731 P. J. Andersen,
faldet ved Bredevad.

Faldne i kampen den 9. april:
(Fot.: J. C. Christoffersen).

menig 209, L. O. M. K. Jepsen, Nyborg
menig 311, M. L. Andersen, Middelfart
menig 314, J. C. Fredensborg, Tommerup
menig 406, E. Hindsgaul, Odense
menig 412, J. M. Vestergaard, Aså
menig 704, P. Jespersen, Odense
menig 706, N. E. Bak, Nykøbing M.
menig 732, C. J. Hansen, Rudkøbing.

Afværgekompaniet, der som nævnt havde kæmpet sammen med 4. Bataillon, havde også haft tab: menig 584 Jørgensen (faldet), sekondløjtnant A. Olsen (såret) og menig 11 Hansen (såret).

Det samlede tab i Sønderjylland den 9. april var 13 døde og 24 sårede. Når vi tager i betragtning, hvor mange afdelinger der var placeret i Sønderjylland, må man sige, at vi slap billigt fra det tyske overfald. 4. Bataillon havde været i kampens centrum og lidt det største tab. 6 af bataljonens unge soldater var faldet på ærens mark – men 6 for meget. De står som vidnesbyrd om den danske soldats vilje til at kæmpe for sit fædreland, og som et synligt udtryk for landets taknemmelighed og anerkendelse af den indsats, de ydede, lå der på alle de faldnes grave en krans med røde og hvide blomster og med inskriptionen: Fra Kongen og Dronningen.

Der var ingen af soldaterne, der vaklede, da de tyske kampvogne rullede frem. De var besjælet af kampvilje, og trods det håbløse i situationen satte de livet på spil i kamp mod overmagten. Sammenbidt og stædigt forsvarede de enkelte grupper deres respektive stillinger, og det var med bitterhed, at soldaterne modtog ordren om, at kampen skulle indstilles. Mange ville hellere have kæmpet end se landet blive besat uden virkelig modstand. „Aldrig har jeg været så skuffet. Det syn, der mødte os, fik hadet op i mig; jeg kunne have tævet dem alle, hvis der havde været lejlighed dertil“, udtalte en af soldaterne bagefter.

Trods ikke-angrebspagten havde det været tyskernes plan på denne dag at overrumple og bemægtige sig landet. De vigtigste havnebyer blev besat samtidig med overskridelsen af grænsen, og fjendtlige styrker trængte op i Jylland. Der blev om morgenen holdt statsråd på Amalienborg, hvor det blev besluttet at opgive al modstand. Fra krigsministeriet udgik statsrådets beslutning telegrafisk til alle afdelinger; men kampene var da allerede i fuld gang i Sønderjylland. Det tyske overfald var en kendsgerning; inden aften var Danmark et besat land.

Bataljonens afdelinger samledes i løbet af aftenen på Søgård; men ved appellen manglede adskillige. Enkelte dukkede op; resten lå døde eller sårede på sygehusene i Flensborg, Åbenrå og Tønder.

Oberst Mikkelsen taler for de 6 faldne ved mindehøjtidelighed på Odense kaserne den 14. april 1940.

Den 11. april holdtes på Søgård en mindehøjtidelighed for de 6 faldne, hvorefter kisterne førtes til Odense, hvor de ved en højtidelighed blev modtaget af chefen for 6. Regiment, oberst Mikkelsen.

Den 14. april overtog oberstløjtnant *K. H. J. Bruhn* kommandoen over bataljonen, der dagen efter blev forlagt til Odense med march over Mommark-Fåborg.

Den 16. april fandt delvis hjemsendelse sted af årgang 1939. Kasernen blev gjort klar til aflevering til de tyske tropper, og resterne af bataljonens styrke blev indkvarteret på garnisonssygehuset og i pavillonen i Fruens Bøge.

Tyskerne besatte så godt som alle militære lokaliteter i Danmark, der herefter kun måtte have et par tusinde mand under våben.

Den daglige tjeneste måtte fortsætte i skyggen af den tyske besættelsesmagt. Uddannelsen fandt sted i begrænset omfang, holdene var små – den 11. november mødte 47 rekrutter til uddannelse – og undervisningen foregik i uvante omgivelser. Hovedparten af styrken blev forlagt til garnisonssygehuset i Albanigade (bag det nuværende sygehjem), mens depoterne fik til huse i pavil-

lonen i Fruens Bøge. Kasernen i Albanigade benævntes i det daglige den danske kaserne, mens byens egentlige kaserne var overtaget af tyskerne og benævntes den tyske kaserne. Som øvelseshøjde benyttedes engarealet ved Bramstrup, og skydeøvelser afholdtes i disse år bl. a. i Hevring og Halk i Jylland.

I Jylland og på Sjælland måtte hæren kun råde over hver et par garnisoner, og for hver dikterede tyskerne et særligt øvelsesområde. I 1942 blev der foretaget yderligere indskrænkninger, idet der fra tysk side blev truffet bestemmelse om, at de danske styrker skulle forlade Jylland. De jyske regimenter fik herefter anvist midlertidig garnison i de fynske søkøbstæder.

Ellers forløb de første besættelsesår forholdsvis roligt. Kun i beskedent omfang blev der demonstreret over for besættelsesmagten for at vise, at den var uønsket; men efterhånden blev det naturligt, at folk i det stille ydede aktiv modstand mod nazisterne. Modstandskampen satte så småt ind, og der blev foretaget sabotage mod besættelsesmagten og de danske virksomheder, der sympatiserede med den.

Denne modvilje kulminerede i august 1943 i form af store strejker. Tyskerne stillede den 28. august den danske regering over for kravet om at indføre undtagelsestilstand og gribe drastisk ind; men regeringen svarede klart nej, selv om det ville medføre en skærpet besættelse og indførelse af de terrormetoder, der havde været taget i brug andre steder.

Den 29. august slog tyskerne til og nedkæmpede hurtigt de få styrker, vi havde under våben. Til trods for, at den tyske styrke i Danmark talte ca. 100.000 mand, frygtede den overfald, og fra tysk side valgte man nu at afvæbne det danske forsvar og siden politiet.

I Odense fik overfaldet på kasernen i Albanigade, pavillonen i Fruens Bøge og hangaren på Lille Eksercerplads følgende forløb:

På *kasernen i Albanigade* var indkvarteret ca. 100 menige. P. g. a. urolighederne i byen var al orlov inddraget lørdag den 28. august.

Den første del af natten forløb roligt; men kl. ca. 2.30 blev der givet melding om skydning ved pavillonen i skoven. Styrken på kasernen alarmeredes; men da skydningen mentes at være bragt

til ophør, fik soldaterne lov til at hvile på sengene, klar til at rykke ud som undsætning for vagten ved pavillonon.

Kl. ca. 4 iagttoges – formentlig tyske – patruljer på gaderne omkring kasernen, og styrken alarmeredes atter. Samtidig blev der givet ordre til, at indgangen til kasernen skulle besættes. Før alarmeringsordren var nået ud til alle barakkerne, blev der åbnet ild mod kasernen. I mørket var det umuligt at erkende, hvem der foretog angrebet, og der blev givet ordre til øjeblikkelig at gå i stilling og tage kampen op. De tilstedeværende befalingsmænd fordeltes over kasernen; men på flere stuer åbnede mandskabet selv ilden og vedligeholdte skydningen, uden at der var befalingsmænd til stede.

Sammen med alarmeringen var der givet ordre til, at alle skulle samles på selve kasernen; men alt gik så hurtigt, at ikke alle fra barakkerne nåede frem; de måtte blive og tage kampen op der. Herunder såredes menig 21 Taul og trainsoldat 1204 Nielsen, der skønt han som hestepasser ikke var våbenuddannet, løb over i nabobarakken for at hente våben og ammunition til sig og sine kammerater.

Det lykkedes ikke tyskerne under kampen at tiltvinge sig adgang til kasernen; efter 20 minutters kamp modtog bataljonen regimentschefens ordre om at opgive kampen og overgive kasernen. Bataljonschefen blev ført ud til den tyske kaptajn, der gav ordre til mandskabets afvæbning og kasernens aflevering:

„En efter en måtte vi nu om på gårdspladsen med vore kolde geværer. Det var en trang vej . . . På gårdspladsen stod tyskerne, den ene kolonne ved siden af den anden . . . Så snart de fik øje på een, blev en fem-seks bajonetter rettet mod een, mens karabinen, bajonetten og spaden blev smidt i en stor dyng. Aldrig vil denne dystre stemning, der var over dette møde med den tyske hær, blive glemt . . .

Bevogtningen var på sine steder meget effektiv. En aftræden på naturens vegne blev overvåget af en eller to opplantede bajonetter. Fra vinduerne kunne vi se, hvordan det kryb kom med lommerne fyldte af alt mellem himmel og jord: fotografiapparater, tegnebøger, kikkert, fyldepenne, ja, der var ikke den ting, de ikke

kunne få sig til at organisere. Fra et kornet-kvarter forsvandt så galt en hel habit“ (Uddrag af menig 129 Crone Larsens indberetning).

Efter at kasernen var afleveret til tyskerne, blev officererne ført til den tyske kaserne, mens de menige forblev som fanger på kasernen i Albanigade:

„Trods alt fik denne første dag i tysk krigsfangenskab ende. Vi gik til køjs . . . de fleste lå på gulvet med et par gamle uniformer over sig. Vinduerne skulle holdes hermetisk tillukkede, så det varede ikke ret længe, inden den overbefolkede stue var næsten kvælende. Uden for døren, der også skulle holdes lukket, gik vagtposterne frem og tilbage. Ud på natten fandt de overkørte vagtposter hvile, siddende på taburetter med ryggen op mod væggene. De snorkede, så det kunne høres i hele bygningen. Vagtposten i kasernegården skød bravt, hver gang der faldt et blad til jorden.

Efter denne dag fulgte andre 46 dage, 46 dage, der var ved at gå een på nerverne“ (Samme indberetning).

Sekondløjtnant Ikjær Jensen, 1 kornet og 9 menige var afgivet som vagt ved pavillonen i Fruens Bøge. Allerede før midnat var der observeret personer inden for det forbudte område, og vagtposten havde måttet åbne ild mod „et eller andet“ i krattet. Derefter var alt roligt.

Det samme gentog sig efter en times forløb, dog blev vagtposten denne gang beskudt af personer, der opholdt sig ved indgangen til pavillonen. Vagterne havde på fornemmelsen, at det ikke var de sidste skud, der var løsnet denne nat, og deres formodning kom til at slå til, idet det kom til flere ildkampe mellem vagterne og disse ukendte personer. Først da et tysk kommando ankom ad stien fra Sdr. Boulevard og gjorde holdt ved pavillonen, var man klar over, at det var tyskere, der havde været på spil, og at disse angreb var et led i en større plan. Dette bestyrkedes i den skydning, man i mellemtiden havde hørt fra hangaren. Vagten råbte tyskerne an; men der skete intet. Alle i det lille vagthold gik i stilling omkring pavillonen og åbnede ild mod det tyske kommando, der senere viste sig at bestå af ca. 30 mand.

Det udviklede sig til en drabelig ildkamp, under hvilken skydningen i byen også tiltog. Telefonisk kom der melding om, at også kasernen var blevet overfaldet, og det var da umuligt at tilkalde forstærkning. En mængde håndbomber blev kastet mod indgangen; men ingen af vore soldater, der lå bag skilderhuset, blev ramt.

Kl. 4.20 kom der pr. telefon besked om, at kasernen havde overgivet sig, og at vagten her skulle gøre det samme. Ammunitionen var desuden ved at være opbrugt. Kort tid efter trængte tyskerne gennem afspærringen og afvæbnede vagten.

Tyskerne havde svært ved at forstå, at ingen var skjult inde i pavillonen, og det varede nogen tid, før de ville tro, at der kun havde været ydet modstand af 11 mand!

Ved *hangaren* var menig 543 Barnewitz og menig 145 Christensen placeret som vagtposter (for sidstnævntes vedkommende var det første vagt!). Da de hørte skydning i skoven rapporteredes det til kasernen; men der blev givet den besked, at afløsning var undervejs, og at vagten blot skulle fortsættes. Samtidig med at der blev kastet en håndgranat, blev der åbnet ild mod dem, og begge blev ramt. Da 145 Christensen var sunket sammen og var uden bevidsthed, gjaldt det for 543 Barnewitz om at skaffe hjælp, og han slæbte kammeraten over jernbanelinjen og lagde ham ved en nærliggende kolonihave. Da det var håbløst ene mand at tage kampen op, løb han ad vejen forbi krudthuset, men løb her i armene på en flok tyskere, som afvæbnede ham og førte ham hjem til kasernen. Det eneste, han havde fået lov at beholde, var en feltlygte, og da han pludselig smed den, troede tyskerne, at det var en håndgranat. Det skete netop, idet han blev ført gennem vagten; der opstod forvirring, og Barnewitz benyttede lejligheden til at tage flugten. Trods voldsom skydning lykkedes det ham at slippe gennem hækken om alderdomshjemmets have. Her smed han støvlerne og løb videre på strømpesokker for at undgå at lave støj. Han bankede på døren til en af boligerne; men ingen turde lukke op. En dame kom til vinduet, og da hun hørte, at han var såret, viste hun ham vej til sygehuset, der ligger umiddelbart i nærheden af alderdomshjemmet. På vejen, der førte til sygehuset, blev der imidlertid blinket med signallygter, og hans eneste chance var at komme over muren om sygehuset. Det lykkedes, efter at

han havde taget tilløb et par gange, og han landede på nogle skarnbøtter lige uden for fyrrummet. Da fyrmesteren hørte, at det var en såret soldat, sørgede han for den fornødne hjælp. Barnewitz' første tanke var dog at bringe den sårede kammerat hjælp; men forbindelsen til kasernen var afbrudt.

543 havde ikke været bange for at sætte sit liv på spil; han havde set sit snit til at smutte fra tyskerne, og med fare for sit eget liv løb han gennem fjendens kugleregn for at skaffe en såret kammerat hjælp. Det havde dog nok ikke hjulpet; 145 Christensen var dødelig såret, og da han blev fundet, var han død.

I sin indberetning om kampene den 29. august fremhæver bataljonschefen flere af bataljonens soldater:

Sygepasser 35 Skielboe var indkvarteret uden for kasernen, og under fare for sit liv løb han til kasernen og meldte den fjendtlige fremrykning, hvilket bevirkede, at styrken var alarmeret, da overfaldet kom, og det er nok grunden til det forholdsvis ringe tab. Også menig 572 Juul Jørgensen fremhæves. Det var ham, bataljonschefen pålagde at alarmere mandskabet i barakkerne, og den ordre fuldførte han trods kraftig fjendtlig beskydning. Disse to samt menig 552 Dantoft, der under kampen ved skovpavillonen „optrådte med mod og beslutsomhed“, (det var bl. a. ham, der så sit snit til at stoppe splitflaget under uniformstrøjen) fik senere en belønning for deres indsats.

En enkelt dristig handling i forbindelse med tyskernes beslaglæggelse af kasernen fortjener at blive nævnt. Under inspektionen før overtagelsen bemærkede en af regimentets officerer til den tyske officer, der forestod beslaglæggelsen, at det var skik og brug i Danmark, at hærens faner i tilfælde af besættelse blev placeret i kirkerne. Den tyske officer „hoppede på den“, og sammen af lagde de besøg hos stiftsprovst Fog Petersen. Denne fangede ideen, modtog fanen og lod den under resten af besættelsen opbevare i Det walkendorfske Kapel i domkirken. Denne indskydelse hos den danske officer reddede bataljonens gamle fane!

Dette overfald havde været endnu mere gement end overfaldet den 9. april. Det skete om natten og kom så pludseligt, at der ikke havde været lang tid at bestemme sig i, før der skulle handles.

Atter havde danske soldater været besjælet af kampiver, og

for anden gang havde kampen mod besættelsesmagten måttet standses mod deres vilje. Landets samlede tab den 29. august var 26 dræbte og 40 sårede.

Det danske militær var afvæbnet – lagre af våben, uniformer o. lign. blev plyndret for alt, hvad de tyske soldater kunne gøre brug af. Hæren var opløst, og de værnepligtige blev hjemsendt i de følgende dage. En del var dog som omtalt taget til fange og blev først løsladt nogen tid efter. Befalingsmænd under 30 år beskæftigedes på ministeriets foranstaltning, befalingsmænd over 30 år ved egen foranstaltning, men alle med løn.

Regeringen trådte tilbage, og tyskerne overtog helt magten. Grænsen var nået, og i sådanne tilfælde vågner folks forsvarsinstinkt. Modstandskampen tog yderligere til, sabotører arbejdede skjult mod værnemagten, og illegal bladvirksomhed blev foretaget. Modstandsgrupper dannedes, og mange af hærens folk gik under jorden og sluttede sig til, mange på ledende poster – på frivillig basis og uden egentlig forbindelse med deres afdelinger – så at man kunne stå rede den dag, hvor afgørelsens time kom. Det var farligt at kæmpe i en hemmelig dansk hær; mange blev grebet og mishandlet af tyskerne, og mange fik en umenneskelig behandling i de tyske koncentrationslejre.

Endelig kom kapitulationen den 4. maj 1945; Danmark var atter et frit land. Den illegale hær dukkede op og tog modigt kampen op mod de danske forrædere. Også i modstandskampen satte unge danske mænd livet til.

Den 29. august 1947 og den 9. april 1948 er der ved hangaren og på kasernen afsløret mindstene over de faldne i 2. verdenskrig, og på disse dage nedlægger regimentet hvert år kranse. Ud over de faldne i Sønderjylland den 9. april 1940 og ved hangaren den 29. august 1943 nævnes på mindetavlen ved indgangen til kasernen navnene på faldne i modstandskampen, der tidligere har været knyttet til 6. Regiment:

Sekondløjtnant *Michael W. Jensen* v. 4. Batl.

(henrettet den 23.6.1944 i København af den tyske værnemagt),
menig 527/42 v. 4. Batl. *Kristian W. Hansen*

(henrettet den 23.6.1944 i Ryvangen af den tyske værnemagt),

Mindetavle på Odense kaserne over de faldne
under 2. verdenskrig.

menig 728/37 v. 4. Batl. *Holger Nyhus Kristoffersen*

(skudt den 10.8.1944 af gestapo i Snekkersten),

menig 230/34 v. 16. Batl. *Svend Åge Jensen*

(skudt af tysk underofficer den 4.5.1945 under uroligheder i Hjørring),

løjtnant (R) v. 4. Batl. *Louis Palle V. R. Lützen*

(døde på sygehuset i Odense den 14.5.1945 efter skudsår fra gadekampene i Odense den 5.5.1945).

menig 559/43 v. 5. Batl. *Hans Chr. A. Severinsen*

(døde af tuberkuløs meningitis, pådraget under KZ-lejrophold).

I to år havde Danmark ikke haft nogen hær, og den måtte så hurtigt som muligt genoprettes. For bataljonens vedkommende skete det den 24. maj 1945, hvor den genoptog sin normale virksomhed, „som de øjeblikkelige Forhold gør det muligt“ – tilføjes i bataljonens dagbog. Kasernen skulle dog restaureres, før den kunne tages i brug, og foreløbig blev regimentets og bataljonens kontorer indrettet i lokaler Vestergade 2, ligesom Vestre Skole blev stillet til rådighed for regimentet.

Den 22. juni overtoges kasernen, og der oprettedes vagt; men endnu var reparationerne ikke fuldført. Den 25. juli kunne kaserne tages i brug, og det var en højtidelig stund, da der blev holdt parade og dannebrog for første gang gik til tops.

Den 18. juli var det første rekruthold ved bataljonen efter befrielsen mødt, ialt 382 mand, fordelt på 3 kompagnier. Uddannelsen bar præg af mangel på våben og andet udstyr; det var vanskelige forhold at arbejde under; men der blev fra alle sider ydet en indsats for at få hæren genopbygget. Efterhånden blev de værste mangler afhjulpnet, og uddannelsen kunne fortsættes under normale forhold.

Under 2. verdenskrig havde nye våben været taget i brug, og nye former for kamptaktik havde været anvendt. Det afgørende havde været, at krigen også var blevet ført fra luften; også atombomben havde meldt sit komme. Der var altså nok at tage fat på for at få uddannet en solid og veltrænet hær.

Tjenestetiden fastsattes til 12 måneder, hvoraf de 6 første tilbragtes på rekrutskolen i Odense, hvorefter afdelingerne blev forlagt til anden tjeneste i andre garnisonsbyer i resten af tjenestetiden.

I det første år kom tjenesten i det væsentlige til at bestå af vagttjeneste ved flygtningelejre o. lign. (Beldringe flyveplads, flygtningelejre i Ålborg, Karup og Oksbøl).

I årene 1947–50 indkaldte 4. Bataillon hvert år i maj 4–500 rekrutter, formeret i 3 à 4 rekylgeværkompagnier, der efter endt rekrutskole i Odense blev forlagt til grænsen, hvor de resten af tjenestetiden assisterede grænsegendarmeriet (grænsevagt, vognkontrol o. lign.). Den skarpe kontrol medførte flere gange uroligheder, og en tid måtte der oprettes fast beredskab. Fra 1. november

1949 indkvarteredes styrken under opholdet i grænselandet i Padborglejren, den tidligere Frøslevlejr, som af tyskerne havde været anvendt som fangelejr.

I 1947 oprettedes en besættelsesstyrke i Tyskland, og i de følgende år indgik 4. Bataillon på skift med andre infanteriregimenters bataljoner i det danske kommando i Tyskland – den såkaldte Tysklands-brigade – med garnison i Oldenburg og senere i Itzehoe. Disse ophold i Tyskland var for mandskabet en interessant oplevelse; dels blev der gjort tjeneste uden for landets grænser, og dels var der rig lejlighed til at deltage i øvelser af helt anden karakter end ellers. I 1957–58 forrettede bataljonen for sidste gang tjeneste i Itzehoe under kommando af oberstløjtnant Grüner, Livgardens nuværende chef.

Danmark gik ind for den tanke, at det var nødvendigt sammen med andre stater at danne et effektivt værn i tilfælde af ny krig, og derfor tiltrådte Danmark i 1949 Atlantpagten (NATO). Der var hermed sket et afgørende brud på den neutralitetspolitik, som landet havde ført i dette århundrede, men som ikke havde kunnet holde os uden for 2. verdenskrig. Siden da har medlemskabet af NATO gennem våbenhjælp og gennem øvelser og gensidige besøg og udvekslinger skabt en livlig forbindelse med udlandet i kontakt med de allierede hære.

Vor indtræden i NATO og andre forhold gjorde det nødvendigt, at hele forsvaret blev lagt i faste rammer, og det skete med forsvarsloven af 1951, der bl. a. på følgende punkter ændrede forsvarets struktur:

- 1) hele forsvaret blev henlagt under en forsvarschef,
- 2) infanteriet udvidedes til 11 regimenter, Livgarden inclusive,
- 3) rytteriet omdannedes til pansertropper, der udrustedes med kampvogne; artilleriet udvidedes, og der oprettedes særlige telegraftropper, forsyningstropper o. a.,
- 4) officiantgruppen afskaffedes, og fenriksgruppen indførtes.

Oprettelsen af de 11 regimenter foregik på den måde, at de 11 ældste og mest traditionsrige bataljoner blev udvalgt til at føre fane, historie og tradition videre som regiment, mens resten af bataljonerne blev nedlagt eller ændret til lokalforsvarsbataljoner.

Da 6. Regiment blev nedlagt, blev 5. Bataillon forlagt til Roskilde og videreført som Sjællandske Livregiment, 16. Bataillon blev forlagt til Vordingborg som lokalforsvarsbataljon, og det blev 4. Bataillon, der kom til at føre 6. Regiments traditioner videre.

Samtidig fik regimenterne igen navne. Som omtalt er 4. Bataillon oprettet på Fyn, og da den har haft navnetilknytning til kongehuset 1729–30 og 1749–1842, fik den navnet *Fynske Livregiment*. Indtil hærordningen 1960 bevaredes dog navnet 6. Regiment.

Efter at 4. Bataillon 1950 og 1951 havde haft afgivet kompagnier til vagttjeneste i Viborg, Ålborg og ved Skibsbylejren, ophørte den som bataljon, og befalingsmænd og menige overgik den 1. november 1951 til det nyoprettede 6. Regiments 1. bataljon. Bataljonens fane blev ved en parade den 21. november overdraget til regimentschefen, oberstløjtnant *E. K. Neergaard*, der den 1. maj samme år var blevet udnævnt til chef for 4. Bataillon. Siden krigen havde bataljonen været ført af oberstløjtnant *H. M. G. Buch* (1945–47), oberstløjtnant *Sv. Claussen* (kommandør 1947–48) og oberstløjtnant *M. T. Dall* (1948–50).

De enkelte detaljer ved hærens organisation og uddannelse blev fastlagt ved en række anordninger og befalinger i de følgende år. 1952 gennemførtes således 18 måneders tjenestetid, der allerede året efter blev nedsat til 16 måneder, hvilket stadig er den normale tjenestetid.

Indtil 1957 foregik rekrutuddannelsen i Odense. Der oprettedes da en dækningsbataljon og en særlig rekrutbataljon, der p. g. a. pladsmangel det følgende år blev forlagt til Fredericia. Enhederne havde tilgang af rekrutter hver anden måned, således at dækningsstyrkerne var sammensat af menige på 6 forskellige uddannelsesstrin. Hermed forlod man princippet med uddannelse af samlede enheder. Kompagnierne i dækningsstyrken blev således stående enheder; men allerede efter få års forløb modificeredes dette udskiftningssystem til den nugældende ordning, hvorefter lette kompagnier uddannes med 6 måneders rekruttid og udskiftes samlet, mens specialkompagnier uddannes med 4 måneders rekruttid og udskiftes med en tredjedel af styrken ad gangen.

Også genindkaldelserne blev genoptaget, og siden har Fynske

Kampvognsøvelse ved Holstebro. (Fot.: Prml. (R) J. Schultz).

Bivuak under øvelse i Tyskland. (Fot.: Prml. (R) J. Schultz).

Fra overgangsøvelse ved Weser efteråret 1963. (Fot.: Lt. K. Simonsen).

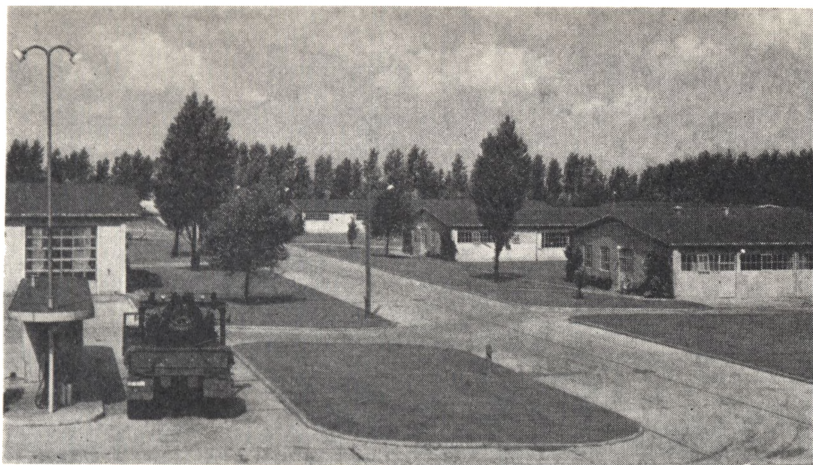
Livregiment haft hjemsendte styrker indkaldt til fortsat øvelse i en periode af 3 uger næsten hvert efterår.

50'erne har været et årti, hvor der har været eksperimenteret på mange områder, og erfaringerne fra og udviklingen i hele efterkrigstiden danner grundlaget for den nye hærlov af 1960.

Der indkaldes nu årligt til Fredericia en rekrutstyrke på ca. 900 mand, der efter en uddannelse på 6 eller 4 måneder – afhængig af uddannelse ved let eller tungt kompagni – overføres til dækningsstyrken i Odense. Der har i de senere år været lejlighed til at deltage i større øvelser med fremmede afdelinger; eksempelvis kan nævnes øvelsen „Do it again“ 1958, NATO-øvelsen „Hold fast“ 1960 og feltøvelser ved Weser med den britiske Rhinhær og andre fremmede afdelinger.

Øvelsespladsen ved Højstrup overtog regimentet i 1950; samtidig overtoges Svennekærgård, der ligger på pladsen, og hvor der blev indrettet undervisningslokaler, depoter og bolig. Et nyt område ved Højstrup blev taget i brug i 1952, og her findes regimentets garageanlæg, køreskole, depoter og værksteder.

Kaserneområdet på Højstrup. (Fot.: Lt. H. J. Frederiksen).

Periodevis har mandskab fra Fynske Livregiment på frivillig basis gjort tjeneste uden for landets grænser. Da FN-styrken oprettedes i Gaza 1957, gjorde et kompagni af frivillige fra Fynske Livregiment tjeneste i Gaza, og på alle 16 hold, der har været i Gaza, har der været personel fra Fynske Livregiment, i begyndelsen fra dækningsstyrken, siden efter endt tjenestetid. Officerer fra Fynske Livregiment har gjort tjeneste i Congo og som observatører ved Kontrolkommissionen for Våbenstilstand i Palæstina og Yemen. For øjeblikket indgår et let kompagni af frivillige fra regimentet under major E. Åskov i den danske styrke på Cypern, der som chef for øvrigt ligeledes har en officer fra Fynske Livregiment, oberstløjtnant H. M. H. Boysen.

Af særlige begivenheder ved regimentet – ud over det rent uddannelsesmæssige – kan fra de sidste år nævnes:

Den 11. og 12. maj 1962 var Fynske Livregiment repræsenteret ved De amerikanske væbnede styrkers Dag i Bremerhaven ved musikkorpset og et fanekommando på ialt ca. 60 mand. Det var første gang, Danmark var inviteret med til denne årlige begivenhed, hvor der desuden deltog enheder fra USA, Vesttyskland, Belgien og England.

Den 25. juli – Isteddagen – 1962 var Odense rammen om et

Fra regimentets deltagelse i De amerikanske væbnede Styrkers Dag i Bremershafen 1962. (Fot.: U. S. Army).

storstilet arrangement, hvor Frederik IX overrakte Fynske Livregiment en ny fane. Om morgenen drog regimentets musikkorps gennem byen, for sidste gang med 4. Bataillons gamle fane i spidsen. Den højtidelige overrækkelse fandt sted på dyrskuepladsen, hvor hærchefen, chefen for Vestre Landsdelskommando og en lang række repræsentanter for andre militære og kommunale myndigheder var til stede. Efter at oberst Blixenkron-Møller havde overtaget regimentet, blev den gamle fane ført frem til obersten, der i sin tale drog en række begivenheder frem, som den gamle fane havde været vidne til. For sidste gang blev den rullet sammen og tildækket. Efter at regimentet var afleveret først til generalmajor O. Nørberg og siden til generalløjtnant V. Jacobsen, ankom kongen. Den nye fane blev afdækket, kongen slog det første søm i og udtalte:

„Soldater af Fynske Livregiment. Det er en stor ære for mig at være til stede her i dag for at overrække regimentet den nye fane,

---

Frederik IX overrækker den 25. juli 1962 regimentets daværende chef, oberst O. Blixenkron-Møller, regimentets nye fane. (Fot.: Fyns Tid.).

og det er mig en stor ære at overrække fanen, der endnu er et ubeskrevet blad. Men det står til nuværende slægt og kommende slægter at skrive denne historie. Mit ønske er, at denne fane må blive livsnerven i det daglige liv her i regimentet, det første, de unge rekrutter ser, når de kommer ind, og det sidste, før de forlader regimentet efter deres tjeneste.

Der er stor forskel på soldater i 1850 og i dag, men ånden er den samme. Gid lykken må følge Fynske Livregiment under dets nye fane* (Ref. F. St.).

Generalløjtnanten og generalmajoren slog de næste søm i, idet de talte for fædrelandet og garnisonsbyen Odense.

Hærchefen overrakte fanen til kongen, der officielt overrakte den til regimentschefen, og denne rettede sluttelig en tak til majestæten for den smukke fane, der fremtidig skulle være regimentets samlingsmærke.

Det var en stor dag for regimentet; også Odense by viste sin interesse, idet flere tusinde tilskuere overværede højtideligheden.

Den 10. januar 1963 toges den nye bygning i brug med kvarterer for regimentets frivillige mandskab.

Den 1. april udnævntes regimentets nuværende chef, oberst *A. D. Danhuus*, der indtil da havde været chef for 1. Sjællandske brigade. Oberst *O. Blixenkrone-Møller*, der havde været regimentets chef siden 1961, udnævntes til hærstabschef og forfremmedes til generalmajor. Siden bataljonen i 1951 overgik til regiment har den haft følgende chefer: oberst *E. K. Neergaard* (1951–52), oberst *O. P. Olsen* (1952–56), oberst *E. F. Frigast* (1956–59), oberst *J. Skriver Jensen* (1959–61), oberst *O. Blixenkrone-Møller* (1961–63) og siden 1963 oberst *A. D. Danhuus*.

Mange jubilerende soldaterhold har aflagt kasernen besøg; af særlig interesse var det hold, der den 23. april 1964 besøgte kasernen for at mindes 25-årsdagen for deres indkaldelse. Det var det hold, der kæmpede i Sønderjylland den 9. april 1940, og som ved deres indsats „skrev et blad i Danmarks historie“.

Der er ingen, der håber nogen sinde at skulle opleve en ny besættelse; men skulle der atter komme ufred over landet, må man håbe, at regimentet til alle tider vil tælle soldater, der – som

Regimentets fanekommando ved 100-årsdagen for stormen på Dybbøl den 18. april 1864. I baggrunden Ulkebøl præstegård, hvor regimentet var indkvarteret under stormen på Dybbøl. (Fot.: Fyns Tid.).

regimentets historie viser mange eksempler på – ikke er bange for at gå i kamp for deres fædreland.

Den 18. april 1964 deltog regimentet i de festligheder, der afholdtes i anledning af 100-årsdagen for slaget ved Dybbøl. Regimentet var repræsenteret ved et kommando på 23 mand, alle efterkommere af soldater, der deltog i krigen 1864. Kommandoet førtes af major Wanscher og premierløjtnanterne J. C. Hansen og O. Knudsen og bestod derudover af sergenterne K. F. Jespersen og J. Larsen og 18 menige. De enkelte kommandoer, der deltog, var indkvarteret de steder, hvor regimenterne lå for 100 år siden, således kommandoet fra Fynske Livregiment i Ulkebøl sogn på Als, hvor 4. Bataillon lå som reserve den 18. april 1864.

1864, hvor 4. Bataillon fejrede sit 250-års jubilæum, var et krigsår, og 300-års jubilæet blev fejret under beskedne former

kort tid efter indkaldelsen af mobiliseringsstyrken og præget af verdenskrigens udbrud. 2 måneder før bataljonens 325-årsdag i 1939 var 2. verdenskrig udbrudt! Denne gang, den 17. november 1964, er det Fynske Livregiment forundt at fejre jubilæum i fredstid.

Fynske Livregiment er en af landets to ældste afdelinger; der er skabt mange traditioner, og der skal her udtrykkes håbet om, at dets mandskab i de kommende generationer vil være med til at værne om disse traditioner og lade dem stå som baggrund for selve uddannelsen.

I: Regimentets navne:

- 1614: *Fyenske Kompagni af Jydske Landregiment*
(fra 1621 2 kompagnier, senere flere)
- 1663: *Fyenske nationale Regiment*
(kernen dog oprettet allerede 1661)¹⁾
- 1680: *Fyenske hvervede Regiment til Fods*²⁾
- 1729: *Prins Frederiks Regiment*
- 1730: *Fyenske geworbne Regiment*
- 1749: *Kronprins Christians Regiment*
- 1766: *Kongens Regiment*
- 1808: *Kronens Regiment*
- 1839: *3. Livregiment til Fods*
- 1842: *4. Linie-Infanteri-Bataillon*
- 1860: *4. Infanteri-Bataillon*
- 1863: *4. Infanteri-Régiment*
- 1865: *4. Infanteri-Bataillon*
- 1867: *4. Bataillon*
- 1951: *Fynske Livregiment* (6. Regiment)³⁾

---

1) I tiden 1675–79 delte i to regimenter, ofte benævnt efter deres chefer.

2) Fra 1680 til 1730 er benævnelsen ikke entydig; ofte er benævnelsen blot *Fyenske Regiment*.

3) Navnet er fastsat således for at tilkendegive dels førstehåndskrav på tilknytningen til Fyn, dels dets tilknytning til kongehuset.

II: Regimentets garnisonering:

1614–1663: *Nyborg*.

1663–1680: *Nyborg og Nakskov*.

1680–1723: *Nyborg og Odense*, desuden skiftevis mindre enheder i *de øvrige fynske købstæder* samt i Fredericia, Kolding, Ribe, Haderslev, Tønder, Varde, Flensborg, Rendsborg, Frederiksort, Eckernförde, Tønning, Korsør og København (arbejdskommandoer), 1720–21 endvidere i Holstebro og Viborg.

1723–1803: *København* (indkvartering hos borgerne, siden på *Sølvgades kaserne*), periodevis og på skift med de øvrige københavnske regimenters afgivet til vagttjeneste i *Helsingør* i perioden 1729–58.

1803–1842: *Helsingør*.

1842–1861: *København (Sølvgades kaserne)*.

1861–1864: *Eckernförde*.

1864–1932: *København (Sølvgades kaserne, fra 1927 i Kastellet)*.

1932– : *Odense*.

III: Regimentets chefer 1614–1964:

- 1614–1618: EBBEL Augustinus, kaptajn.
1618–1626: COSMUS Hans, kaptajn.
1626–1644: BAY Jens, kaptajn.
1644–1657: ANDERSEN Jacob, kaptajn.
1657–1657: REINCKING Alexander, kaptajn.
1657–1661: BECHMANN Johan, kaptajnløjtnant.
1661–1664: Chef endnu ikke udnævnt.
1664–1671: V. HATTEN Benedict, oberst – senere generalmajor og amtmand på Bornholm.
1671–1675: CIGIGNON Johan Caspar, oberst – senere generalløjtnant.
    „Gl.“ *Fyenske Regiment* (Cicignons Bataillon):
    1675–1677: CIGIGNON Johan Caspar, oberst (se ovenfor).
    „Nye“ *Fyenske Regiment*:
    1675–1676: V. BIBOW Siegfred, oberst – senere generalmajor.
    1676–1677: SCHACK Hans Christian, oberst (se nedenfor).
1677–1677: SCHACK Hans Christian, oberst – senere general og kommandant i København.
1677–1679: FUCHS Andreas, oberst – senere general og amtmand i Rendsborg.
1679–1679: ELNBERGER Johan Anton, oberst.
1679–1679: ESCHÉ, oberst.
1679–1686: V. FRIENSEE Johan Ernst, oberst.
1687–1699: de BRUIN Jacob, oberst – senere generalmajor.
1699–1700: V. ERFFA Hans Hartmann, oberst.
1700–1704: SCHØNFELDT Hans Christian, brigader – senere generalmajor.
1704–1713: V. EYNDTEN Albrecht Philip, oberst – senere generalløjtnant.
1713–1716: FRIIS Jesper, oberst.
1716–1716: CALLENBERG Otto Carl, greve, oberst – senere hofmarskal.
1716–1734: V. SCHOLTEN Henrik, oberst – senere general og kommandant i København.
1734–1744: FREDERIK CHRISTIAN, markgreve af Brandenburg-Kulmbach, oberst – senere generalløjtnant og regerende fyrste.
1744–1752: V. VIEREGGE Julius Johan, oberst – senere generalmajor.
1752–1756: SCHACK Carl, rigsgreve af Rantzau-Ascheberg, oberst – senere generalløjtnant.
1756–1764: HAUCH Andreas, generalmajor – senere general af infanteriet.
1764–1764: BÜLOW Otto Frederik, generalmajor.
1764–1767: V. ARNSTEDT Ernst Lebrecht, generalløjtnant.
1767–1768: LEHMAN Johan Fr., oberst – senere generalmajor.
1768–1795: PENTZ Gotfried, oberst – senere generalløjtnant og afskediget som kar.general.
1795–1800: FREDERIK, landgreve af Hessen-Cassel og prins, generalløjtnant -- senere feltmarskal og statholder i Slesvig-Holsten.

- 1800–1800: v. DESTINON Johannes, oberst – afskediget som kar.generalmajor.
- 1800–1803: embedet vakant; kommandør: oberstløjtnant Christian Friedrich v. BECH.
- 1803–1806: BAUDISSION Carl Ludwig, greve til Lammershagen og Rantzau, generalmajor – senere generalløjtnant og guvernør i København.
- 1806–1810: embedet vakant; kommandør: 1806–1806: oberstløjtnant F. C. v. BAUDITZ, 1806–1810: oberstløjtnant Johan Chr. v. UHL.
- 1810–1813: BREUER Joachim Christian, generalmajor.
- 1813–1814: CRONHELM Frederik Ernst Henrik, oberst – afskediget som generalmajor.
- 1814–1832: v. VOIGT Johan Mangelsen, oberst – senere generalløjtnant.
- 1832–1833: v. ROMELING Carl, oberst – senere kar.generalmajor.
- 1833–1842: v. MICHAELSEN Gustav Joachim, oberst – senere kar.generalmajor.
- 1842–1848: WICKEDE Johan Wilhelm, oberstløjtnant – afskediget som kar.oberst, kammerherre.
- 1848–1850: BLUM Hans Jørgen, oberst.
- 1850–1851: NEERGAARD Johan Valdemar, oberstløjtnant – senere general.
- 1851–1858: LA COUR Niels Georg, oberst – afskediget som generalmajor.
- 1858–1864: FAABORG Theodor Christian, oberstløjtnant – senere oberst.
- 1864–1867: DU PLAT Ernst Georg Emil, oberstløjtnant – senere oberst, afskediget som general.
- 1867–1876: KRABBE Oluf Johan Heinrich, oberst, kammerherre.
- 1876–1882: GLAHN Henrik, oberst – senere generalmajor.
- 1882–1887: BERREGAARD Ferdinand Henrik, oberst, kammerherre.
- 1887–1895: HOLBØLL Harald, oberstløjtnant – senere oberst.
- 1895–1898: BARFOED Ehler Nicolai, oberstløjtnant – senere generalløjtnant.
- 1898–1902: LILJEFALK Axel Theodor Larsen, oberstløjtnant – senere oberst.
- 1902–1906: WINGE Marius Edvard, oberstløjtnant.
- 1906–1912: SCHALTZ Carl Johannes, oberstløjtnant.
- 1912–1918: PAULSEN Axel Herbert Frederic, oberstløjtnant – senere oberst.
- 1918–1924: ROTHE Vilhelm, oberstløjtnant – senere oberst.
- 1924–1925: GLAHN Aage, oberstløjtnant.
- 1925–1927: HEDEMANN Holger Marius, oberstløjtnant.
- 1927–1928: SCHLÆR Charles Mourits David, oberstløjtnant (R).
- 1928–1932: LAUB Otto Vilhelm Frederik, oberstløjtnant (R).
- 1932–1938: CLAUSSEN Svend Einar, oberstløjtnant.
- 1938–1940: BUSCH Otto Erasmi, oberstløjtnant.
- 1940–1945: BRUHN Kay Heinrich Jessen, oberstløjtnant – senere oberst.
- 1945–1947: BUCH Harald Morten Gjøby, oberstløjtnant.
- 1947–1948: CLAUSSEN Svend Einar, oberstløjtnant, kommandør.
- 1948–1950: DALL Martin Thorvald, oberstløjtnant.
- 1951–1951: NEERGAARD Ejnar Kristian, oberstløjtnant.
- 1951–1951: HOLBÆK Olaf, oberst.
- 1952–1956: OLSEN Otto Peter, oberst.
- 1956–1959: FRIGAST Erik Frederik, oberst.
- 1959–1961: JENSEN Jens Christian Skriver, oberst – senere generalmajor.
- 1961–1963: BLIXENKRONE-MØLLER Otto, oberst – senere generalmajor.
- 1963– : DANHUUS Aage Dannheiser, oberst.

Chefer for bataljon i fremmed krigstjeneste:

1690–1700: v. ERFFA Hans Hartmann, oberst.

1700–1704: DALVIG Johan Bernhard, oberstløjtnant.

1704–1704: STÖCKEN G. V. C., oberst.

1704–1708: VOOGT Justus, oberst.

1708–1709: VON HEDWIGER G. W., oberst, greve af Sponeck.

1710–1714: GERSDORFF Frederik, generalløjtnant.

IV: Oversigt over regimentets krigshistorie:

<i>Felttoget i Tyskland 1625–29:</i> (Tredivåarskrigen)	Belejring af borgen Calemborg Slaget ved Lutter am Barenberg	juli 1626 17. aug. 1626
<i>Torstensonkrigen 1643–45:</i>	Forsvar af Middelfart Togt til Kristianspris	febr. 1644 aug. 1644
<i>Svenskerkrigen 1657–60:</i>	Forsvar af Frederiksodde (Fredericia) Deltagelse i forsvar af de holsten- ske grænsfæstninger	okt. 1657 1657–58
<i>Den skånske Krig 1675–79:</i>	Angreb på Damgarten Stormen på Wismar Stormen på Landskrona Stormen på Kristianstad Kampen ved Fyllebro Slaget ved Lund Forsvar af Kristianstad Landgang på Rügen	26. aug. 1675 13. dec. 1675 11. juli 1676 15. aug. 1676 17. aug. 1676 4. dec. 1676 1677–78 12. sept. 1678
<i>Engelsk krigstjeneste 1689–98:</i> (Irland og Flandern)	Angreb på slottet Belingargi Belejring af Atlone og Limerick Slaget ved Aghrim Slaget ved Steenkerke Slaget ved Neerwinden	14. maj 1690 1690–91 12. juli 1691 24. juli 1692 29. juli 1693
<i>Saksisk krigstjeneste 1698–99 og 1700–01:</i>	Ingen krigsbegivenheder	
<i>Engelsk-hollandsk krigstjene- ste 1701–14:</i> (Den spanske Arvefølgekrig)	Stormen på Bonn Slaget ved Höchstädt Slaget ved Ramelies Indtagelse af Dendermonde Belejring af Ath Slaget ved Oudenarde Træfningen ved Oudenbourg Slaget ved Malplaquet Belejring af Bethune Belejring af Bouchain	9. maj 1703 13. aug. 1704 23. maj 1706 5. sept. 1706 sept. 1706 11. juli 1708 27. sept. 1708 11. sept. 1709 1710 1711
<i>Felttoget til Lauenborg 1693:</i>	Ingen større krigsbegivenheder	
<i>Felttoget til Slesvig-Holsten 1700:</i>	Stormen på Frederiksstad Belejring af Tønning	13. apr. 1700 apr.–maj 1700

<i>Den store nordiske Krig 1709–20:</i>	Slaget ved Hålsingborg	10. maj 1710
	Erobring af Stade	8. sept. 1712
	Landgang på Rügen	13. nov. 1715
	Stormen på Stralsund	17.–18. nov. 1715
	Grænsevagt i Norge	1717–18
<i>Krigen mod England 1801:</i>	Slaget på Københavns Red	2. apr. 1801
<i>Felttoget til Holsten 1813:</i>	Ingen større krigsbegivenheder	
<i>Tredårskrigen 1848–50:</i>	Slaget ved Bov	9. apr. 1848
	Slaget ved Slesvig	23. apr. 1848
	Kampen på Dybbøl	5. juni 1848
	Slaget ved Isted	25. juli 1850
	Forpostfægtninger om Mysunde og Eckernförde	aug.–dec. 1850
<i>Krigen 1864:</i>	Patuljering langs Ejderen	jan. 1864
	Forsvar af Dybbølstillingen	febr.–apr. 1864
	Træfningen ved Ragebøl	17. marts 1864
	Kampen på Als (Arnkilssø)	29. juni 1864
<i>2. verdenskrig 1940–45:</i>	Kampe i Sønderjylland	9. apr. 1940

Af ovennævnte slag, som regimentet har deltaget i med særlig hæder, er følgende anført på regimentets 2 fanebånd:

Lutter am Barenberg 1626 – Wismar 1675 – Christianstad 1677–78.
Stralsund 1715 – Dybbøl 1848 – Isted 1850 – Dybbøl 1864.

Kilder:

- K. Rockstroh: Den nationale Hær i Danmark, I, II, III, 1909–26.
Arne Stevns: Vor Hær i Krig og Fred, 1943.
P. F. Rist: Fra Støvlettiden, 1884.
Th. Thaulow: Den danske Soldat gennem Tiderne, 1946.
Morten Poulsen: Den gamle Kaserne og dens Batailloner, 1929.
Valdemar Stilling: Danske Livregiment til Fods, 1. Bataillon 1763–1913, 1913.
Danske Livregiments historie 1763–1963, 1963.
Kongens Fodregiment gennem 300 år, 1957.
3. Regiment, Viborg 1957.
Jens Johansen: 4. Bataillons Krigshistorie.
S. F. R. Foss: Bidrag til 4. Bataillons Historie 1661–1720, 1885 (manuskript).
E. L. G. Carlsen: 4. Bataillons Historie 1614–1708 (manuskript).
K. Bøgholm: 4. Bataillons Historie, 1948 (manuskript).
Soldaterlæsning, Fortællinger af 4de Bataillons Historie, 1892.
C. Nielsen: Erindringer om 4. Bataillon omkring 1. Verdenskrig (manuskript).
F. C. E. Mørch: En dansk Militærafdeling gennem 325 År, 1939 (5. Bataillon).
Fortællinger af 6. Bataillons Historie (1657–1907), 1907.
G. Norrie: Felttog i Mecklenburg, Historisk Tidsskrift, 11. række, VI bd., 5. hefte.
G. Norrie: Militære sygestuer i København i midten af det attende århundrede (Historiske Meddelelser om København, 1958).
G. Norrie: Fra de norske troppers ophold i København 1762–63 (Historiske Meddelelser om København, 1959).
G. Norrie: De militære børneskoler i København (mauskript).
Breve fra 1864 (Garnisonsbibliotekets samling).
K. Larsen, C. Dumreicher: Krigen 1864 i samtidige Billeder, 1914.
1864 i Billeder og Tekst, udg. af Danmarkssamfundet, 1914.
F. C. Schiött: Krigen 1864 i Billeder og Tekst, 1889.
Illustreret Tidendes 200 Træsnit, Forlagsbureauet 1865.
H. Klint: Kampen på Dybbøl 1864, foredrag udg. af Generalkommandoen.
F. Bauditz: Den danske Kærs Reorganisation, 1865.
Oversigt over Begivenhederne før og i Løbet af den 9.4.1940 (Generalkommandoen).
Indberetninger fra implicerede ved regimentet den 9. april 1940 og 23. august 1943 (Regimentets arkiv).
Udtalelser til Hærens Uniformskommissions Forslag af 22.9.1947 til Navne og Emblemer for Hærens Afdelinger (Generalstabens krigshistoriske Arbejder, jan. 1948).
4. Bataillons dagbøger 1871–1951 o. a. utrykt materiale 4. Bataillon og Fynske Livregiment ang. (Hærarkivet).

„Fast i nød“ Fynske Livregiment 1614–1964 er sat med Lino Baskerville og trykt i 2000 ekspl. i Andelsbogtrykkeriet i Odense. Papiret er ekstragl. specialtryk fra De forenede Papirfabrikker. Omslagsvignet tegnet af Svend Saabye. Tilrettelægnings af bogen er foretaget af trykkeriet.